

Helsinki

Esplanadi

Ympäristöhistoriallinen selvitys
ja kehittämisperiaatteet

Kaupunkiympäristön julkaisuja 2017:1
Julkaistu ensimmäisen kerran vuonna 2025

Helsinki

ESPLANADI

**Ympäristöhistoriallinen selvitys
ja kehittämisperiaatteet**

Kaupunkiympäristön julkaisuja 2017:1
Julkaistu ensimmäisen kerran vuonna 2025

Julkaisija:	Helsingin kaupunki / Kaupunkiympäristö / Kaupunkitila- ja maisemasuunnittelu
Vastuuhenkilö:	Anu Kiiskinen, puh. 09 310 38955
Teksti:	Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy / Matti Liski, Eeva Ruoff, Lilja Palmgren
Taitto:	Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy / Matti Liski, Lilja Palmgren
Kartta-aineistot:	© Kaupunkimittausosasto, Helsinki
Valokuvat ja kartat:	Historialliset valokuvat ja kartat: HKA = Helsingin kaupunginarkisto, HKMKA = Helsingin kaupungin museon kuva-arkisto, KA = Kansallisarkisto, KMOA = Helsingin kaupungin kiinteistöviraston kaupunkimittausosaston arkisto, KPOA = Helsingin kaupungin rakennusviraston katu- ja puisto-osaston arkisto, KSV = Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluvirasto, MVKA = Museovirasto, historian kuvakokoelma, SLSF = Svenska Litteratursällskapet i Finland (SLS arkisto, SLSA 1070) Nykytilan valokuvat: ML = Matti Liski, TP = Tiina Perälä, MK = Mika Kalliovirta, LP = Lilja Palmgren Visualisoinnit: Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy / Matti Liski, Lilja Palmgren
ISBN:	ISBN 978-952-331-314-9 (painoversio), ISBN 978-952-331-315-6 (verkkoversio)
ISSN:	ISSN 2489-4222 (painoversio), ISSN 2489-4230 (verkkoversio)
Etukannen valokuva:	Kuva 1. Runebergin esplanadilla kautta aikojen ollut promenadimainen luonne hahmottuu hyvin tästä valokuvasta. Promenadin kerrotaan olleen herrasväen keskuudessa suosittu kävelypaikka. Puiston keskikäytävän varrella on sen valmistumisesta lähtien ollut penkkejä, joskin penkkimallit ovat vaihdelleet. K. E. Ståhlberg, noin v. 1900. HKMKA.
Takakannen kartta:	Kuva 212. Esplanadi vuonna 1885 O. Ehrströmin laatimassa kartassa (<i>Förslag Till Förändring Af Gällande Stadsplan För Stadsdelarne No 3, 4, 5, 6, Och 7 Af Helsingfors</i>). Runebergin esplanadi on juuri valmistunut ja sen keskelle on pystytetty Runebergin muistopatsas. Puiston luoteis- ja koilliskulmissa on kioskien paikat. Teatteriesplanadi oli valmistunut jo yli 20 vuotta aiemmin samanaikaisesti teatterirakennuksen kanssa, jonka itäpään ravintolan ulkotarjoilualue levittäytyi puistoon kesäisin. Erottajanaukiolla oli tuolloin vielä kaivo, vrt. kuva 23. Kappeliesplanadin keskellä on suihkulähde ja allas, sen pohjoispuolella esiintymislava ja vesialtaan eteläpuolella Ravintola Kappeli sen silloisessa laajuudessaan, vrt. kuvat 40, 48 ja 165. Kartassa näkyy, kuinka Esplanadin kolme erilaista puisto-osuutta muodostavat eheä kokonaissommitelman keskiakseleineen ja puuriveineen. Tämä kartta perustuu E. von Knorringin vuonna 1885 laatimaan topografiseen karttaan (<i>Topografisk Plan Av Helsingfors</i>), joka on tehty mittauksen pohjalta ja johon on merkitty rakennuskanta suhteellisen tarkasti. HSA.

Sisällysluettelo

Saatteeksi	5
1. Alueen sijainti ja suunnittelutilanne	7
2. Taustaa ja suunnitelmia	11
3. Puiston perustamisvaiheita	17
Maitoa ja muita virvokkeita	23
4. Esplanadi 1800-luvun puolivälin tienoilla	25
5. Esplanadi 1800-luvun loppupuolella	33
Kaikkien esplanadi	45
6. Muutoksia ja suunnitelmia 1900-luvulla	47
Esplanadin uusitut kasvot	60
7. Puiston ja katujen osatekijät	65
Alueen liittyminen ympäristöön	66
Alueen yleinen topografia	68
Tilasommitelman yleispiirteet ja säilyneisyys	71
Teatteriesplanadi	71
Runebergin esplanadi	75
Kappeliesplanadi	79
Katualueiden pinnoitteet ja rakenteet	83
Nykytila	83
Puiston pinnoitteet ja rakenteet	89
Kalusteet ja varusteet	90
Valaistus	90
Aidat	93
Penkit	93
Muut varusteet	97
Muistomerkit ja veistokset	97
Kasvillisuus	101
Rakennukset	107
Ulkotarjoilualueet	107
Muut rakennukset	109
Maanalaiset tilat	115
Esplanadilla tapahtuu	117
8. Alueen arvot	121
Arvot	123
Arvoja heikentävät tekijät	127
Sommitelma	127
Käyttö	127
Kasvillisuus	127
Kalusteet, varusteet ja pinnoitteet	127
9. Kehittämisperiaatteet	131
Kehittämisperiaatteet	133
Alueen arvokkaat säilytettävät ominaispiirteet ja niitä koskevia kehittämissuosituksia	133
Kokonaissommitelma	133
Pinnoitteet, rakenteet, kalusteet ja varusteet	139
Kasvillisuus	141
Valaistus	145
Tapahtumat	147
Lähteet ja kirjallisuus	148
Viitteet	150
Kuvailulehti	154
Liitteet	156

Kuva 2. Esplanadi on kautta aikojen ollut suosittu valokuvauskohde postikortteja varten. Istutusten tyylistä päätellen valokuva on peräisin 1800-luvun lopusta tai 1900-luvun alusta. Yksityiskokoelma.

Saatteeksi

Tämä selvitys koskee Helsingissä Kaartinkaupungin kaupunginosassa sijaitsevaa Esplanadia ja sitä ympäröiviä katuja; Pohjoisesplanadia ja Eteläesplanadia, Unioninkadun reunaa sekä puiston läpi kulkevia Korkea-
vuorenkadun ja Fabianinkadun osuuksia.

Esplanadi alkoi hahmottua Helsingin uudelleenrakentamista ohjanneissa suunnitelmissa 1800-luvun alussa. Se muotoutui vaiheittain 1800-luvun aikana Helsingin keskeisimmäksi puisto- ja katukokonaisuudeksi. Katujen varrelle nousi vähitellen alueen kehittymisen myötä kivisiä asuin- ja liikerakennuksia, joista osa edelleen reunustaa aluetta. Teatteriesplanadin ja Kappeliesplanadin vaiheisiin on vaikuttanut etenkin alueella sijaitsevien Ruotsalaisen teatterin ja Ravintola Kappelin eri vaiheet. 1880-luvun alussa rakennettiin puiston kolmesta osasta viimein Keski-Esplanadi, joka sai nykyisen nimensä vuonna 1885 puiston keskiakselille sijoitetun J. L. Runebergin muistopatsaan mukaan. Historiansa aikana Esplanadi on kaupungin virassa olleiden kaupunginpuutarhureiden kokeilujen myötä toiminut Helsingin kausikasvi-istutusten tärkeimpänä näyttämönä. Musiikkiesityksineen ja ulkotarjoilualueineen puistosta muotoutui eräänlainen kaupunkikulttuurin keskipiste. Helsingin liikenteen yleisen kasvun myötä katuja levennettiin ja puiston pinta-ala on sen seurauksena pienentynyt. Alueen viimeisin mittava peruskorjaus toteutettiin 1990-luvun lopussa puiston osalta ja 2000-luvun alussa Pohjoisesplanadilla.

Esplanadin ympäristöhistoriallisen selvityksen tavoitteena on ollut dokumentoida alueen historiallisia kehitysvaiheita, kartoittaa sen nykytilaa sekä määrittää sen arvot. Näiden tietojen perusteella aluetta varten on laadittu kehittämisperiaatteet kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta. Huonon kuntosaa takia Esplanadin puiden uusiminen on lähivuosien aikana väistämättä edessä. Tämän vuoksi selvityksen kehittämisperiaatteet ottavat erityisesti kantaa puustoon.

Selvityksen on laatinut Helsingin kaupungin kaupunkiympäristön toimialan kaupunkitila- ja maisemasuunnitteluosaston toimeksiannosta Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy syksyn 2016 ja kevään 2017 aikana. Työstä ovat vastanneet maisema-arkkitehti Matti Liski, dosentti Eeva Ruoff sekä maisema-arkkitehtiylioppilas Lilja Palmgren. Asiantuntijana työhön on osallistunut maisema-arkkitehti Tiina Perälä. Työtä on valvonut ohjausryhmä, jonka jäseniä ovat olleet aluesuunnittelija Anu Kiiskinen ja projektipäällikkö Tomas Palmgren kaupunkitila- ja maisemasuunnitteluosastolta, kaupunkikuva-arkkitehti Marjatta Uusitalo rakennusvalvontapalveluista sekä tutkija Anne Salminen Helsingin kaupunginmuseosta. Työtä ovat ohjanneet myös valaistuspäällikkö Juhani Sandström ja suunnitteluvastaava Pia Rantanen.

Selvityksen puustoa, kasvillisuutta, toiminnallisuutta ja valaistusta koskevia osa-alueita on päivitetty ennen selvityksen julkaisua vuosien 2018–2025 välisenä aikana, ks. tiedot alla.

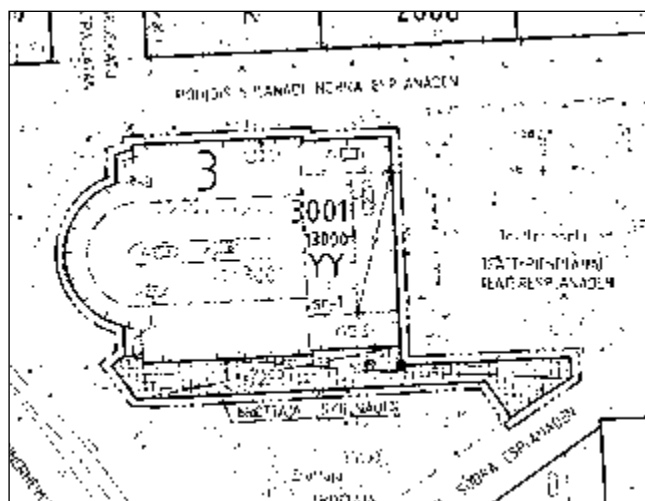
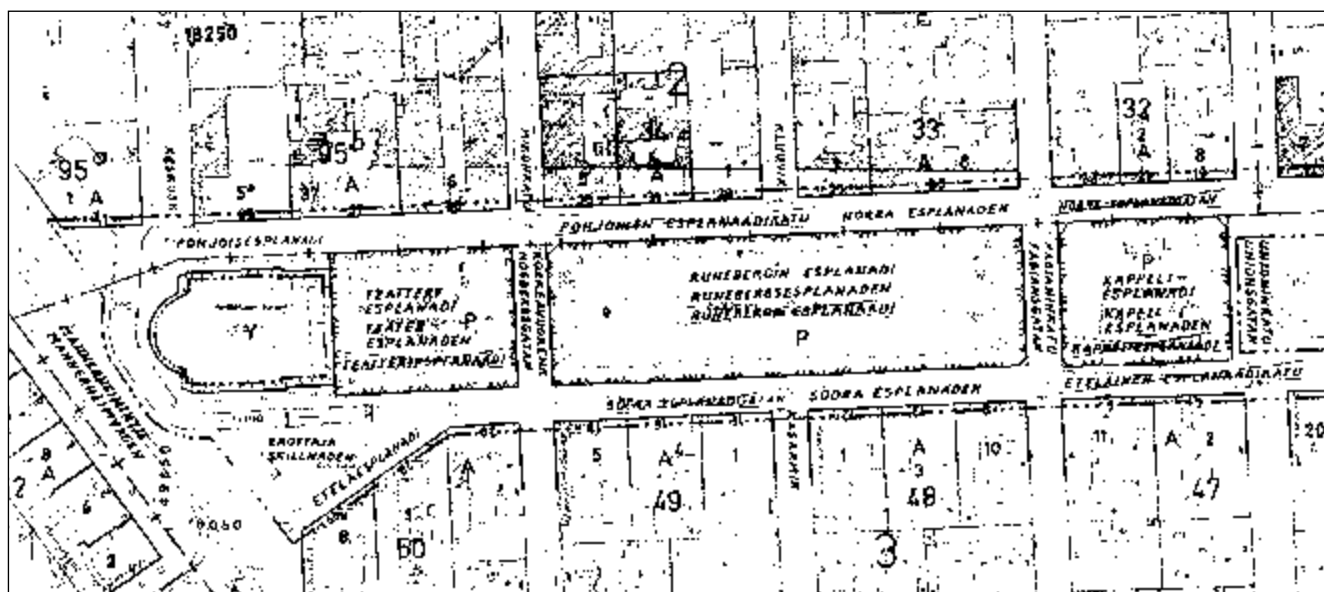
Selvityksen täydennykset

2025	Puuston ja muun kasvillisuuden kehittämisperiaatteiden, arvokkaat ominaispiirteet -kaavion sekä kuvailu- ja kansilehtien päivitys nykyisiä tavoitteita vastaavaksi.
2024	Toiminnallisen kaavion ja valaistusperiaatteiden päivitys.
2018	Ominaispiirteiden kartan, kehittämisperiaatteiden ja valaistuksen osuuden täydennykset.

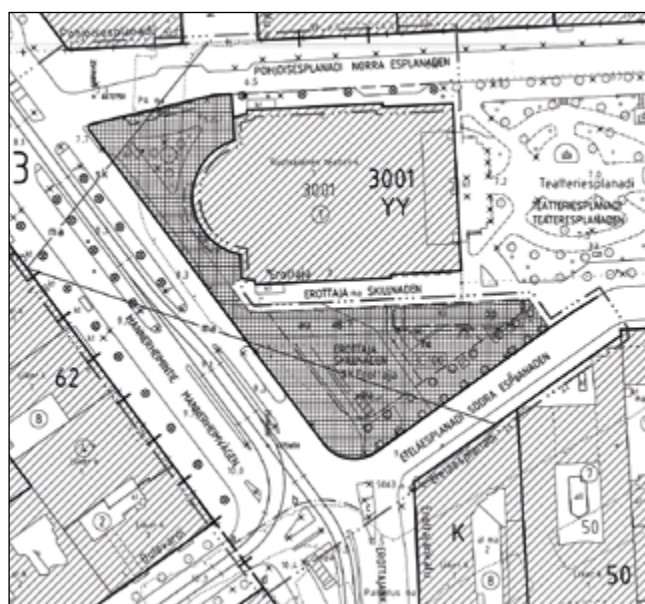
Kuva 3. Tämän selvityksen tarkastelualueen rajausta pistekatkoviivalla. Katkoviivalla merkitty alue on käsitelty erillisessä Erottajan aluetta käsittelevässä selvityksessä Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisut 2016:12. Ilmakuva vuodelta 2015. KMO.

1. Alueen sijainti ja suunnittelutilanne

Kuva 4, yllä. Nimenmuutoskaava nro 6632 on vuodelta 1971, jossa Esplanadin eri alueet on merkitty puistoksi. Tarkastelualueeseen kuuluva osa Unioninkatua on katualuetta. KPOA.

Kuva 5, vasemmalla. Ruotsalaista teatteria ja sen edustaa koskeva asemakaava nro 11887 on vuodelta 2009. KSV.

Kuva 6. Pohjois- ja Eteläesplanadin länsipäitä sekä Erottajanaukiota koskeva asemakaava nro 12165 on vuodelta 2013. KSV.

Esplanadipuisto (jatkossa Esplanadi/puisto) sekä sen kummallakin puolella kulkevat kadut Eteläesplanadi ja Pohjoisesplanadi sijaitsevat Kaartinkaupungin kaupunginosassa, ja alue rajautuu pohjoisessa Kluuvin kaupunginosaan. Aluetta rajaa lännessä vilkasliikenteinen Mannerheimintie ja idässä Unioninkatu ja Kauppatori. Esplanadin kolmen puisto-osuuden välissä olevat katualueet (Korkeavuorenkatu, Fabianinkatu) sekä osa puiston itäpuolella olevasta Unioninkadusta kuuluvat tarkastelualueeseen. Erottajanaukiota ei tässä selvityksessä käsitellä (ks. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisut 2016:12; Erottaja – Ympäristöhistoriallinen selvitys ja johtopäätökset jatkotoimia varten).

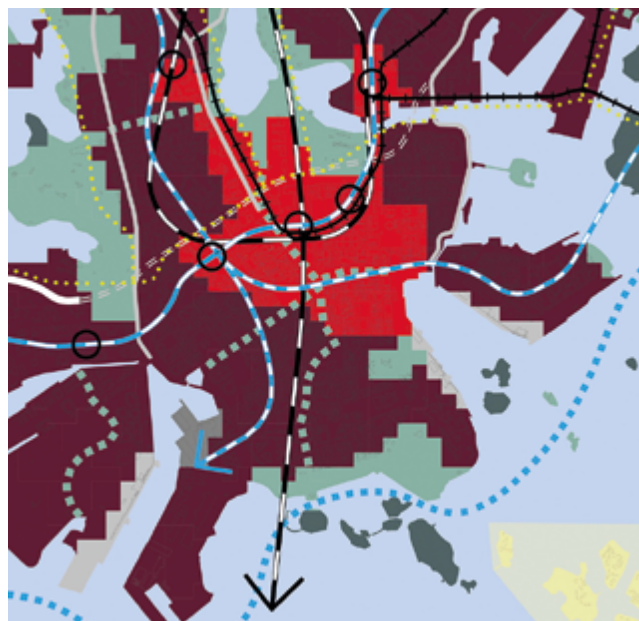
Tarkastelualue on pinta-alaltaan yhteensä 39400 m² eli noin 3,9 hehtaaria. Alueen omistaa kokonaisuudessaan Helsingin kaupunki. Ruotsalaisen teatterin, ravintola Kappelin, Esplanadin soittolavan, sekä Runebergin esplanadilla sijaitsevien kioskien rakennusalat on vuokrattu alueiden toimijoille.

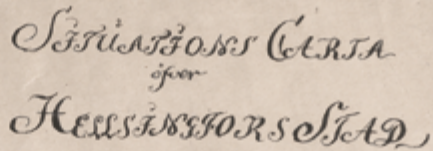
Selvitysalue kuuluu valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön (RKY) Esplanadi-Bulevardi. Esplanadi mainitaan 200 vuotta olemuksensa ja perusmuotonsa hyvin säilyttäneenä puistokatuna. Lajissaan se on suhteellisen varhainen ja harvinainen. Selostuksessa mainitaan myös Esplanadikatujen varsille sijoittunut arvokas 1800-luvun uusrenesanssi- ja 1900-luvun alkuvuosikymmenien liike- hallinto- ja pankkirakennuskanta, sekä puistossa sijaitsevat Svenska teatern (Ruotsalainen teatteri) ravintola Kappeli ja muistomerkit (Johan Ludvig Runeberg, Zacharias Topelius, Eino Leino).¹

Kaupunkisuunnittelussa Esplanadia on kehitetty historiallisena puistona. Helsingin kaupunginvaltuuston 26.10.2016 hyväksymässä yleiskaavaehdotuksessa alue on merkitty liike- ja palvelukeskustaksi. Sitä on tarkoitettu kehittää toiminnallisesti monipuolisena kaupan ja julkisten palvelujen, toimitilojen, hallinnon, asumisen, puistojen, virkistys- ja liikuntapalvelujen sekä kaupunkikulttuurin alueena. Alueelle on merkitty viheryhteys; laajojen virkistysalueiden välinen, sijainniltaan ohjeellinen yhteys, viherakseli tai puistojen sarja, joka palvelee virkistys- ja/tai ekologisen yhteytenä. Esplanadin kohdalle on merkitty sijainniltaan ohjeellinen raideliikenteen runkoyhteys, joka voidaan toteuttaa joko metrona tai pikaraitiotienä.

Voimassa olevaan asemakaavaan (nro 461 vuodelta 1836) on merkitty kolmiosainen puisto, jonka keskellä on neljä puuriviä ja reunoilla yksi puurivi. Puiston eteläpuolella kulkee ”Södra Esplanads Gatan” ja pohjoispuolella ”Norra Esplanads Gatan”. Alueen länsipuolella on silloinen ”Henriksgatan”. C. L. Engelin suunnittelema teatterirakennus on merkitty karttaan. Nimenmuutos- asemakaavassa (nro 6632 vuodelta 1971), jossa puisto on merkitty puistoalueeksi (P) ja kadut katualueiksi, sekä Esplanadikatujen että puiston osien nimet vaihdettiin nykyisiin. Pohjoisesplanadin ja Eteläesplanadin länsipäädyt on merkitty katualueiksi kaavassa nro 12165 vuodelta 2013. Teatterirakennuksen pohjoispuolella sijaitsevat puut on merkitty säilytettäväksi.

Kuva 7. Helsingin uusi yleiskaava 2050 on vuodelta 2016. KSV.

Kuva 8. Helsingin kartta, ns. Tullikartta, joka todennäköisesti on 1750-luvun tienoilta. Espoon tulli, joka on merkitty karttaan, oli silloin nykyisen Pohjoisesplanadin ja Fabianinkadun tienoilla. Silloinen Helsinki sijaitsi nykyisen Kruununhaan kohdalla. Kluuvinväylän ja Kaupunginlahden välinen kapea kannas oli ainoa maayhteys Helsingistä mantereelle. KA.

2. Taustaa ja suunnitelmia

Kuva 9. Vuonna 1798 laadittu kartta silloisesta Helsingistä. Korkeavuorelta Kluuvinlahteen viettävät loivat rinteet olivat silloin viljelysmaita. Esplanadin tienoilla oli peltoa. KA.

Kuva 10. Anders J. Kocken vuonna 1810 laatimassa kaavaehdotuksessa on esitetty sekä silloinen tilanne että suunniteltu korttelijako. Esplanadin alue olisi tämän suunnitelman mukaan jäänyt korttelien alle. Kluuvinlahti ulottui tuolloin nykyiseen Esplanadipuistoon, lähes Fabianinkadun tienoille. Esplanadin alueella on merkitty jonkinlainen puutarha, joka on puiden reunustama. Kappeliesplanadin kohdalla oli leskirouva Bockströmin plantaasi, ja sen itäpuolella viljamakasiineja ja leipomo. KA.

Kuva 11. Erik Wilhelm Le Moinen maalaamassa akvarellissa (alla ote) ja Anders J. Kocken laatimassa kaavassa (kuva 10) on hämmästyttävän paljon yhtäläisyyksiä; aukean alueen länsipuolella on puurivejä. Akvarelli esittää näkymää Korkeavuoren tienoilta pohjoiseen. HKMKA.

Esplanadin alue oli kuulunut Helsingin kaupungille 1600-luvulta lähtien, mutta vielä 1800-luvun alussa se sijaitsi varsinaisen kaupungin eli tullirajan ulkopuolella. Raja oli tuolloin suunnilleen Runebergin patsaan ja Fabianinkadun välisellä alueella. Keski-Esplanadille asti ulottuneen Kluuvinlahden rantoja ei ilmeisesti pystytty mittaamaan tarkasti. Lahden eteläpää oli jo melkein umpeutunut 1800-luvun alkuun mennessä. Se oli kuitenkin edelleen hyvin hetteinen ja kasvoi tiheää ruovikkoa. Silloisen Kluuvinlahden rantoja esittävät kartat ja niitä koskevat muutkin tiedot ovat sen vuoksi todistusarvoltaan epätarkkoja.

Melkein kaikki helsinkiläisperheet omistivat karjaa 1800-luvun alkupuolella, ja heidän kannaltaan nykyisen Esplanadin alue oli sikäli merkityksellinen, että siellä sijaitsivat sekä Iso että Pieni Vasikkahaka (Stora och Lilla Kalfhagen).² Kaupunkilaiset saattoivat helposti pistäytyä siellä varmistautumassa eläintensä hyvinvoinnista. Niitä pidettiin ilmeisesti milloin pienemmässä, milloin isommassa haassa aina sen mukaan, miten ruohoa riitti eläinten syödä. Suurempi haka ei välttämättä tarjonnut vasikoille parempia elinehtoja, koska mainittu Kluuvinlahden pohjukka täytti osan siitä.

Helsinki sijaitsi suurin piirtein nykyisessä Kruununhaassa, ja sen asukkaat käyttivät Helsingin porvarien suurta laidunmaa-alueetta (Borgare-Hagen, nyt Kaisaniemi) eräänlaisena kaupunginpuistona. Osa siitä vuokrattiin Uudenmaan ja Hämeenläänin maaherra Hans Henrik Boijelle vuonna 1763. Hän siirsi tämän ”plantainsina” vuokraoikeudet puutarhurilleen Eric Edbomille ja tämän samannimiselle pojalle muuttaessaan Ruotsiin vuonna 1773. Koska niemi oli suuri, ei sen käytöstä näytä syntyneen mainittavia konflikteja. Valtio lunasti sittemmin ns. ”Edbomska Trädgården” -nimellä kutsutun alueen vuokrakauden loppuajan ao. perheeltä voidakseen luovuttaa sen pohjoisosan Helsingin yliopiston kasvitieteelliseksi puutarhaksi.

Helsinki oli 1700-luvulla kaupunkina vähäpätöinen, mutta sen alue oli strategisesti tärkeä. Sen linnoittamista suunniteltiin sen vuoksi etenkin Augustin Ehrensvärdin toimesta 1700-luvun puolivälissä, mutta joitakin kertoja myöhemminkin. Kaupungin linnoittaminen olisi epäilemättä vahvistanut Viaporin sotilaallista asemaa. Helsinkiä ei kuitenkaan linnoitettu, mutta kaupungin asukkaiden sanotaan kauan pelänneen sitä, ja on arveltu, että linnoitusterminologiaan kuuluva käsite ”esplanadi” olisi perua siltä ajalta.³

Sana ”esplanadi” pohjautuu latinankielen sanaan *exp-lanare* (tasoittaa).⁴ Linnoitukselta alkava ”esplanadi” eli pitkä, tasainen ja avoin alue mahdollisti sen, että linnoituksen puolustajat saattoivat esteettömästi ampua lähestyviä vihollisia. Näiden oli sen vuoksi vaikea päästä sen lähelle ilman suurta mieshukkaa. Rauhan aikana esplanadeja käytettiin sotaväen harjoitus- ja paraatikenttinä. Tuliaseiden kehittyessä vanhat esplanadit menettivät strategista merkitystään, ja niille alettiin perustaa aukiota, istuttaa puistikkoja ja lehtikäytäviä. Siten vanhojen

kaupunginmuurien ulkopuolelle muodostui väljästi suunniteltuja tiloja, jotka antoivat uudenaikaista sävyä monille ahtaasti rakennetuille keskiaikaisille kaupungeille, kuten esimerkiksi Leipzigille. Sen esplanadi ja muut promenadit olivat 1700-luvun lopulla niin maineikkaita, että niistä julkaistiin erillinen opaskirja.⁵

Sanat ”bulevardi”, ”esplanadi” ja ”promenadi” yleistivät ruotsinkielessä vähitellen ilman että niiden alkupe- räismerkityksiin olisi kiinnitetty suurtakaan huomiota. Siten niiden sisältö jäi epäselväksi, ja niitä näyttää käytetyn enemmän tai vähemmän synonyymisesti.⁶ Sana ”esplanadi” alkoi Suomessa merkitä ylipäättään puistoa, leveähköä puistokatua ja myös kaupunginpuistoa ylipäättään.⁷ Helsinkiin johtaneen Turuntien eteläpää istutettiin neliriviseksi puistokaduksi, ja se sai nimen Henrikiesplanadi (nyk. Mannerheimintie). Monissa suomalaisissa kaupungeissa käytettiin ”esplanadi”- nimeä enemmän tai vähemmän epävirallisesti monipuurivisistä puistokäytävistä tai pitkänomaisista puistoalueista. Näitä ”esplanadeja” oli esimerkiksi Hämeenlinnassa, Loviisassa, Maarianhaminassa, Oulussa, Porissa, Porvoossa, Sortavalassa, Turussa, Viipurissa ja sekä Vanhassa että Uudessa Vaasassa.⁸ Helsingissä ruotsinkielistä esplanader-nimitystä pidettiin 1900-luvun alkupuolella kolmiosaisen⁹ Esplanadi-puiston kannalta huonosti valittuna.¹⁰ Arvostelevat huomaukset näyttävät sitten taas jääneen unhoon, sillä 1930-luvulla Helsinkiin perustettu komea uusi puistokatu sai nimen Hesperian Esplanadi.

Helsinki paloi pahoin vuoden 1808 marraskuussa, ja sen ensimmäinen eli tilapäinen jälleenrakennuskomitea ehdotti, että Kluuvinlahden eteläosa täytettäisiin (ks. kuva 10). Ajatus ei ollut uusi. Se oli esitetty jo 1700-luvun toisella puoliskolla, mutta Kustaa III oli torjunut sen, koska lahti suojaasi tuolloin lähinnä Kruununhaan alueella sijainnutta kaupunkia lännen suunnalta tulevilta hyökkäyksiltä.¹¹ Nyt ajateltiin kuitenkin enemmän sitä, että kaupunki saisi lisää rakennusmaata lahden täyttämisen myötä ja että mataloituneen lahden aiheuttamat ongelmat - haiseva vesi ja toistuvat tulvat - saataisiin täyttämisen avulla ratkaistuksi.¹² Alkuinnostuksen vallassa rannoille ajettiin hiekkaa, kiviä, rakennusjätettä ja kaikenlaista rojua. Vähitellen kaupunkilaisten oli kuitenkin todettava, että heillä ei ollut tarpeeksi materiaalia ao. vesialueen täyttämiseksi eikä sen täyttäminenkään poistaisi kaikkia Kluuvinlahteen liittyneitä ongelmia.

Mainitun tilapäisen jälleenrakennuskomitean ehdotama asemakaava joutui sittemmin Johan Albrecht Ehrenströmin kritiikin kohteeksi. Hän oli koulutukseltaan insinööriupseeri ja erittäin hyvä piirtäjä. Hän kirjoitti aiheesta muistion ”Strödda Anmärkningar vid Planritningen till den projecterade Nybygganden af Helsingfors stad”. Ajatus Esplanadin perustamisesta tuodaan siinä ensimmäisen kerran esille. Ehrenströmin muistio julkaistiin vasta 1900-luvulla, mutta Helsingin jälleenrakennuskomiteoiden jäsenet kuulivat epäilemättä Ehrenströmiltä itseltään hänen kaupunkia koskeneista ajatuksistaan.

Ns. vuoden 1812 suunnitelman mukaan Esplanadi olisi ollut kapeampi ja nykyisen Pohjoisesplanadin pohjoispuolella olisi sijainnut laaja puistoalue, joka olisi ulottunut nykyiseen Aleksanterinkatuun asti (ks. kuva 12).

Helsingin varsinainen, vuonna 1811 perustettu jälleenrakennuskomitea suunnitteli ensi alkun myös Kluuvilahden täyttämistä, ja vielä paljon laajemmalti kuin mitä tilapäinen komitea oli tehnyt. Se ehdotti lahden täyttämistä suunnilleen myöhemmin Hakasalmen ja Kaisaniemen välille rakennetun sillan kohdalle saakka (ks. kuva 13).¹³ Esplanadin pohjoispuolelle olisi ao. suunnitelman mukaan tullut laaja puisto, joka olisi ollut melkein koko Kluuvilahden kokoinen. Komitea antoi laatia myös ns. kanavasuunnitelman, jonka tarkoituksena oli johtaa Kluuvilahden vedet kanavaan ja sitä myöten Eteläsatamaan.¹⁴ Kanavan rakentamistakin oli muuten ehdotettu jo 1700-luvulla.¹⁵ Ehdotuksen toteuttamiseksi ei silloin kuitenkaan ryhdytty mihinkään toimenpiteisiin.

Jälleenrakennuskomitean kanavasuunnitelmassa on nykyisen Esplanadin kohdalla leveä, jäsentelemätön ja vihreäksi väritetty niittymäinen alue.¹⁶ Sodan syttyessä aluetta olisi voitu käyttää Katajanokan läntisille kallioidille piirretyn puolustuslinjan ”esplanadina” eli ampumaväylänä. Katajanokalle suunniteltujen muurien taakse sijoitetut tykit olisivat siis hyvin voineet ampua vihollisia, jotka olivat hyökkäämässä Espoon tullin suunnalta sen koillispuolella sijainnutta kaupunkia kohti.¹⁷

Jälleenrakennuskomitean kanavasuunnitelmissa on Pohjoisesplanadi-kadun linjalla puurivejä: kolme riviä lännessä, kaksi keskialueella ja yksi rivi idässä. Viimeksi mainittu rivi oli piirretty jatkumaan melkein Mariankadulle saakka, nykyisen Kauppatorin pohjoisreunan suuntaisesti, ja sinne rakennettavien talojen editse.¹⁸ Puita oli tapana istuttaa kanavien reunoille maaperän lujittamiseksi niin Hollannissa kuin Ranskassakin. Se oli osa kanavarakentamisen tekniikkaa. Puiden juuret estivät nimittäin kanavarantojen ja niitä reunustaneiden teiden repeilemistä. Helsingissä puurivien tarkoituksena oli ilmeisesti myös uusien rakennusten suojaaminen tulipaloilta. Vuoden 1808 palon jälkeen laadituissa suunnitelmissa oli esimerkiksi myös kaupungin kirkon ympärille piirretty puurivit, jotka olisivat suojaaneet

tätä kaupungin kallishintaisinta rakennusta tulipaloilta (ks. kuva 12).¹⁹

Kanava-ajatuksesta jouduttiin luopumaan, koska sen rakentaminen olisi tullut liian kalliiksi. Kaupungilla ei ollut tarpeeksi varoja suunnitelman toteuttamiseksi, ja Kluuvilahden aiheuttamien ongelmien ratkaisemiseksi jäi vain lahden täyttämisen jatkaminen.²⁰ Yleisen käsityksen mukaan Esplanadin alue jätettiin rakentamatta lähinnä siitä syystä, että se muodosti paloturvallisuuden kannalta tärkeän viheralueen pohjoisten eli kivistä rakennettavien kaupunginosien ja eteläpuolelle suunniteltujen uusien kaupunginosien välille. Uusiin, eteläisiin kaupunginosiin sai nimittäin pystyttää myös puutaloja. Esplanadi ei kuitenkaan saanut tätä merkitystä käytännössä. Valtaosa Pohjoisesplanadin varrelle pystytetyistä taloista täytyi nimittäin pakostakin rakentaa puusta, koska Kluuvilahden täyttömaa oli niin pehmeää, että sille ei voitu pystyttää kivirakennuksia.²¹ Toisaalta Esplanadin eteläpuolelle rakennettiin kivitaloja, esim. maaherra Stjernvallin tontille pystytetty talo (valtioneuvoston nykyinen juhlahuoneisto, Eteläesplanadi 6 A), kauppias Etholenin talo sen itäpuolella sekä Kaartinkasarmi ja osa Kaivopuiston huviloista.

Insinööriluutnantti Carl Rosenkampff hahmotti eräälle kanavasuunnitelmalle Esplanadin kohdalle peräkkäin kolme ranskalaistyylistä boskettia, jotka edustivat ajankohtaansa nähden vanhakantaista sommittelua.²² Mahdollisesti hän oli hätähtää kopioinut ne jostain entisaikaisesta teoksesta. Niitä ei toteutettu, ja tällä ensimmäisellä Esplanadia koskeneella puistosommitelmalla on siten vain kuriositeettiarvoa (ks. liite nro 6, kuvat L3-L4). Esplanadi alkoi muutenkin kehittyä hitaasti. Esimerkiksi C. L. Engel suunnitteli, että kenraalikuvernöörin talo olisi pystytetty Unioninkadun itäpuolelle, Kaupunginlahden ranta-alueelle, ja päävahdin rakennus olisi tullut sen länsipuolelle, nykyisen Kappelesplanadin itäpäähän.²³

Helsingin kaavoittajat halusivat perustaa laajan ja elegantisti suunnitellun puiston - ”Publique Trädgård” - em. Borgare-Hagen-alueelle (ks. kuva 14).²⁴ Engelin mukaan se olisi ollut 4-5 kertaa niin suuri kuin Berliinin Lustgarten.²⁵ Sitä oli käytetty eräänlaisen epävirallisena kaupunginpuistona jo pitkään, kuten jo yllä todettiin. Helsinkiläisten keskuudessa ei siis liene ollut montakaan henkilöä, joka olisi toivonut toisen julkisen puiston eli Esplanadin perustamista. Sitä paitsi yksi ja toinen porvari menetti tonttinsa Esplanadin perustamisen takia, ja helsinkiläisten kerrotaan muutenkin suhtautuneen suorastaan kielteisesti ”vimmatun laajoihin esplanadeihin”.²⁶ Monien talojen tontit olivat myös niin suuria, että niille oli istutettu puita ja niiden omistajien oli mahdollista nauttia vehreydestä ja varjosta omissa puutarhoissaan.²⁷

Kuva 12, vasemmalla yllä. Helsingin väliaikainen uudelleenrakennuskomitea laati 1810-luvulla suunnitelmia Helsingistä. Ns. J. A. Ehrenströmin kaavoista tässä vuonna 1812 päivätyssä kaavassa on Esplanadin kohdalle esitetty puurivejä. Sen pohjoispuolelle on esitetty laajaa niittymäistä aluetta. KA.

Kuva 13, vasemmalla. Vuodelta 1817 olevassa kaavassa Esplanadi on alkanut muodostua. Silloin uudelleenrakennuskomitea suunnitteli Kluuvilahden täyttämistä ja kanavan rakentamista Töölönlahdelta Kauppatorille. Esplanadin alueelle on esitetty useampi puurivi. KA.

Kuva 14. C. L. Engelin vuonna 1836 laatimassa kaavassa näkyy Espoon kolmijakoisuus. Silloin Teatteriesplanadin ja Aleksanterin kadun välisestä alueesta suunniteltiin puistoa. Sen pohjoispuolelle, Borgare-Hagen-alueelle (nykyään Kaisaniemi), suunniteltiin laajaa ja eleganttia puistoaluetta. KA.

3. Puiston perustamisvaiheita

Kuva 15. Näkymä vuodelta 1827. Kauppatorin takana Esplanadilla on silloiset aidatut puistoalueet, edustalla Kappeliplanadi ja taustalla suurempikokoinen Keski-Esplanadi. Edustalla näkyvä rakennus on nykyinen Presidentinlinna (vrt. kuva 17). Teoksen on maalannut venäläinen taiteilija Valerian Galjamin. HKMKA.

Kuva 16. Valokuva on otettu Katajanokan suunnasta 1860-luvun lopulla tai 1870-luvun alussa. Kauppatorin takana on Kappeliplanadin tuuheat lehvästöt. Keskikäytävän reunassa on suurikokoisia vaahteroita. Samoihin aikoihin ravintola Kappelin rakentamisen kanssa sen ympäristön puustoa uusittiin. Kauppatorin keskellä oleva Keisarinna kivi on C. L. Engelin suunnittelema, ja on pystytetty vuonna 1835. Valokuva Eugen Hoffers. HKMKA.

Kuva 17. Esplanadin puut näkyvät edelleen Katajanokalta, Uspenskin katedraalin edustalla olevilta Kanavapuiston kallioilta. Kuvan vasemmassa laidassa on Alvar Aallon suunnittelema Stora Enson pääkonttori. Oikealla Presidentinlinna. LP 2017.

"Man kan icke vara nog tacksam mot de män hvilka för ett fyratotal år sedan hade sig ombetroddt huvudstadens planering att de då läto esplanaderna födas. Denna gröna linie som tudelar staden fögnar icke blott lungorna utan äfven ögat."

Anon., "Våra esplanader", Helsingfors Dagblad nro 196, 26.8.1869, s. 1

Esplanadin perustamiseen lähdettiin paljolti olosuhteiden pakosta ja hyötynäkökohtien merkeissä (ks. yllä). Niinpä sen suunnittelijaksi ei kutsuttu ketään opinkäynyttä ulkomaalaista tarhuria, kuten tapahtui Kaivopuistoa ja Töölön puistoa perustettaessa. Kauppatorin ja Kappeliesplanadin alueita alettiin raivata ja tasoittaa jo vuonna 1812. Näillä toimenpiteillä ei kuitenkaan liene ollut tekemistä Esplanadin perustamisen kanssa, vaan ne tähtäsivät kaupungin siistimiseen, koska Helsinki oli määrätty suuriruhtinaskunnan pääkaupungiksi ao. vuoden keväällä. Työt edistyivät hitaasti, ja erinäisiä rakennuksia ja paalutuksia oli alueella vielä monia vuosia myöhemmin.²⁸ Esplanadin istutustöiden aloittamisesta on säilynyt vain niukkoja tietoja. Helsingin jälleerakentamiskomitean pöytäkirjassa on seuraavat, myöhemmin Kappeliesplanadiksi ja Runebergin esplanadiksi nimetyt alueita koskevat tiedot vuosilta 1824 ja 1826.

"Esplanaden påfylldes och till en del planerades, men af detta nödvändiga arbete återstår för framtiden mycket att fullborda, innan denna från sjö-botten eröfrade terrain blifver tiilräckligen utfylld. Den delen af Esplanaden som uptages emellan Unions och Fabians gatorne, inhägnades med ett staquet af träd, som målades med oljefärg, platsen jämnades, påfylldes med bättre jord, besåddes med gräsfrö, sandgångar anlades, och 68 lönntred planterades i 2ne Alléer." [1824]²⁹

"Anläggning af den andra med gräsfrö besådde plats å i denna Esplanade, har blifvit påbörjad, med tvenne Alléer af unga Lönn- och Almträd planterad samt inhägnad med ett staket, måladt med grön oljefärg." [1826]³⁰

Esplanadipuiston ulkoreunoille, so. sitä reunustavien katujen myötäisesti, alettiin istuttaa "piilipuita" (pil-träd) ilmeisesti myöskin 1820-luvulla.³¹ Eteläesplanadin länsipään puut näkyvät suurikokoisina ja selvästi pajuiksi tunnistettavina Andreas Kusminin litografiassa, joka julkaistiin vuonna 1841.³² Ne erottuvat selvinä riveinä myös Vladimir Schwerts koffin kuvassa, jonka hän piirsi 1840-luvulla nykyisen tuomiokirkon tornista.³³ Jokin Salix-laji lienee valittu istutettavaksi, koska pajut olivat huokeita, kasvavat nopeasti, sietävät märkää maaperää ja koska ne alkavat vihertää jo varhain keväällä. Pajuja ei ehkä pidetty muutenkaan huonona valintana, sillä Hämeenlinnassakin oli tuolloin pajukuja.³⁴ Piilipuiden istuttamisesta Helsingin Esplanadin ympärille ei näytä säilyneen yksiselitteisiä tietoja.³⁵ Istutustöiden suhteen seurattiin kyllä Engelin suunnitelmaa (ks. alla), mutta kaupungin porvareilleen ennen sen paloa vuokraamat "plantaasit", kuolemantapaukset, perinnönjaot yms. viivytivät Esplanadiksi

suunniteltujen alueiden luovutusta yleiseen käyttöön ja siten ilmeisesti myös ao. puiden istuttamista. Kaupungin maistraatin oli myös tapana myydä tämäntapaista työt huutokaupalla henkilöille, jotka ottivat tehdäkseen ne mahdollisimman pientä korvausta vastaan.³⁶ Esimerkiksi Esplanadin aitojen ylläpito myytiin vuoden 1829 helmikuussa pidetyssä huutokaupassa.³⁷ Helsingin varsinaisen jälleerakennuskomitean viimeisessä, vuotta 1825 koskeneessa toimintakertomuksessa Esplanadista todetaan, että sen kuntoon saattaminen tulee vaatimaan vielä paljon ponnistuksia.³⁸

Kappeliesplanadi oli siis ympäröity puuaidalla vuonna 1824 (ks. yllä), ja se oli erään muistelijan mukaan korkea, tehty huonosti höylätyistä laudoista ja maalattu vaaleanvihreäksi.³⁹ Nämä tiedot sopivat taas erään toisen muistelijan kertomukseen siitä, että Helsingin Vanhastakaupungista tuli Kappeliesplanadin alueelle perheitä nuytteinen ja kahvipannuineen, ja he asettautuivat mukavasti vihreälle ruohikolle, missä illakot tuoksuivat.⁴⁰

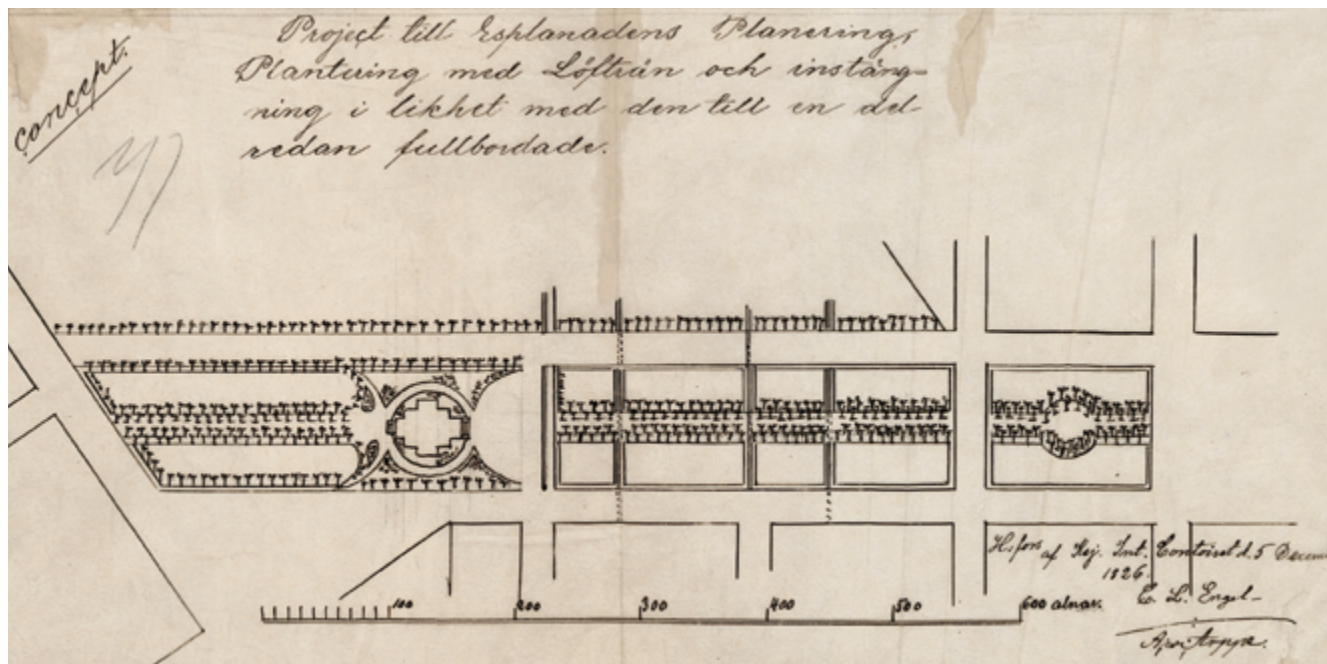
Ruotsalaisen taiteilija Erik Wilhelm Le Moinen Helsinkiä esittävssä akvarellissa näkyy Esplanadin kohdalla puita Fabianinkadun molemmilla reunoilla eli Kappeliesplanadin länsipäässä ja Keskiesplanadin itäpäässä (ks. kuva 11).⁴¹ Kuvassa näkyy Keskiesplanadin alueella myös tämän puurivin keskikohdalta lähtevä ja siihen nähden suorassa kulmassa oleva lehtikäytävämainen istutus. Akvarelli on usein ajoitettu vuoteen 1827,⁴² ja sen puuistutukset näyttävät vastaavan suurinpiirtein vuoden 1829 helmikuussa Helsingfors Tidningar-lehdessä julkaistua kuvausta:

"Esplanaden utgöres egentligen af en fri och öppen plats, hvarigenom den gamla staden skiljes från den nya, eller så kallade Nyländska förstaden, samt sträcker sig från Sluphamnen i Ö. och W. till den åt Åbo ledande landsvägen, i en längd af 1,300 och bredd af 100 à 150 alnar, utom de på begge sidor parallelt med densamma löpande gator, som äro 25 alnar breda hvardera; den ena af dem är dock ej fullbordad. Uppå Esplanaden äro tvenne firsidiga inhägnader, eller så kallade squares som äro planterade med lönnar och almar, och för öfrigt gräsbeväxte, hvarigenom en för ögat angenäm grönska frambringas. Den ena af dem, som snart blifver fulländad, innehåller 100 alnar i bredd och och 125 i längd. Om ett par år skola dessa upplåtas till promenadplatser och förses med säten för de wandrare, som der vilja hvila, njuta af svalkan, se eller ses."

W.W.- Bref om Helsingfors och dess omgifningar, HT, nro. 13,18.2.1829, s.3

Kirjoittaja kuvaa siis Esplanadia, johon kuului kaksi suolakulmaista, aidattua "skvääriä" (squares). Suurempi alue eli Keskiesplanadi oli ilmeisesti tuolloin valmistumaisillaan, ja kirjottajan mukaan nämä kaksi aluetta avattaisiin yleisölle ja varustettaisiin istuinpenkeillä vuoden tai parin kuluttua.

Kappeliesplanadia ympäröineen aidan itäisivulla, so. Kauppatorin sivulla oli portti, ja sen vierellä tai siihen

Kuva 18, yllä. C. L. Engel hahmotteli Esplanadin aluetta 1920-luvulla samalla, kun hän suunnitteli Esplanadille rakennettavaa teatterirakennusta. Suunnitelma on päivätty joulukuussa 1826. KA.

Kuva 19, alla. F. Tengströmin litografia vuodelta 1838. Näkymä on Unioninkadun ja Pohjoisesplanadin kulmasta. Edustalla nykyinen Kappelinesplanadi, sen takana Keski-Esplanadi ja Teatteriesplanadin itäpäässä "Gamla Theatern". Taustalla "Gamla Lutherska Kyrkan", Helsingin Vanha kirkko. Eteläesplanadilla oli silloin 2-3-kerroksisia rakennuksia. Toisena vasemmalta on 1824 valmistunut alun perin Sotaväentarkastajan ja myöhemmin Kenraalikuvernöörin palatsi (C. L. Engel), ns. Smolna. Litografia on julkaistu teoksessa "Vuer af Helsingfors". Kansalliskirjasto.

Kuvat 20 ja 21. C. L. Engelin 1820-luvulla suunnitteleman teatterirakennuksen julkisivupiirustuksia. HKA.

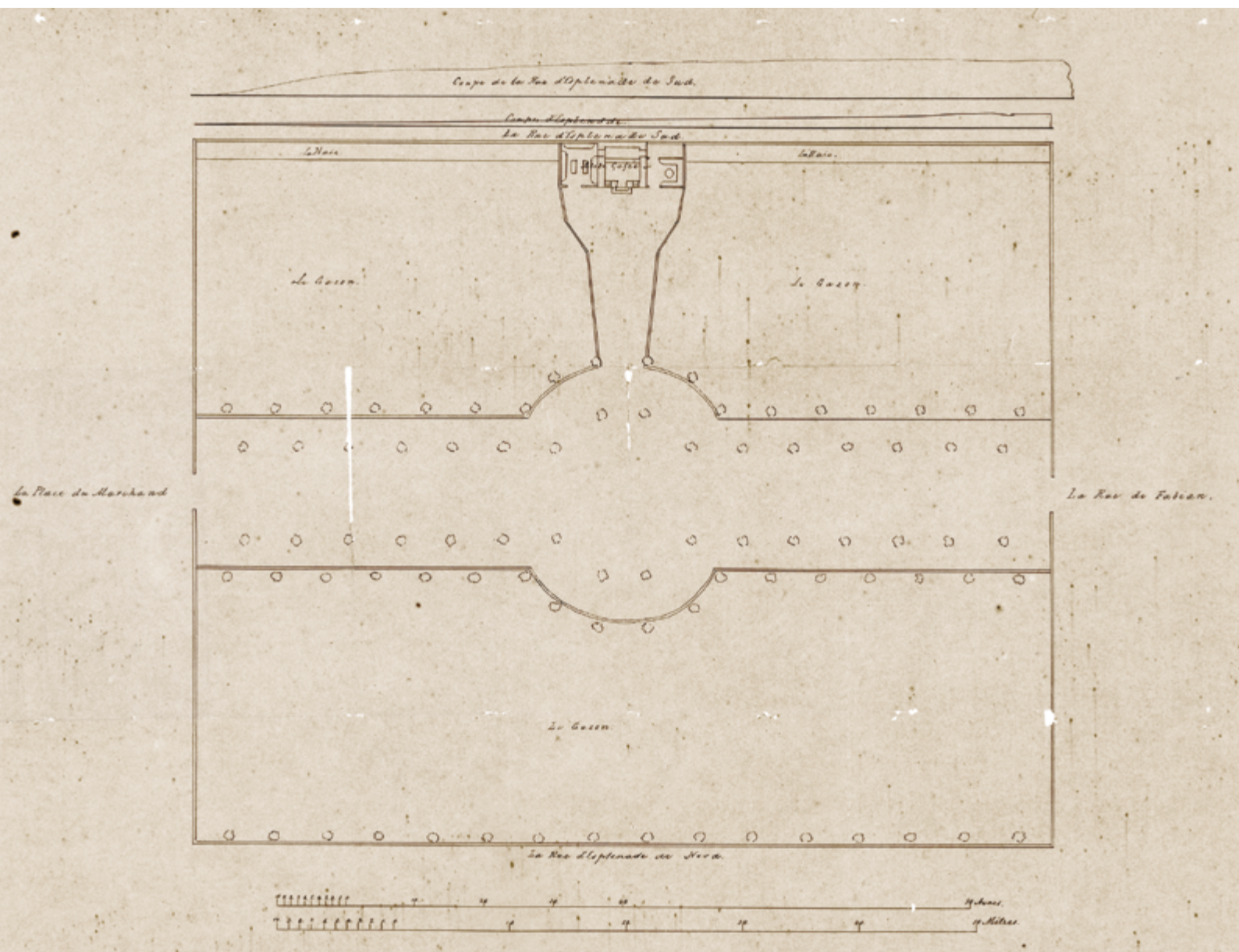
kiinnitettynä oli matala lyhtytolppa.⁴³ Se on piirretty ao. kuvalle vain viitteellisesti, mutta se näyttää olevan samaa tyyppiä kuin Helsingin muut tuonaikaiset katuvalaisimet. Esim. Yrjönkadun ja Bulevardin kulmassa oli Vanhan kirkon hautausmaan aidassa hyvin samanlainen lyhtytolppa.

Esplanadin länsipään istuttaminen oli annettu Helsingissä vuonna 1825 perustetun teatteriyhtiön eli teatteriyhdistyksen tehtäväksi samalla, kun sille myönnettiin – vastahakoisesti – lupa rakentaa teatteritalo keskelle suunniteltua promenadia. C. L. Engel oli teatteriyhdistyksen hallituksen jäsen, hän laati teatteritalon piirustukset, ja hän piirsi myös ympäristösuunnitelman sitä varten. Se on luonteeltaan yleissuunnitelmatyyppinen (ks. kuva 18).⁴⁴

Engel on piirtänyt teatteritalolle puolipyöreän sisäänkäyntialueen, joka rajautui Mikonkadun linjaan. Itse katu ei ilmeisesti kyllä saatu valmiiksi vielä 1830-luvulakaan, sillä Kluuvin alueen pehmeän maaperän takia kadun pintaa ei kyetty korottamaan säädetylle korkeudelle. Teatteritaloa ympäröi puistokäytävä, ja siihen liittyi rakennuksen takana samanlainen puolipyöreä kaari-aihe kuin sisäänkäynnin puolella. Teatterin ympärille istutetut puut olivat vaahteroita.⁴⁵ Puistokäytävän ja puolipyöreiden linjauksien väliin jäi neljä kapeaa ja terävää kulmaa. Ne olivat vaikeasti istutettavia, ja Engel ratkaisi ongelman merkitsemällä niille ja teatteritalon seinustalle pensaita tai pensasryhmiä sekä pari ”simpukanmuotoista” istutusaluetta. Ne olisivat täyttäneet läntisen puolikaaren rajaamaa melko laajaa ja ehkä tyhjältäkin vaikuttanutta aluetta. Engelin hahmotelman mukainen Keskieplanadille suunniteltu lehtikäytävä jatkui samalla linjalla teatterin takaa Henrikiesplanadille. Istutuksien tekeminen teatteritalon ympärille pantiin ilmeisesti alulle melko pian rakennusluvan saa-

misen jälkeen, sillä taloa esittävissä kuvissa sen ympärillä näkyy suurehkoja puuvartisia kasveja.⁴⁶ Istutusten tekeminen teatteritalon ympärille viivästyi ilmeisesti jonkin verran sen takia, että kaupunki oli aikoinaan vuokrannut kyseisen alueen raatimies Etholenille ”plantaasiksi” ja kauppias Lars Fredrik Enning oli teatteritalosuunnitelmien yhteydessä anonut ja saanut tehtäväkseen alueen tasoittamisen vuonna 1827.⁴⁷ Hän oli toiminut Etholenin mielestä alueella kuitenkin omavaltaisesti särkien muun muassa kasvilavoja yms. ja Etholen valitti asiasta sen vuoksi maistraatille.⁴⁸ Istutusten tekeminen ei liene kuitenkaan viivästynyt kovin paljoa, koska teatteritaloa esittävissä kuvissa sen ympärillä näkyy suurehkoja puuvartisia kasveja.⁴⁹ Lajeista mainitaan jalavat, vaahterat, poppelit ja riippupihlajat.⁵⁰

Engel hahmoteli siis myös Keski- ja Kappellesplanadia. Etenkin Keskieplanadin sommitelma vaikuttaa kuitenkin luonnosmaiselta, ks. kuva 18. Sen mukaan nelirivinen lehtikuja johti itä-länsisuuntaisesti koko alueen läpi. Engel on pitäytynyt suunnitelmaa laatiessaan ilmeisesti johonkin edellä mainituista kanavasunnitelmista, joiden mukaan Esplanadin reunoille oli istutettu puurivejä. Hän on ehkä ajatellut, että kaupunki hyväksyisi teatteritalon paikkaa koskeneen muutoksen siten ilman suurempia keskusteluja.⁵¹ Kaupunki vahvistikin Engelin suunnitelman seuraavana vuonna.⁵² Kappellesplanadin ympärille Engel on merkinnyt aidan,⁵³ ja alueen keskelle on piirretty pyöreähkö, ilmeisesti hiekkapintainen aukio, jota kaksinkertainen puurivi reunusti.⁵⁴ Tämä asia jää Esplanadin historian kannalta epäselväksi. Aukio on merkitty mm. Simon Grönlundin vuonna 1832 piirtämälle tonttikartalle,⁵⁵ sekä monille muille dokumenteille, mutta esim. Fredrik Tengströmin vuonna 1838 julkaisemassa litografiassa, muissakin kuvissa ja monilla kartoilla ao. käytävä kulkee Kappellesplanadin halki suorana (ks. kuva 19).

Kuva 22. Ns. Orionin suunnitelmakartta Kappeliesplanadista. Keskikäytävän reunoille on esitetty 68 puuta kaksoisriveissä, ja puiston keskialueelle on piirretty ympyrämuotoinen aukio. Laajoille alueille, jotka on merkitty "La Gazon" on osoitettu nurmea. Pohjoisesplanadin reunalle on piirretty puurivi, jossa on 16 kpl puuta. Eteläesplanadin reunaan on piirretty silloinen myyntikoju ja sitä reunustavat penkit ja pöydät. Tämä myyntikoju edelsi ravintola Kappelia. Adolf Törngrenin kokoelmat, L14. KA.

Maitoa ja muita virvokkeita

"Den gamla tanten – i bahytt, fast solen sken så glad - fick syn på mig och ropte: Fritz, ett glas med limonad! Jag till kapellet som en pil och tog ej ett, men två; Det andra jag min flicka bjöd; min hand den skälfde så."

Z. Topelius.- I Esplanaderna ⁵⁶

Vasikkahaassa oli ilmeisesti aina myös lehmä tai pari, jotta vasikat saivat tuoretta maitoa, ja siellä oli paimen huolehtimasssa eläimistä. Tämä alkoi sittemmin myydä maitoa laseittain sitä kaipaaville kaupunkilaisille. Maidon juontia pidettiin siihen aikaan tärkeänä terveydellisistä syistä. Sen katsottiin parantavan keuhkootautia, lievittävän kihtiä ja auttavan monissa muissakin sairauksissa ja vaivoissa. Maitokuureja järjestettiin terveysvesien juomisen ja kylpyhoitojen ohella eri puolilla Eurooppaa.⁵⁷ Maitokuurit olivat 1800-luvun alkupuolella myös "muodissa".⁵⁸ Helsingin vasikoiden paimenesta alettiin sittemmin leikillisesti käyttää latinankielistä nimitystä pastor. Hänen koppinsa oli mahdollisesti kivestä, muistutti lähinnä käymälää ja se purettiin sittemmin monien riitaisuuksien jälkeen.⁵⁹

Maidon myynti saavutti suosiota helsinkiläisten keskuudessa, mutta vasikoita ja lehmiä ei enää oikein haluttu pitää keskeisellä paikalla. Niinpä kaupungin vanhimmat päättivät antaa virvotusjuomien ja leivonnaisten myyntioikeudet vuokralle. Sokerileipurina esiintynyt Johan Daniel Jerngrén huusi ne vuonna 1839 itselleen viideksi vuodeksi hyväksyen samalla ehdon, että hänen suunnittelemansa myyntikoju jäisi vuokra-ajan päätyttyä kaupungin omaisuudeksi.⁶⁰ Kun paimenta oli jo leikillisesti kutsuttu nimellä pastor, ja niin Jerngrenin vuonna 1840 rakennuttamaa kupukattoista kojua alettiin nimittää "kappeliksi" (ks. kuva 28). Tämä nimi on sittemmin periytynyt paikalle rakennetuille ravintoloille. "Kappelista" voitiin vuoden 1800-luvun puolivälin tienoilla hakea limonaadia myös puiston puolelle, kuten Zacharias Topeliuksen ylläolevasta runosta käy ilmi.

Kappellesplanadi muodostui vähitellen suosituksi kävely- ja tapaamispaikaksi ja siellä nähtiin myös lasten leikkivän päiväsaikaan, kuten seuraavasta Topeliuksen tekstistä käy ilmi. Se kertoo eräästä vuoden 1846 syyskuun illasta:

"Vid den uppgifna tiden på aftonen såg man talrika vandrare befolka promenaden närmast salutorget i Helsingfors. Genom det täta hvalfvet af lönnarna,

hvilkas skuggor föllo i mörkt behag öfver gångarna, såg man höstens måne vackert glimma. Lockande lyste i närheten ljusskenet från det lilla sockerbagerståndet, som man på skämt benämnde kapellet, men i hvilket den fordom s. k. 'vackra kapellanskan' icke mera var till finnande... och tack vare skymning och de mjuka sandgångarne, den mest tungfotade gestalt hade något sväfvande i sin gång-; andra åter hade slagit sig ned på bänkarne och betraktade i stillhet verldens äflan... ej heller syntes nu denna skara af lifliga, välklädda barn, som under vackra sommandagar så behagligt tumla om på den gröna gräsvalLEN vid sidan af gångarna... I hörnet af en bland de gröna sofforna på norra sidan om gången satt en lång mager karlfigur, insvept i en ljus paletot, och rökte cigarr."

Z. Topelius, Vedergällningens dag, s. 157 f. ⁶¹

Kappellesplanadin vaahterat olivat tuolloin jo suuria, koska Topelius mainitsee niiden tiheään holvin, minkä läpi syksyinen kuu kauniisti kimalteli sekä puiden käytäville heittämät varjot. Alueella oli vuoden 1846 syksyllä myös jo puistoistuuksia. Kirjailijan mukaan puistikossa oli sekä "penkkejä" (bänkarne) että vihreitä "sohvia" (sofforna) (ks. yllä). "Sohvilla" tarkoitettiin tuolloin selkänojallisia istuimia. Vihreä oli puutarha- ja puistoistuumien traditionaalinen väri, sitä suositeltiin alan teoksissa jo 1700-luvulla. Puistokäytävän varrella sijainneet selkänojalliset istuimet lienevät olleet novellin tapahtumanaikana suhteellisen uusi elementti Kappeli-Esplanadilla, sillä Anders Ramsay mainitsee lapsuutensa Helsinkiä koskevassa kuvauksessa, että siellä oli tuolloin vain vähäinen ja omituisesti rakennettu myyntikoju ja sen molemmin puolin pienet, ahtaahkot "puusohvat" (ks. kuva 28), joilla vain kanta-asiakkaiden oli tapana istua:

"Där nu den trefliga och så besökta Kapellet inbjuder en att slå sig ned, fanns då en liten, besynnerligt byggd kupa – ett slags stånd, i hvilket såldes limonad och appelsiner, och på vardera sidan om denna kiosk en liten trång träsoffa, på hvilken endast de habituéerna brukade sitta."

Anders Ramsay.- Från barnaår till silferhår I. ⁶²

Kuva 23. Kun Ruotsalainen teatteri uudistettiin vuoden 1863 palon jälkeen, sen itäpäätyyn rakennettiin Benois'n suunnitelmien mukaan puinen rotunda, jossa toimi ravintola. Esplanadipuisto on aidattu puisella aidalla, ja puiston istutusalueita matalilla puisilla suoja-aidoilla. Puistossa on runsaasti pensaita ja eri-ikäisiä puita – Erottajanaukion reunassa olevista puista osa on pieniä taimia. Keski-Esplanadin keskikäytävän reunoilla kasvaa puita, jotka ovat suhteellisen isokokoisia. Edustalla on Erottajanaukion silloinen kaivo. Erottajanaukio ja Etelä-esplanadi olivat silloin kenttäkivettyjä. Jalkakäytävät olivat todennäköisesti pinnoitettu suurin luonnonkivilaatoisin. Valokuva Eugen Hofers, 1870. SLSF.

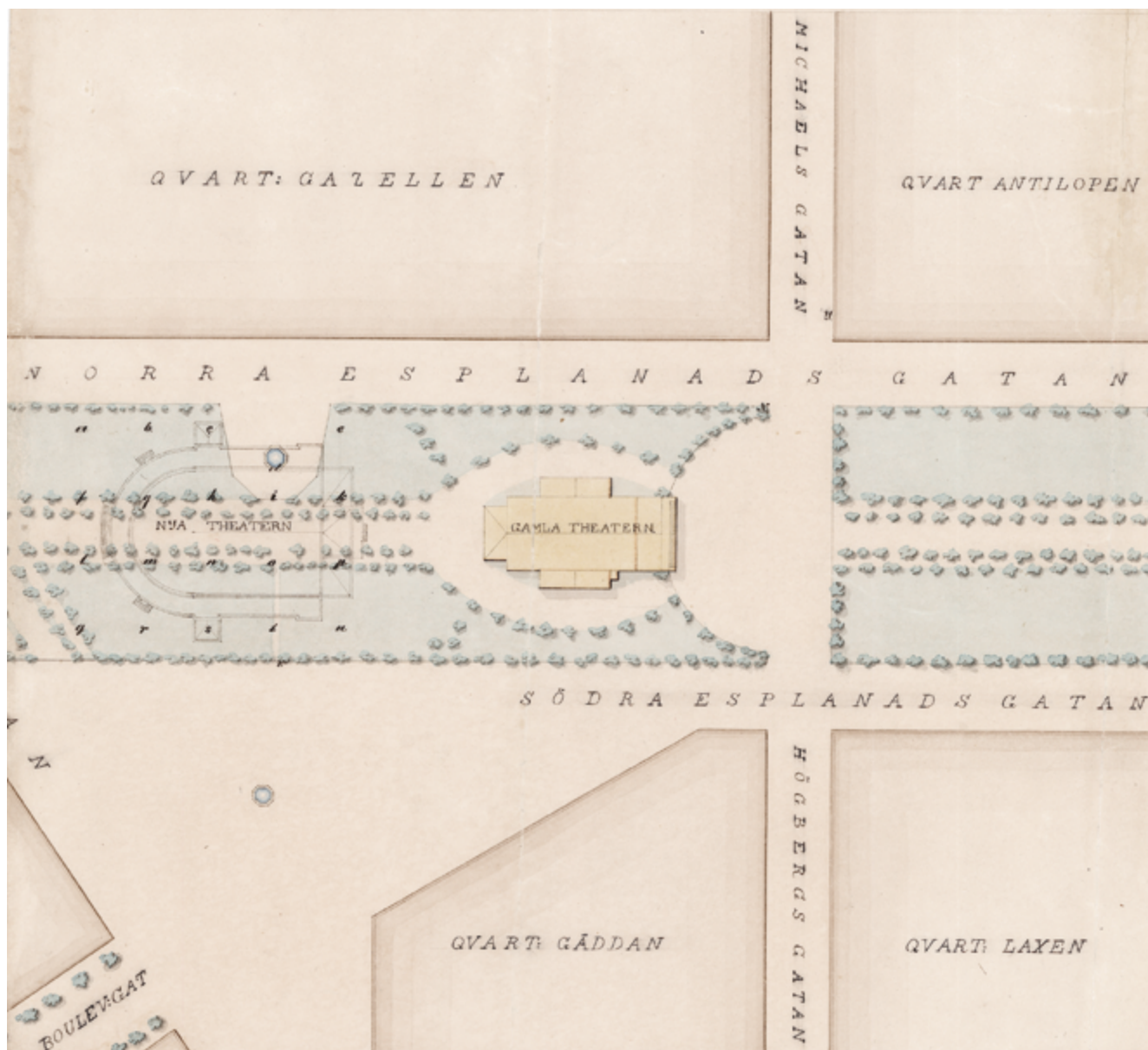
4. Esplanadi 1800-luvun puolivälin tienoilla

Kuva 24. Tämä kyseinen valokuva on otettu helmikuussa vuonna 1857. C. L. Engelin suunnittelema vanhempi Ruotsalainen teatteri, joka valmistui vuonna 1827, on jo huonokuntoinen. Valokuvaaja on todennäköisesti P. Ch. Liebert. HKMKA.

Kuva 25. C. L. Engelin suunnittelema puinen teatterirakennus siirrettiin uuden teatterirakennuksen valmistuttua nykyisen Lasipalatsin tienoilille, jossa se toimi 1900-alussa vielä Arkadianteatterina. Teatterirakennuksen vasemmalla puolella venäläinen kasarmi. Valokuva Eugen Hoffers, 1870-luvulla. HKMKA.

Kuva 26. Uutta teatterirakennusta suunnitellaan. Asemapiirroksessa näkyy myös vanhemman teatterin sijainti. Piirros on todennäköisesti vuodelta 1853, G. T. P. Chiewitz. HKA.

Keskiesplanadin vaahtera- ja jalavakujien istuttaminen aloitettiin vuonna 1826 (ks. yllä). Kyseinen alue oli ilmeisesti jossain määrin suunnittelemattomasti täytetyn Kluuvilahden takia kuitenkin edelleen hyvin vetinen, ja sinne istutetut puut kituivat ja kuolivat. Esimerkiksi vuonna 1844 piti 70 kuollutta puuta korvata uusilla.⁶³ Asiantilaa yritettiin useaan kertaan korjata korottamalla istutusalueita eli tuomalla niille lisää multaa.⁶⁴ Sitten kaupunki tilasi Saksasta 500 lehmusta Helsingin kaunistamiseksi.⁶⁵ Osa niistä lienee istutettu Esplanadin alueelle, sillä Helsingfors Tidningar -lehden mukaan jo puoleksi hyljätyn teatterin portailta avautui vuoden 1859 keväällä kirjava perspektiivi Esplanadin vaaleanvihreiden lehmusten ja vaahteroiden välitse.

Sanomalehdissä kiinnitettiin useaan otteeseen huomiota Keski-Esplanadin tekemään surkeaan vaikutelmaan ja kerrottiin, että alueella oli melkein aina jokin korjaustoimenpide meneillään, mutta niistä näkyi seuraavan vain sorapinnan laajeneminen entistään suuremmaksi. Puiston hoito oli annettu tavanomaiseen tapaan edullisimman tarjouksen tehneelle henkilölle, joka oli tässä tapauksessa puutarhuri Johan Anders Lönnrot. Tämä oli ilmeisesti arvioinut kykynsä tai mahdollisuutensa väärin, sillä vuonna 1840 maistraatti arvosteli häntä melko kovasanaisesti todeten, että alue ei enää ollut samassa kunnossa kuin aiemmin.⁶⁶ Vuonna 1845 kaupungin vanhimmat palkkasivat sitten Tukholmassa toimineen puutarhuri Johan Erik Wennströmin hoitamaan ”kaupungin yleisiä istutuksia” – stadens allmänna planteringar.⁶⁷ Niiden joukossa oli ilmeisesti myös Keski-Esplanadi. Wennström kuoli 10 vuotta myöhemmin, ja kaupunki turvautui sen jälkeen taas puistotöiden huutokauppaamiseen eli niiden antamiseen pienimmän tarjouksen tehneelle henkilölle. Maistraatti antoi kyllä tarkat ohjeet siitä, että istutukset tuli pitää siisteinä, käytävät tuli lakaista ja haravoida säännöllisesti, sekä pitää rikkaruohottomina yms.⁶⁸ Parin vuoden kuluttua päädyttiin kuitenkin siihen ratkaisuun, että Helsinki palkkaisi kaupunginpuutarhurin huolehtimaan sen puistoista. Kaupunginhallitus ei katsonut kuitenkaan aiheelliseksi ryhtyä niihin parannustoimiin, joita vuonna 1878 vt. kaupunginpuutarhuriksi nimitetty Ludvig Amatus Jernstöm sitten muutama kertaan Esplanadin suhteen esitti. Sen mielestä oli ensin odotettava koko aluetta koskevien uudistussuunnitelmien valmistumista. Etenkin

alueen paremman viemäröinnin eli kuivattamisen uskottiin vaikuttavan positiivisesti puiden kasvuolosuhteisiin, mutta vasta kun puiston pinnan tasoa oli saatu korotetuksi huomattavan paljon eli 1½ metriä, niille saatiin paremmat kasvuedellytykset.

Esplanadipuistoa reunustanut katuosuus ei myöskään muuten tehnyt arvokasta vaikutelmaa. Sille pystytetyt rakennukset eivät vastanneet pääkaupungilta edellytettyä eleganssia.⁶⁹ Kadun itäpää teki 1800-luvun puolivälissä kuitenkin miellyttävän vaikutelman uudehkoine kivitaloineen:

”Mereltä päin Helsinki tarjoaa suurenmoisen näyn. Kolmenkymmenen jalan syvyinen satamaselekä ottaa vastaan niin raskaat sotalaivat kuin raskaimman tonniston kauppalaivatkin. Näkymää hallitsee korkeiden valkoisten rakennusten reunustama laaja aukio ja sen jatkeena oleva esplanadi, jota kesäisin varjostavat lehteivät puut.”

Louis Léouzon Le Duc: Pariisista Pohjantähden alle, s. 20.⁷⁰

Kaikesta huolimatta Esplanadin asema kaupungin keskeisenä promenadipuistona alkoi vakiintua 1800-luvun puolivälistä lähtien. Tähän oli useita syitä. Yksi niistä oli julkisten viheralueiden puute ns. Uudenmaan esikaupungissa, joka oli kasvanut hyvin nopeasti. Kaivopuisto oli sen lähellä, mutta sinne pääsi vain sisäänpääsymaksua vastaan. Tähtitorninmäen puistoa ei ollut vielä perustettu. Sinebrychoffin perhe avasi puistonsa yleisölle silloin, kun sen jäsenet olivat maalla. Ao. puistoa pidettiin suuressa arvossa, mutta se ei siis ollut aina auki yleisölle.⁷¹ Esplanadin eteläpuolella asuneille ihmisille Kaisaniemi oli varsin kaukana. Se oli kaupunkilaisten mielestä menettänyt myös paljon entisestä viehätystään, kun sen pohjoinen ranta-alue oli luovutettu Helsingin yliopiston kasvitieteelliseksi puutarhaksi. Valtionrautateiden pääradan rakentamisen takia puisto menetti 1850-luvulla myös Töölönlahden ranta-alueet ja siellä olleet näköalakalliot. Pääradan alueen leventäminen pienensi puiston aluetta muutamia kertoja myöhemminkin. Uuden ”Seurapuistoksi” ja ”Yleiseksi Promenadiksi” nimetyn alueen, so. Kaisaniemen suosio eikä myöskään kohentunut junaliikenteen kasvaessa kasvamistaan. Tavaravaunujen kolina ja entisaikaisten höyryveturien päästämät noki- ja savupilvet koettiin häiritseviksi.

Kuva 27. Eugen Hoffersin vuoden 1860 paikkeilla ottama valokuva. Vanha teatterirakennus oli jo purettu ja uusi G. T. P. Chiewitzin suunnittelema rakennus valmistunut Teatteriesplanadin länsipäähän. Erottajanaukion takana kulkee Bulevardi puuriiveineen. HKMKA.

Kuva 28. Sokerileipuri Johan Daniel Jernbergin rakennuttama pieni myyntiköju purettiin Hampus Dalströmin suunnitteleman uuden "Kappelin" ravintolarakennuksen tieltä. HKMKA.

Kuva 29. Eugen Hoffersin 1860-luvulla ottamassa valokuvassa näkyy Kluuvinkatu ja taustalla Esplanadi, jonka keskellä on Hartwallin vesikioski. Kioski purettiin, kun Runebergin esplanadi rakennettiin ja J. L. Runebergin patsas pystytettiin puiston keskelle kioskin tienoille. HKMKA.

Ihmisiä tuli siis Esplanadille laajalta alueelta kävelemään, viihtymään ja tapaamaan toisiaan. Puisto oli tuolloin myös sekä avaramman tuntuinen että valoisampi kuin nykyään. Se oli hyvällä säällä epäilemättä myös aurinkoinen ja lämmin, sillä Eteläesplanadilla oli silloin pelkästään matalia taloja. Helsinkiläiset tulivat Esplanadin tienoille myös ostoksien ja teatteritapahtumien sekä vossikkapysäkin takia, joka sijaitsi Mikonkadulla Esplanadikatujen välisellä osuudella. Jerngrenin myyntikoju Kappeliesplanadilla ja Hartwallin kiosk (wattenkiosk) Keski-Esplanadilla olivat ehkä myös jonkinlaisia vetonauloja.⁷² Eteläesplanadilla oli muutamia laadukkaita kauppaliikkeitä ja Eteläsataman rannalla oli Kauppatori.⁷³

Engelin suunnittelemaa teatteritaloa laajennettiin ja korotettiin useaan otteeseen,⁷⁴ sen istutukset kärsivät epäilemättä näistä rakennustöistä. Ao. puistoalueen ylläpito kuului ilmeisesti edelleen teatteriyhtiön tehtäviin. Teatterirakennuksen purkamisen myötä Esplanadi sai lisää pituutta ja vastasi siten paremmin 1800-luvun alkupuolella hyväksyttyä asemakaavaa. Uusi teatteri pystytettiin samalle linjalle kuin aikaisempi (ks. kuva 26) eli se esti Kappeliesplanadilta alkaneen lehtikujan jatkumisen Henrikiesplanadille ja sulki näkymät myös toiseen suuntaan, so. Henrikiesplanadilta Kauppatorille päin. Uusi teatteritalo ei alun perin ollut sen leveämpi kuin Engelin piirtämä rakennus, mutta se oli korkeampi ja pienensi siten Esplanadia visuaalisesti. Uuden vielä rakenteilla olleen teatteritalon ympärille tehtiin istutuksia arvostetun puutarhuri Carl J. Helmin johdolla vuoden 1860 syksyllä.⁷⁵

G. T. P. Chiewitzin piirtämä Nya Teatern valmistui 1861, ja vanha teatterirakennus purettiin.⁷⁶ Sen kohdalle jäi tyhjä alue (ks. kuva 27), mutta jo vuoden 1861 kevätkesällä ao. aluetta oli ryhdytty istuttamaan ja järjestämään puistoksi.

”... i dag skedde trädplanteringen i Esplanaden och till en del på gamla teaterns plats, som nu är planterad och förberedd.”
25.5.1861

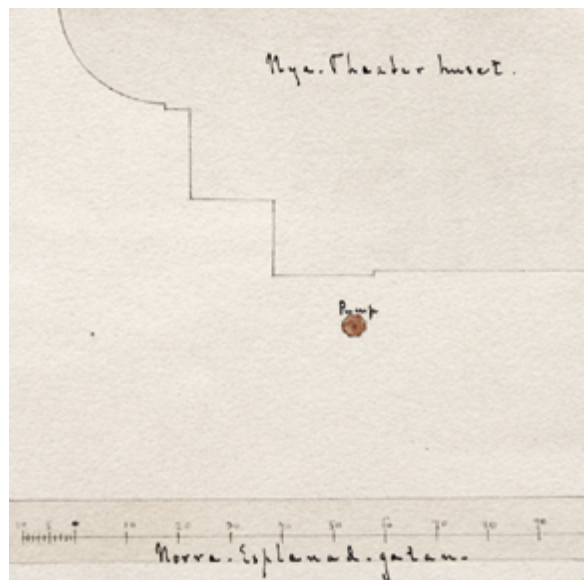
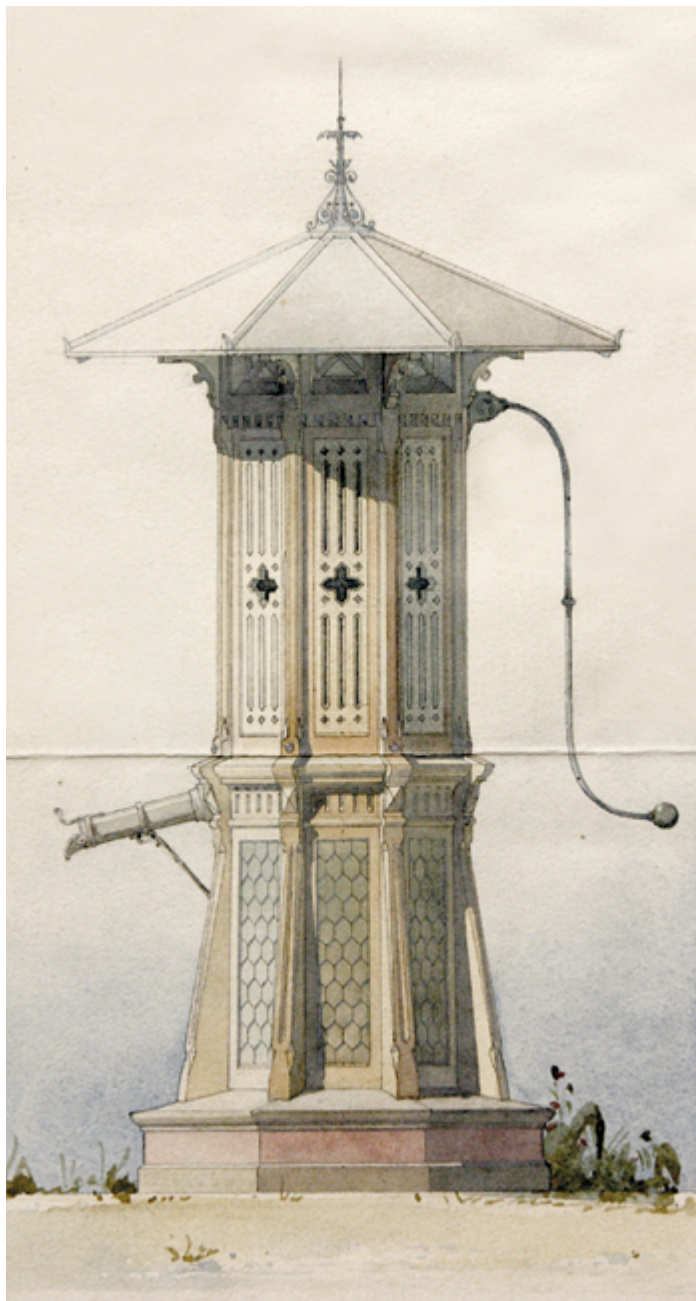
”Planteringarne på gamla teaterns plats äro nästan fulländade, ehuru vägarne ännu icke äro färdiga.”
6.6.1861

S. G. Elmgren, Päiväkirjamerkintöjä, s. 420 f.

Uuden teatteritalon itäpuolella ollut alue oli tuolloin vielä niin suuri, että siitä voitiin käyttää englantilaisperäistä nimitystä ”square”, kuten jo aiemmin Esplanadin kahdesta muusta osuudesta (ks. yllälainattua nimerkki W.W.:n kirjoitusta).⁷⁷ Carl J. Helmin sommittelemia istutuksia pidettiin kauniina ja onnistuneina.⁷⁸

Uusi teatteri turmeltui pahoin vuoden 1863 touko-kuussa, kun sen sisällä syttyi tulipalo. Chiewitz oli kuollut edellisenä vuonna, ja teatterin korjaaminen annettiin pietarilaisen arkkitehti N. L. Benois’n tehtäväksi. Hän laati myös istutussuunnitelman teatterin lähiympäristöä varten. Se on sikäli huomionarvoinen, että hän ehdotti istutuksia myös teatteritalon länsipuolelle.⁷⁹ Ne olisivat varmasti pehmentäneet rakennuksen tekemää yleisvaikutelmaa ja liittäneet sen paremmin silloisen Henrikiesplanadin lehtikujiin. Suunnitelmaa ei kuitenkaan toteutettu.

Vuonna 1861 Helsingin kaasulaitos pystytti kaasulyhytyjä Esplanadipuistoon.⁸⁰ Puistopuiden vierelle pystytettiin korkeahkot portaat lyhtyjen sytyttäjiä varten (lykttändarstegar). Niitä pidettiin ikävän näköisinä ja niitä ihmeteltiin kun puista poistettiin rumia oksia, jotta puisto tekisi miellyttävän vaikutelman. Myös ”portaiden” tarpeellisuutta pidettiin kyseenalaisena, sillä niitä ei ilmeisesti ollut muiden kaupunkien puistoissa.⁸¹

Kuva 30, yllä. Kuten Erottajalla, myös Pohjoisesplanadin puolella oli kaivo. Se oli lähellä teatterirakennuksen seinustaa. Kaivon sijaintikartta. HKA.

Kuva 31, vasemmalla. Puurakenteisen kaivon julkisivupiirros. HKA.

Jerngrenin kojua alettiin vähitellen pitää ränsistyneen ja ikävän näköisenä, ja sen paikalle ryhdyttiin suunnittelemaan uuden ”vesipaviljongin” tai kahvilan perustamista. Epäkohtien korjaaminen oli ilmeisesti kuitenkin vaikeata. Kappeliesplanadin alue kuului kyllä Helsingin kaupungille, mutta kaupunki ei ilmeisesti pystynyt estämään sitä, että aluetta käytettiin joskus yksityisiinkin tarkoituksiin.

Uusi ”kappeli” pystytettiin pitkien keskustelujen ja aikailujen jälkeen Jerngrenin kujan paikalle arkkitehti A. H. Dalströmin piirustusten mukaan. Hänen vuonna 1860 suunnittelemansa rakennus olisi ollut varsin elegantti,⁸² mutta sitä pidettiin liian pienenä, ja Dalström piirsi talolle lisäsiivet. Talo valmistui vuoden 1866 lopulla.⁸³ Rakennuksen takaseinä eli Eteläesplanadille näkyvä seinä on sommiteltu uusklassilliseen tyyliin. Arkkitehdin tarkoituksena on ilmeisesti ollut sopeuttaa se Engelin aiemmin piirtämään rakennukseen eli nykyiseen valtioneuvoston juhlahuoneistoon (Etelä-Esplanadi 6 A). ”Kappelin” toiminta alkoi vuonna 1867 sen jälkeen, kun maistraatti oli huutokaupannut sitä koskeneet ravintolanpito-oikeudet.⁸⁴ Uuden rakennuksen ympäristöä alettiin pontevasti muokata:

”Kalfhagen wändes för närvarande upp och ned, för att förvandlas till en promenad.”

Hbl. nro 125, 31.5.1867, s. 2

”Planeringen af den lilla Esplanaden börjar nur småningom blifwa färdig. Den friska gröna gräsmatta, som förut omgaf det lilla kapellet har nu blifwit förändrad till en promenadplats med krogiga gångar och rabatter för planteringar. Från hörnen af gatorna äro nu ingången öppnade för publikens beqwämare och friare passage, en större underjordisk afloppskanal ända upp åt nya teatern i den mening att afföra wattenmassen af Gloet direkte ut till hamnen”

Hbl. nro 136, 14.6.1867, s. 1

Kyseisen puistosuunnitelman tekijää ei tunneta eikä myöskään ao. suunnitelmaa. Nämä seikat ovat jääneet mahdollisesti sen takia unohtuiksi, koska hevosvetosen ”rautatien” vetämistä Esplanadin pääkäytävää myöten harkittiin 1870-luvulla.⁸⁵ Sen tarkoituksena oli

välittää tavaraliikennettä rautatieaseman ja sataman välillä. Suunnitelmaa vastustettiin kuitenkin niin paljon, että ao. ajatuksesta luovuttiin.

Helsingissä oli muuten uskottu, että uudesta ”Kappelista” tulisi ”eurooppalaistyylinen kahvila-ravintola” tai ”pieni ja viaton schweizeri”, jossa naisetkin saattoivat pistäytyä juomassa kahvia tai teetä.⁸⁶ Toisin kuitenkin kävi. Talon ensimmäiseksi vuokraajaksi tuli saksalaissyntyinen keittiömestari Louis Kleineh, ja hän hoiti paikkaa ravintolana. Kleinehin vuonna 1874 tapahtuneen kuoleman jälkeen hänen leskensä jatkoi ravintolatoimintaa samojen suuntaviivojen mukaisesti vuoteen 1877 saakka. Herrat kävivät mielellään Kleinehin ravintolassa, naiset eivät puolestaan enää katsoneet voivansa käydä edes kävelemässä Kappeliesplanadilla. Siitä oli tullut ”herr-esplanaden”.⁸⁷

”Kappelissa” kävi asiakkaita myös sen vuoksi, että se oli lähellä satamaa, ja koska se oli auki kello kahteen asti yöllä. Sinne mentiin odotelemaan höyrylaivoja, niiden mukana tulleita matkustavaisia ja kuulemaan heidän tuomiaan uutisia muualta maailmasta. Kaupatorin ranta, silloinen Kaupunginlahti, oli silloin se satama, jonne matkustajalaivat saapuivat ja mistä ne lähtivät. Suurien höyrylaivojen saapumis- ja lähtöpäiviä olivat etenkin lauantai, sunnuntai ja maanantai.⁸⁸ Satamasta lähti myös pienempiä höyrypursia, jotka välittivät liikennettä Etelä-Suomen kaupunkien välillä ja huvijah-teja, jotka kuljettivat ihmisiä nauttimaan kävelyretkistä Laajasalon, Meilahden tai Tullisaaren metsissä.⁸⁹

Kasarminkadun jatkamista nykyisen Runeberginesplanadin poikki Kluuvikadulle harkittiin 1870-luvulla. Tätä vastustettiin vedoten mm. siihen, että ao. suunnitelma perustui hätäisesti ja käsivaraisesti piirrettyyn asema-kaavaan. Ao. katua ei sitten myöskään rakennettu. Kenttäkivipäälysteisen Fabianinkadun ylittämistä pidettiin hankalana, kun haluttiin kävellä Keski-Esplanadilta Kappeliesplanadille tai vastakkaiseen suuntaan. Fabianinkadun poikki rakennettiin sen takia jalankulkijoiden mukavuudeksi Esplanadin pääkäytävän kohdalle sileä kulkuväylä nupukivestä vuonna 1867 (af tukta sten).⁹⁰

Kuva 32. Runebergin esplanadin valmistuttua sen keskelle pystytettiin J. L. Runebergin muistopatsas. Patsaan veistäjä oli Runebergin poika, Walter Runeberg. Patsas paljastettiin juhlallisesti 6.5.1885. Ihmismassan seasta erottaa hiljattain istutetut lehmukset tukikeppeineen. Taustalla on Eteläesplanadin silloisia puurakennuksia. Valokuva Fritz Hjertzell. SLSF.

5. Esplanadi 1800-luvun loppupuolella

Forslag till ordnande af
den s.k. mellersta esplanaden i Helsingfors.

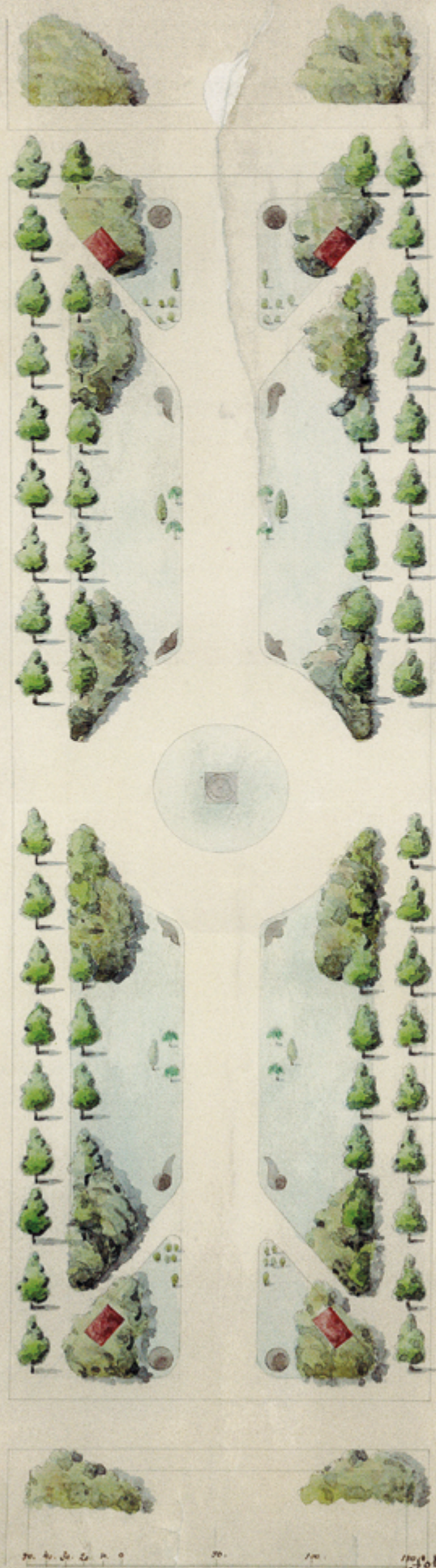
Copia.

En 1881 den 11 October är denna
plan till reglering af den s. k.
mellersta esplanaden af Hel-
singfors Stadfullmäktige god-
känd och i husfundaaliga stäl-
len till offerställsten fastställd
intygas.

Enligt uppdrag
Alexis Gripenberg.

Allt följande Senaten för
Finland kunnat något hinder
sine/sin för den så kallade mel-
lersta Esplanadens i Helsing-
fors stad reglering i enlighet
med denna planering,
intygas Helsingfors af Civil-
ingenjörerna i Helsingfors
Senaten för Finland kunnat
med Departementet den 16
Januari 1882.

På befallning
Oscar Hamblin.

Kuva 33. Runebergin esplanadin uudelleensuunnittelu pääsi käyntiin, kun Keski-Esplanadille kaavailtiin sijoitettavaksi J. L. Runebergin muistopatsasta. J. Wallmark laati puistosuunnitelman vuonna 1881. Ei ole varmaa, rakennettiinko puisto tämän suunnitelman mukaan, mutta se on vähintään ollut perustana puiston suunnittelulle. Vuonna 1883 yleisölle avattu puisto oli pääpiirteiltään Wallmarkin suunnitelman mukainen. Puisto rakennettiin sen ajan ihanteita mukaillen – se on valoisa promenadipuisto, ja sen kumpaankin kadunpuoleiseen reunaan istutettiin lehmusrivit. Sen päätyihin ja keskusaukion ympärille istutettiin pensaita ja pienpuita. Puiston kulmiin piirrettiin kioskivaraukset (suunnitelmassa punaisella). KMOA.

Keskiesplanadia alettiin vähitellen pitää yksioikoisena ja ikävänä etenkin, kun se oli vain muutaman askeleen päässä Carl J. Helmin suunnittelemasta rehevämmästä ja ilmeisesti monilajisemmasta Teatteriesplanadista.⁹¹ Ajatus J. L. Runebergin patsaan pystyttämistä Helsinkiin esitettiin vuonna 1872, siis runoilijan vielä eläessä.⁹² Asiasta tehtiin periaatteellinen päätös kuitenkin vasta hänen vuonna 1877 tapahtuneen kuolemansa jälkeen. Patsas aiottiin ensin sijoittaa ”Uuden Teatterin” eli Ruotsalaisen teatterin edustalle, mutta sille valittiin sittemmin sen nykyinen paikka. Tässä yhteydessä maistraatti päätti ehdottaa uuden järjestelysuunnitelman laatimista Keskiesplanadia varten. Asiasta sukeutui pitkällinen virastokäsittely, jossa olivat mukana maan säätyjen asettama komitea, Helsingin kaupunginvaltuusto, rahatoimikamari sekä sen valitsema valiokunta. Valiokunta laati yleisen ohjelman, jonka perusteella ruotsinmaalainen John Wallmark, eräs valiokunnan asiantuntijoista, laati asemapiirroksen. Wallmarkilla oli ilmeisesti jo ennestään yhteyksiä Helsinkiin, ja hän sai ehkä sen takia muita asiantuntijoita keskeisemmän roolin.⁹³ Kaupunginvaltuusto vahvisti ehdotuksen pääkohdittain, mutta maistraatti piti sitä kaupungin asemakaavan vastaisena. Eräiden vaiheiden jälkeen ehdotus lähetettiin kuvernöörille ja sitten senaatille. Alkuperäinen suunnitelma ei näytä säilyneen ja senaatin saaman kopion (ks. kuva 33) karttamerkkien selitykset eivät myöskään ole olleet jäljitettävissä.⁹⁴ On siis vaikea sanoa, missä määrin ehdotus vastasi Wallmarkin henkilökohtaisia näkemyksiä.⁹⁵ Senaatti totesi em. karttakopion perusteella 16.1.1882, että sen mielestä suunnitelman toteutamiselle ei ollut esteitä.⁹⁶ Punaisella merkittyjen suorakulmaisten rakennusten tuli toimia kioskeina, joissa myytäisiin virvoitusjuomia, sanomalehtiä, tupakkavalmisteita, hedelmiä yms.⁹⁷ Suunnitelma toteutettiin vielä saman vuoden kuluessa.⁹⁸ Kolme vuotta myöhemmin Pohjoisesplanadin ja Fabiniinkadun sekä Pohjoisesplanadin ja Mikonkadun kulmiin pystytettiin koristeelliset mainoskioskit (anonskiosk) arkkitehtitoimisto Grahn, Hedman & Wasastjernan suunnitelmien mukaan (kuvat 35–36). Ks. myös kuva 212 raportin takakannessa, kartta vuodelta 1885.

Walter Runeberg, runoilijan poika, muovaili isäänsä esittävän pronssipatsaan sekä sen jalustaan nojaavan

Suomi-neidon Pariisissa, mistä ne kuljetettiin Helsinkiin. Muistomerkki paljastettiin toukokuun 6. päivänä vuonna 1885. Varat patsasta varten oli koottu kansalaiskeräyksellä, ja parikymmentätuhatta ihmistä oli kokoontunut puistoon seuraamaan sen paljastamista (ks. kuva 32). Keskiesplanadin ylläpidosta alettiin tämän jälkeen huolehtia paremmin kuin aiemmin, ja alue sai enemmän tai vähemmän virallisen nimensä ”Runebergin esplanadi”.

Patsasta ympäröineelle nurmialueelle alettiin istuttaa kukkia. Ne olivat ensimmäiset julkisin varoin perustetut kukkaistutukset Helsingissä. Vuodelta 1887 peräisin olevan lehtitiedon mukaan niitä pidettiin viehättävinä, mutta kallishintaisina:

”Runebergs esplanaden - en fin ljus gräsmatta genomskuren af smakfulla arabesker af olik färgade låga kantväxter bilder ett förtjusande hel, men så vill också ryktet weta, att härligheten, som blott warar sommaren ut kostar omkring 2,000 mk.”

Åbo Underrättelser, nr. 201, 28.7.1887, s. 2.

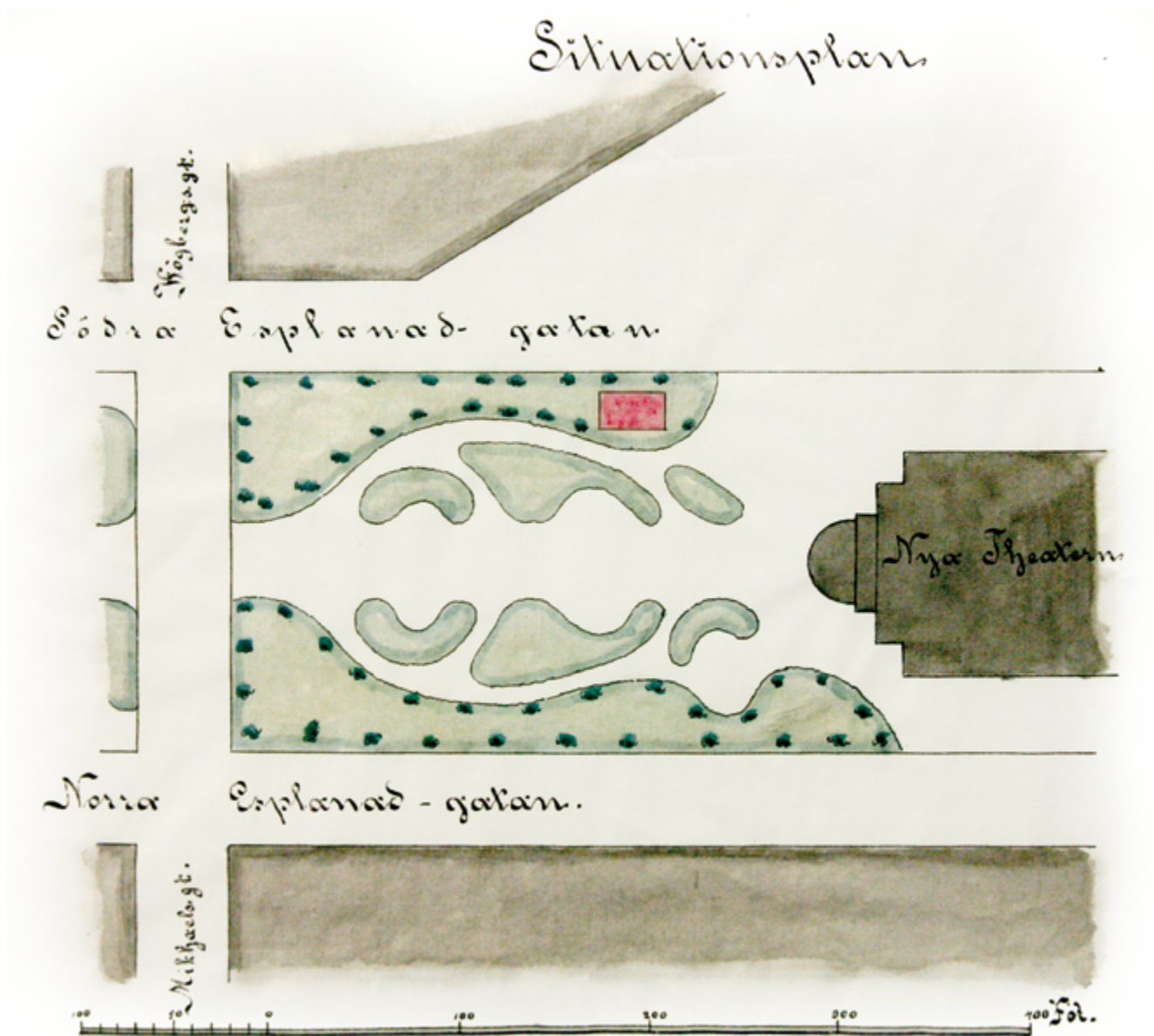
Seuraavana vuonna patsaan ympärille tehtyjen istutusten ylläpito oli annettu Suomen Puutarhayhdistykselle,⁹⁹ ja vuonna 1889 istutettavat kasvit hankittiin samalta yhdistykseltä.¹⁰⁰

Kaupunginpuutarhurin viran vakinaistamisen jälkeen sen haltijaksi tuli ruotsinmaalainen Svante Olsson. Hän astui virkaansa toukokuun 20. pnä vuonna 1889. Tuolloin, jo kesän kynnyksellä, hän ei voinut enää ryhtyä kohentamaan Esplanadia, vaikka sen kunto ei vastannut sitä hoitotasoa, johon hän oli tottunut edellisessä

Kuva 34, alla vasemmalla. Keski-Esplanadilla sijaitseva puurakenteinen kiosk, jossa myytiin Hartwallin vesituotteita. Se purettiin Runebergin esplanadin rakentamisen yhteydessä. ÅABS.

Kuvat 35 ja 36. Runebergin esplanadin valmistuttua sen pohjoiskulmiin rakennettiin kaksi kioskia, joissa myytiin kivennäisvettä. ÅABS.

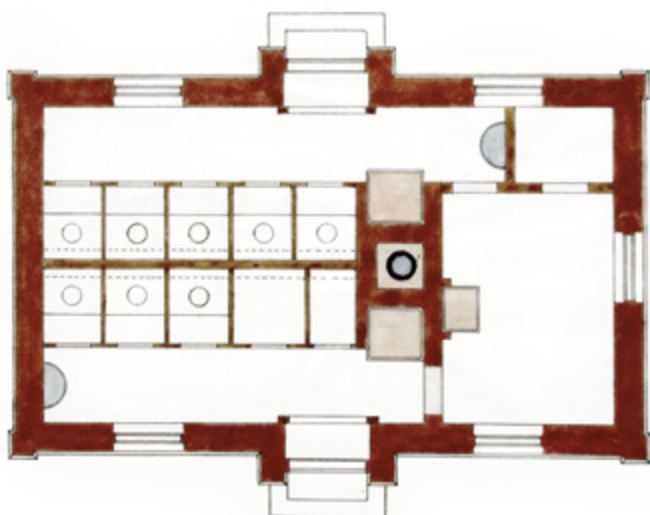

Kuva 37. Theodor Höijer suunnitteli Teatteriesplanadille käymälän. Se purettiin 1930-luvulla teatterirakennuksen laajennus- ja uudistustöiden yhteydessä. Yllä käymälän asemapiirros, jossa näkyy myös silloinen käytäväverkosto. Ennen tätä kyseistä käymälää alueella oli pisu-aarit, ks. kuva 112. HKA.

Kuva 38, alla vasemmalla. Theodor Höijerin suunnitteleman käymälän pohjapiirros. HKA.

Kuva 39, alla. Käymälän julkisivupiirustus. HKA.

työpaikassaan Tukholmassa. Seuraavana vuonna Olsson tarttui kuitenkin ripeästi toimenpiteisiin, jotka tähtäsivät Esplanadin yleisilmeen kunnostamiseen:

"Utgångslaget vid hans hitkomst kan bäst anges genom en ögonblicksbild av Esplanaden sådan den då såg ut; på de av hål och gropar tätt översållade gräsbevuxna lindorna – annat fanns icke – slogs höet för hand med lie till avsalu åt stadens förmän. Här griper Olsson genast ordnande och förbättrande in."

Notiser, Trädgårdsodlaren 25, 1931, s. 166

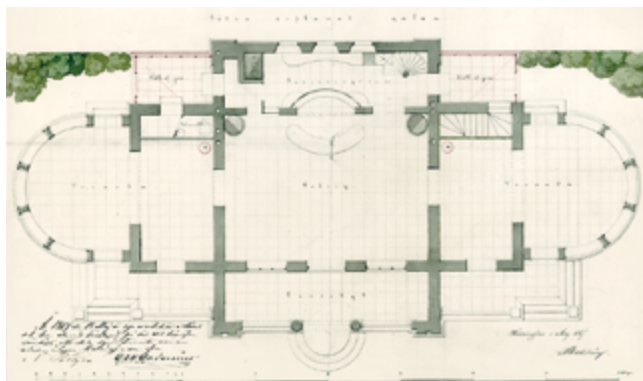
Niittonurmet kuokittiin, niille tuotiin hyvää multaa, ne tasoitettiin huolellisesti ja niille kylvettiin ruohonsiementä. Olsson antoi sittemmin hankkia kaupungin laskuun myös ruohonleikkuukoneen, jota Helsinki ei ollut siihen mennessä omistanut. Kukkaistutuksia oli hänenkin aikanaan ensin vain Runebergin patsaan ympärillä.¹⁰¹ Hän alkoi sittemmin laatia niitä myös Runebergesplanadin keskikäytävän molemmin puolin. Erään kirjoittajan mukaan vuoden 1897 sommitelma löi laudalta monen edellisen vuoden saavutukset:

"Särskildt hwad anordningarna i esplanaderna widkommer måste man skänka stadens nuwarande trädgårdsmästare alt erkännande för den möda och smak han nedlagt på desamma. Så ter sig t.ex. Runebergsesplanaden i ett skick hwilka hwad prydighet widkommer tager priset af många föregående år. Wi framhålla i detta afseende främst de smakfulla blomstergrupper, hwilka anordnats å de vida gräsplanerna på ömse sidor om mittelgången. Äfven rabatterna kring själfwa statyn äro synnerligen anslående."

Nimimerkki B. L.- Helsingforsbref, Västra Nyland, nro. 45, 11.6.1897, s. 2

Ilmeisesti Teatteriesplanadin ylläpito siirrettiin näinä vuosina kaupungille, sillä Olssonin sanotaan kohta virkaan astuttuaan raivauttaneen alueen melkein tiheikkömäistä kasvillisuutta. Teatteriyhtiö oli ilmeisesti antanut sen rehottaa vapaasti, mahdollisesti sen vuoksi koska siltä ei riittänyt varoja tai kiinnostusta alueen ylläpitoon, mutta ehkä myös sen takia, että tiheikön suojissa yksi ja toinen herrasmies saattoi huomaamattomasti pujahtaa ravintola Oopperakellariin eli nk. Oprikseen,¹⁰² jonka sisäänkäynti oli talon itäisivulla eli puiston puolella. Teatteritalon itäpuolella oli ao. ravintolan ulkotarjoilualue kesäaikaan. Sen reunalle pystytettiin ilmeisesti vuonna 1893 soittolava. Tämän puistoalueen eteläreunalle oli 1880-luvun lopulla rakennettu "latiini" eli mukavuuslaitos Theodor Höijerin piirustusten mukaan.¹⁰³ Se oli koristeellinen tiilirakennus, joka oli sommiteltu ns. saksalaiseen tai hollantilaiseen renessanssityyliin (ks. kuvat 37-39 sekä 173).¹⁰⁴

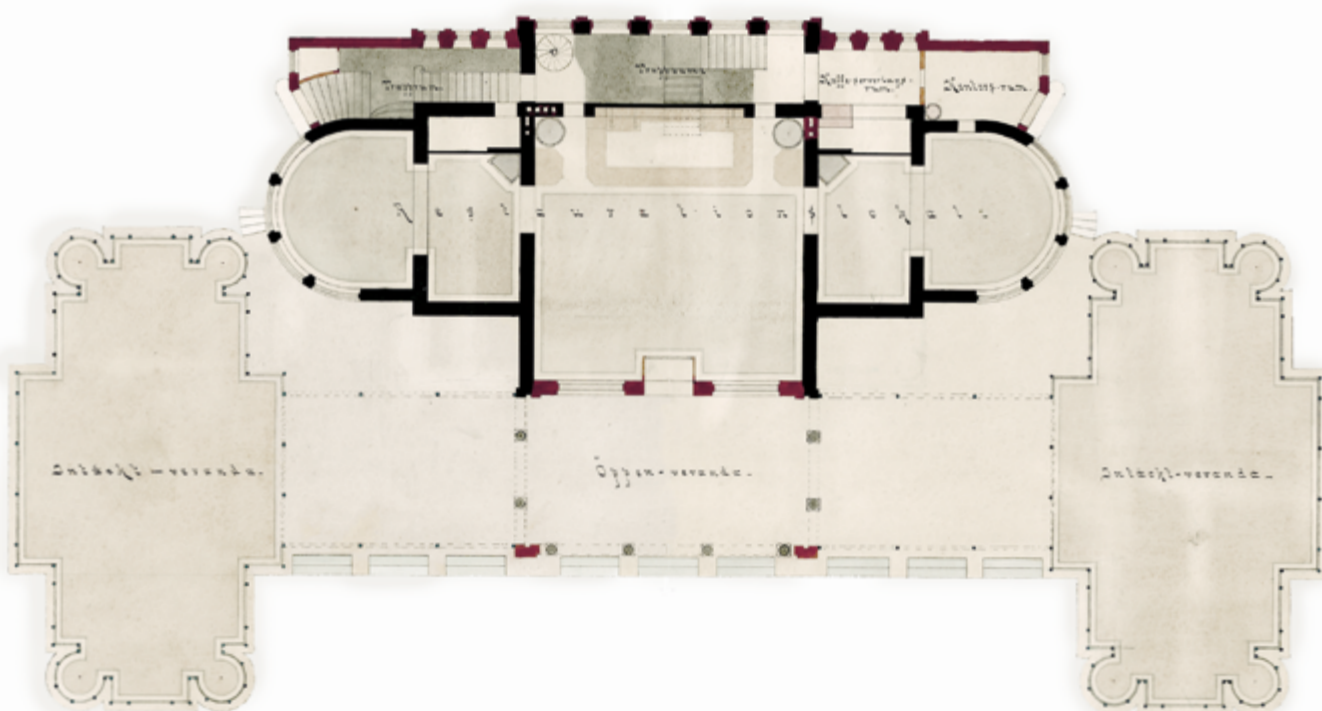
Kappellesplanadin ylläpito siirtyi ao. ravintolaoikeuksien vuokraajille ainakin osaksi, ja alue koki erinäisiä muutoksia jo aiemmin eli vuonna 1867 tehtyjen uudistusten jälkeen (ks. yllä). Ravintolaoikeudet vuokrattiin metsänhoitaja Onni Wetterhoffille. Hän ajautui kuitenkin pian konkurssiin. Asia tuli kaupunginvaltuuston käsittelyyn, ja se vapautti Wetterhoffin tämän alun perin tekemästä sitoumuksesta rakentaa toisen vuokravuotensa kuluessa Kappellesplanadin koilliskulmaan pensaskasvien ympäröimä paviljonki, josta olisi ollut näköala Eteläsatamaan. Todettiin näet, että hän oli saanut Esplanadin itäisen pään suhteellisen lyhyessä ajassa parempaan kuntoon kuin mitä se oli ollut vuokra-ajan alkaessa, eli rouva Kleinehin jäljiltä.¹⁰⁵ Vuonna 1877 Kappellesplanadi koki muodonmuutoksen, ja puiston keskelle asennettiin vesiallas ja suihkulähde.¹⁰⁶ Wetterhoffin jälkeen "Kappelin" ravintola-oikeudet vuokrattiin kauppias A. J. Johanssonille vuonna 1879. Hän uudisti Wetterhoffin asentaman suihkulähteen ja sitoutui varustamaan sen jollakin sopivalla pronssiryhmällä, veistoksella tai maljakolla sekä kaunistamaan Esplanadia istutuksilla. (ks. kuvat 45 ja 48) Johansson halusi kuitenkin jo parin vuoden kuluttua siirtää Kappeli-ravintolan vuokra-oikeudet Josef Volontikselle ryhdyttyään itse Seurahuoneen vuokraajaksi.¹⁰⁷ Kaupunki suostui tähän velvoittaen Volontiksen poistamaan omalla kustannuksellaan ravintolarakennuksen eteen perustetun suihkukaivon ja korvaamaan sen kahdella pienemmällä suihkukaivolla rahatoimikamarin hyväksymän piirustuksen mukaan.¹⁰⁸ Arkkitehtitoimisto Kiseleff ja Heikel suunnittelivat lisätiloja ravintolan ulkotarjoilualueelle. He ehdottivat sinne pieniä kahdeksankulmaisia paviljonkeja vuonna 1881.¹⁰⁹ Ilmeisesti he työskentelivät tuolloin Josef Volontiksen laskuun, sillä ei ole todennäköistä, että Johansson olisi sijoittanut varoja Kappeli-alueen suunnitteluun, koska hän halusi silloin jo luopua koko yrityksestä. Eräälle em. toimiston laatimalle ravintolan ulkotarjoilualueutta koskevalle suunnitelmalle on piirretty telttamaisten paviljonkien lisäksi 12 jalustaa ruukkukasveineen. Nämä elementit näkyvät August Uotilan vuonna 1885 maalaamassa Kappeli-ravintolan ulkotilaa esittävässä taulussa. Josef Volontis oli siis ilmeisesti antanut toteuttaa Kiseleff & Heikelin toimiston suunnitelmat. Vuonna 1885 painetun Helsingin kartan mukaan Kappellesplanadilla oli leveä, suora keskikäytävä ja ravintola Kappelin edessä oli pyöreä vesiallas ja siinä muhkea suihkukaivo (ks. kuvat 45 ja 48). Kapeammat, hiukan kaareilevat käytävät ympäröivät ruohokenttiä. Kartalle merkityt puut saattoivat olla vanhoja eli niitä, jotka olivat osa koko Esplanadin halki istutetusta nelirivisestä lehtikäytävästä sekä kadun varsille istutetuista yksilöistä.

Kuva 40. Ravintola Kappeli rakennettiin Kappeliesplanadille 1860-luvulla. A. H. Dalströmin suunnittelema ravintola valmistui vuonna 1867. HKA.

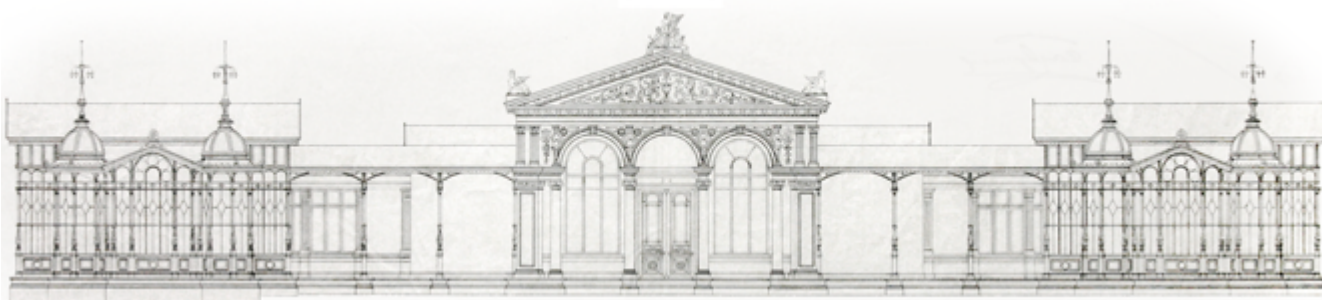

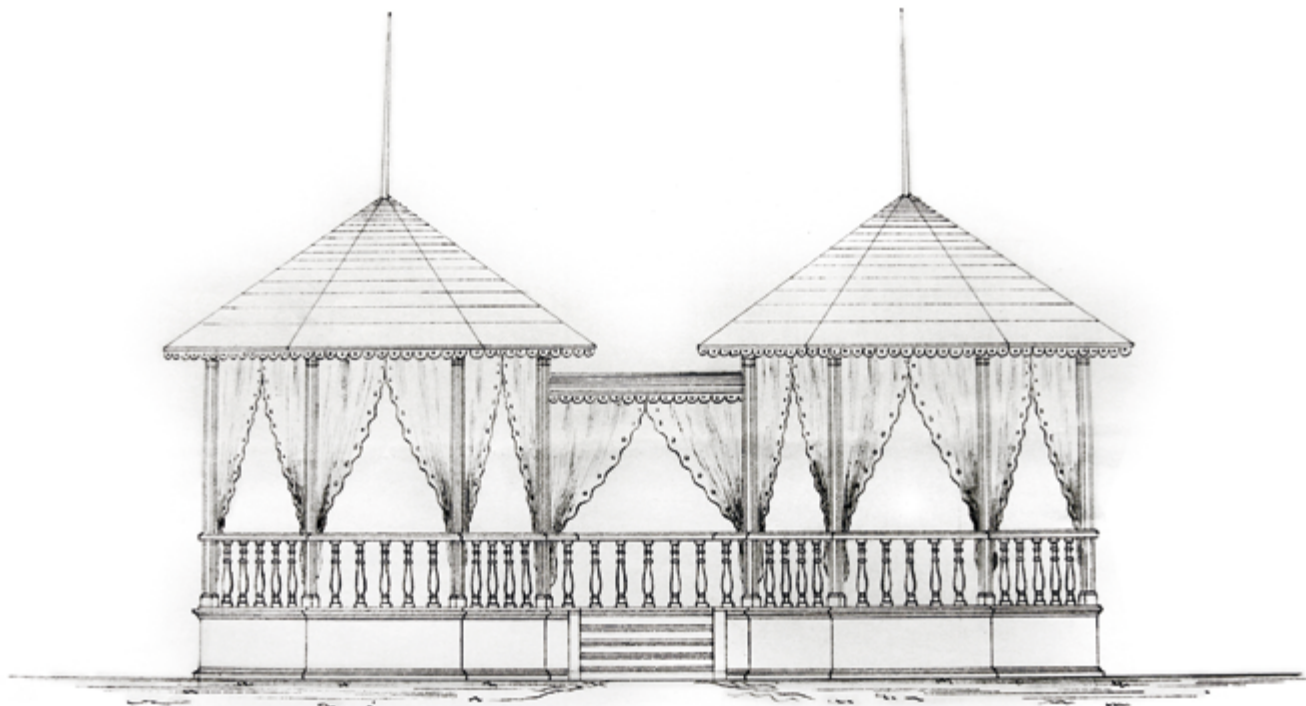
Kuva 41. Julkisivupiirustus Eteläesplanadille päin A. H. Dalströmin suunnittelema ravintola Kappelista. HKA.

Kuva 42. Ravintola Kappelia laajennettiin vuonna 1890. Laajennuksen suunnitteli Bruno F. Granholm. HKA.

Kuva 43. Ravintola Kappelin julkisivu pohjoiseen, eli puiston suuntaan. HKA.

Kuva 44. Ravintola Kappelia laajennettiin Arkkitehtitoimisto Kiseleff & Heikelin suunnitelmien mukaan 1880-luvun alussa. He suunnittelivat ravintolarakennuksen kummankin puolin puurakenteiset paviljongit. HKA.

Altaissa olleet veistokset olivat valmiita tehdastuotteita (ks. kuvat 51-52). Toinen esitti kahta lasta pitelemässä sateenvarjoa¹¹⁰ ja toinen tonttua nostamassa kiveä, jonka alta purskusi vettä.¹¹¹ Ravintolaoikeuksien vuokraajilla ei ymmärrettävästi ollut suurtakaan kiinnostusta hankkia alueen somistukseksi mitään erityisen arvokkaita tuotteita. Kaupunkikaan ei aina suostunut heidän tekemiinsä ehdotuksiin, jotka olisivat olleet mielekkäitäkin alueen yleisen järjestyksen ja siisteyden kannalta, kuten alueen osittainen aitaaminen ja ”vedenheittolaitoksen” rakennuttaminen.¹¹²

Josef Volontis sai Kappelin vuokralle vuoden 1885 toukokuusta alkaen mm. sillä ehdolla, että hän ylläpitäisi ja kaunistaisi ravintolan edessä olevaa aluetta. Ilmeisesti Aukusti Uotilan vuonna 1885 maalaamassa teoksessa näkyvät valurautaiset uurnat eksoottisine lehtikasveineen sekä telttamaiset sivupaviljongit edustivat Volontiksen yrityksiä kaunistaa ravintolan ympäristöä. Hänen aloitteestaan Kappeliesplanadille rakennettiin vuonna 1887 uusi ja suurempi soittolava Viipurin kaupunginarkkitehdin Brynolf J. Blomkvistin suunnitelman mukaan.¹¹³

Vuonna 1889 Volontis teki rahatoimikamarille tarjouksen, että hän laajentaisi ravintolarakennusta, antaisi omalla kustannuksellaan järjestää sitä ympäröivän puistoalueen uudella tavalla ja sekä maksaisi korkeampaa vuokraa, jos kaupunki pidentäisi hänen vuokraaikaansa. Volontiksen vuokra-aikaa pidennettinkin sitten aina vuoteen 1903 saakka.¹¹⁴

Näkymä Esplanadilta Katajanokan suunnalle eli itään oli koko puiston olemassaolon ajan ollut verraten avoin etenkin talvisin puiden ollessa lehdettömiä. Puistossa kävelijöiden silmien eteen avautui silloin yleensä vain purjelaivoja ja avointa merta.¹¹⁵ Kesäisin puiden lehtevät oksistot sulkivat tämänkin näkymän melkein kokonaan. Uspenskin katedraali rakennettiin Katajanokalle 1860-luvulla, mutta se jäi Esplanadilta avautuneen päänäkymän koillispuolelle. Vuonna 1897 Katajanokan länsirannalle valmistui suurehko asuintalo (Kanavakatu 2), jonka Theodor Höijer oli suunnitellut. Esplanadin itäpäästä tarkasteltuna se tasapainotti Katajanokan siluettia em. kapeahkoon ja korkealle kalliolle pystytettyyn kirkkoon nähden. Tämän omistajansa mukaan Norrménin taloksi kutsutun rakennuksen tiiliseinät tummuivat ajan myötä, ja kun se oli suhteellisen kaukana Esplanadista ja jäi sieltä katsoen Kaupunginlahdelle ankkuroituneiden laivojen taakse, niin se ei sanottavasti muuttanut puiston itäpäästä avautunutta näkymää.

Vuonna 1875 Esplanadia ympäröiviä ”rumia lauta-aitoja” purettiin ja korvattiin ”vähemmän rumilla takorauta-aidoilla”. Helsinkiläisten mielestä aitojen kustannukset olivat liian suuret ottaen huomioon sen, että niiden ei katsottu suojaavan mitään rahallisesti arvokasta – pelkästään hiekkakäytäviä, hiekkakenttiä ja huonokuntoisia nurmipintoja.¹¹⁶

Kyseinen aita ilmeisesti poistettiin sekä Teatteri- että Runebergin esplanadien ympäriltä jo seuraavana vuonna.¹¹⁷ Se jäi ympäröimään siis vain Kappeliesplanadia,

Kuva 45. Ravintola Kappelia laajennettiin useaan otteeseen, 1880-luvun alussa kuvan vasemmassa laidassa näkyvillä puisilla paviljongeilla ja ravintolan edustalla olevilla katoksilla. Alareunassa on esiintymislavan katto. Kappelin edustalla on 1870-luvulla rakennetun vesialtaan ja suihkulähteen lisäksi runsaasti kalusteita ja varusteita – pöytiä ja tuoleja, valaisimia sekä istutusruukkuja. Charles Riis, n. vuonna 1885. HKMKA.

Kuva 46. Kappeli oli suosittu ravintola, ja sen edustalla oli istutuksin rajattu ulkotarjoilualue, jota koristivat ruukuissa kasvavat palmut. Rakennuksen ovelle johtava käytävä on pinnoitettu jonkinlaisilla suurilla laatoilla, todennäköisesti valubetonilla. Ulkotarjoilualue oli valaistu vaijereissa roikkuvilla sähkövalaisimilla. HKMKA.

Kuva 47. Tässä arviolta 1950-luvulta otetussa valokuvassa on samankaltainen järjestely kuin edellisessä kuvassa (kuva 46). Rakennuksen katettua tilaa on laajennettu kangaskatoksilla. MVKA.

Kuva 48. Kappelinesplanadin keskikäytävän suihkulähteeseen asennettiin veistos. Pyöreän altaan ympärillä oli istutuksia. Kuva on todennäköisesti otettu vuonna 1889. HKMKA.

Kuva 49. Kappelinesplanadilla kasvoi pitkään suuria vaahteroita, jotka reunustivat keskikäytävää. Kuvan oikeassa laidassa näkyy osa Kappelinesplanadilla silloin olleesta esiintymislavasta. Esplanadin esiintymislavat olivat jo 1800-luvulla ahkerassa käytössä. Kappelin terassi on rajattu käytävästä ruukuilla, joissa kasvaa laakeripuita. K. E. Ståhlberg, 1890-luku. HKMKA.

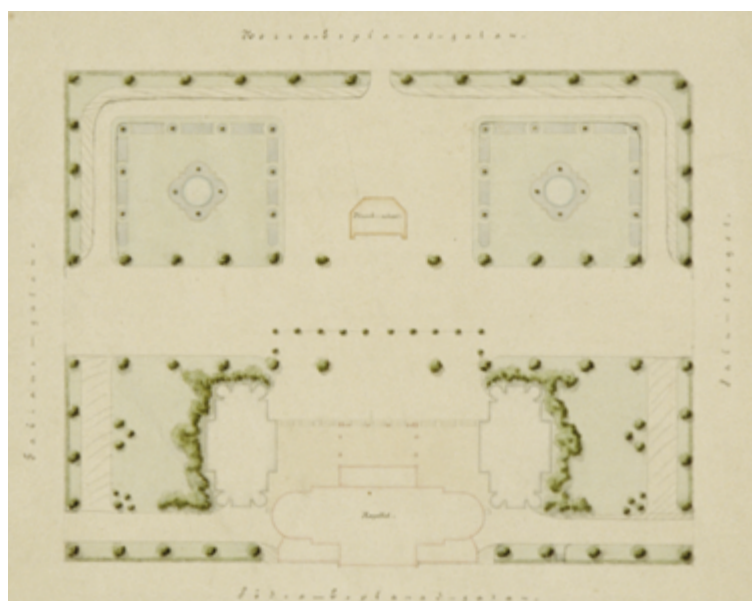

Kuva 50. Kappelinesplanadilla sijaitseva nykyinen soittopaviljonki on rakennettu vuonna 1939, ja sen on suunnitellut Valter Jung. Se on huomattavasti suurempi kuin alueella aiemmin sijainneet esiintymispaviljongit, ja se on lähempänä Pohjoisesplanadia. LP 2016.

Kuva 51. Kappelinesplanadin keskikäytävällä ollut suihkulähde purettiin 1890-luvulla ja sen tilalle rakennettiin kaksi pienempää allasta ja suihkulähdettä. Altaiden ympärillä oli kausi-istutuksia. Tämä kuvassa näkyvä allas sijaitsee Fabianinkadun ja Pohjoisesplanadin kulmassa. Vuonna 1887 rakennettu soittolava on J. Brynolf Blomqvistin suunnittelema. Valokuva on 1890-luvulta. HKMKA.

Kuva 52. Puistosuunnitelman laatija ei ole tiedossa, mutta se on todennäköisesti Svante Olssonin käsialaa. Sen laatimisaikankohta on epäselvä, mutta sen yläreunassa lukee "justerad 1906", eli suunnitelmaan on tehty muutoksia vuonna 1906 (muutokset merkitty lyijykynällä). KPOA.

jossa sillä oli käytännöllistä merkitystä eli se ohjasi ihmisten kulkua ravintolaan säästämällä siten alueen istutuksia tahattomalta talleamiselta, ja se esti myös ihmisiä putoamasta Eteläesplanadin jalkakäytävältä katutasoa alempana olevaan puistoon. Tämä pelko ei ollut aiheeton, kuten suurlakon yhteydessä vuonna 1905 saatiin todeta (ks. alla).

Elokuun 28. päivänä vuonna 1890 ankara myrsky runteli Etelä-Suomea. Se tuhosi satoja puita myös Helsingin puistoissa ja rakennusvirasto joutui käyttämään paljon varoja puistojen yleiseen siistimiseen, käytävien raivaamiseen ja kaatuneiden puiden poiskuljettamiseen. Esplanadi näyttää selvinneen tästä myrskystä kuitenkin aika vähällä. Hufvudstadsbladetin mukaan Kappeliesplanadi kärsi melko pieniä vaurioita ja Runebergin esplanadin sanottiin olevan ”mest helskinnad”.¹¹⁸

Pian tämän onnettomuuden jälkeen kaupunki päätti vähentää puistomäärärahoja. Vuodelle 1894 myönnettiin vain 35 000 markkaa, kun puistotöitä varten oli edellisenä vuonna annettu sentään vielä 42 000 markkaa. Svante Olsson totesi pahoilla mielin, että ruohokenttien kunto tulisi huononemaan.¹¹⁹

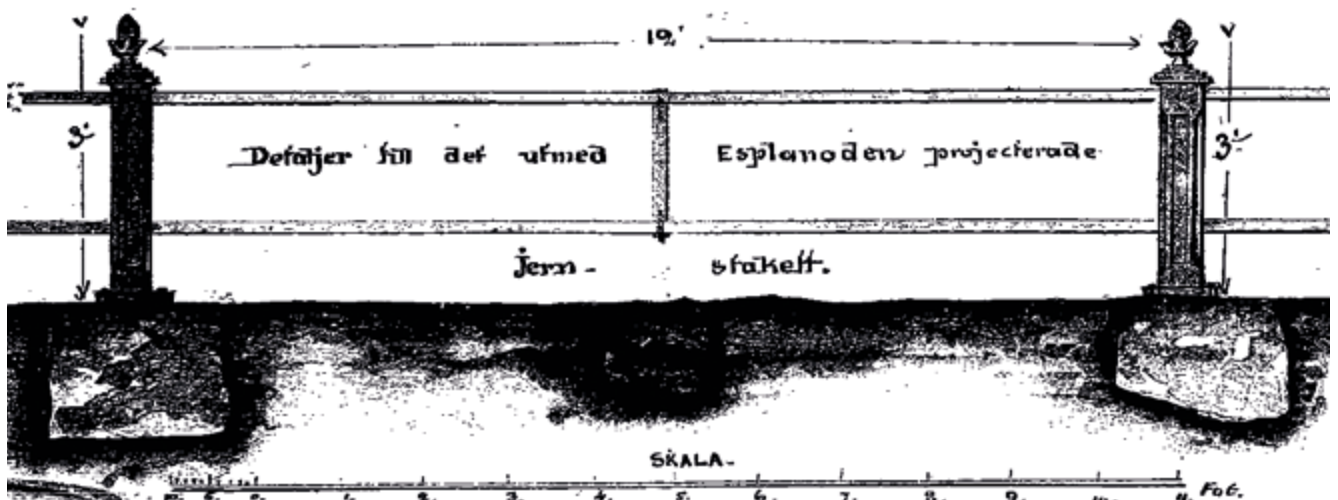
”Sunnuntai-iltapäivisin palvelusväki ja käsityöläiset ottavat tyystin haltuunsa Esplanadin ja sen jalkakäytävät”

Helsinki herra Hertzbergin silmin s. 73 f.

Kuva 53. Kappeliesplanadilla on eri aikakausina ollut lukuisia kevytrakenteisia paviljonkeja. 1950-luvulla puistossa oli kaksi ”raitiovaunuiksi” kutsuttua lasirakenteista paviljonkia. MVKA.

Kuva 54. Esplanadi aidattiin rautaisella aidalla 1870-luvun lopussa. Tolppien päissä on kävynmuotoiset nupit. KPOA.

Kuva 55, yllä. Esplanadi on suosittu kohtaamispaikka Vappuna. Tämä kuva on otettu Pohjoisesplanadilla noin v. 1900. Raitiovaunun takana pilkottaa rauta-aita. Gustaf Sandberg. SLSF.

Kuva 56, alla. Talvisella Teatteriesplanadilla oli 1890-luvulla runsaasti pensaita – valokuvassa näkyy Svante Olssonin kuvailema Teatteriesplanadin runsas kasvillisuus. Esplanadipuistoon asennettiin 1860-luvulla lyhtyvalaisimet. Taustalla siintää Uspenskin katedraali. K. E. Ståhlberg. HKMKA.

Kaikkien esplanadi

Esplanadia on usein pidetty herrasväen kävelypaikana, ja varmaan tuo käsitys piti paljolti myös paikansa. Esplanadin käyttäjäkunta näyttää kuitenkin olleen kokoonpanoltaan vaihtelevaa jopa viikonpäivien ja kellonaikojen mukaan. Joissakin ilmeisesti 1800-luvun alkupuolta koskevista muistelmista kerrotaan perheistä, jotka tulivat Vanhankaupungin alueelta Esplanadille nyyttiensä ja kahvipannujensa kera, siis tavaltaan retkelle (ks. yllä). August Schaumanin ja muiden 1800-luvun Helsinkiä kuvanneiden henkilöiden mukaan työläiset ja palvelijat lepäsivät viikon vaivoista kävelemällä Esplanadilla sunnuntai-iltapäivisin.¹²⁰ Kaupungin keskustassa asui koko 1800-luvun ajan myös perheitä, ja lasten leikkiminen oli ilmeisesti sallittua Esplanadin ruohikoillakin.¹²¹ Myöhempien tiedonantojen mukaan kuitenkin jopa poliisitkin valvoivat sitä, että lapset eivät enää saaneet astua nurmikoille.¹²² Tämä ei kuitenkaan estänyt heitä tulemasta leikkimään Esplanadille aina Pikku Robertin kadulta saakka:

*”... Helsingin lapset viihtyivät siellä hyvin häärien iloisesti palloineen, ämpäreineen, ja hiekka- tai lumilapioineen aamuauringon paistaessa yli Etelä-Esplanadin matalien puutalojen. Siellä oli myös hauska juosta nattaa (olla hippasilla) tai hypätä barbiita (ruutua). Siellä me, Hinnan istuessa puiston penkillä virkkuu- tai neuletyö käsissään, lensimme kuin sukkulat hänen penkinsä ympärillä, joskus ulottaen juoksumme aina Runebergin tukevan selän taakse. ... Siellä oli muutakin jännittävää kuin leikki. Ennen kaikkea yleisö. Hienot naiset ja herrat kävelivät edestakaisin käytävillä tai istuivat penkeillä katsellen meidän leikkejämme. Naiset kantoivat avattua päivänvarjoa vasemmassa kädessään, oikean kannattaessa hameen pitkää helmaa ja käden hauskesti kiertyessä lantioon nojaten. Herrat kulkivat hiukan etukumarassa seuralaiseensa kääntyen ja eleganttisti keppiään heilutellen.”*¹²³

S. Ahde-Kjälman, s. 27-29.¹²⁴

Herrasväen joukossa oli myös ”kainoja köyhiä” ja Kaivopuiston vaatimattomampia kylpyvieraita.¹²⁵ Eräät Esplanadin ”kantavieraat” tulivat sinne ilmeisesti joka päivä, ja istuivat aina samoilla penkeillä nauttimassa raittiista ilmasta ja katselemassa maailman menoa.¹²⁶

Esplanadin talvinen käyttö oli vähäistä, mutta joitakin yrityksiä tehtiin sen elävöittämiseksi. Niinpä tunnettu hyväntekijä, everstinna Aurora Karamzin antoi rakennuttaa kaksi kelkkamäkeä Keski-Esplanadille vuonna 1868 kerätäkseen varoja silloin vallinneen suuren nälänhädän

uhrien auttamiseksi. Niihin myytiin lippuja Hartwallin vesikioskissa, ja nämä mäet olivat ilmeisesti hyvin suosittuja. Ravintola Kappelin edustalla oli luistinrata talvella 1878-1879.¹²⁷

1800-luvun lopulla Esplanadi liittyi läheisesti helsinkiläisten laskiais- ja vapun viettoon. Espanjalainen kirjailija Angel Ganivet oli kuitenkin pettynyt siellä näkemäänsä laskiaisajeluun. Hän oli ilmeisesti kuvitellut saavansa nähdä jotain railakkaampaa.¹²⁸ Vapunvietto näyttää kuitenkin sykehdyttäneen kaupungin omia asukkaita:

”Suurin osa nuorisosta lähti Espikselle kävelemään. Siellä oli täydellinen karnevaalitunnelma. Konfetteja ja serpentiinejä heitettiin sekä tuttujen vastaanottajien että sufleteissa ajavien, iloista vappua viettävien päälle. Naisilla oli kukkia rinnassaan ja nuorilla herroilla ruusu napinlävessä. Meillä oli sinivuokkokimppu käsissä – ne kukkivat jo silloin, ja niitä oli Alppilan mäki täynnänsö. Niitä oli lupa poimia niin paljon kuin vain käteen mahtui. – Kappelissa soitti ensimmäistä kertaa sinä keväänä Kaartin soittokunta, ja mamma ja pappa istuivat siellä illalla musiikkia kuuntelemassa.”

A. S. Ahde-Kjälman, s. 165

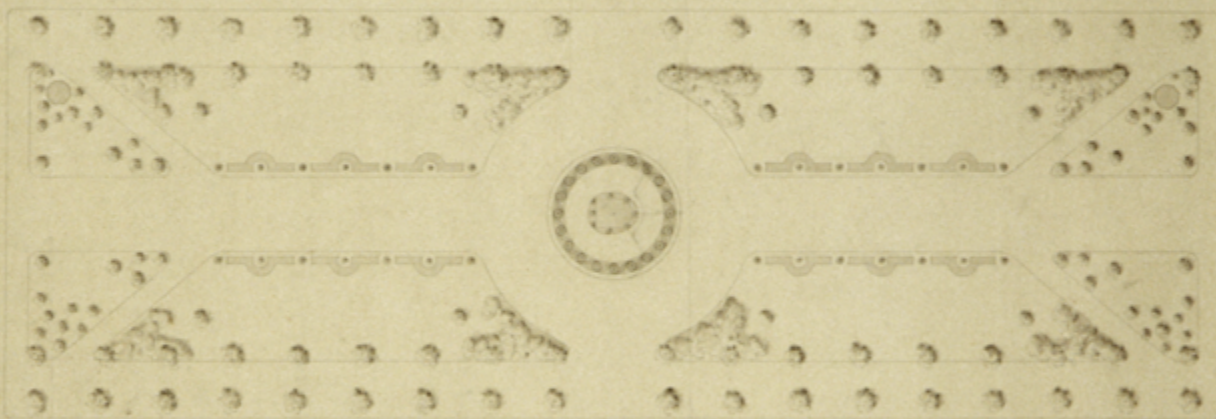
Kaisaniemi.
Söndagen den 20 Januari anhölls följande å isbanorna under harmonimusi, ifrån kl. 12 på dagen till kl. 6 e. m.
Kaffe, chokolad och Hamburgiska wofflor serveras alla tider på dagen.
Om talrit beföl anhöller Emma Ruholm.

Kuva 57. Nämä kelkkamäet olivat Kaisaniemen edustalla, mutta kenties Aurora Karamzinin Esplanadille pystyttämät mäet olivat samantapaisia. Lovisa Nyholmin ilmoituksen on julkaissut Helsingfors Tidningar 19.1.1856.

Kuva 58. Runebergin esplanadi helmikuussa 2017. Taustalla Ruotsalainen teatteri. LP.

6. Muutoksia ja suunnitelmia 1900-luvulla

Kuva 59. Svante Olsson toimi kaupunginpuutarhurina Helsingissä vuodesta 1889 aina 1920-luvulle asti. Hän suunnitteli uransa aikana Esplanadin istutuksia. Tässä piirroksessa on esitetty istutuksia Runebergin esplanadille. Suunnitelma on vuodelta 1898. KPOA.

"Vaikka asutus on myöhäisinä vuosikymmeninä levinnyt kauas kaupungin alkuperäisestä keskustasta, ei Esplanadin viehätysvoimaa mikään ole voinut hävittää. Siihen on jäänyt nuoren suurkaupungin sivistyksen ikuista kimallusta, joka nykyisenä asiallisuuden ja kiireen luvattuna aikakautenakin säilyttää tehoimensa. Esplanadissa on musiikin ja runouden, teatterin ja luonnonromantiikan lakastumattomia laakereita."

Eino E. Suolahti, Helsingin neljä vuosisataa, s. 310 f.

Ruotsalaisen teatterin pohjakerroksessa olleen ravintola Oopperakellarin ulkotarjoilualueen vierelle, so. Esplanadipuiston Erottajan puoleiselle sivulle rakennettiin ensimmäinen musiikkiestradi mahdollisesti vuonna 1903 arkkitehti Waldemar Aspelinin suunnitelmien mukaan.¹²⁹ Arkkitehtitoimisto Grahns, Hedman & Wasastjerna suunnitteli suurehkon, kuumumaisella katoksella varustetun soittolavan sinne vuonna 1904.

"... teatterin ... vieressä puistossa oli keväisin tuoleja ja pöytiä, joiden ääressä päivisin istui väkeä kuunnellen musiikkia, nauttien virvokkeita tai kahvia. Soittajat puhalsivat torviinsa suuren katoksen alta, ..."

A. S. Ahde-Kjälman, s. 17.

Tätä rakennusta ei ilmeisesti kuitenkaan arvostettu.¹³⁰ Vuoden 1909 kesäkuulta on säilynyt Waldemar Aspelinin suunnitelma, jossa kyseisellä alueella näkyy edellistä pienemmän ja hiukan toisen suuntaiseen soittolavan pohja, joka sopi paremmin puistomiljöön.¹³¹

Suurlakon aikana, vuoden 1905 loka-marraskuun vaihteessa valtava määrä ihmisiä kerääntyi Esplanadille osoittamaan mieltään Suomen perustuslakien puolesta. Puiston istutukset ja etenkin nurmikat tullaan pahasti. Ne jouduttiin uusimaan kokonaan.¹³² Lakon loppuvaiheessa Kappeliesplanadia ympäröinyt rauta-aita murtui suuren tungoksen takia, ihmisiä putosi Eteläesplanadilta Kappeli-ravintolan taakse, ja heitä jouduttiin viemään sairaalahoitoon, ja itse ravintolarakennuskin kärsi vaurioita.¹³³ Esplanadi on ollut myös monen muun Suomen poliittiseen historiaan liittyneen tapahtuman näyttämönä, mutta ne eivät kuulu tämän selvityksen aihepiiriin.

1900-luvun alkuvuosina sekä Runebergin patsaan ympärillä että Keski-Esplanadin pääkäytävän molemmilla puolilla olevilla nurmialueilla oli kaktuksista ja muista mehikasveista laadittuja sommitelmia.¹³⁴ Niitä pidettiin hyvin onnistuneina; kasvien huomattava rahallinen arvo näyttää kuitenkin kiehtoneen useimpia huomioitsijoita melkein enemmän kuin niiden koriste-arvo. Svante Olssonin sanotaan kasvattaneen kaktukset ja muut mehikasvit siemenistä.¹³⁵

Varsinaiseksi menoeriksi voitiin kuitenkin laskea niiden hoitamisesta, vuosittaisista siirtämisistä ja istuttamisista johtuneet kustannukset. Etenkin sommitelmien rakentaminen (ks. kuva 66) ja niiden purkaminen oli aikaavievää työtä. Kaktukset eivät tunnetusti tarvitse paljon lämpöä, mutta ne veivät kuitenkin tilaa talvehtimishuoneissa. Olssonin kaktusistukset tulivat kuuluisiksi, niitä esiteltiin

Kuva 60. 1910-luvun lopusta peräisin olevassa valokuvassa näkyvät vielä vanhat puu- ja rautapenkit. Niiden takana olevissa istutuksissa on käytetty valkokukkaisia leimuja, reunuspietaryrttejä ja pyöreissä istutusalueissa runkokrysanteemeja, leimuja ja lobelioita (ks. leipäteksti). Huomaa yksittäinen koivu keskellä nurmialuetta. HKMKA.

puutarhalehdissä ja alan muissa julkaisuissa, ja niistä oltiin ylpeitä niiden aiheuttamista kustannuksista huolimatta. Vuoden 1910 kesällä sommitelmassa oli 36 902 mehikasvia, ja se oli ilmeisesti viimeinen vuosi, jolloin niitä käytettiin laajemmassa mittakaavassa.¹³⁶

Esplanadia koskevia täydellisiä kasviluetteloita on ilmeisesti säilynyt vain vuosilta 1911-1915 (Liite 1). Pääkäytävän varrella, Runebergin patsaan länsipuolella, oli eräänä vuonna ruusuja, ja nekin vietiin talveksi kasvihuoneisiin ja tuotiin keväällä takaisin puistoon. Lajikkeista mainitaan 'Gruss an Teplitz', 'Kaiserin Augusta Viktoria'¹³⁷, 'La France' ja 'Madame Caroline Testout'. Nämä jalosteet tunnettiin 1900-luvun alussa näyttävänä ja luotettavana tee-hybrideinä, ja eräät ruusujen harrastajat kasvattavat niitä edelleen puutarhoissaan. Niillä on hyvin suuret kukat ja niiden versot ovat melko pitkiä. Ne eivät ole siis pensasruusuja tämän käsitteen nykyisessä merkityksessä. 'Gruss an Teplitz' oli niistä uusin eli Rudolf Geschwindin jaloste vuodelta 1897. Sillä oli oranssinpunaiseen vivahtavat kukat, mikä oli harvinainen väri tuohon aikaan.

Olsson pyrki sittemmin laatimaan Esplanadille yhä monipuolisempia istutuksia. Hän sommitteli Runebergin patsaan itäpuolelle eli pääkäytävän molemilla puolin oleville laajoille nurmikentille suorakulmaisia istutusalueita, joissa oli kesäisin leukoijia, verenpisaroita ja heliotrooppeja ja niiden reunuskasveina valkokukkaisia leimuja (*Phlox*). Niitä ympäröivät reunuspietaryrtit (*Tanacetum parthenifolium*), joista silloin käytettiin

tieteellistä nimeä *Pyrethrum parthenifolium aureum*. Suorakulmaisten kukkasarkojen välissä oli pienehköjä pyöreitä istutusalueita, joissa oli valkokukkaisia runkokrysanteemeja ja niiden aluskasveina erivärisiä leimuja, joita lobeliat ympäröivät. Aluskasveina oli käytetty myös sinisiä ruiskukkia ja violettikukkaisia verbenoita, joita sinikukkaiset lobeliat ympäröivät.¹³⁸ Nurmikentille oli istutettu palmuja, traakkipuita ja muita suurikokoisia ja näyttäviä lehtikasveja (ks. kuva 60).

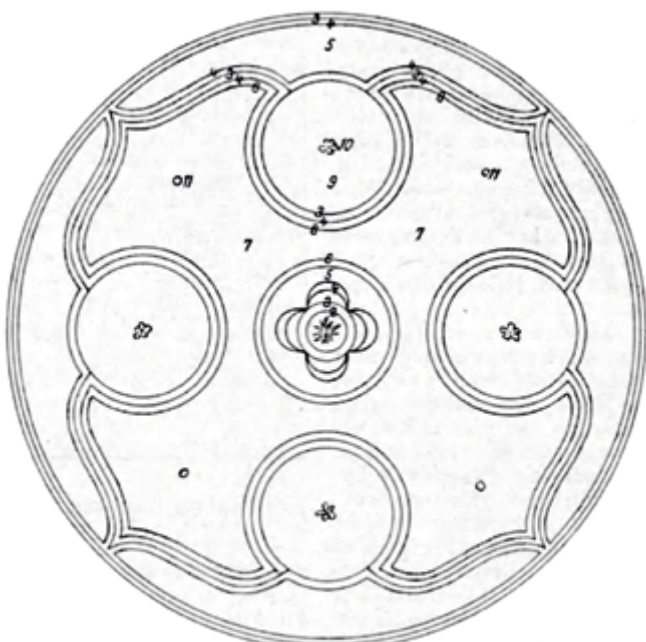
Sanoma- ja puutarhalehdissä on tietoja Esplanadin koristeistutuksista sekä em. vuosia 1911-1915 aikaisemmilta että myös niitä myöhemmiltä ajoilta. Ao. kirjoituksissa kiinnitetään kuitenkin huomiota lähinnä uutuuksiin, näyttävimpiin tai harvinaisimpiin kasveihin. Nämä suurelle yleisölle tarkoitetut lehdet eivät tietysti myöskään pyrkineet julkaisemaan täydellisiä istutusluetteloita, vaan antamaan lukijoilleen vain yleiskuvan siitä, mitä Esplanadille oli kunakin vuonna istutettu.

Suihkukaivo "Havis Amanda" sijaitsee Esplanadipuiston keskiakselilla, mutta itse puiston ulkopuolella, niin se liittyy visuaalisesti siihen. Helsingin kaupunki oli tilannut sen kuvanveistäjä Ville Vallgrenilta. Se valmistui vuonna 1906, ja sen sijoituspaikasta käytiin paljon keskusteluja. Vuonna 1908 se sijoitettiin nykyiselle paikalleen.

Paul Olsson, Svante Olssonin poika, valittiin Helsingin apulaiskaupunginpuutarhuriksi vuonna 1913. Hän oli opiskellut Köstrizin tunnetussa puutarhaoppilaitoksessa Saksassa, ja saanut siellä vaikutteita tuolloin

Kuva 61. Kaupunginpuutarhuri Svante Olsson kasvatti vuosikymmenien ajan kaktuksia ja mehikasveja, joita istutettiin ruukuihinsa Runebergin patsaan ympärille monen kesäkauden ajan. Valokuva on vuodelta 1910. HKMKA.

Kuva 3. Runebergin patsaan edessä olevan kaktusryhmän pohjapiirros.
1. *Agave erubescens*. 2. *Sempervivum arboreum* fol. var. 3. *Echeveria Desmetiana*. 4. *Sempervivum Moggridgei*. 5. *Sempervivum piliferum*. 6. *Echinopsis* seotettuja. 7. Sekä kaktuksia. 8. *Mammillaria rhodantha*. 9. *Sempervivum Funkii*. 10. *Echeveria agavoides*. 11. *Pilocereus senilis*.

Kuva 62, vasemmalla. Puutarha-lehti julkaisi vuonna 1910 artikkelin Runebergin patsaan ympärillä olleista istutuksista. Kuvassa osa istutussuunnitelmasta lajeineen. Vrt. kuva 61 (yllä) ja kuva 63 (alla). Puutarha nro 11, 01.11.1910 kuva 3, s. 163.

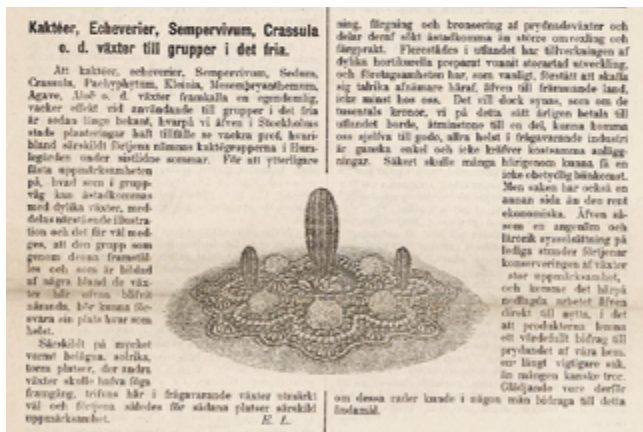
Kuva 63. Kaktuksia ja mehikasveja. Pyöreän istutuksen keskellä on *Agave erubescens*. Puutarha nro 11, 01.11.1910, kuva 2, s. 162.

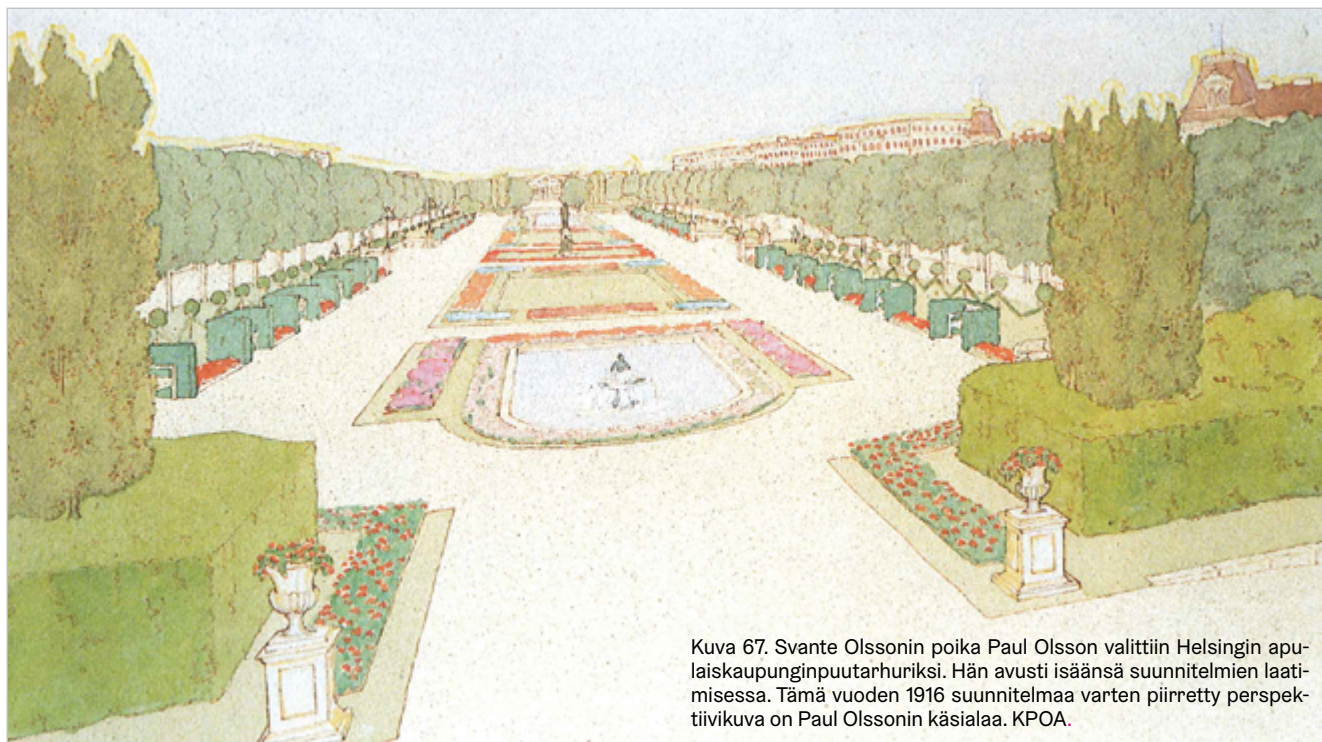
Kuva 64. Valmiit istutukset olivat hyvin näyttävät. Valokuvan on ottanut I. Timirasew 1910-luvulla. HKMKA.

Kuva 65. Ruotsinperäinen Svante Olsson ei ollut ensimmäinen joka suunnitteli monilajisia kaktusistutuksia puistojen koristukseksi. Hän oli nimeltä inspiroitunut Ruotsissa olleista istutuksista: alla oleva artikkeli on julkaistu lehdessä "Tidning för trädgårdsodlare" nro 3, maaliskuussa 1889.

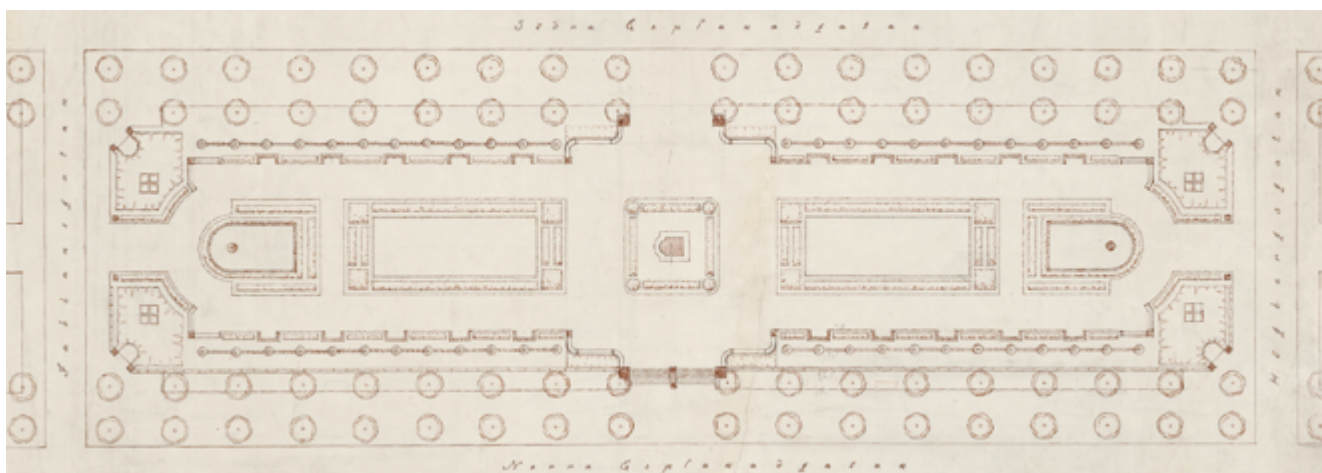

Kuva 66. Monilajisten kaktusten ja mehikasvien istuttaminen oli suuritöinen projekti. Kuten kuvasta käy ilmi, istuttamistyömaata varten rakennettiin telineitä. Valokuva I. Timirasew, 1910-luvulla. HKMKA.

Kuva 67. Svante Olssonin poika Paul Olsson valittiin Helsingin apulaiskaupunginpuutarhuriksi. Hän avusti isäänsä suunnitelmien laati-
misessa. Tämä vuoden 1916 suunnitelmaa varten piirretty perspek-
tiivikuva on Paul Olssonin käsialaa. KPOA.

Kuva 69. Svante Olssonin toimesta Kappeliesplanadin keskikäytävälle
pystytettiin ns. jäädytetty kuusi. Valokuva on vuodelta 1907. HKMKA.

Kuva 70. Tässä kuvassa vuonna 1908 puistovahti Paul Hait kurittaa
alueella olevaa koira. HKMKA.

suosioon tulleesta arkkitehtonisesta tyylistä. Vaikka Esplanadi oli alusta pitäen suunniteltu enemmän tai vähemmän suoralinjaiseksi, se haluttiin uudistaa muotiin tulleen arkkitehtonisen puutarhatyylin mukaiseksi. Vuonna 1916 laadittiin Runebergin esplanadille uudistus suunnitelma, kaupunginpuutarhurin toimesta. Suunnitelman oli allekirjoittanut Svante Olsson, mutta Paul Olssonilla on mahdollisesti ollut merkittävä osuus suunnitelman laatimisessa. Siinä on pensasaitoja, kaksi vesiallasta suihkuaihoineen, mahtavia ja värikäitä kukkaistutuksia sekä pieniä runkopuita ja muutama koristeuurna kukkia varten. Sommitelman tärkein ajatus lienee kuitenkin ollut keskeisen puistoalueen pohjois-eteläsuuntaisen vinouden korjaaminen. Suunnitelmaa ei kuitenkaan ryhdytty toteuttamaan.¹³⁹

Suomi ei heti joutunut kärsimään vuonna 1914 puhjennesta ensimmäisestä maailmansodasta. Esplanadin vuoden 1915 kausikasvien istutusluettelo on vain niin vähän vaatimattomampi kuin vuoden 1913 vastaava luettelo, että siinä ei voi vielä sanoa näkyvän merkkejä säästötoimenpiteistä (ks. liite 1). Helsingin kaupunki oli kuitenkin pian pakotettu luovuttamaan puistojen nurmientä vihannesten viljelyä varten. Koristeistutuksien tekemistä ei voitu enää ajatella, ja niiden sijasta puistoon istutettiin lanttua (ks. kuva 71). Esplanadin kuten myös Helsingin muiden puistojen yleiskunto kärsi siitä, että tavallisistakin hoitotoimenpiteistä jouduttiin paljolti luopumaan. Suomen itsenäisyys alkoi taloudellisesti vaikeissa merkeissä. Markan arvo oli pudonnut yli 100 %. Kieltolaki astui voimaan 1919, mikä vähensi ravintoloiden käyttäjäkuntaa ja heikensi ravintoloitsijoiden tuloja eli vaikeutti kaupungin ja Ruotsalaisen teatterien omistamien ravintolatilojen vuokraamista.

Kuva 68, viereisellä sivulla keskellä. Svante Olssonin laatima suunnitelma Runebergin esplanadille. 1916. Suunnitelmaa ei toteutettu. HKA.

Kuva 71. Kesällä 1918 Runebergin esplanadilla viljeltiin lanttua. Helsingin muitakin puistoja oli määrätty käytettävän ruoan viljelyyn. Keski-käytävän varrella on valkoiseksi maalattuja puisia penkkejä. Puistoon on asennettu sähkövalaisimia. Valokuva I. Timiriasev. HKMKA.

Sodan jälkeen puistomäärärahat olivat edelleen vähissä. Esplanadillakin oli 1920-luvulla huomattavasti vähemmän kukkia ja muita koristeistutuksia kuin aikaisemmin. Tämä ei johtunut kuitenkaan ainoastaan varojen puutteesta, vaan myös siitä, että ”modernismi” eli tietty pelkistäminen, detaljirikkaiden istutusten vieroksuminen, teki tuloaan myös puistosuunnittelun alalla. Palmut ja kuvioistukset koettiin epäsuomalaisiksi. Svante Olsson siirtyi käyttämään edellään mainittujen ruusujen sijasta uudempiä jalosteita, kuten lajikkeita ’Rödhätte’ (Poulsen 1911) ja ’General-Superior Arnold Janssen’ (Leenders 1911).¹⁴⁰ Niitä pidettiin talvenkestävinä, ja ne menestyivät melko hyvin avomaalla Helsingissäkin. Niitä ei siis tarvinnut siirtää talveksi kasvihuoneisiin. Se merkitsi säästöjä, vaikka joitakin kasveja jouduttiin kuitenkin paleltumisen tai lumen aiheuttamien vaurioiden takia korvaamaan uusilla yksilöillä.

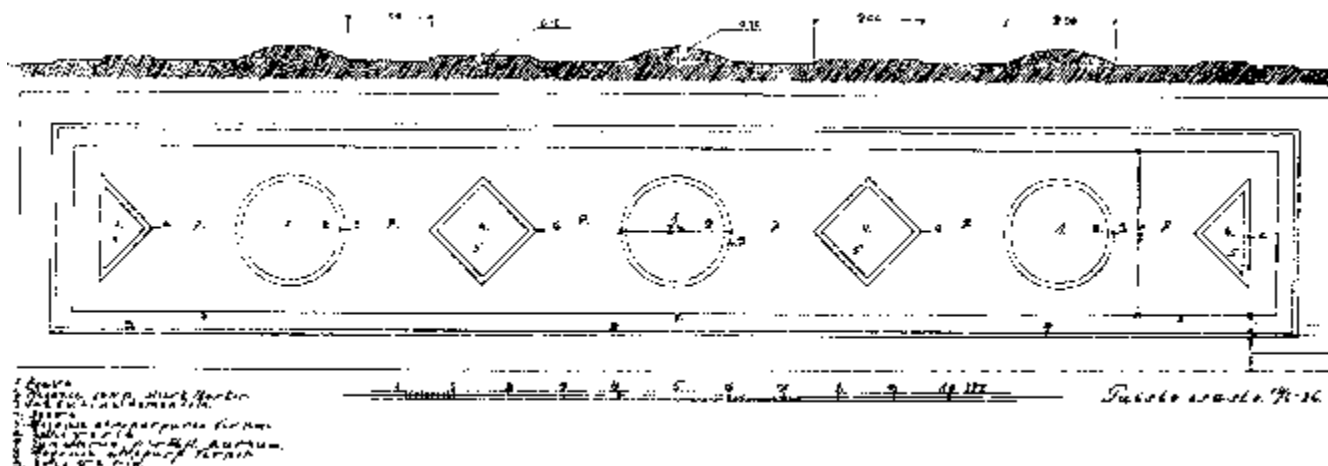
Em. arkkitehtonisen tyylin hengessä Esplanadille tuotiin kesäksi puusta valmistettuja ja valkeaksi maalattuja istuinpenkkejä (ks. kuva 71).¹⁴¹ Esplanadilla ja muissakin Helsingin puistoissa aiemmin olleita istuimia pidettiin nyt mauttomina, koska niillä oli ollut valurautaisia, tehdasvalmisteisia runko-osia. Käsityönä valmistetut puiset kalusteet tulivat nyt suosituiksi.

Kun Svante Olsson oli jäänyt eläkkeelle, Helsingin uudeksi kaupunginpuutarhuriksi valittiin J. E. Blomqvist vuonna 1924.¹⁴² Hän joutui ensimmäisessä vuosikertomuksessaan valittaen toteamaan, että Esplanadilla oli tuon tuostakin raastettu ruusuja juurineen maasta. Ilkivaltaa oli harjoitettu muissakin puistoissa, ja niinpä hänen oli täytynyt lisätä puistovahtien määrää sen sijaan, että sitä olisi voitu pienentää, kuten hän olisi toivonut. Esplanadilla oli tuolloin yllämainittua ruusulajiketta ’General-Superior Arnold Janssen’.¹⁴³ Esplanadin pyöreiden suihkulähteiden ympärillä oli kesällä 1926 ruostekukkia ja reunuskasvina suippopunalehtiä.¹⁴⁴ Em. ruusut vaihdettiin pian uuteen, Suomen edesmenneen ruusukuninkaan muistoksi jalostettuun lajikkeeseen nimeltä ’Franz Grümmer’ (Maass 1927). Grümmer oli ollut tunnettu hahmo Suomen puutarhäväen keskuudessa ja häntä muisteltiin hiukan sentimentaaliseen sävyyn:

”När vi i sommar vandra fram mellan de ståtliga rosrabatterna i Esplanaden uti vår huvudstad och massor av stora rosor i lysande korallrött, där röda av vinden, liksom vinka till oss sin hälsning då skola vi i minnet med glädje, kanske också vid ett visst vemod återkalla bilderna av makarne Franz och Mathilda Grümmer, ty rosorna som i rabatterna hälsa oss, bära roskungens namn, de heta: ’Franz Grümmer’.”

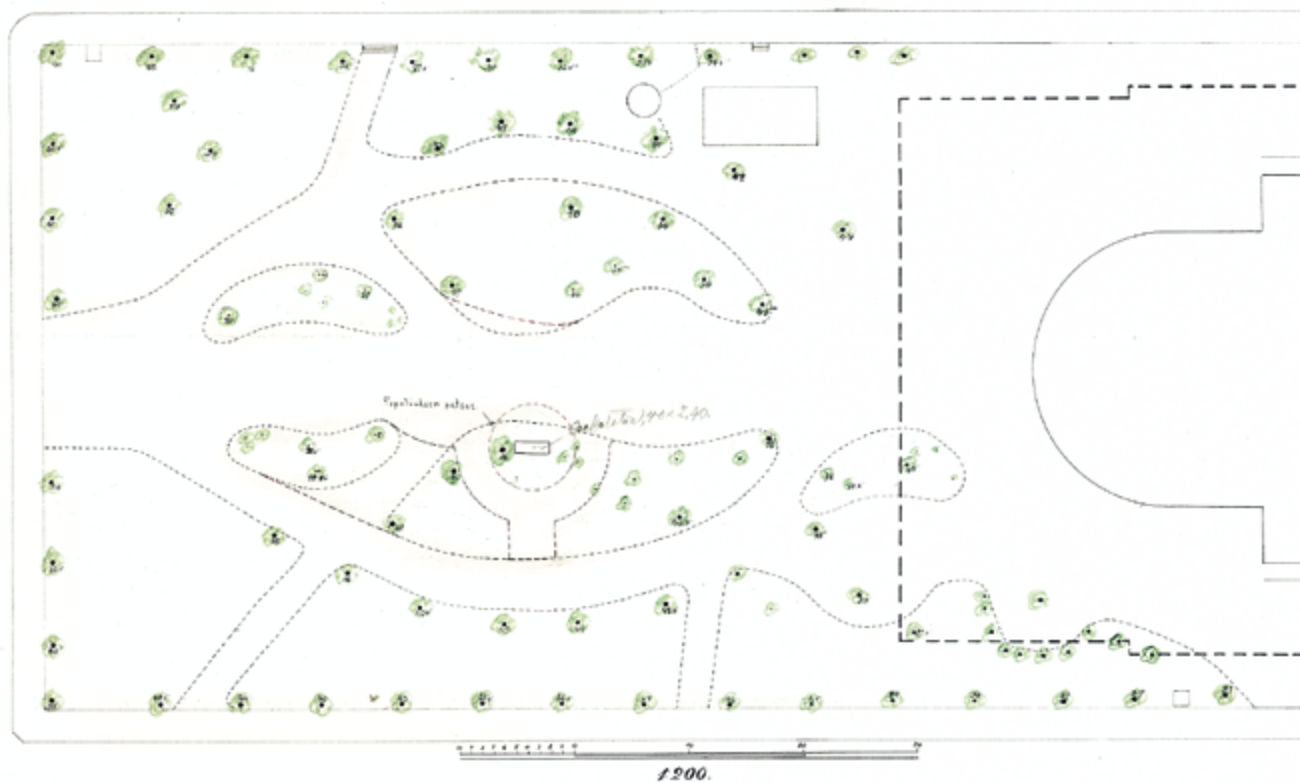
Notiser, Finska trädgårdsodlaren 25, 1931, s. 140.

Nämäkään ruusut eivät kuitenkaan osoittautuneet täysin tyydyttäviksi. Niiden tilalle istutettiin verenpi-saralajiketta ’Andenken an Heinrich Henkel’ (Rehnelt 1897). Se on ns. triphylla-tyyppiä, sietää aurinkoa, kukkii pitkään ja kasvaa niin tasakorkeaksi, että se vaikutti leikatulta ainakin Esplanadilla.¹⁴⁵

Kuva 72. Puisto-osaston laatima suunnitelmapiirros Runebergin esplanadin kausi-istutuksista vuodelta 1926. Kukkaryhmät muodostivat geometrisiä perusmuotoja nurmialueelle. KPOA.

Kuva 73. Ehdotus Zacharias Topeliuksen muistopatsaan sijoittamisesta (T. Öller). Suunnitelmassa näkyy myös, kuinka käytävien linjauksia muutettiin, sekä kuinka paljon puistopinta-ala pieneni teatterirakennuksen laajennuksen yhteydessä; yhtenäisellä viivalla silloisen teatterin ja katkoviivalla suunnitellun laajennuksen jälkeinen laajuus. Kartalla on esitetty tarkasti myös Teatteriesplanadin silloinen puisto. HKA.

Teatteriesplanadi tuli 1920-luvun lopulla yleisen huomion kohteeksi, kun Zacharias Topeliuksen muistomerkkiä alettiin hankkia sinne. Gunnar Finne voitti kilpailun symbolistisella ehdotuksellaan ”Saga och Sanning” eli ”Taru ja Totuus”. Se pystytettiin nykyiselle paikalleen vuonna 1932.¹⁴⁶ 1920-luvun lopulla alkoi yleismaailmallinen pulakausi. Puisto-osasto joutui sanoamaan irti työntekijöitään määrärahojen puutteessa.¹⁴⁷

Blomqvist pyrki säilyttämään Esplanadin kukkaistutukset kaikesta huolimatta varsin näyttävinä. Niinpä siellä nähtiin pitkät rivit kerrottuja valkoisia tulppaaneja lajietta ’Boule de neige’, punaisia ’Vuurbank’-tulppaaneja ja keltaisia ’Mr. v. d. Hoeft’-tulppaaneja vuoden 1932 keväällä. Niiden uskottiin säilyvän kauniina ”juhannuksen kynnyksille” saakka, jolloin ne oli määrä vaihtaa kesäkukkiin, joiden kerrottiin olevan begonioita, heliotrooppeja, pelargoneja ja verenpisaroita.¹⁴⁸

Esplanadilla tapahtui Blomqvistin kaudella eräitä suuria muutoksia. Ruotsalaisen teatterin rakennusta laajennettiin huomattavasti. Teatteri sai siinä yhteydessä modernin ulkokuoren, mutta rakennusta vainnut julkisivun puute ei tullut korjatuksi ja Teatteriesplanadin puistoalue pieneni huomattavasti (ks. kuva 76).¹⁴⁹ Toinen suuri muutos oli Kappellesplanadin uudistaminen arkkitehtitoimisto Jung & Jungin laatimien suunnitelmien mukaan. Sinne rakennettiin nykyinen soittolava, ja sen ja ravintolarakennuksen välistä aluetta yksinkertaistettiin. Ravintolan keittiö rakennettiin nimittäin soittolavan alle ja ruokien kuljettamisen asiakkaille tuli tapahtua nopeasti. Keittiön takia soittolavasta tuli häiritsevän korkea eikä se sovi sen takana Pohjoisesplanadikadulla sijaitseviin rakennusten tyyliin. Samassa yhteydessä purettiin Josef Volontiksen aikoinaan rakennuttamat pyöreät vesialtaat, jotka olivat sijainneet musiikkiestradin molemmin puolin. Ne korvattiin Jung & Jungin suunnitelman mukaisilla suorakulmaisilla altailla, jotka rakennettiin lähemmäs Pohjoisesplanadikatua (ks. kuva 78). Viktor Jansson voitti teoksillaan ”Leikki” ja ”Vapaakyyti” vuonna 1939 järjestetyn kilpailun altaisiin sijoitettavista veistoksista (ks. kuvat 123 ja 124).¹⁵⁰

Talvisodan puhkeaminen vuoden 1939 lopulla oli johtanut siihen, että seuraavan kevään puistomäärärahoja oli pienennetty. Sota päättyi seuraavan vuoden maaliskuussa, mutta se puhkesi uudelleen vuoden 1942 kesäkuussa ja jatkui Lapissa vielä vuonna 1945. Sota-ajan välittömänä seurauksena oli puistojen tavanomaisten hoitotoimenpiteiden vähentäminen ja vihannesten viljely nurmikoilla.¹⁵¹

Vuonna 1946 Helsingin kaupunginpuutarhuriksi valittiin tunnettu maisema-arkkitehti ja puutarhakasvien etevä tuntija Bengt M. Schalin.¹⁵² Hän astui virkaansa edelleenkin hyvin vaikeiden olosuhteiden vallitessa. Hän kertoi kuitenkin innostuneesti pian virkaanastumisensa jälkeen, että hän oli saanut tulppaanien sipuleita Hollannista:

”Jag tycker om mycket blommor... Runeberg skall få frodigare rabatter kring sig och det skall Topelius med... Förr i världen fanns det en bård av blommor kring hela huvudgången i Espen. Nu är det bara rundeln kring statyn som blommor om sommaren.

Schalin vill gå tillbaka till den gamla ordningen. Men eftersom staden planerar att sätta ut betydligt fler soffor i parken skall han flytta rabatten från grasmattans kant till mitten av den – annars kommer blomprakten inte att synas för alla sofforna. Kring själva Runeberg skall det bli tulpaner – det har han inte haft på många år nu... räcker lökarna till blir det en grann tulpanbård kring Topelius också.”

”Grannare parker utan maskrosor skall vi få”, Hbl. 27. 8.1946

Suurempia istutustoimia tehtiin Schalinin aikana kuitenkin vain vuosina 1946, 1947 ja 1950 ilmeisesti sota-ajan pahimpien tuhojen korjaamiseksi.¹⁵³ Taloudellisesti vaikea tilanne jatkui nimittäin koko 1940-luvun ajan, ja kaupunginpuutarhurin täytyi tulla toimeen hyvin vähäisten määrärahojen puitteissa. Schalin itse näyttää arvostaneen Esplanadia kuitenkin sellaisena kuin se oli ja totesi vuoden 1957 toukokuussa lehdistölle järjestetyn kiertokäynnin yhteydessä:

*”Några nämnvärda förändringar görs inte på de gamla park- och trädgårdsanläggningarna i stan. Esplanaden blir i stort sett som förut...”*¹⁵⁴

Schalin ei siis olisi ilmeisesti suuremmin puuttunut Esplanadin perusluonteeseen, vaikka hänellä olisi ollut enemmän rahoja käytettävissään. Vanhojen sommittelutapojen arvostus oli myös ylipäätään kohoamassa. ”Puutarha”-lehdessä kirjoitettiin kuvioituksista arvostavaan sävyyn vuonna 1951, ja artikkeliin liittyi valokuva, joka esitti kaktusryhmän rakentamista Runebergin patsaan edustalle 1900-luvun alussa.¹⁵⁵ Schalinin kauden loppupuolella kaupunginpuutarhurilta odotettiin myös enemmän lasten leikkipaikkojen perustamista ja uimarantojen järjestämistä kuin vanhojen puistojen kunnostamista tai uudistamista.¹⁵⁶

Kuvanveistäjä Lauri Leppänen voitti kilpailun runoilija Eino Leinoa esittävästä veistoksesta. Se pystytettiin Teatteriesplanadin pohjoisreunalle vuoden 1953 syksyllä. Patsasta pidetään näköisenä, eikä sen sijoittamisen tiimoilta käyty erityisempiä riitoja. Sittemmin on todettu, että Teatteriesplanadilla on alueen kokoon nähden suhteettoman paljon elementtejä. Se vaikuttaa hajanaiselta eikä kumpikaan siellä nyt olevista veistoksista pääse kunnolla oikeuksiinsa.

1950-luvulla Esplanadilla kuultiin joka iltapäivä sotilasmusiikkia, kun Helsingin varuskunnan komennuskomppania marssi sitä pitkin vahdinvaihtotehtäviensä takia. Jalkakäytävälle kerääntyi aina paljon innostuneita helsinkiläisiä ja toispaikkakuntalaisia kuulemaan tasokasta soittoa.

Kuva 74, yllä. Ruotsalaisen teatterin itäpäädyssä olevaa ravintola Oopperakellaria laajennettiin 1904-05 arkkitehtien Grahn, Hedman & Wasastjernan suunnitelmien mukaan. Puijen rotundan tilalle rakennettiin kivirakenteinen, huomattavasti suurempi rotunda, jonka katolle rakennettiin ulkoterassi. Valokuva on otettu n. vuonna 1915. HKMKA.

Kuva 75, alla. Talvinäkymä Eteläesplanadilta vuonna 1940. Kappelinesplanadin reunassa oli silloin suuria vaahteroita. HKMKA.

Kuva 76, yllä. Ruotsalaisen teatterin laajennuksen myötä osa Teatteriesplanadin puustosta jäi sen alle. Teatterirakennuksen uudistuksen suunnitteli Eero Saarinen ja Jarl Eklund, ja se valmistui vuonna 1936. Valokuvassa näkyvä vinorunkoinen hevoskastanja on se sama puu, joka edelleen kasvaa puistossa. Se on todennäköisesti istutettu 1860-luvulla. Sen takana oleva toinen yksilö ei ole säilynyt nykypäivään. Valokuvassa olevat muut puut ovat lehmuksia, ja niistäkin on osa säilynyt. Hugo Sundström, 1949. HKMKA.

Kuva 77, alla. Puiston laidassa olevat lehmusrivit ovat vuosien varrella saaneet sietää milloin mitään tietöitä. Näiden Runebergin esplanadin Eteläesplanadin puoleisten lehmusten juuristoissa kaivetaan vuonna 1934. A. Pietinen. MVKA.

Tavasta on sittemmin luovuttu - ehkä liikenteen lisääntymisen myötä. Nykyisin vartioparaateiksi kutsuttuja tilaisuuksia järjestetään enää vain joinakin kesäperjantaina.¹⁵⁷

Esplanadilta avautuva näkymä itään eli Katajanokalle muuttui ratkaisevasti, kun tiilijulkisivuinen Norrménin talo purettiin ja sen paikalle pystytettiin vuonna 1962 A. Aallon piirtämä leveämpi ja valkoiselta vaikuttava Enso-Gutzeitin Helsingin pääkonttorin toimistorakennus, jossa on suuret kiiltelevät ikkunat.

Esplanadilta kaadettiin silloin tällöin puita, koska ne olivat autojen tai paikoituspaikkojen tiellä. 1960-luvun alussa ehdotettiin myös, että puita kaadettaisiin sieltä myös sen takia, koska niistä tippuva ”neste” likasi autojen kiiltoipintoja.¹⁵⁸

1980-luvulla kaupungin puistonurmikoita alettiin käyttää huolettomammin kuin aiemmin. Tähän vaikuttivat eräät teknillisluontoiset keksinnöt: kastelulaitteet ja rullanurmi. Niitä käytettiin myös Esplanadilla, kuten käy ilmi seuraavasta vuoden 1984 kesällä julkaistusta kuvauksesta:

”Helsingin tärkein pikajuoksurata, satametrinen Kappelin ja Happy Days [ravintolan] ¹⁵⁹ välillä, on heikossa kunnossa. Puistikko, jota monet kutsuvat myös Esplanadiksi tai kotoisammin Espaksi, näyttää taistelukuultä. Mistäkö on kysymys? No kukista ja kauneudesta tietysti.

Espan uuden kasteluputkiston asennustyöt aloitettiin kesäkuun alussa. Nyt ne on saatu valmiiksi ja päälle ollaan levittämässä rullalta nurmikko. Itsekasteleva ruohomatto on valmis ensi viikolla.

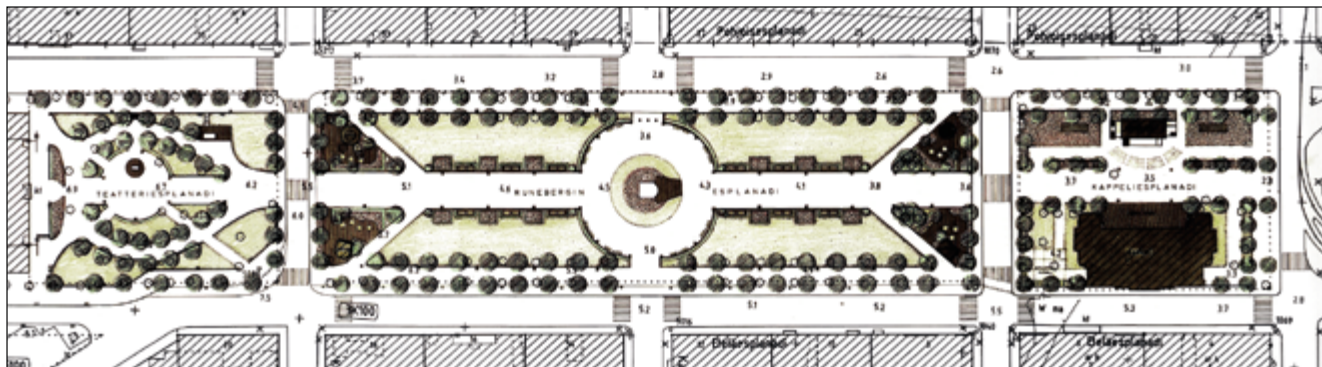
Mitä hyötyä on uudesta nurmikosta, kun kansa kuitenkin peittää sen kalpeilla ruumiillaan? Kyllästyihän poliisikin jo ajamaan ihmisiä matkoihinsa. Puisto-osastosta kuitenkin toivotaan, että nurmikot rauhoitettaisiin vain silmän iloksi ainakin kuukaudeksi, muuten palat voivat irrota.”

Kaupunginpuutarhurien Seura, s. 121

Esplanadin lehmusten ”uudistaminen” eli ennen kaikkea vanhojen puiden kaataminen nousi yleisen keskustelunaiheeksi Schalinin seuraajan, kaupunginpuutarhuri Pekka Jyrängön aikana. Arvelut ja mielipiteet täyttivät sanomalehtien palstoja, ja monet niissä esitetyt kannanotot olivat varsin tunnevaltaisia. Asiantuntijat etsivät vertailukohteita Tukholmasta ja Oslost. Tanskalaisen asiantuntija Palle Schmidtin ehdotus oli, että puita yritetään säilyttää ja ne uudistetaan vähitellen.¹⁶⁰ Sittemmin päätettiin, että itse puisto uudistetaan, mutta että sitä rajaavat lehmusrivit jätetään toistaiseksi ennalleen. Vanhojen puiden kuntoa seurataan kuitenkin entistä tarkemmin. Puiston uudistaminen annettiin maisema-arkkitehti Leena lisakkilan tehtäväksi. Uudistaminen aloitettiin vuonna 1996, ja sen merkeissä tehtiin suuria kaivantoja. Helsinkiläiset huolesuivat Esplanadin kohtalosta. Muutokset eivät kuitenkaan olleet niin suuria kuin oli pelätty.

Kuva 81. Esplanadin alue on kautta aikojen ollut suosittu tapahtumapaikka. Tässä vappukulkue Pohjoisesplanadilla 1970-luvulla. Katupinnan nupukiveystä on korjattu asfaltilla. Vanhat nupukivet näkyvät paikoitellen asfaltin alta. MVKA.

Kuva 82. Maisema-arkkitehti Leena Lisakkila suunnitteli 1990-luvulla Esplanadin kunnostusta varten kaksi vaihtoehtoa. Kaupunginvaltuusto valitsi jatkosuunnitteluun ehdituksen "Vanhan Espan uusitut kasvot". Yleissuunnitelma vuodelta 1990, Leena Lisakkila. KPOA.

Esplanadin uusitut kasvot

Leena Lisakkila laati yleisuunnitteluvaiheessa 1989-1990 kaksi ehdotusta, "Vanhan Espan uusitut kasvot" (ks. kuva 82) ja Paul Olssonin 1910-luvun suunnitelmaan pohjautuva "Muunnettu Olssonin malli" (ks. liite 6, kuvat L12 ja L13). Kaupunginhallitus hyväksyi 1991 suunnittelun pohjaksi ehdotuksen "Vanhan Espan uusitut kasvot".

Lisakkila kuvaa suunnitelmaselostuksessaan silloista nykytilaa. Ongelmiksi hän tulkitsi lisääntyneen läpikulun takia syntyneet oikopulut, sekä erityisesti katujen varsilla olevien lehmusten ja Kappellesplanadilla silloin kasvaneiden vanhojen vaahteroiden huonon kunnon. Nurmikot olivat epätasaisia ja kioskien ympäristöt olivat epäsiistejä kirjavine laatikkoineen ja roska-astioineen. Lisäksi alueella oli lukuisia sähkökaappeja ja muita varusteita, jotka tekivät yleisilmeestä sekavan. Suunnitelmassa selostetut arvoristiriidat ovat tänäkin päivänä läsnä – kuinka kulttuurihistoriallisesti arvokas suojelukohde kestää lisääntyneet käyttöpainheet.

Valittu suunnitelma oli Lisakkilan laatimasta kahdesta ehdotuksesta se, jonka myötä Esplanadiin tehtäisiin suhteellisen vähän muutoksia. Suunnitelmassa esitettiin puuston uusiminen vaiheissa, sekä yleisilmeen kohottamiseen tähtääviä toimenpiteitä. Toteutus ehdotettiin tehtäväksi kahdessa vaiheessa. Niistä ensimmäiseen osoitettiin maaston tasoitus, käytävien linjaus ja korjaus, reunusten ja vesikourujen kunnostus, teknisten kaappien ja väliaikaisten kioskien poisto tai siirtäminen, valaistuksen uusiminen, kioskien ympäristöjen kunnostaminen, suoja-aitojen uusiminen, kukka- ja pensasistutusten uusiminen, vaarallisten puiden uusiminen ja puuttuvien puiden istuttaminen, sekä penkkien ja roska-astioiden yhtenäistäminen.

Toiseen toteutusvaiheeseen kuului puuston uusiminen ja istutusten lisääminen. Suunnitelmassa esitettiin, että puusto uusittaisiin riveittäin, jotta alueelle tunnusomaisen puurivien ryhdikäs piirre taattaisiin. Teatteriesplanadin sisäkaareen oli ehdotettu istutettavan hevoskastan-

joita, ja Runebergin esplanadin ulkoreunoille ehdotettiin istutettavaksi yksittäispensaita. Kappellesplanadin vaahterarivistöt ehdotettiin palautettaviksi.

Toteutussuunnittelu tilattiin Maisemansuunnittelu Leena Lisakkila Oy:ltä vuonna 1995. Alikonsulttina teknisistä ja rakennesuunnittelusta vastasi Vesi-Hydro Oy. Suunnittelun toteutus alkoi vuonna 1997.¹⁶¹

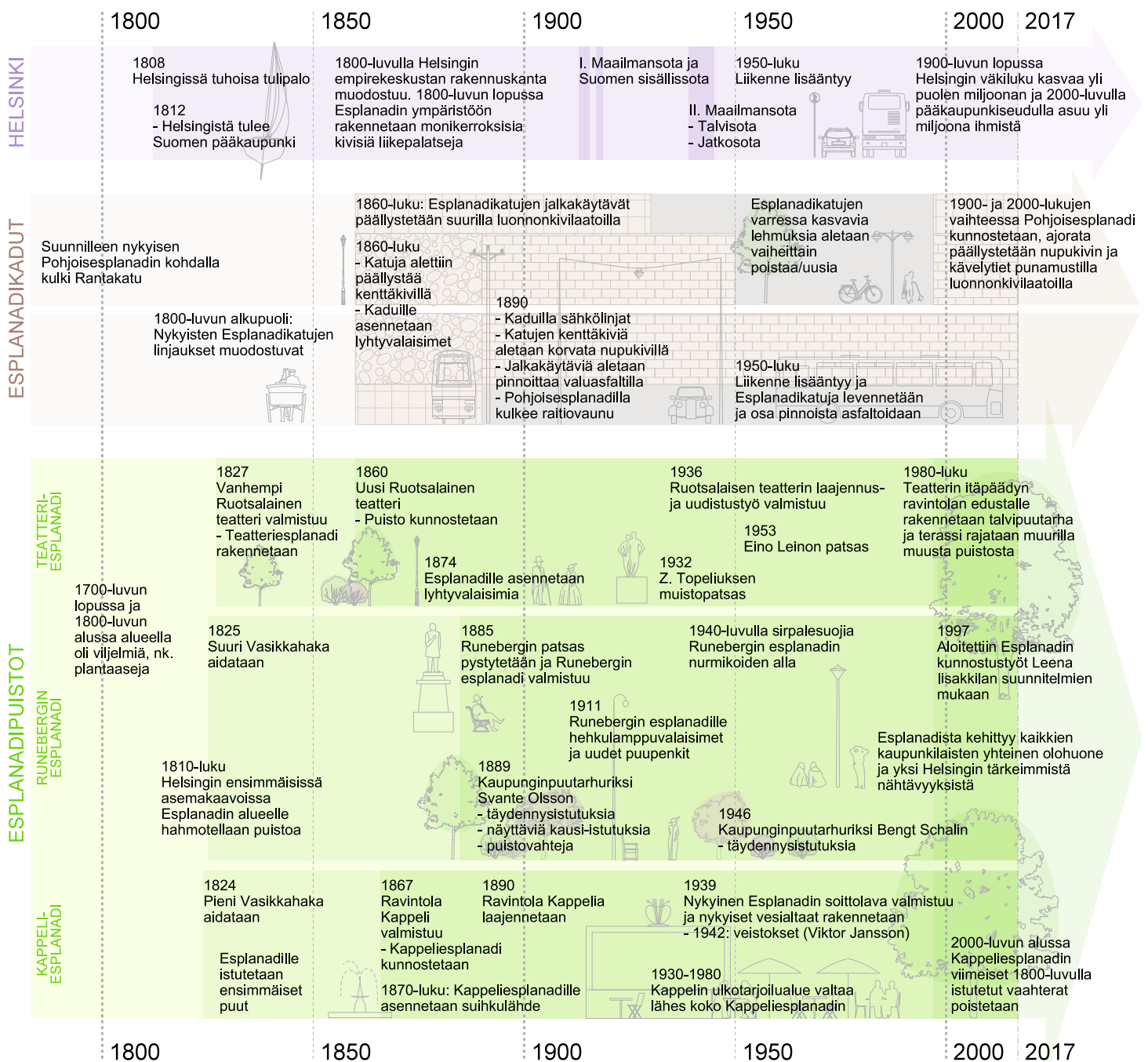
Istutusten osalta suunnitelmat toteutettiin seuraavainlaisina: Topeliuksen muistomerkin aukion ympärille istutettiin leikattavia aidanteita kiiltotuhkapensaasta. Myös Runebergin esplanadille ja Kappellesplanadille istutettiin kiiltotuhkapensaita. Runebergin esplanadilla niitä istutettiin keskikäytävän varteen jaloruuusujen ympärille, Runebergin patsaan aukion reunoihin, sekä kioskien ympäristöihin. Kappellesplanadin soittolavan taakse ja Kappelin ympärille istutettiin leikattavat kiiltotuhkapensasalueet, jossa ne rajaavat ravintolan huoltotiloja muusta puistosta ja kadusta. Teatterin edustalle istutettiin perennoja ja yksittäispensaita, Topeliuksen muistomerkin ja Runebergin patsaan ympärille sekä Runebergin esplanadin päätyihin varattiin tilaa kausi-istutuksille. Kappellesplanadin vesialtaiden ympärille istutettiin maanpeiteperennoja. Runebergin esplanadin yksittäispensasistutuksia täydennettiin muutamalla rungollisella syreenillä. Puustoa täydennettiin mutta sitä ei uusittu suunnitelman osoittamassa laajuudessa.

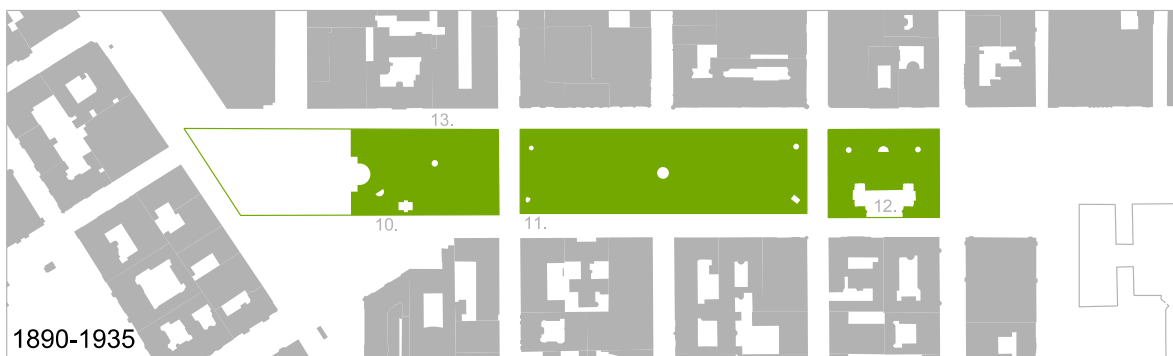
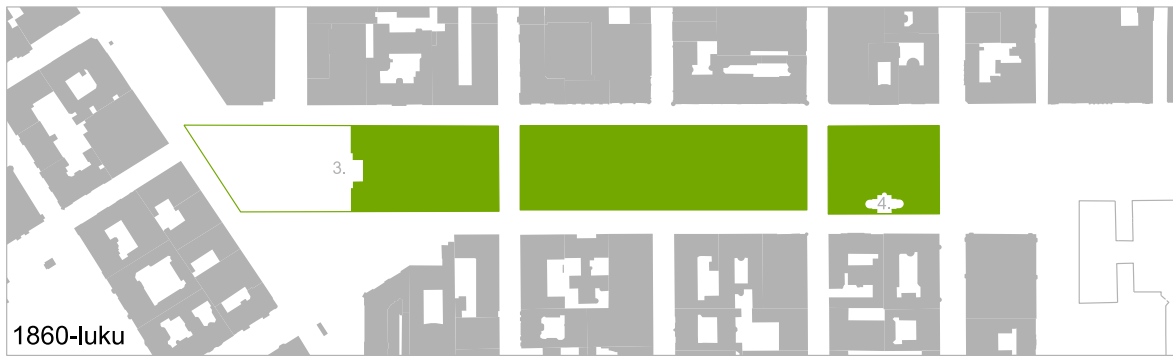
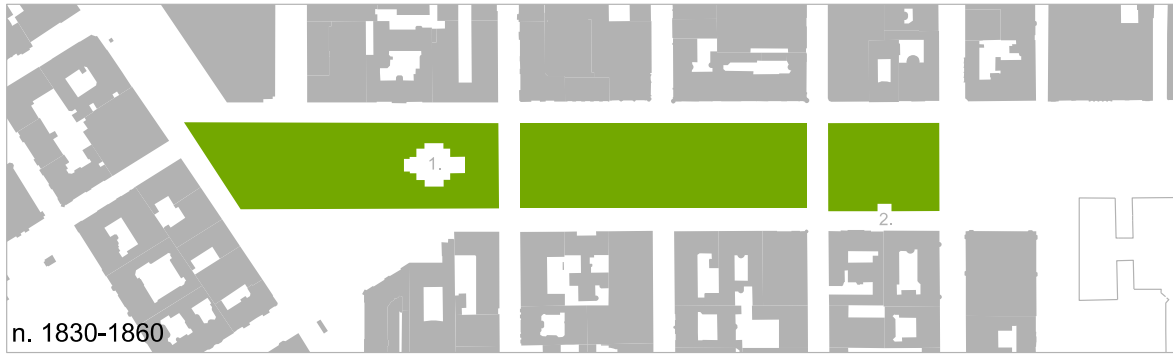
Suunnitelma puuston uusimisesta herätti kriittistä keskustelua, ja sitä kävi Helsingin sanomien mielipidepalstoilla mm. silloisen Teknillisen korkeakoulun maisema-arkkitehtuurin professori.¹⁶² Aiheesta kirjoitettiin myös artikkeli Arkkitehti-lehteen, joka julkaistiin vuonna 1993.

Samoihin aikoihin puuston kunnostustöiden kanssa toteutettiin Pohjoisesplanadin kunnostustyöt. Ajoin nupukivettiä ja kävelytiet päällystettiin punamustilla luonnonkivilaatoilla.

ESPLANADIN KEHITYSVAIHEIDEN YHTEENVETO

Kuva 83. Aikajana Esplanadin keskeisimmistä tapahtumista 1700- ja 1800-lukujen vaihteesta nykyaikaan. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2017.

PUISTON VAIHEET

Kuva 84 (viereisellä sivulla ja yllä). Esplanadin puiston pinta-alan laajuuden muutokset 1830-luvulta nykypäivään (numeroina alla). Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2017.

1. Vanhempi Ruotsalainen teatteri rakennettiin vuonna 1827 (suun. C. L. Engel).

2. Kappellesplanadilla toimi jo ennen 1860-lukua pieni myyntikoju, jota kutsuttiin nimellä Kappeli.

3. Vuonna 1860 Teatteriesplanadille valmistui uusi teatterirakennus (suun. G. T. P. Chiewitz), vanhempi teatteri purettiin.

4. Vuonna 1867 Kappellesplanadille rakennettiin ravintola Kappeli (suun. A. H. Dalström).

5. Vuoden 1863 teatteripalon jälkeen teatteri kunnostettiin (suun. N. Benois).

6. Teatteriesplanadille rakennettiin yleinen käymälä (suun. Theodor Höijer).

7. Runebergin esplanadin ensimmäinen kioskij sijaitsi ennen puiston rakentamista nykyisen patsaan eteläpuolella. Hartwall, joka omisti kioskin, rakennutti sen tilalle Pohjoisesplanadin kulmissa olevat kioskit.

8. Kappellesplanadille rakennettiin soittolava ja puiston keskelle asennettiin suihkulähde.

9. Runoilija J. L. Runebergin patsas pystytettiin puistoon (Walter Runeberg).

10. Teatterin itäpäädyn eteen rakennettiin soittolava.

11. Runebergin esplanadin eteläkulmiin valmistui kioskit 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa, 1920-luvulla Pohjoisesplanadin puolella olleet kioskit korvattiin uusilla kivrakenteisilla kioskeilla (suun. Gunnar Taucher).

12. Ravintola Kappelia laajennettiin 1890-luvulla (suun. B. F. Granholm).

13. Teatteriesplanadille pystytettiin vuonna 1932 Z. Topeliuksen muistomerkki (Gunnar Finne).

14. Ruotsalainen teatteri peruskorjattiin ja laajennettiin vuonna 1936 (suun. Eero Saarinen, Jarl Eklund).

15. Puistoa ympäröiviä katuja levennettiin 1950-luvulta lähtien, jolloin puistoa kiertävät jalankulkukäytävät siirrettiin puiston puolelle.

16. Lauri Leppäsen veistämä Eino Leinon muistopatsas pystytettiin Teatteriesplanadille vuonna 1953.

17. Ravintola Kappelin vanhan esiintymislavan tilalle rakennettiin suurempi lava vuonna 1939 (suun. Valter Jung) ja sen kummallakin puolella olleet pyöreät vesialtaat korvattiin isommilla altailla (Jung), ravintolan ulkotarjoilualue levitettiin kesäisin puistoon.

18. Aiemmat Teatern-ravintolan kevytrakenteiset katokset korvattiin talvipuutarhalla vuonna 1986, jolloin myös uusi kattamaton terassi rajattiin muurilla muusta puistosta.

19. Runebergin esplanadin pienten kioskien ulkotarjoilualueet laajentuivat.

20. Ravintola Kappelin huoltopiha laajentui 1970-luvulta lähtien puistoon, ja vuonna 2017 huoltopihalla on siipirakennus ja korotettu terassi.

21. Teatterirakennuksen itäpuolella olevaa terassia laajennettiin 2000-luvun alussa.

22. 2010-luvulla puistoon rakennettiin nykyinen City-WC.

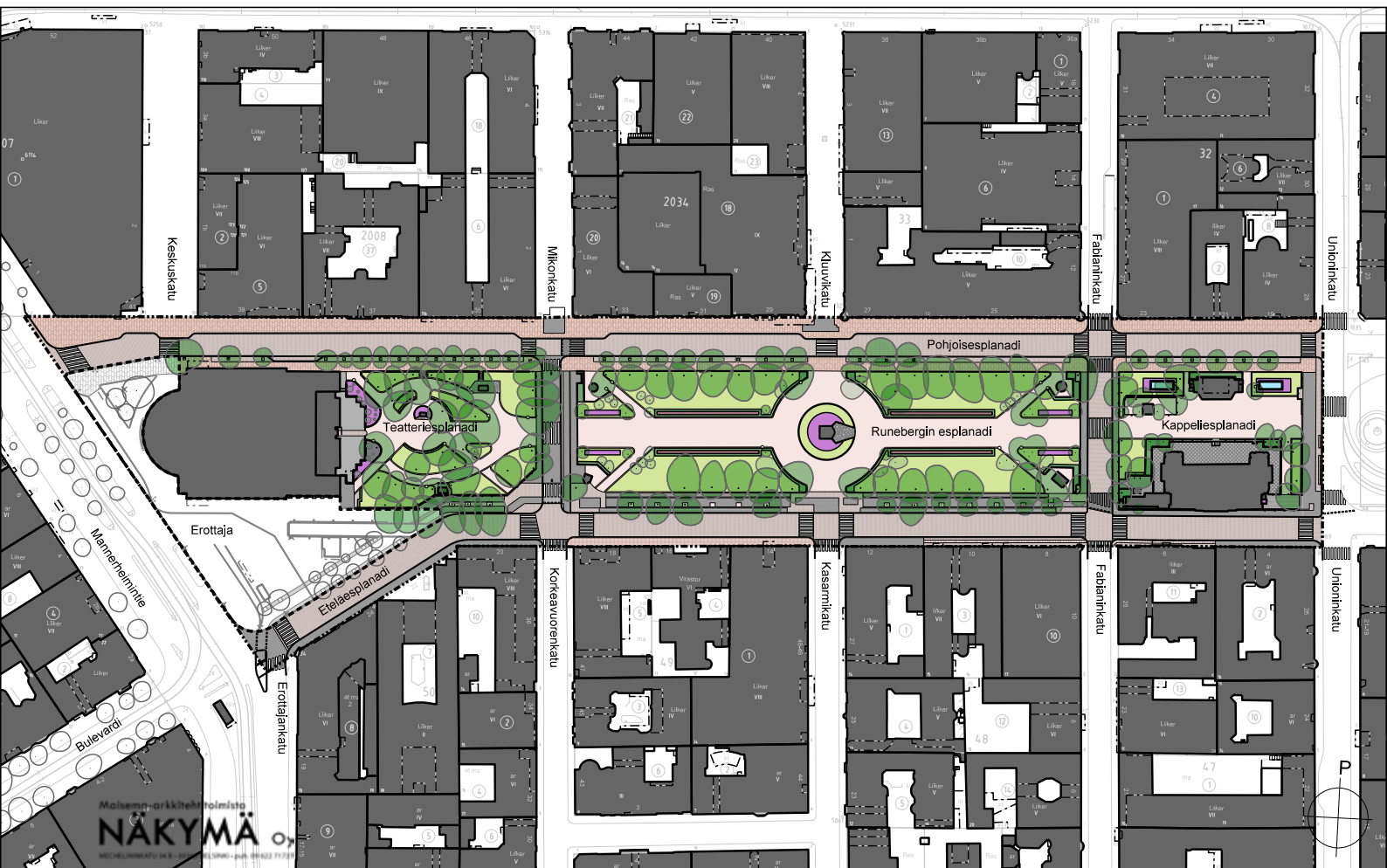
23. Kappellesplanadin länsiosaan rakennettiin 2000-luvulla infopiste, joka vuonna 2017 toimii kioskina ulkotarjoilualueineen.

24. Ravintola Kappeli kunnostettiin ja sen edustalle rakennettiin korotettu terassi.

Kuva 85. Runebergin esplanadin kesäkukkaistutukset vuonna 2016. ML.

7. Puiston ja katu- jien osatekijät

Alueen liittyminen ympäristöön

Esplanadi sekä Etelä- ja Pohjoisesplanadikadut ovat osa Bulevardi-Esplanadin valtakunnallisesti arvokasta rakennettua kulttuuriympäristöä (RKY), joka ulottautuu Kauppatorilta Esplanadia pitkin Erottajan ohi ja Bulevardi pitkin Hietaniementorille.

Esplanadi on yksi Helsingin vanhimmista ja arvokkaimmista puistoista. Se kuuluu ensimmäisiin puistoihin, jotka rakennettiin helsinkiläisten asukkaiden iloksi. Pohjoisesplanadin ja Eteläesplanadin rakennukset reunustavat aluetta etelässä ja pohjoisessa. Idässä sijaitseva Kappellesplanadi avautuu Kauppatorille ja lännessä Teatteriesplanadi rajautuu Ruotsalaiseen teatteriin, jonka nykyinen ulkoasu ja laajuus ovat peräisin 1930-luvulta. Puiston kolme osaa jakavat toisistaan Korkeavuorenkatu ja Fabianinkatu.

Pohjois- ja Eteläesplanadin rakennusten lisäksi aluetta reunustavat idässä Unioninkadun ajorata ja lännessä Mannerheimintie. Alueen ohi kulkee Unioninkatua pitkin Kauppatorille päättyvä raitiovaunulinja 1 sekä linjat 1A ja 2, jotka jatkavat Eteläsataman ohi Kaivopuistoon¹⁶³.

Puiston etelälaidalla, Eteläesplanadin reunassa, on pyörätie. Esplanadipuiston keskikäytävä ja Esplanadikadut ovat suosittuja jalankulkuväyliä.

Puiston puusto on erottunut selkeästi Kauppatorin ja Katajanokan suunnasta katsottuna jo toistasataa vuotta. 1860- ja 1870-luvuilla Katajanokan suunnalta otetuissa valokuvissa näkyy avaran Kauppatorin takana Kappellesplanadin puistopuiden tiheet lehvästöt.

Vielä tänäkin päivänä Esplanadi on monen helsinkiläisen katunäkymän päätteenä ja puistosta aukeaa näkymiä ympäröiviä katuja pitkin. Idässä Pohjoisesplanadin ja Eteläesplanadin taustalla on Kauppatori sekä sen takana Katajanokalla sijaitsevat Uspenskin katedraali ja Alvar Aallon suunnittelema Stora Enson pääkonttori. Keskuskadun päässä on Rautatieasema. Mannerheimintietä pitkin näkyvät Eduskuntatalo ja Kansallismuseon torni. Johanneksenkirkon tornit näkyvät Erottajankadun taustalla. Unioninkatua pitkin pilkottelee pohjoisessa Senaatintorin laita.

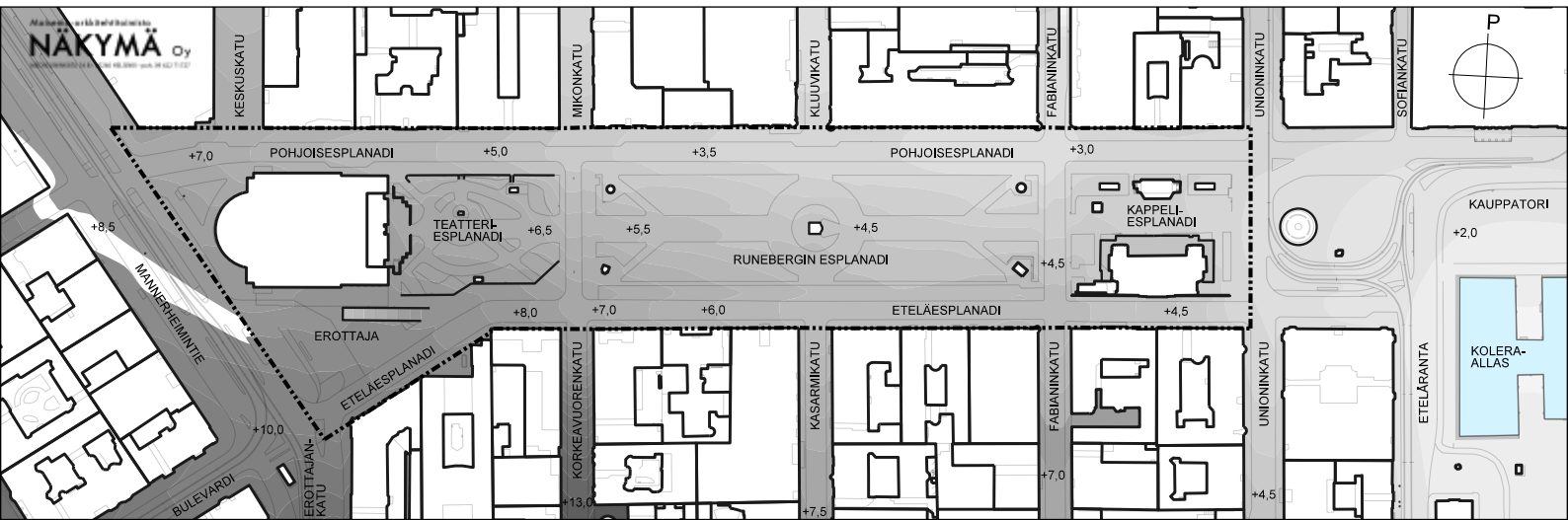
Kuva 87. Esplanadi kesäkuun lopussa. Runebergin patsaan edustan istutuksia kastellaan. Runebergin esplanadin itäpäädyssä on kukkivia runkosyreenejä. Taustalla on Kauppatorin myyntiteltat. LP 2017.

Kappeliesplanadin keskikäytävän takana on idässä Ville Vallgrenin vuonna 1908 suunnittelema patsas ja suihkulähde "Havis Amanda". Kappeliesplanadin päästä katsottuna avautuu Kauppatorin yli näkymiä Katajanokanlaiturin terminaalille ja Suomenlinnaan sekä avomerelle. Teatteriesplanadin keskikäytävän näkymälinja päättyy lännessä Ruotsalaiseen teatteriin.

Esplanadilta ympäristöön ja ympäröiviltä alueilta Esplanadipuistoon avautuvia näkymiä häiritsevät vilkas liikenne ja etenkin alueen ympäristössä kulkevat suuremmat ajoneuvot, kuten kuorma-autot ja turistibussit. Tarkastelualueella ja sen ympäristössä ovat lukuisat liikennemerkit ja -valot, valaisinpylväät, raitiovaunujen ilmajohdot, kalusteet ja erinäiset varusteet, rakenteet ja mainoslaitteet häiritsevät etenkin puistosta ympäristöön avautuvia näkymiä, mutta myös puiston sisäistä

näkyvyyttä. Ympäristöstä puistoon päin ja puiston yli avautuvat näkymät kärsivät etenkin kesäaikaan puistossa olevista runsaista väliaikaisista rakenteista ja kalusteista.

Ympäristön liikenne on vilkasta varsinkin ruuhka-aikaan, jolloin puisto on meluinen. Teatteriesplanadin tukimuurit, Kappeliesplanadilla olevat ravintola Kappeli ja esiintymislava sekä Runebergin esplanadilla olevat leikatut pensasaidat rajaavat jonkin verran puistoalueita katujen liikenteeltä.

1,0 - 1,5 m	4,5 - 5,0 m	8,0 - 8,5 m	11,5 - 12,0 m
1,5 - 2,0 m	5,0 - 5,5 m	8,5 - 9,0 m	12,0 - 12,5 m
2,0 - 2,5 m	5,5 - 6,0 m	9,0 - 9,5 m	12,5 - 13,0 m
2,5 - 3,0 m	6,0 - 6,5 m	9,5 - 10,0 m	13,0 - 13,5 m
3,0 - 3,5 m	6,5 - 7,0 m	10,0 - 10,5 m	13,5 - 14,0 m
3,5 - 4,0 m	7,0 - 7,5 m	10,5 - 11,0 m	
4,0 - 4,5 m	7,5 - 8,0 m	11,0 - 11,5 m	Vesi

Alueen yleinen topografia

Tarkastelualue sijaitsee entisen Kluuvinlahden rannalla, Korkeavuoren loivilla alarinteillä, jonka takia puisto viettää pohjoiseen. Kluuvinlahden pohjukan alue ulottui vielä 1800-luvun alussa nykyiselle Pohjoisesplanadille, melkein Fabianinkadulle asti. Ennen Kluuvinlahden täyttöä olleet maastonmuodot hahmottuvat edelleen. Kluuvin kaupunginosan puolella, Ateneumin edustalla Mikonkadun korkeusasema on vain n. 1,6 m merenpinnasta. Sieltä maasto nousee loivasti etelään ja länteen, sekä voimakkaasti itään Kruununhakaa kohti. Nykyistä Runebergin esplanadia täytettiin entisestään sen kunnostustyön yhteydessä 1880-luvulla¹⁶⁴.

Pohjoisesplanadi laskee melko tasaisesti itään, ja tarkastelualueella kadun matalin alue on Fabianinkadun risteyksessä. Eteläesplanadi laskee Erottajanaukion ja Teatteriesplanadin kohdalla itään. Se on Runebergin esplanadin edustalla topografialtaan suhteellisen tasainen. Kappelin kohdalta se laskee Unioninkadulle

ja Kauppatorille päin. Unioninkatu on puiston kohdalla tasossa 3,1 m, josta se nousee sekä pohjoiseen että etelään. Korkeavuorenkatu, Kasarmikatu ja Fabianinkatu nousevat etelään Korkeavuorta kohti. Puiston pohjoispuolella Fabianinkatu nousee Unioninkadun tavoin pohjoiseen, kun taas Kluuvikatu ja Mikonkatu laskevat Rautatientorin suuntaan, entisen Kluuvinlahden tienoille. Entisen pohjukan alue Pohjoisesplanadilla on nykyään korkeusasemassa 2,9 m, ja se on Fabianinkadun matalin kohta.¹⁶⁵

Etenkin Teatteriesplanadin kohdalla Eteläesplanadin ja Pohjoisesplanadin katujen korkeusero on suuri, sillä ne eroavat korkeudeltaan toisistaan yli kolme metriä. Kappellesplanadin ja Runebergin esplanadin kohdalla ero on noin kaksi metriä. Keskiakseli laskee tasaisesti Kauppatoria kohti ja leveyssuunnan kaltevuus on otettu kiinni tukimuurein. Suhteellisen suurista korkeuseroista huolimatta puiston voi tämän takia mieltää melko tasaiseksi.

Kuva 89, yllä. 1890-luvulla Pohjoisesplanadilla oli kiskot ja hevosvetoinen raitiovaunu. Kuva on otettu Teatteriesplanadin kohdalta itään. Ajoin oli mukulakivetty, ja kävelytie pinnoitettu suurin luonnonkivilaatoisin. Kävelytien ja ajoradan sekä kävelytien ja puiston välissä oli mukulakivetyt hulevesikourut. Puiston reunassa oli valurautainen aita. Daniel Nyblin, 1891. HKMKA.

Kuva 90, alla. Pohjoisesplanadia levennettiin 1950-luvulla. Aita poistettiin ja jalankulku siirrettiin ensimmäisen puurivin eteläpuolelle so. puiston puolelle, jonka uuteen reunaan rakennettiin tukimuuri. LP 2016.

	KASVILLISUUS
Lehtipuu		RAKENTEET, KALUSTEET JA VARUSTEET
Hulevesikouru / kaivo
	Rungollinen yksittäispensas / pienpuu		Reunakivi / tukimuuri
	Pensasistutus / kukkiva pensasistutus		Aita / istutusten suoja-aita
	Perennaistutus / kausi-istutus		Vesiallas
	Nurmi		Valaisin (lyhdynomainen malli) / moderni valaisin
	PINNOITTEET
Asfaltti		Puiston kalusteet ja varusteet: penkki, roska-astia, ilmoitustaulu, pollari
	Kivituhka		Ulkotarjoilualueiden kalusteet: penkki-pöytäryhmät, valaisimet, lipputangot, mainoskyltit yms
	Nupukiveys		Muistomerkki
	Uudempi luonnonkivilaatoitus, punainen		Tarkastelualan raja
	Vanhempi luonnonkivilaatoitus, punainen		Erottajanaukio: aluetta ei tässä selvityksessä käsitellä. Ks. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisu 2016:12
	Luonnonkivipinnoite, harmaa		
	Betonikiveys		

Kuva 92. Teatteriesplanadi kesällä 2017. LP.

Tilasommitelman yleispiirteet ja säilyneisyys

Alue koostuu Esplanadin kolmesta osasta – Teatteriesplanadista, Runebergin esplanadista ja Kappeliesplanadista – sekä Pohjois- ja Eteläesplanadikaduista. Pohjoisesplanadi on kaksikaistainen ja lisäksi ajoratojen pohjoispuolella on kadunvarsipysäköintiä. Teatteriesplanadin kohdalla jalankulku oli aiemmin uloiman puurivin pohjoispuolella, ja nykyään jalankulku on ensimmäisen puurivin eteläpuolella, jolloin puurivi jää jalankulun ja ajoratojen väliin. Runebergin esplanadin kohdalla jalankulkualue oli puistoalueen kummankin puolin huomattavasti suurempi kuin tänä päivänä.

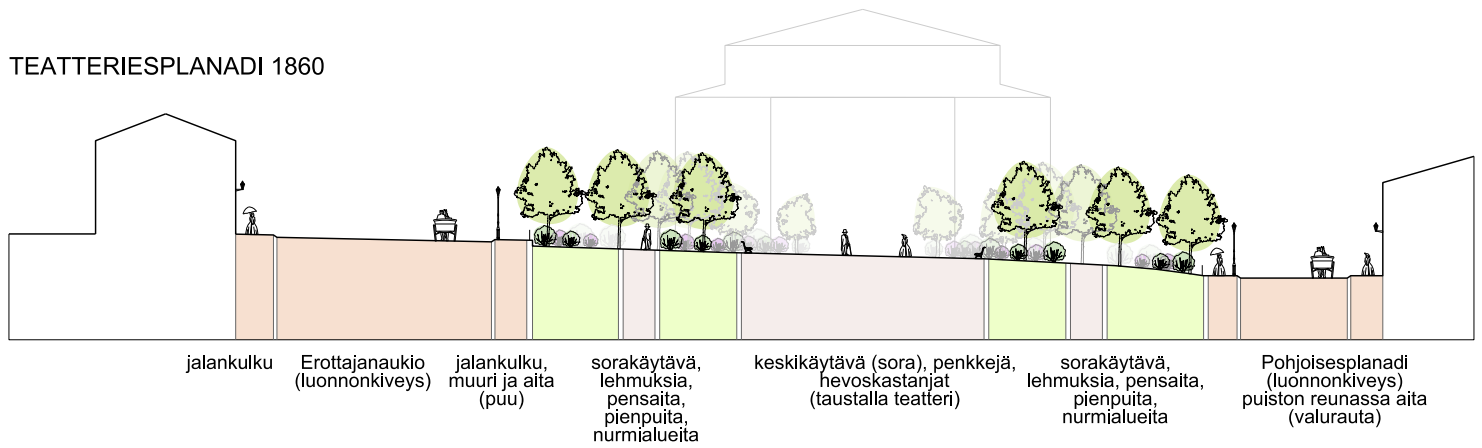
Teatteriesplanadi

Esplanadi rakennettiin vaiheissa. Nykyisen laajuuden mukainen Teatteriesplanadi kunnostettiin uuden Ruotsalaisen teatterin rakentamisen yhteydessä, kun idempänä sijainnut vanha teatterirakennus purettiin. Puiston

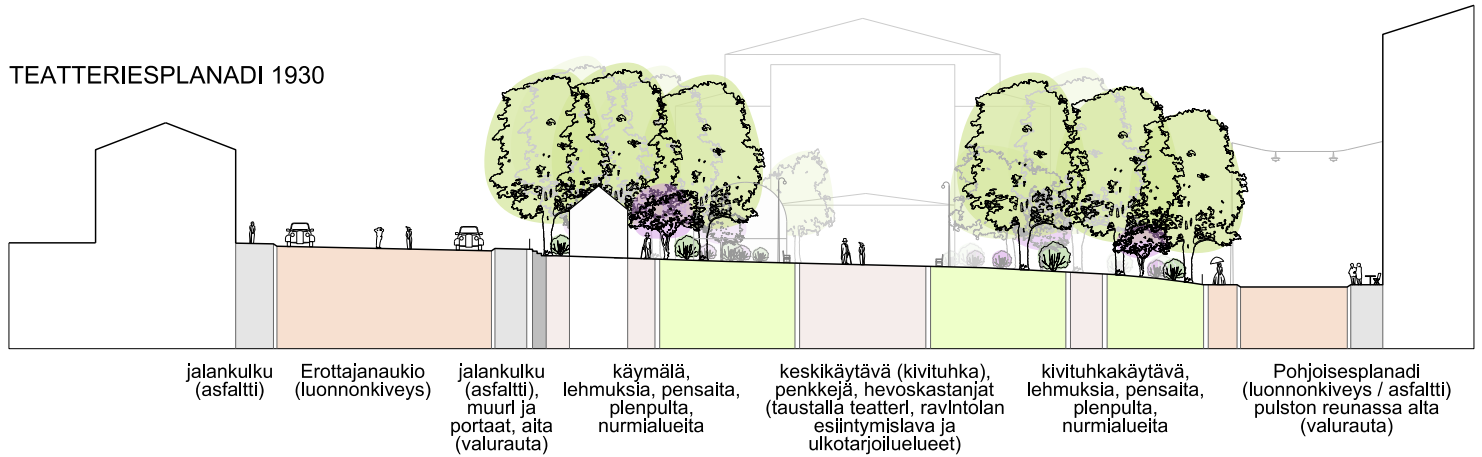
puut on istutettu myötäilemään Teatteriesplanadilla olevaa kaarevaa käytäväverkostoa. Puisto on tänä päivänä huomattavasti avoimempi kuin 1900-luvun alussa, jolloin siellä oli runsaasti yksittäispensaita ja pensasryhmiä. Puiston pohjoisosaan on 1900-luvulla pystytetty kaksi muistomerkkiä (ks. alla). Teatteriesplanadilla oleva keskusaukio ei ole puistokokonaisuuden keskiakseliin nähden symmetrinen.

Liikenteen lisääntyessä 1950-luvulta lähtien yksityisautoilulle tarvittiin enemmän tilaa. Esplanadikatuja on levennetty, jolloin puisto on pienentynyt. Puiston istutettu alue oli alun perin sekä Pohjois- että Eteläesplanadin puolella nykyisen teatterirakennuksen laajuutta leveämpi. Teatteriesplanadin eteläreunan alkuperäinen linja on säilynyt ainoastaan puiston lounaiskulmassa.

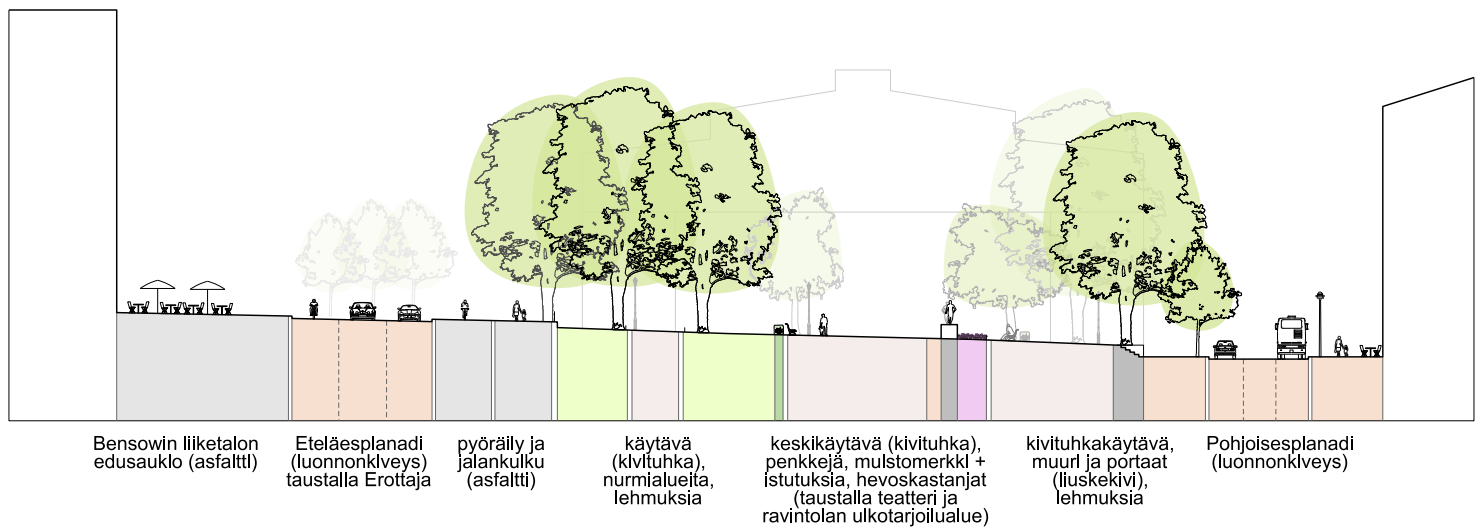
TEATTERIESPLANADI 1860

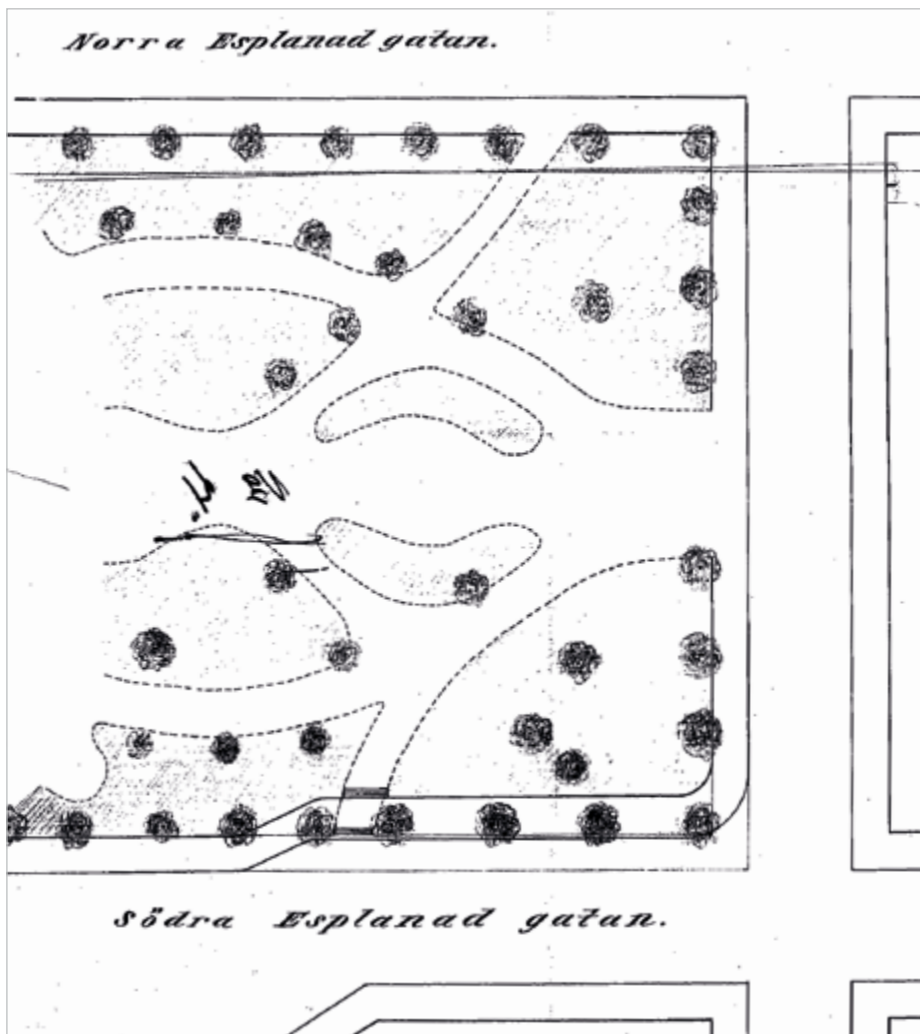
TEATTERIESPLANADI 1930

TEATTERIESPLANADI 2016

Kuva 93. Teatteriesplanadin vaiheet. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2017.

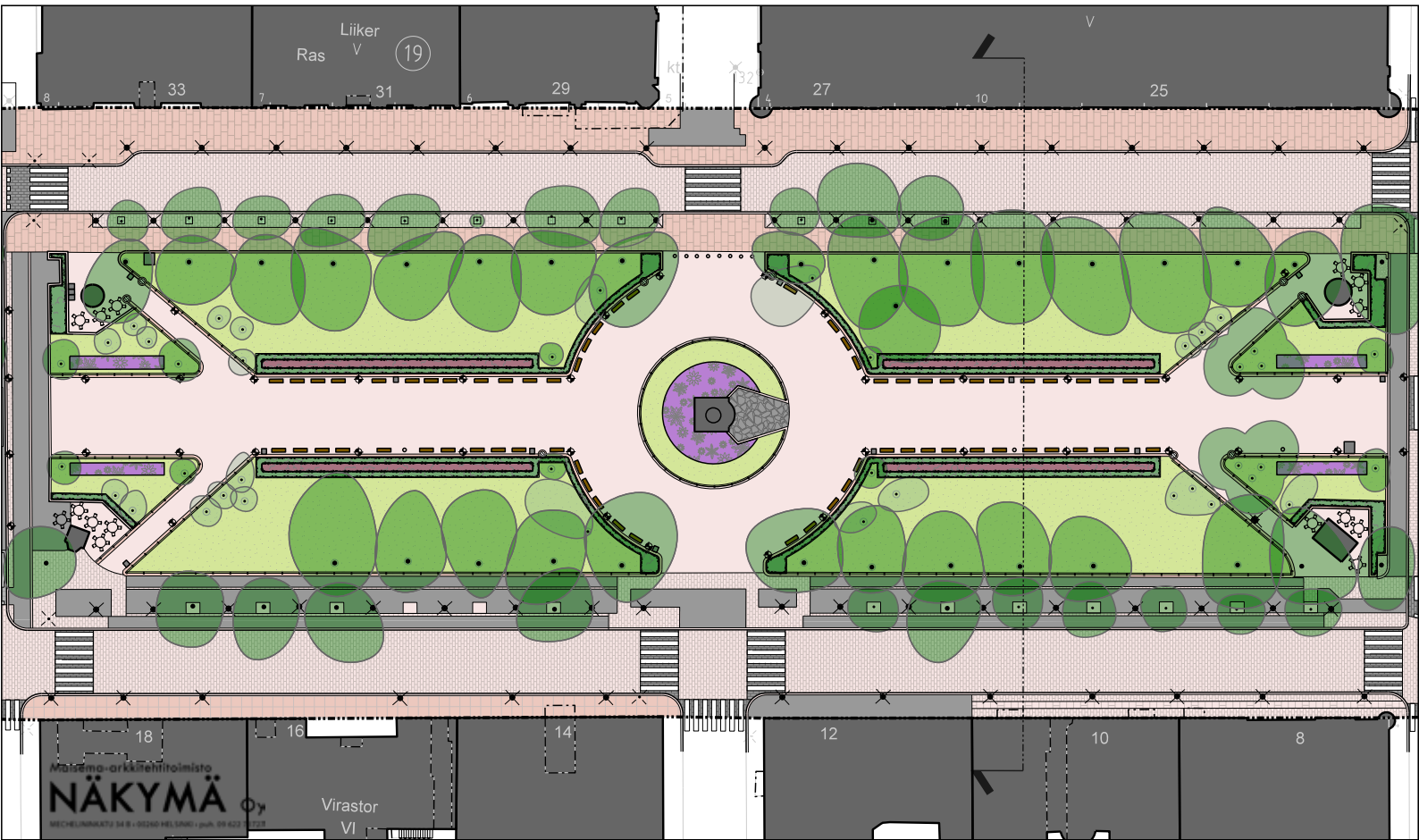

Kuva 94, yllä. 1950-luvulla Eteläesplanadille rakennettiin ryhmittymiskaista, jonka vuoksi kevyen liikenteen väylä siirtyi ja ahmaisi osan Teatteriesplanadista. Katu on rajattu pyörätiestä pollarein. ML 2016.

Kuva 95, vasemmalla. Eteläesplanadin leventämistä ehdotettiin jo vuonna 1911 kuten kuvassa, mutta kadun levennys toteutettiin vasta 1950-luvulla. KPOA.

RUNEBERGIN ESPLANADI NYKYTILA 2017

Kuva 96. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2017.

	KASVILLISUUS
Lehtipuu		RAKENTEET, KALUSTEET JA VARUSTEET
Hulevesikouru / kaivo
	Rungollinen yksittäispensas / pienpuu		Reunakivi / tukimuuri
	Pensasistutus / kukkiva pensasistutus		Aita / istutusten suoja-aita
	Perennaistutus / kausi-istutus		Vesiallas
	Nurmi		Valaisin (lyhdynomainen malli) / moderni valaisin
	PINNOITTEET
Asfaltti		Puiston kalusteet ja varusteet: penkki, roska-astia, ilmoitustaulu, pollari
	Kivituhka		Ulkotarjoilualueiden kalusteet: penkki-pöytäryhmät, valaisimet, lipputangot, mainoskyltit yms
	Nupukiveys		Muistomerkki
	Uudempi luonnonkivilaatoitus, punainen		Tarkastelualueen raja
	Vanhempi luonnonkivilaatoitus, punainen		
	Luonnonkivipinnoite, harmaa		
	Betonikiveys		

Runebergin esplanadi

Runebergin esplanadi uudistettiin täysin 1880-luvulla. Sen suhteellisen selkeänä säilynyt tilahahmo luo puistolle promenadimaisen luonteen. Tätä piirrettä korostaa entisestään 1990-luvun lopussa istutetut leikatut pensasaidanteet. Runebergin esplanadilla on selkeä isompi tila, jonka keskellä promenade kulkee, ja puiston puusto ja yksittäispensaat ovat puiston laidoilla. Tosin osa puista on jäänyt uusimatta – näitä ovat etenkin puiston kadunpuoleiset puut sekä lounaiskulmassa oleva monen puun aukko. Esplanadin muut osat ovat Runebergin esplanadia huomattavasti puustoisempia, ja tätä korostaa se, että niiden Runebergin esplanadille rajautuvissa reunoissa on puurivit. Runebergin esplanadilla oleva J. L. Runebergin patsas on Esplanadin puistokokonaisuuden ainoa keskiakselille sijoitettu aihe.

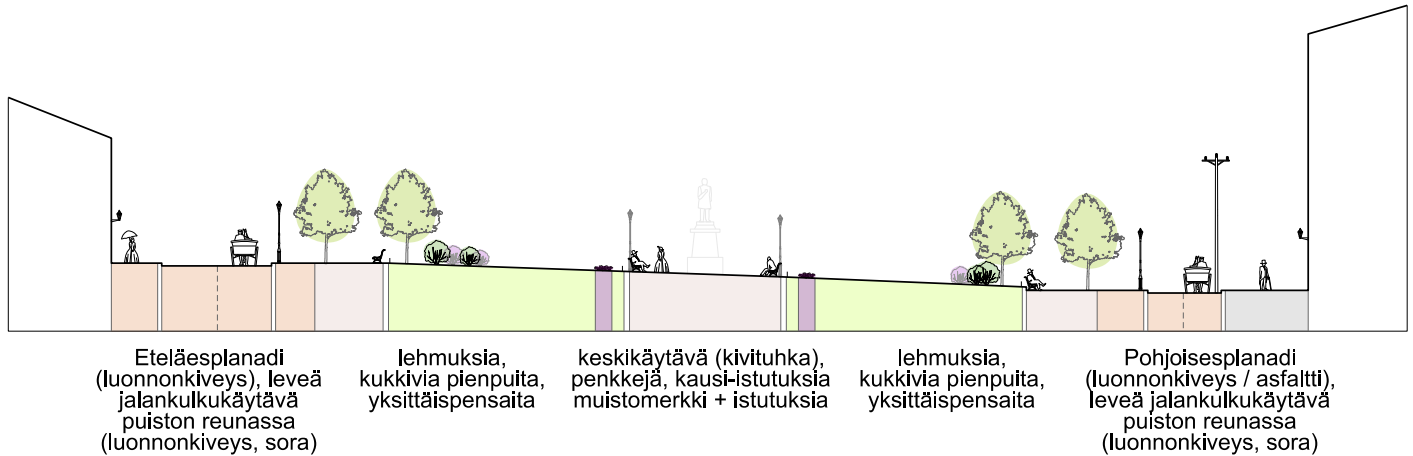

Kuva 97. Etenkin Esplanadikatujen varsilla suuri osa puista puuttuu. Kluuvikadun ja Fabianinkadun välisellä alueella Pohjoisesplanadin puoleisesta puurivistä puuttuu 6 kpl lehmusta. TP 2016.

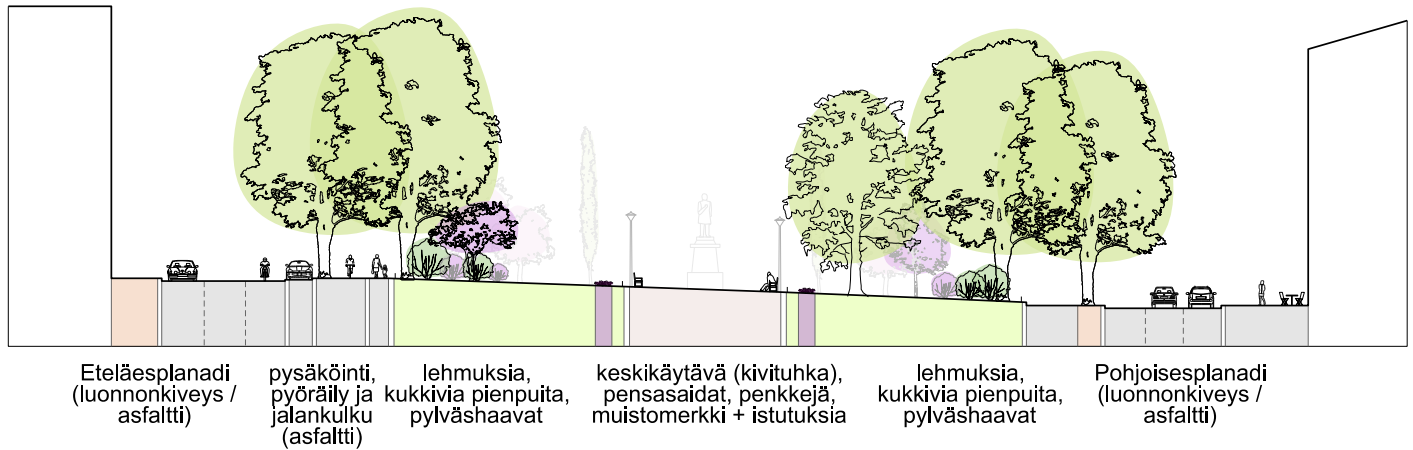

Kuva 98. Esplanadi on suosittu oleskelu-, tapaamis-, ja tapahtumapaikka. Syyskuussa 2016 Runebergin esplanadilla oli siirrettävä kahvila ja saippuakuplien puhaltaja. Kasvavien käyttöpaineiden takia myös kulutus lisääntyy. LP.

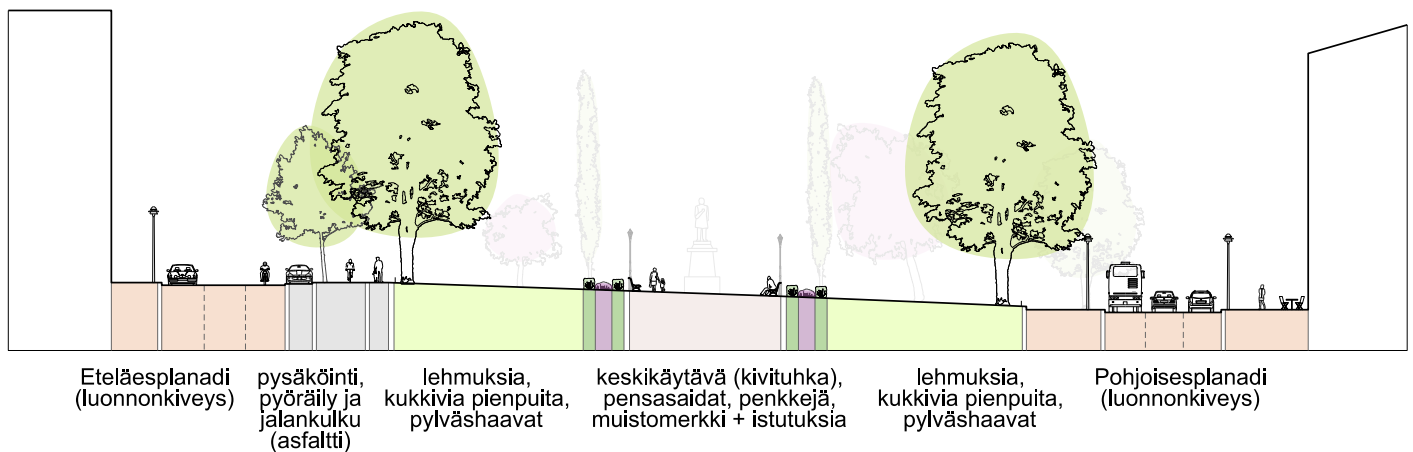
RUNEBERGIN ESPLANADI 1885

RUNEBERGIN ESPLANADI 1985

RUNEBERGIN ESPLANADI 2016

Kuva 99. Runebergin esplanadin vaiheet. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2017.

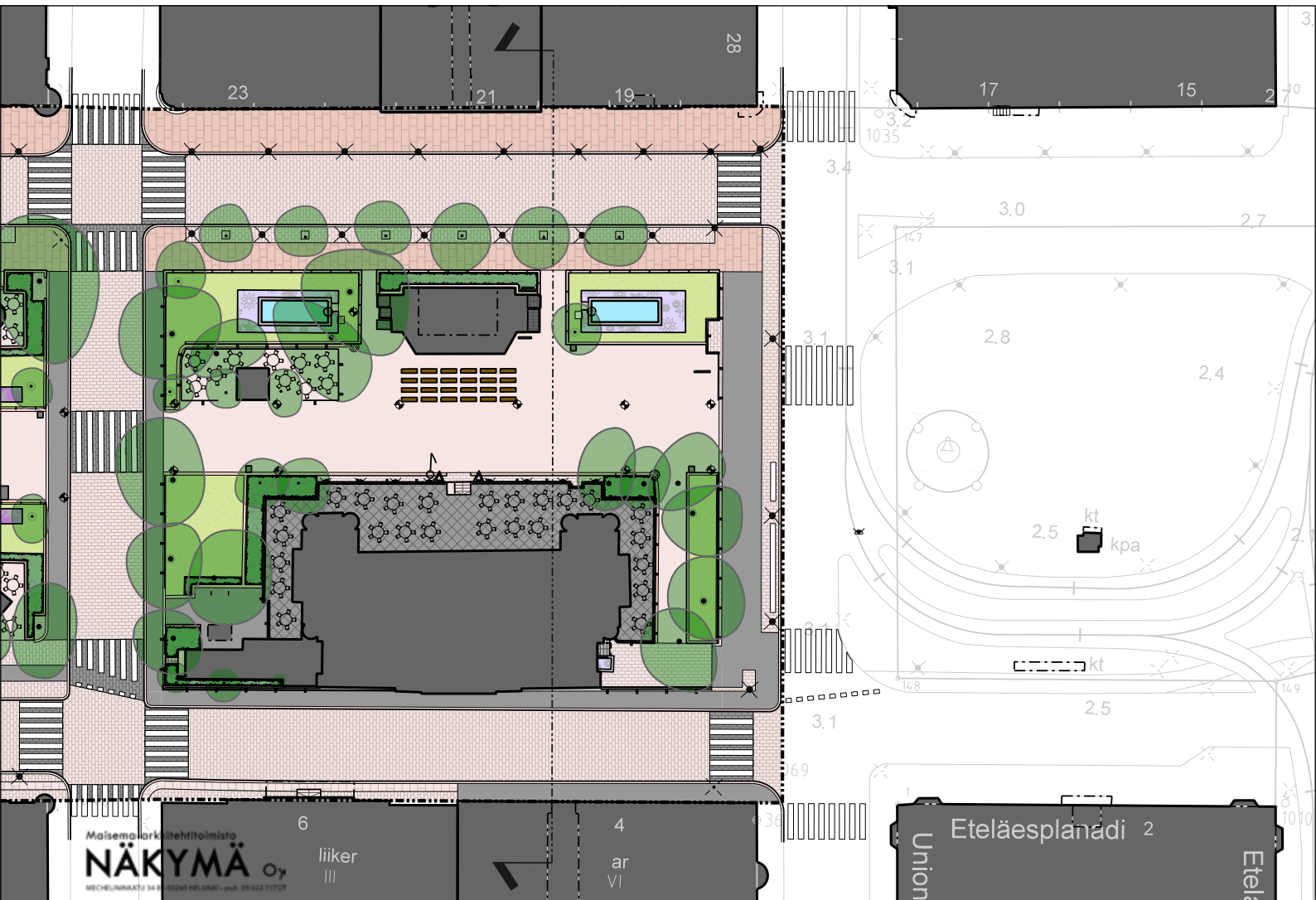
Kuva 100, yllä. Vastavalmistuneella Runebergin esplanadilla kasvoi runsaasti pensaita. Korkeavuorenkadun ajorata oli nupukivetty ja sen varrella olevista kävelyteistä ainakin Runebergin esplanadin puoleinen oli asfaltoitu. Pohjoisesplanadin ja Korkeavuorenkadun kulmassa oli puurakenteinen kiosk, joka oli Hartwallin 1880-luvulla rakennuttama. Hotelli Kämpiä ei ole vielä rakennettu, mistä päätellen valokuva on todennäköisesti otettu vuonna 1886. Charles Riis. HKMKA.

Kuva 101, alla. Nykyään Runebergin esplanadilla on lehmusten ja pienpuiden lisäksi leikattuja pensasaitoja ja kesäkukkaistutuksia. Pohjoisesplanadin ja Korkeavuorenkadun kulmassa oleva kiosk on rakennettu vuonna 1928 ja se on Gunnar Tauchenin suunnittelema. Korkeavuorenkatu on asfaltoitu ja sen keskellä oleva suojatie on maalattu katupintaan. Runebergin esplanadin puoleinen kävelytie on jaettu jalankulkijoille ja pyöräilijöille. LP 2016.

KAPPELIESPLANADI NYKYTILA 2017

Kuva 102. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2017.

	KASVILLISUUS
Lehtipuu		RAKENTEET, KALUSTEET JA VARUSTEET
Hulevesikouru / kaivo
	Rungollinen yksittäispensas / pienpuu		Reunakivi / tukimuuri
	Pensasistutus / kukkiva pensasistutus		Aita / istutusten suoja-aita
	Perennaistutus / kausi-istutus		Vesiallas
	Nurmi		Valaisin (lyhdynomainen malli) / moderni valaisin
	PINNOITTEET
Asfaltti		Puiston kalusteet ja varusteet: penkki, roska-astia, ilmoitustaulu, pollari
	Kivituhka		Ulkotarjoilualueiden kalusteet: penkki-pöytäryhmät, valaisimet, lipputangot, mainoskyltit yms
	Nupukiveys		Muistomerkki
	Uudempi luonnonkivilaatoitus, punainen		Tarkastelualueen raja
	Vanhempi luonnonkivilaatoitus, punainen		
	Luonnonkivipinnoite, harmaa		
	Betonikiveys		

Kappellesplanadi

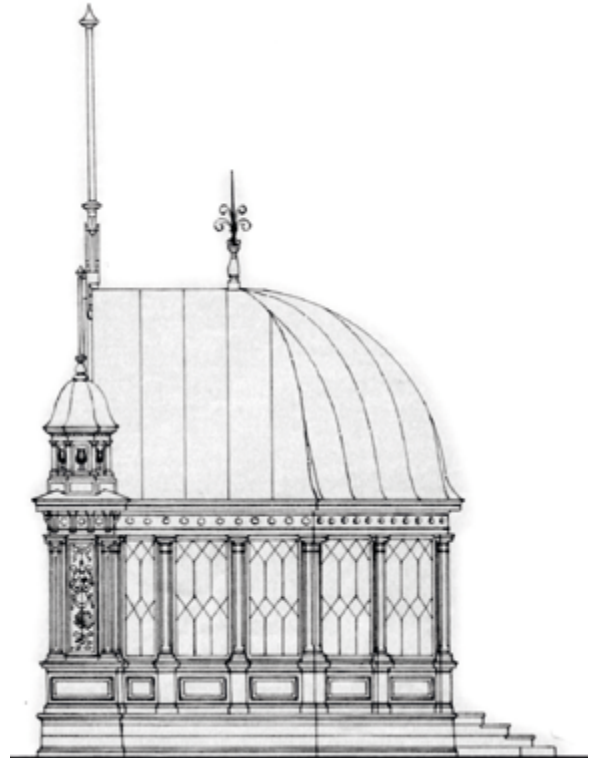
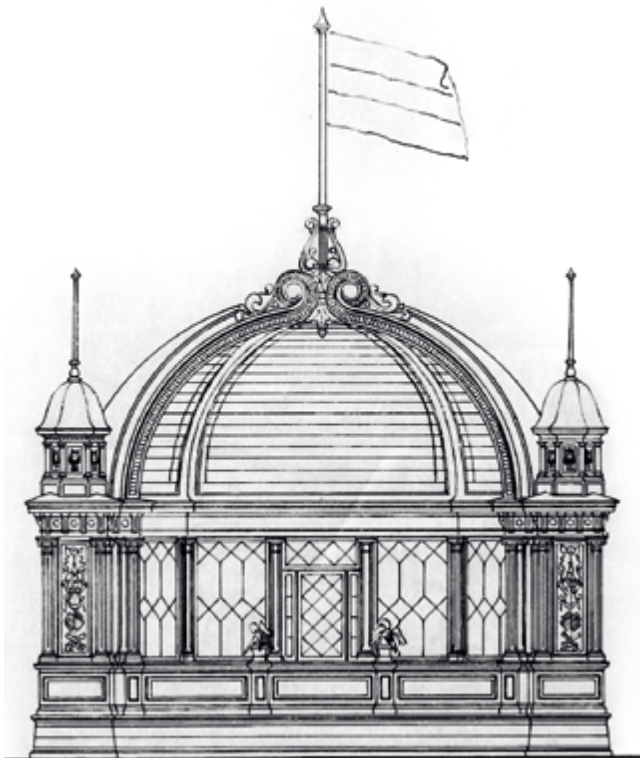
Kappellesplanadin muoto ja tilasommitelma on muuttunut ravintola Kappelin laajentumisen ja puuston poistamisen takia, ja nykyinen esiintymislava on huomattavasti suurempi kuin paikalle 1800-luvun lopussa rakennettu lava. Kappellesplanadin keskikäytävä on kaventunut ravintolarakennuksen puolella, jolloin se ei sijoitu symmetrisesti Esplanadin keskiakselille, sillä terassin tukimuuri kaventaa huomattavasti keskikäytävää ja rajaa ulkotarjoilualueen voimakkaasti pois puistosta. 1930-luvulta 1980-luvulle asti samaan tasoon käytävän kanssa sijoitetut kalusteet valtasivat miltei koko puiston, mutta ulkotarjoilualueen kalusteet siirrettiin pois talviaikaan¹⁶⁶. Ravintolarakennuksen itä- ja länsipuolella oli pensasistutuksia, jotka poistettiin korotettua terassia rakennettaessa. Nykyinen muuri rajautuu itäpuolella käytävään. Tukimuuri ja sen päälle asennettu kaide näkyvät Kauppatorille.

Kauppatorin puolelta nähtynä Kappellesplanadin hahmo on epätasapainoinen. Kappelin itäpuolella olevalla todennäköisesti 1800-luvun loppupuolella istutetulla lehmusryhmällä ei ole paria Pohjoisesplanadin puolella.

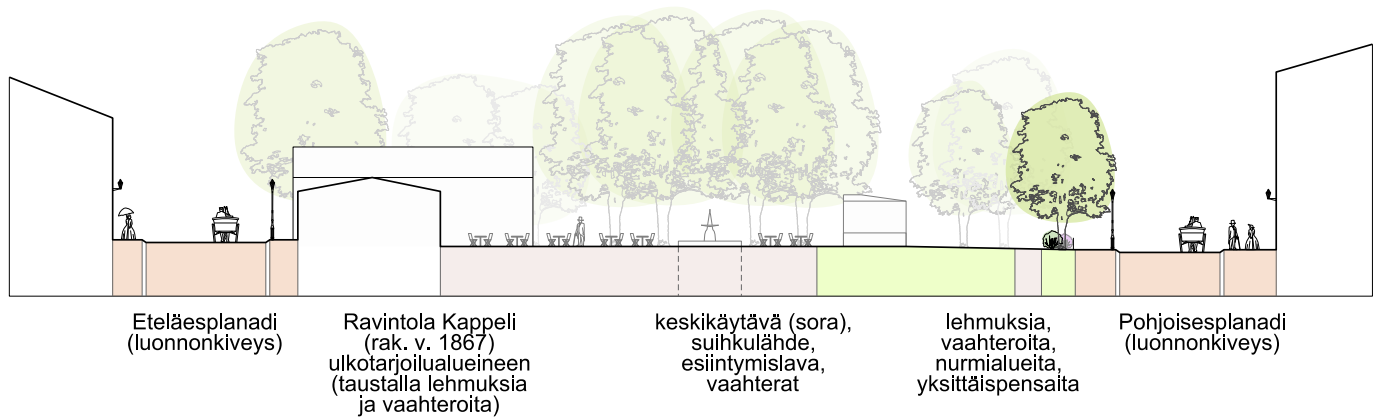
Kappellesplanadilla oli vielä vuonna 2001 suuria vaahte-roita, jotka tasapainoittivat hieman Kauppatorin ja Katajanokan puolelta avautuvia näkymiä Esplanadin suuntaan¹⁶⁷. Etenkin Kappellesplanadin pohjoisosassa olevat puut ovat huomattavasti pienempiä kuin eteläosan puut. Osa Kappellesplanadin puista on kasvanut huonosti alueella olevien suurikokoisten lehmusten varjossa.

Kappellesplanadin tilasommitelma ei ole selkeä ja tämä on Esplanadin kolmesta osasta vähiten siisti. Ravintolan huoltorakennukset ja -yhteydet häiritsevät puiston yleisilmettä ja puiston kova kulutus on aiheuttanut sen rapistumisen tällä osalla. Osa istutuksista on huonokuntoisia ja osaa poistetuista puista ei ole korvattu uusilla taimilla.

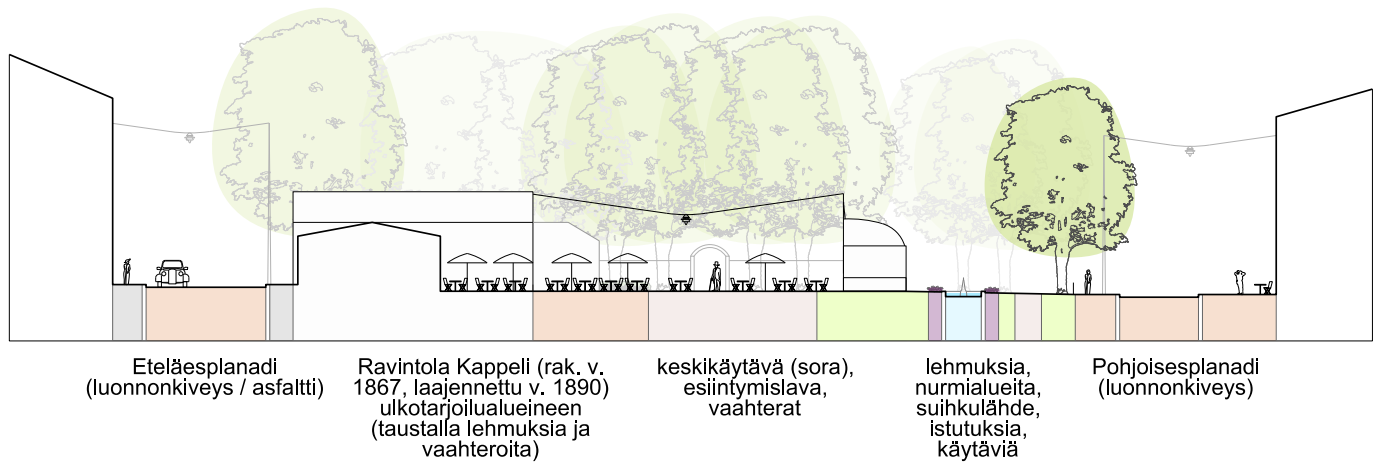
Kuvat 103 ja 104. J. Brynolf Blomqvistin suunnitteleman esiintymislavan suunnitelmapiirroksat on päivätty helmikuulle 1887. Oikealla julkisivu itään ja vasemmalla etelään eli Kappelin suuntaan. HKA.

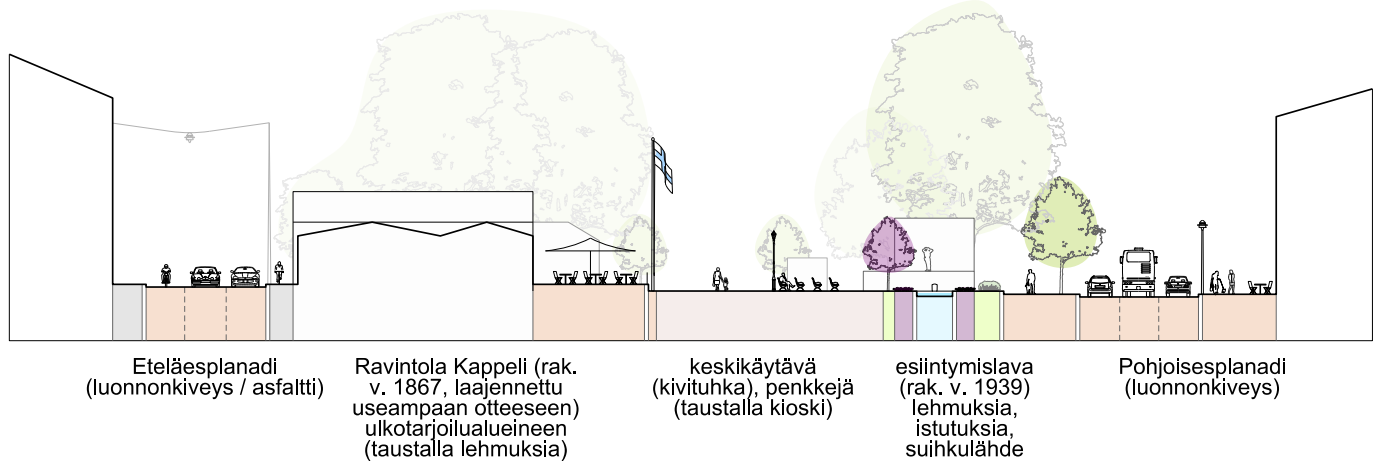
KAPPELIESPLANADI 1885

KAPPELIESPLANADI 1930

KAPPELIESPLANADI 2016

Kuva 105. Kappeliesplanadin vaiheet. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2017.

Kuva 106, yllä. Kappellesplanadin keskikäytävää pitkin avautuu näkymiä Havis Amandan ja Kauppatorin yli Katajanokalle asti. Havis Amanda on Ville Vallgrenin käsialaa, ja se pystytettiin Kauppatorille vuonna 1908. Valokuva on vuosilta 1913-15. HKMKA.

Kuva 107, alla. Suurin osa Pohjoisesplanadin Kauppatorin laidassa olevasta mannermaista arkkitehtuuria edustavista rakennuksista on säilynyt tähän päivään. Katajanokan rantaan on rakennettu Alvar Aallon suunnittelema toimistorakennus, joka korvasi samalla alueella sijainneen Th. Höijerin suunnitteleman ns. Norrménin talon. Tästä kuva-
parista näkee hyvin, kuinka Kappellesplanadin puustoa on hävinnyt - aikaisemmin käytävän kummankin puolin olleet puut kehystivät näkymää Kauppatorin suuntaan. LP 2016.

Kuva 108. 1890-luvun Pohjoisesplanadilla kulki hevosvetoinen raitiovaunu. Runebergin esplanadin reunassa oleva kävelytie on pinnoitettu luonnonkivilaatojin. Jalakäytävä toisella puolella katua on asfaltoitu. Ester Heikel, 1897. HKMKA.

Kuva 109. Pohjoisesplanadin sähköraitiovaunu linjattiin kulkemaan puiston puoleisessa reunassa. Sen sähköjohtoja kannattelivat koristeelliset valurautapylväät. H. C. White, 1901. HKMKA.

Katualueiden pinnoitteet ja rakenteet

Esplanadipuistoa ympäröivien katujen kiveäminen alkoi 1860-luvulla¹⁶⁸. Silloin Esplanadikatujen hevosvaunuliikenne oli kaksisuuntainen, niin kuin vanhoista valokuvista käy ilmi. 1890-luvun lopussa Pohjoisesplanadin ajoradan keskellä olivat hevosvetoisen raitiovaunun kiskot, mutta jo 1900-luvun alussa ne oli korvattu puiston puoleisessa reunassa Kauppatorin suuntaan kulkevalla sähköraitiovaunulla. Raitiovaunujen ilmajohdot oli kiinnitetty koristeellisiin pylväisiin, jotka oli pystytetty ajoradan reunaan. 1800-luvun lopussa Pohjoisesplanadilla oli lisäksi puiset sähkötolpat ilmajohdoihin, ja niiden juurilla oli metalliset suojarakenteet. Sähkötolpat oli ilmeisesti poistettu kadulta vuoteen 1910 mennessä.

Eteläesplanadin jalankulkukäytävällä oli suuria luonnonkivilaattoja. Luonnonkivilaatoituksen reunasta jatkui samassa tasossa kenttäkiveys, joka ajoradan puolella laski hulevesikouruksi. Ajorata oli kenttäkivetty ja katujen kulmissa oli kitakaivot.

Vastavalmistuneen Runebergin esplanadin kohdalla puiston puoleiset jalankulkukäytävät oli rajattu selkeästi reunakivillä ajoradasta. Nämä käytävät olivat kadun puoleisella osuudella pinnoitettu suurilla luonnonkivilaatoilla. Eteläesplanadin kohdalla laatat korvattiin 1890-luvun alussa valuasfaltilla, joka rajattiin puiden toisella puolella olleesta sorapintaisesta käytävästä nupukivireunalla. Pohjoisesplanadin puolella kyseisen käytävän suuret luonnonkivilaatat säilyivät 1930-luvun alkuun asti. Kappeliesplanadin kohdalla tämä vastaava käytävä oli asfaltoitu jo 1890-luvulla.

Pohjoisesplanadin ajorata oli 1800-luvulla niin kuin Eteläesplanadi kenttäkivetty, mutta osia siitä oli jo 1890-luvulla korvattu nupukivillä. Sen pohjoisreunan kenttäkivireunus- ja kouru korvattiin silloin reunakivin ajoratojen kummankin puolin. 1910-luvulla puiston läpi kulkeva osuus Fabianinkadusta oli nupukivetty. Silloin Pohjoisesplanadilla oli tältä osin vielä kenttäkiveä.

1900-luvun alussa Eteläesplanadin ajoradan kenttäkivet korvattiin nupukivillä ja kenttäkivetyt hulevesikourut poistettiin ajoratojen reunoista. Vielä 1910-luvulla osa puistoa ympäröineistä kaduista oli kenttäkivetyt, kuten Kappeliesplanadin edustalla oleva Unioninkadun osa ja Korkeavuorenkatu.

1950-luvulta lähtien ajoneuvoliikenne kasvoi ja sen ohjaaminen näkyi katukuvassa lisääntyvin liikennemerkein. 1970-luvulla risteyksissä oli jo liikennevaloja, ja nupukiviin oli maalattu suojateitä. Pohjoisesplanadilla osa nupukiveyksestä oli korvattu asfaltilla, ja pinnoitteen vaihtelu loi laikukkaan ja epäsiistin kokonaisuuden.¹⁶⁹

Nykytila

Pohjoisesplanadin ja Eteläesplanadin ajoradat on luonnonkivetty nupukivin. Suojatiet on päällystetty mustilla ja vaaleilla graniittinupukivillä. Korkeavuorenkatu on Teatteriesplanadin ja Runebergin esplanadin välissä asfaltoitu. Sen eteläisin suojatie on ladottu betonikivistä. Katuosuuden muut kaksi suojatietä on maalattu asfalttiin. Runebergin esplanadin ja Kappeliesplanadin välinen osuus Fabianinkadusta on nupukivetty kuten Esplanadikadut. Unioninkatu ja Havis Amandan ympäristö ovat nupukivetyt.

Pohjoisesplanadin kummankin puolin on jalankulkukäytävät, jotka muodostavat selkeät akselit ja ne on pinnoitettu yhtenäisesti 2000-luvulla luonnonkivilaatoilla (Mäntsälän punamusta migmatiitti). Mikonkadun ja Kluuvikadun kohdalla kiveys on osittain korvattu punaisella asfaltilla. Ajoratojen eteläpuoleisella käytävällä kadun ja jalkakäytävän reunassa on nupukivetty kaista.

Puiston puoleinen käytävä on paikoin lähes kuusi metriä leveä. Tämä käytävä oli Runebergin esplanadin kohdalla alun perin leveimmillään, ja kapeampi Teatteriesplanadin ja Kappeliesplanadin kohdalla. Nykyään Teatteriesplanadin Pohjoisesplanadista rajaava tukimuuri on linjassa teatterin julkisivun kanssa.

Eteläesplanadin jalkakäytävät ovat epäyhtenäiset. Puiston puoleinen käytävä on jaettu jalankulkijoille ja pyöräilijöille. Kulkuväylät on pinnoitettu asfaltilla, ja ne on jaettu toisistaan nupukiviraidoilla. Teatteriesplanadin kohdalla käytävä tekee mutkan puiston puolelle. Runebergin esplanadin kohdalla alue on jaettu kolmeen osaan, joista eteläisimmällä osalla on kadunvarsipysäköintiä. Ravintola Kappelin ja Eteläesplanadin välissä on ainoastaan asfaltoitu pyörätie, joka kapeimmillaan on kaksi metriä leveä. Jalankulku on ohjattu puiston keskikäytävälle tai kadun eteläreunaan. Kadun eteläreunan jalankulkukäytävä on asfaltoitu sen läntisimmän korttelin kohdalla, Wasa-Aktie-Bank-rakennuksen edustalla, sekä Kappelin eteläpuolella Valtion talon edustalla. Smolnan rakennuksen ja Eteläesplanadi 8-10 kohdalla jalkakäytävä on osittain nupukivetty ja osittain pinnoitettu suurin luonnonkivilaatoisin. Kasarmikadun ja Korkeavuorenkadun välinen jalkakäytävä on pinnoitettu suurilla punaisilla luonnonkivilaatoilla (ks. kuvat 86, 91, 96, 102).

Puiston eteläosassa ja eteläpuolella oleva käytävä ei ohjaa jalankulkijoita ja pyöräilijöitä luontevasti Erottajanaukion yli Mannerheimintietä pitkin pohjoiseen tai Bulevardia pitkin länteen. Kappelin eteläpuolella olevaa pyörätieosuutta käyttää pyöräilijöiden lisäksi monet jalankulkijat, mikä saattaa aiheuttaa kapealla käytävällä vaaratilanteita. Länteen päin pyöräillessä näkyvyys pohjoiseen on huono ravintola Kappelin huoltorakennuksen takia.

Kuva 110, yllä. Pohjoisesplanadin varrella oli 1870-luvulla vielä matalia kivirakennuksia, eikä Keskuskatua silloin vielä ollut. Pohjoisesplanadin näkymääksellä pitkin näkyi Katajanokka. Eugen Hoffers. HKMKA.

Kuva 111, alla. Kauppatorin ja Unioninkadun kulma 1860-luvulla. Kappeliesplanadin koilliskulmassa oli tuolloin nuoria lehmäksiä ja puisto oli rajattu kadusta lauta-aidalla. Eugen Hoffers. HKMKA.

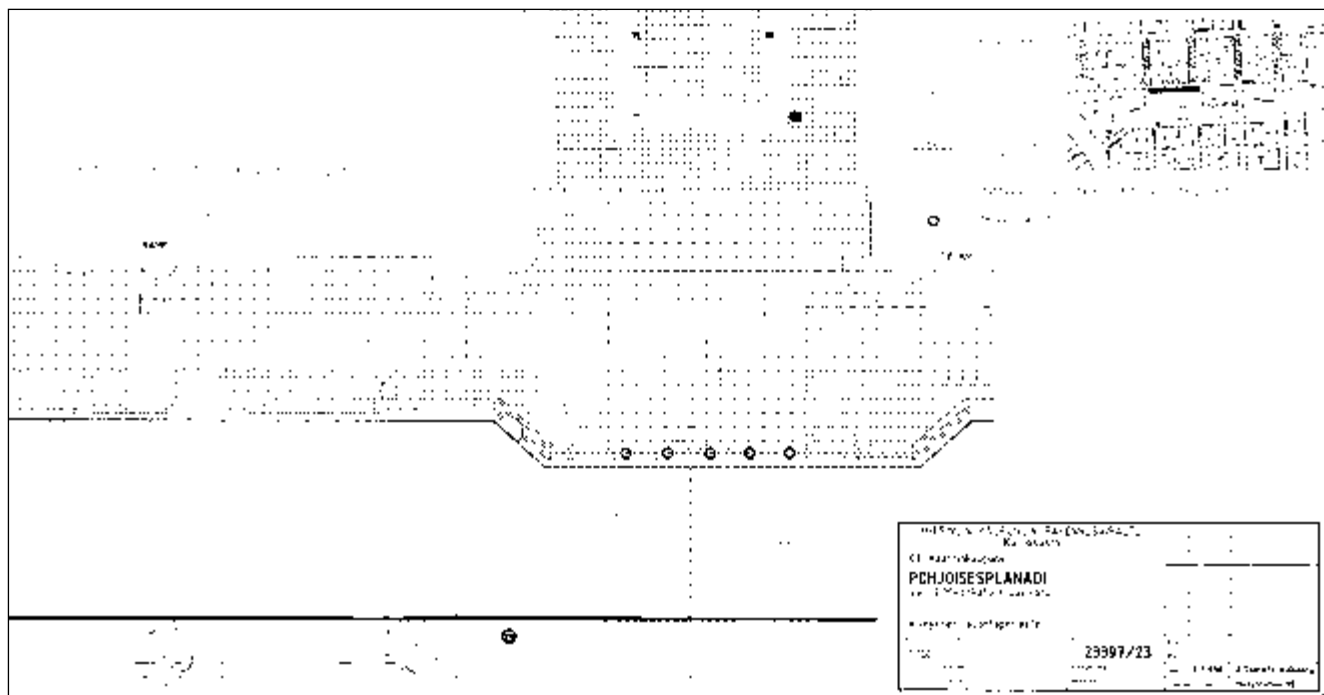

Kuva 112, yllä. C. T. P. Chiewitzin suunnitteleman teatterin palon jälkeen N. Benois suunnitteli rakennuksen kunnostuksen, joka valmistui vuonna 1866. Esplanadin lauta-aidat korvattiin 1870-luvun lopussa rautaisilla aidoilla. Aidan takana olevat pisuaarit asennettiin puistoon vuonna 1879. Valokuvaaja Axel Lindahl, n. vuonna 1880. MVKA.

Kuva 113, alla. Eteläesplanadilla oli kenttäkiveys vielä vuonna 1897. Runebergin esplanadin puoleinen jalkakäytävä oli asfaltoitu, ja sen reunassa oli reunakivi ja kenttäkivistä rakennettu vesikouru. Eteläesplanadilla kulki sähkölinja. Valokuva on otettu Eteläesplanadin ja Kasarmikadun kulmasta. A. E. Rosenbröijer, 1897. HKMKA.

Kuva 114. Pohjoisesplanadin kävelytien kiveyksen ladontaperiaate-suunnitelma vuodelta 1998 (A. Saaristo-Wahlberg). Alue pinnoitettiin silloin Mäntsälän punamustalla migmatiitilla. KPOA.

Kuva 115, alla. Pohjoisesplanadi vuonna 2016. Keväisenä sunnuntai-aamuna katu on rauhallinen. LP.

Kuva 116, yllä. Pohjoisesplanadin uloin ajorata on varattu pysäköinnille. Kuvassa näkyy Teatteriesplanadin puusto, edessä kadunvarren 1900-luvulla uusitut puut ja takana todennäköisesti 1860-luvulta peräisin olevia puita. Oikeassa reunassa on Ruotsalaisen teatterin koilliskulma. ML 2016.

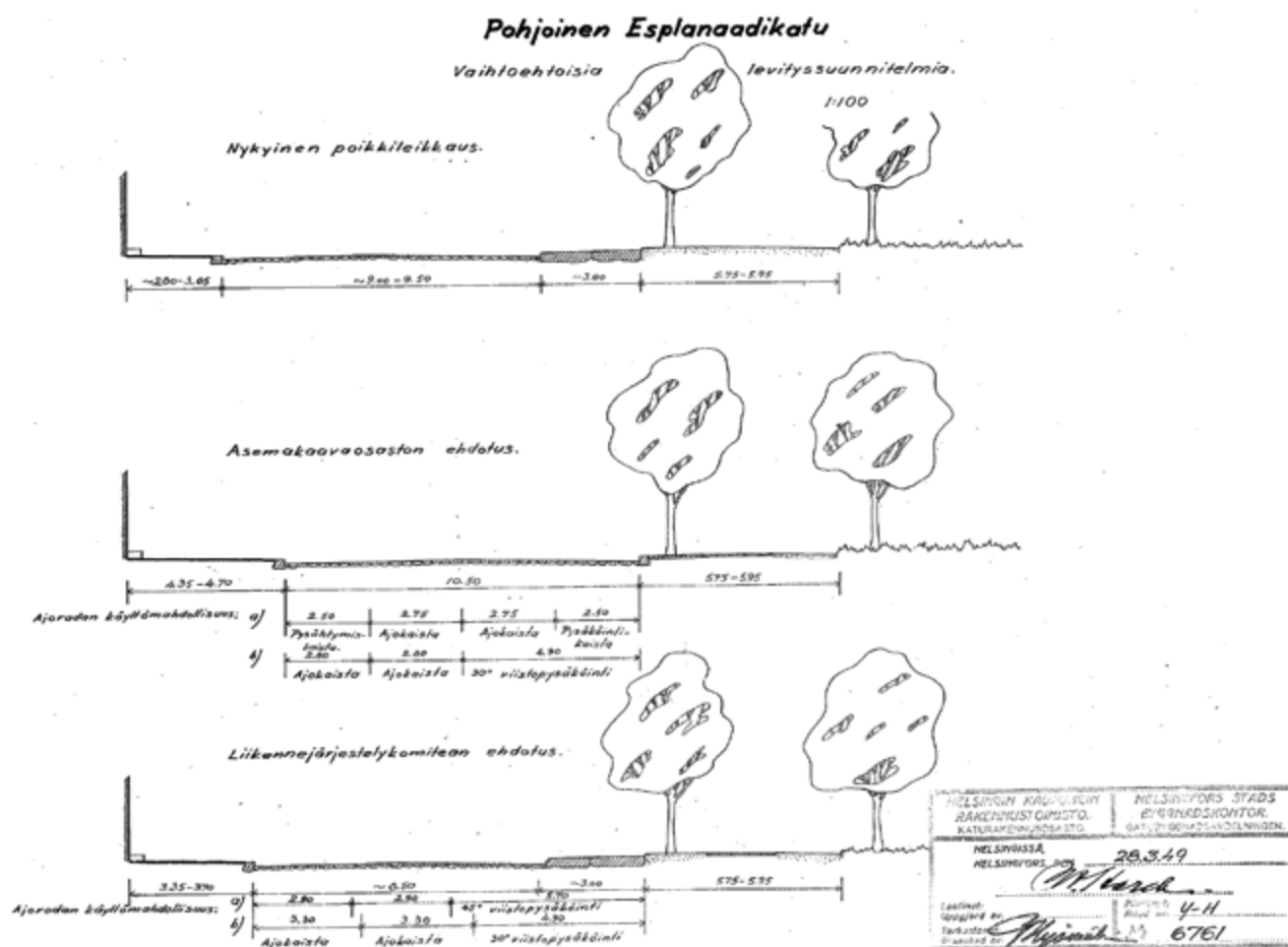
Kuva 117. Eteläesplanadin kävelytiet on pinnoitettu lukuisin eri pinnoittein, jotka ovat peräisin eri aikakausilta. Edustalla on nupukiveystä ja luonnonkivilaattoja (Eteläesplanadi 8), taustalla asfalttia (Eteläesplanadi 10 ja 12). LP 2016.

Kuva 118. Eteläesplanadin ajorata on nupukiveä ja suojatiet on ladottu mustista ja valkoisista noppakivistä. Eteläesplanadi 14:n rakennuksen edusta on pinnoitettu suurin punaisin graniittilaatoin. Kävelytien rajaa ajoradasta graniittireunakivi. LP 2016.

Kuva 119. Kappelin eteläseinä on aikoinaan rakennettu melko lähelle Eteläesplanadia. Nykyään seinän edustan kapea väylä on tarkoitettu ainoastaan pyöräilijöille. Jalankulkijat johdetaan kadun eteläreunaan tai puiston keskikäytävälle. LP 2016.

Puiston pinnoitteet ja rakenteet

Puiston käytävät ovat alusta alkaen olleet sorapintaisia. Vuonna 1885 valmistuneen Runebergin esplanadin käytävien reunoissa oli kolmen nupukiven levyiset kourut, jotka kivien erilaisen asennuksen takia olivat nykyisiin kolmen nupukiven kouruihin verrattua leveämpiä ja syvempiä. Nykyiset kourut on rakennettu 1990-luvulla, ja ne rajaavat kasvillisuusalueet selkeästi käytävistä. Puiston käytävät on pinnoitettu punertavalla kivituhkalla.

Esplanadikatujen korkeuserojen vuoksi puistossa on niitä tasaavia tukimuureja ja reunakiviä. Teatteriesplanadin eteläreunassa olevasta luonnonkivisestä tukimuurista vanhin osa on 1800-luvulta; se saattaa olla peräisin jopa 1860-luvun alusta. Uudempi osa on todennäköisesti rakennettu Eteläesplanadin leventämisen yhteydessä 1950-luvun alussa. Se on kuten vanhempi osa myös luonnonkiveä, mutta eroaa siitä rakenteellisesti (ks. kuva 120). Uudempi osuus muurista tekee mutkan ja työntyy useamman metrin puiston puolelle.

Teatteriesplanadin pohjoisreunalla oleva sahatuista liuskekivistä rakennettu tukimuuri on peräisin 1950-luvulta, kun Pohjoisesplanadin ajorataa Eteläesplanadin tapaan levennettiin ja jalankulkukäytävä siirrettiin. Ennen tätä puistoa rajaavan aidan ja suurten luonnonkivilaattojen välissä oli kenttäkivistä rakennettu hulevesikouru. Puiston pohjakasvillisuus ulottui silloin nykyistä linjaa pohjoisempaan sekä ennen teatterirakennuksen kunnostusta 1930-luvulla sen pohjoisen julkisivun eteen.

Jo 1880-luvulla Kappeliesplanadilla oli suihkulähde, mutta se sijaitsi ravintola Kappelin edustalla, keskikäytävällä. Se poistettiin Kappelin laajennustöiden yhteydessä 1890-luvulla ja sen tilalle rakennettiin pyöreät altaat Kappeliesplanadin pohjoisosaan, soittolavan kummankin puolin. Altaat korvattiin suorakulman muotoisilla vesialtailla, joihin vuonna 1942 asennettiin Viktor Janssonin veistämät suihkulähteet.¹⁷⁰

Kuva 123. Tämän veistoksen nimi on "Vapaakyyti" (Viktor Jansson, 1939). Edustalla näkyvät suihkulähteen teknisiä rakenteita, kaivo ja huolto-luukku. Altaiden ympärillä olevien perennaistutusten lehdet leikataan talveksi pois. Syksyn, talven ja kevään aikana alueella ei ole istutuksia jotka peittäisivät luukut. LP 2016.

Kuva 124. Kappeliesplanadilla on kaksi vesiallasta, jotka on sijoitettu Esplanadin soittolavan molemmin puolin. Kuvassa oleva allas on soittolavan itäpuolella. Altaan päässä olevan veistoksen nimi on "Leikki" (Viktor Jansson 1939) ja se on kuten viereisen kuvan veistos pystytetty vuonna 1942. ML 2016.

Kuva 125. Pohjoisesplanadin päivänäkymä. ML 2016.

Kalusteet ja varusteet

Valaistus

1800-luvulla ja 1900-luvun alkuvuosina alue oli valaistu matalilla kaasulyhtyvalaisimilla, nämä valaisimet näkyvät historiallisissa valokuvissa (ks. kuvat 110-113). Esplanadikatujen reunoissa valaisimet oli kiinnitetty rakennusten julkisivuihin. Puiston lyhtyvalaisimet korvattiin 1910-luvulla korkeammilla sähkövalaisimilla. 1910-luvulla Pohjoisesplanadi oli valaistu vaijereissa riippuvien valaisimien. Vaijerit oli kiinnitetty rakennuksiin ja puiston puolella jalkakäytävän puolelta nouseviin korkeisiin metallisiin ristikkopylväisiin. Ne korvattiin n. vuonna 1920 uusilla pylväillä. Pylväät olivat olakkeelliset, vaihteittain ylöspäin kapenevat ja niiden päässä oli sipulinmuotoiset nupit.

Esplanadikatujen valaistus uusittiin vuonna 1999 nykyisiin 4,5 m korkeisiin kahden valaisimen pylväisiin.¹⁷¹ Valaisimiin on integroitu ylöspäin suuntautuvat valonheittimet, jotka korostavat katutilan rajoja, ts. raken-

nusten julkisivuja ja puiston puolella katutilaa reunustavia puurivejä. Valaisinten melko tiheä jaksotus turvaa julkisivujen tasaisen valaistuksen. Katujen nykyisten valaistusperiaatteiden ansiosta ajoneuvoliikenne on rauhoittunut ja tila on muuttunut jalankulkijoille miellyttävämmäksi. Tämä Esplanadin valaistustapa on kansainvälisesti palkittu.¹⁷² Erottajanaukiolla, Mannerheimintiellä, Unioninkadun varressa ja Kauppatorilla on korkeampia katuvalaisimia.

Puistossa olevat valaisimet korvattiin 1900-luvun loppupuolella valaisimilla, jotka ulkomuodoltaan muistuttavat puistoon 1800-luvulla asennettuja lyhtyvalaisimia, mutta kaasulyhtyjen sijaan valoa tuottavat sähköpolttimot. Polttimot korvattiin vuonna 2015 energiatehokkain led-polttimoin. Teatterirakennuksen itäpäädyn ravintolan terassin puistovalaisimet ovat viime vuosikymmenten ajalta. Puistossa olevat patsaat ja veistokset on valaistu.

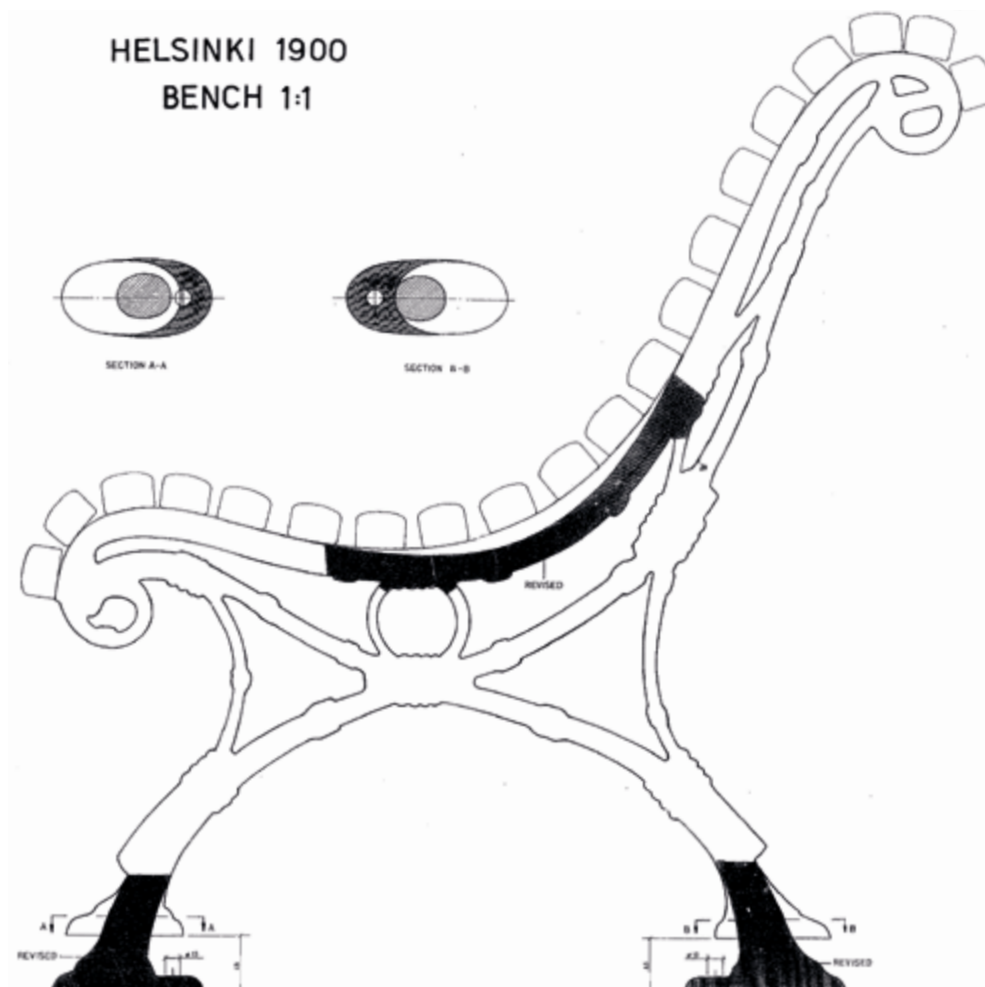
Kuva 126. Kadun valaisimet valaisevat sekä katuja että rajaavat katu-tilan valaisemalla samalla julkisivut ja puistoa reunustavat puurit. Valokuva Juhana Konttinen. Helsingin kaupunki.

Kuva 127. Katuvalaistus on toteutettu 4,5 metriä korkeilla, vihreäksi maalatuilla pylväillä, joissa on kaksi valaisinta. Valokuva Juhana Konttinen. Helsingin kaupunki.

Kuva 128. Puiston valaistusta nykyaikaisella led-tekniikalla ja ravintola Kappelin julkisivun valaistusta. Valokuva Juhana Konttinen. Helsingin kaupunki.

Kuva 129, yllä. 1990-luvun kunnostuksen yhteydessä Esplanadiin suunniteltiin penkkimalli "Helsinki 1900", joka muistuttaa puistossa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa olleesta penkkimallista. Uusi penkki suunniteltiin vanhaa penkkiä ergonomisemmaksi. Sen metalliosat ovat valurautaa, ja istuinosa puuta. KPOA.

Kuva 130. Nykyinen penkki. LP 2016.

Kuva 131. Kuvassa olevaa penkkityyppiä pidetään kesäisin Espan lavan edustalla. Samantyyliisiä penkkejä näkyy historiallisissa valokuvissa, mm. valokuvassa 133. LP 2016.

Aidat

Andreas Kusmin on vuonna 1841 piirtänyt Erottajaa esittävään perspektiivikuvaan Esplanadia rajaavan aidan. 1860- ja 1870-lukujen valokuvissa on puuaita, joissakin 1870-luvun valokuvissa se on jo huonokuntoinen. Se korvattiin myöhemmin valurautaisella aidalla, joka on 1800-luvun lopussa otetuissa valokuvissa. Silloin myös Teatteriesplanadin pohjoisreuna oli aidattu. Näitä kyseisiä valurauta-aitoja ei puistossa ole säilynyt, vaan nykyiset aidat ovat 1990-luvun kunnostuksen yhteydestä.

Esplanadin istutuksia suojattiin 1860-luvulta lähtien matalilla puurakenteisilla suoja-aidoilla, ne näkyvät tältä aikakaudelta olevissa valokuvissa. Runebergin esplanadilla istutusten suoja-aidat korvattiin 1880-luvun lopussa koristeellisilla metalliaidoilla. Noin vuonna 1900 Runebergin patsaan ympäröivää aita lukuun ottamatta kaikki aidat oli korvattu uusilla aidoilla. Ne koostuivat matalista tolpeista, joiden väleihin oli pingotettu vaijerit. Vastaava aita asennettiin Runebergin patsaan edustalle 1970-luvulla.

Puiston istutuksia rajaavat suoja-aidat ovat peräisin 1990-luvulta. Niiden matalat metallitolpat ovat tummanvihreät, ja niiden väleissä kulkevat ristikkokuvion muodostavat vaijerit, joissa on kiristysmekanismi.¹⁷³

Penkit

Esplanadipuistossa on sen historian aikana ollut lukuisia erilaisia puistopenkkejä. 1880-luvulla Runebergin esplanadin keskikäytävän varteen oli sijoitettu erilaisia penkkejä; valokuvissa näkyy, että kolmea eri mallia olevia penkkejä oli sijoitettu sekaisin. Myös Pohjoisesplanadin ja Eteläesplanadin laidalla olevan kivituhkakäytävän varrella oli penkkejä (ks. kuvat 133-134).

Vuonna 2016 Esplanadin penkit ovat kahta eri mallia, kummassakin on valurautainen kehikko ja puiset istuin-osat ja selkänojat. Toinen penkki, ”Esplanadipuiston penkki, Helsinki 1900”, on peräisin 1990-luvulta ja on vanhempaa mallia myötäilevä, mutta se on alkuperäistä mallia hieman korkeampi ja ergonomisempi¹⁷⁴. Suurin osa näistä penkeistä on sijoitettu Runebergin esplanadin keskikäytävän varrelle ja niitä on siellä yhteensä 66 kpl. Teatteriesplanadilla on näitä penkkejä 11 kpl. Kappeliesplanadilla soittolavan edessä on 24 kpl penkkiä, jotka eroavat muista Esplanadilla olevista penkeistä (ks. kuva 131).

Kuva 132. Esplanadin nykyiset putkiaidat ovat peräisin 1990-luvulta. Niihin kiinnitetään kesäisin pyöriä pyöräteli-neiden puutteen takia. LP 2016.

Kuva 133. Ennen Esplanadikatujen levennystä Runebergin esplanadin katujen puoleiset jalankululle varatut alueet olivat leveät. Niiden varrella oli penkkejä. Kadunpuoleisilla lehmuksilla oli koristeelliset juurisuoijat. Promenadimainen jalkakäytävä oli sorapintainen. Sen puistonpuoleisessa reunassa oli hulevesikoulu ja matala aita. K. E. Ståhlberg, noin v. 1900. HKMKA.

Kuva 134. Noin vuonna 1935 tilanne Runebergin esplanadin kadunpuoleisilla promenadeilla oli hyvin samankaltainen kuin vuosisadan vaihteessa, joskin penkit oli korvattu aikakautensa tyyllisillä puisilla penkeillä. Promenadi oli edelleen suosittu kävely- ja oleskelupaikka. A. Pietinen. HKMKA.

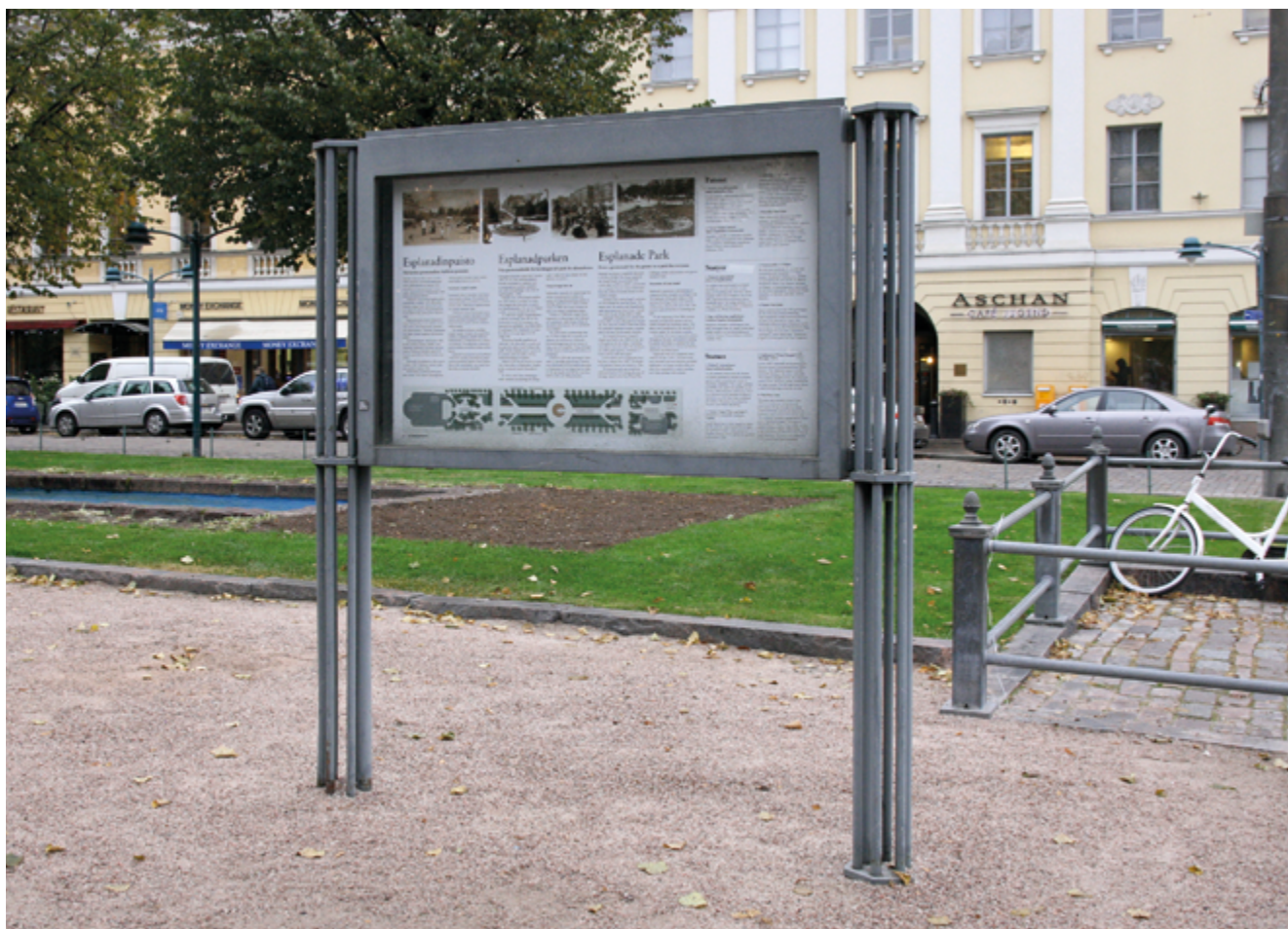
Kuva 135. Pohjoisesplanadi kunnostettiin 2000-luvulla, ja jalankulkukäytävät pinnoitettiin luonnonkivilaatoilla. Puistoalueen reunassa on nykyään reunakivi. Pohjoisesplanadin varrella on modernit valaisimet. Ajoin alustalla on kolme kaistaa, joista pohjoisin on pysäköintikäytävä. LP 2016.

Kuva 136. Ennen 1990-luvun korjausta Esplanadilla on ollut lukuisia erilaisia penkkejä. Vuonna 1971 puistossa kokeiltiin lasikuiturakenteista penkkimallia. Valokuva Ritva Katajisto, 7.5.1971. HKMKA.

Kuva 137. Ravintola Kappelin ruokalistat ovat näkyvillä ohikulkijoille. Ravintola on 1970-luvulta lähtien ollut toiminnassa myös talviaikaan, mutta sen terassin kalusteista suurin osa siivotaan pois talvikauden ajaksi. LP 2017.

Kuva 138. Ilmoitustaulu Kappelinesplanadilla. Sen taustalla olevassa aidassa on jonkinlainen syvennys, ilmeisesti kioskia varten, mutta syvennykseen pysäköidään lähinnä pyöriä. LP 2016.

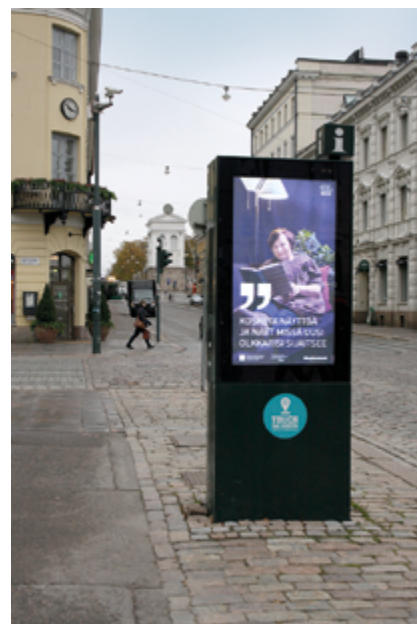
Kuva 139. Big Belly -roska-astiat ovat vuodelta 2013, ja ne on varustettu Helsingin kaupungin vaakunalla. LP 2016.

Kuva 140. Runebergin esplanadilla on vesiposteja. Tämän kyseisen vesipostin ritilää on käytetty tuhkakuppina. LP 2016.

Kuva 141. Unioninkadun varressa, Kappelinesplanadin päässä sijaitsee alueen ainoa valomainostaulu. LP 2016.

Muut varusteet

Runebergin esplanadin ulkokäytävällä kasvavilla lehmiksillä oli koristeelliset metalliset juuristosuojaritilät. Ne näkyvät historiallisissa valokuvissa vuodesta 1885 lähtien aina 1940-luvulle asti. Ne poistettiin todennäköisesti 1950-luvun tienoilla, kun Esplanadikatuja levennettiin.

Nykyään puiston ja kadunvarsien puilla ei ole juuristosuojia. Suurin osa puiden alustoista ovat multapintaisia, mutta osa Pohjoisesplanadin puiden ympäristöistä on kivetty nupukivin. Unioninkadun ja Pohjoisesplanadin kulmassa olevien puiden juurilla kasvaa kylväytynyttä ruohovartista kasvillisuutta.

Puistossa on vuonna 2016 useampi roska-astia. Helsingin kaupungin vaakunalla varustetut Big Belly -roska-astiat sijoitettiin puistoon vuonna 2013, ja niitä on yhteensä 18 kpl. Suurempia jäteastioita on alueella kesäkaudella 3 kpl (1 kpl Teatteriesplanadilla ja 2 kpl Runebergin esplanadilla). Näiden lisäksi Teatteriesplanadilla on kesäisin yksi ja Runebergin esplanadilla kolme edellä mainituista poikkeavaa suurikokoista siirrettävää roska-astiaa. Runebergin esplanadilla olevat kyseiset roska-astiat ovat puiston luoteiskulmassa sijaitsevan kioskin länsipuolella.

Puiston kummassakin päässä on infotaulut, jotka kertovat Esplanadista, ja soittolavan molemmin puolin on infotaulut, joissa on soittolavaan liittyvää tietoa. Kappe-

liesplanadin itäosassa on sähköliitännätölppä. Unioninkadun jalankulkukäytävällä sijaitsee alueen ainoa sähköinen mainostaulu (ks. kuva 141).

Muistomerkit ja veistokset

Runebergin patsas on Esplanadin patsaista ja muistomerkeistä näkyvin ja tunnetuin. Se pystytettiin puiston keskiakselille vuonna 1885 Runebergin esplanadin valmistuttua. Walter Runebergin veistämän patsaan jalusta on punaista graniittia ja sen edustalla on Suomi-neito. Runebergin patsaan ympärillä on 1800-luvulta lähtien ollut kausi-istutuksia. Sen edustalla oleva liuskekivetty alue rakennettiin 1960-luvun lopussa, mutta se on mahdollisesti kunnostettu tai uusittu Esplanadin kunnostustöiden yhteydessä 1990-luvulla.

Teatteriesplanadilla on kaksi muistomerkkiä. Zacharias Topeliuksen muistomerkki (Gunnar Finne: ”Saga och Sanning” suom. ”Taru ja totuus”) pystytettiin Teatteriesplanadille vuonna 1932. Sen koillispuolella on Eino Leinon patsas (Lauri Leppänen), joka sijoitettiin puistoon vuonna 1953. Topeliuksen muistomerkin edusta ja Leinon patsaan ympäristö ovat liuskekivetyt (ks. kuvat 144-146).

Kuva 142. Teatteriesplanadi on 1930-luvulta lähtien muuttunut moneen otteeseen. Ruotsalaista teatteria laajennettiin ja uudistettiin 1930-luvulla, ja puiston keskikäytävän varteen pystytettiin vuonna 1932 Zacharias Topeliuksen muistomerkki. Teatterin edustalla keskikäytävän reunassa olleet kaksi hevoskastanjaa eivät ole säilyneet tähän päivään. Roos, vuoden 1936 jälkeen. HKMKA.

Kuva 143. Teatterin itäpäätyyn rakennettiin vuonna 1986 talvipuutarha, ja sen edustan ulkotarjoilualueella on nykyisin pysyviä rakenteita. Muistomerkkin ympärillä ollut pyöreä nurmialue korvattiin kausi-istutuksilla. Teatterin edustalla kasvava nuorempi hevoskastanja istutettiin korvaamaan edellisessä kuvassa olevan vasemmanpuolinen hevoskastanjan. Muistomerkkin oikealla puolella oleva kaareva hevoskastanja on se sama vanha puu, joka näkyy kuvassa 142 muistomerkkin takana oikealla puolella. LP 2016.

Kuva 144, yllä. Eino Leinon muistopatsas on Lauri Leppäsen käsialaa ja se pystytettiin Teatteriesplanadille vuonna 1953. Sen edusta on liuskekivetty. LP 2016.

Kuva 146, alla. Johan Ludvig Runebergin muistopatsas paljastettiin 6.5.1885 Runebergin esplanadilla. Se on puiston ainoa keskikäytävälle sijoitettu elementti. Patsaan veistäjä oli runoilijan poika Walter Runeberg. Suomen juhluvuoden kunniaksi puistossa oli sinivalikoiset kevätistutukset. ML 2017.

Kuva 145, yllä oikealla. Teatteriesplanadille sijoitettiin vuonna 1932 Gunnar Finnen veistämä Zacharias Topeliuksen muistomerkki "Saga och sanning" (suom. "Taru ja Totuus"). LP 2017.

PUUSTON IKÄ

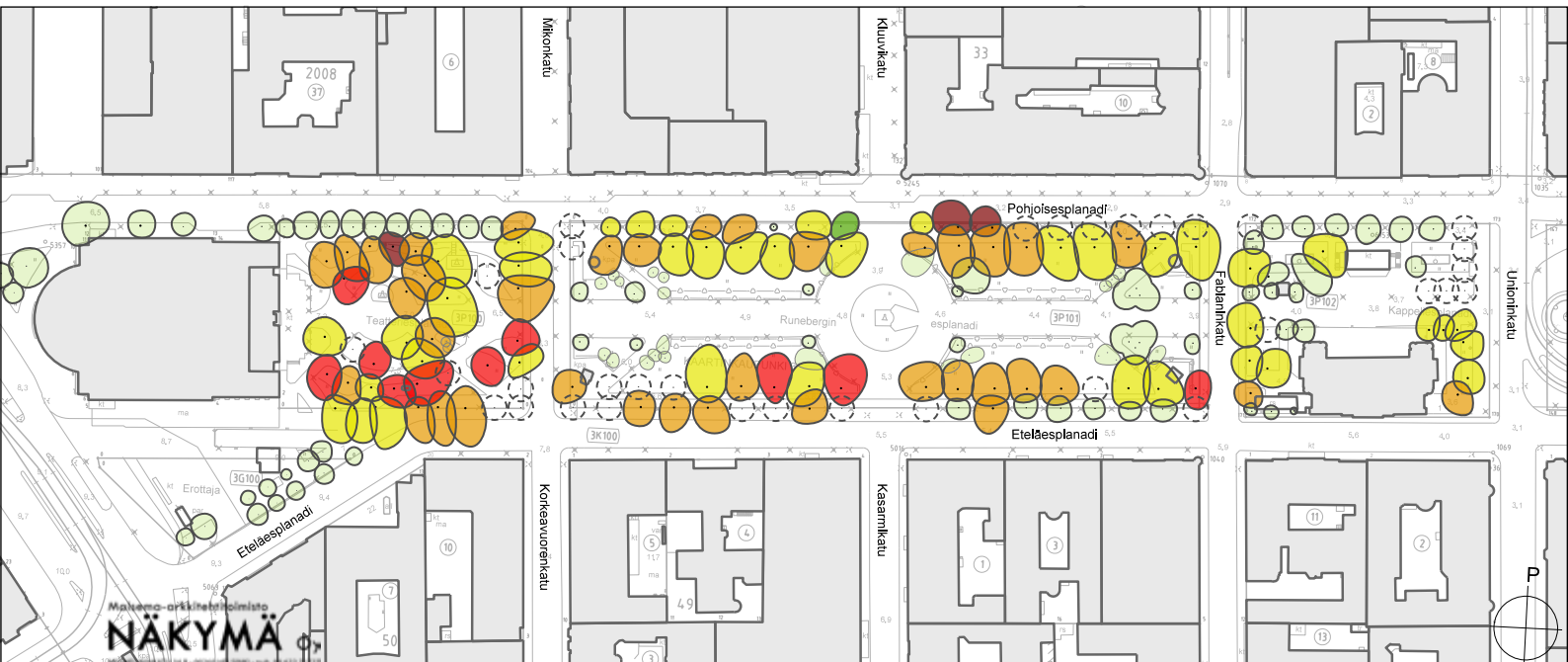
Kuva 147. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2017.

- 1860-luvulla todennäköisesti istutetut puut, 32 kpl
- Todennäköisesti 1800-luvun loppupuolella istutettu puu, jonka tarkkaa istutusajankohtaa ei tunneta, 12 kpl
- 1880-luvulla istutettu puu, 36 kpl
- Vuosina 1930-79 todennäköisesti istutettu puu, 7 kpl
- Uusittu "nuori" puu, istutusajankohta 1980-2016, 47 kpl
- Pensas, todennäköisesti istutettu 1940- tai 1950-luvulla
- Pensas, todennäköisesti istutettu 1990-luvulla

PUUSTON KUNTO

Kuva 148. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2017.

- Puun kunto hyvä
- Puun kunto kohtalainen
- Huonokuntoinen puu
- Huonokuntoinen riskipuu
- Heti poistettavaksi merkitty puu
- Puun/pensaan kuntoon ei kartoituksessa vuonna 2014 otettu kantaa
- Puuttuva puu

Perustuu kuntokartoitukseen vuodelta 2014
(tekijä hortonomi/arboristi Teppo Suoranta)

Kasvillisuus

Vuonna 2017 Esplanadin puistossa kasvaa 171 puuta ja 42 pensasta tai pensasryhmää. Puista suurin osa on puistolehmuksia. Lehmuksia on kaikissa Esplanadin osissa. Kappeliesplanadilla kasvavat vanhimmat yksilöt ovat mahdollisesti koko Esplanadin vanhimpia puita, sillä ne saattavat olla peräisin ajoilta ennen vuotta 1860. Runebergin esplanadilla suurin osa lehmuksista on peräisin 1880-luvulta, kun tämä osa Esplanadista rakennettiin.

Pohjoisesplanadin kadun puoleisesta lehmusrivistä suurin osa koostuu nuoremmista puuyksilöistä. Osa niistä saattaa olla vanhempaa perua. Erottajanaukiota lähimpänä olevat kaksi lehmusta, jotka kasvavat Pohjoisesplanadin varressa teatterin julkisivun vieressä, sekä kaksi Kluuvinkadun ja Pohjoisesplanadin kulmassa kasvavista puista arvellaan olevan 1900-luvun keskivaiheilta, 1930-70 väliltä, mutta niiden istuttamisajankohdasta ei ole tarkkaa tietoa. Muut Esplanadikatujen varressa uusitut puut ovat nuoria, todennäköisesti 1990-luvulla istutettuja, ja osa niistä on vielä nuorempia.

Puiston 13 vaahteraa sijaitsevat Kappeliesplanadilla ja Runebergin esplanadin itäosassa. Puiston vaahteroista vanhimmatkin ovat suhteellisen nuoria yksilöitä. Teatteriesplanadilla on lehmusten seassa yksi vuorijalava, joka todennäköisesti on saman ikäinen kuin sitä ympäröivät lehmukset. Runebergin esplanadin neljä pylväshaapaa on istutettu vuonna 1950.

Teatteriesplanadilla teatterirakennuksen edustalla on kaksi balkaninhevoscastanjaa. Historiallisten elokuvien perusteella voi päätellä kookkaamman hevoscastanjan olevan sen eteläpuolella sijaitsevaa vanhempi. Todennäköistä on, että tämä paksurunkoisempi hevoscastanja on istutettu 1860-luvulla, ja se saattaa olla Suomen paksuimpia lajinsa edustajia. Näistä hevoscastanjoista nuorempi on todennäköisesti istutettu 1930-luvulla.

Alueella on puuston lisäksi pienpuita, yksittäispensaita ja pensasryhmiä: omenapuita, syreenejä, orapihlajoita, kirsi-koita ja kultasateita. Esplanadin pienpuista, yksittäispensaita ja pensasryhmistä suurin osa kasvaa Runebergin esplanadilla. Niistä mainittakoon erityisesti Runebergin patsaan koillispuolella oleva hyvin kookas koristeomenapuu (*Malus 'Nipissing'*, istutettu vuonna 1950). Esplanadilla aiemmin olleista useammasta jalosyreenilajikkeesta jäljellä on vain kaksi lajiketta. Puistossa aiemmin kasvaneet kuusamat, komeaonnenpensaat, hovijasmikkeet ja japanimarjakuuset ovat hävinneet kokonaan.

Esplanadin leikatuista pensasaidoista näkyvimmit ovat Runebergin esplanadin promenadia rajaavat aidanteet. Niiden keskelle on istutettu ryhmäruusuja. Runebergin esplanadin kulmissa olevien kioskien yhteydessä on pensasaidanteita. Teatteriesplanadin keskusaukiota rajaa pensasaidanne, ja lisäksi puistoa rajaa lounaassa Erottajasta pensasaidanne, joka on huonokuntoinen. Ravintola Teatterin terassin muurin edessä on monilajinen perennaistutus ja yksittäispensaita. Kappeliesplanadin leikatut pensasai-

dat ovat soittolavan pohjoispuolella, sekä Kappelin länsi- ja koillispuolella. Kappeliesplanadilla sijaitsevien suihkulähdetaiden ympärillä on perennakaistaleet, joista länsipuolinen on melko huonokuntoinen. Ravintola Kappelin itäpuolella on pieni reunakivin rajattu perennaistutus.

Puiston nykyiset kausi-istutukset ovat pääosin Runebergin esplanadilla. Patsaan ympärillä olevasta keskusympyrästä ulompi kaistale on nurmea ja patsaan puoleinen alue istutettu kausi-istutuksin. Puiston keskikäytävän molemmin puolin on kausi-istutuskaitaleet sekä länsi- että itäpäässä. Teatteriesplanadilla olevan Z. Topeliuksen muistomerkin ympärillä on kesäkukkaistutuksia. Kappeliesplanadilla on ruukkuja, joissa on kesäkukkaistutuksia. Pohjoisesplanadin varressa on katuvalaisinten tolppiin kiinnitettyjä istutusruukkuja.

Kuva 149. Kappeliesplanadin ruukkuistutuksia kesällä 2016. TP.

Kuva 150. Tämä puuntaimi kasvaa Pohjoisesplanadin varressa. TP 2016.

Kuva 151. Kevään 2016 kausi-istutuksia Runebergin esplanadin itäpäädyssä. Puiston puuvartiset kasvit ovat juuri puhkeamassa lehteen. Edustalla Runebergin esplanadin verivaahterat. MK.

Kuva 153. Talvikauden istutuksia Runebergin pat-
saan ympärillä syksyllä 2016. LP.

Kuva 152, viereisellä sivulla alla. Ruotsalaisen teatterin itäpäädyn
edustalla on pensas- ja perennaistutuksia. ML 2016.

Kuva 154. Runebergin esplanadin kesäkukkaistutuksia vuonna
2016. ML.

Kuva 155. Runebergin esplanadin keskikäytävän molemmin puolin istu-
tettiin 1990-luvun lopussa leikattavia tuhkapensasaitoja ja niiden keskelle
jaloruusuja. Pensasaidan oli Leena lisäkilan suunnitelmien mukaan tar-
koitus jäädä matalaksi, mutta nykyisellä korkeudellaan se peittää ruusut
lähes kokonaan taakseen. ML 2016.

Kuva 160. 1860-luvun loppupuolella todennäköisesti otetussa valokuvassa on N. Benois'n suunnitelmien mukaan valmistunut teatterirakennus. Sen kaarevassa päädyssä oleva ravintola levitti tarjoilualueensa puistoon kesäisin. Puiston puusto on vielä suhteellisen pienikokoista, ja alueella on runsaasti pensaita. Keskikäytävän vasemmalla puolella näkyy pieni hevoskastanjan taimi. Tämä on todennäköisesti C. J. Helmin suunnitelman mukainen asu. MVKA.

Kuva 161. Vuonna 1890 Teatteriesplanadin puu- ja pensaslajisto on runsasta. Puistoon on asennettu kaasulyhtyvalaisimia. Daniel Nyblin, 1890. MVKA.

Kuva 162. Teatteriesplanadin suuret puut ovat osittain samoja yksilöitä, kuin edellisessä kuvassa (161). Osa niistä on jouduttu poistamaan, mutta suuri osa Teatteriesplanadin lehmuksesta on säilynyt 1860-luvulta. LP 2016.

Rakennukset

Aluetta ympäröi historiallisesti merkittävä rakennuskanta, ja sen rakentuminen Esplanadikatujen varrelle on vaikuttanut merkittävästi puiston luonteeseen. Esplanadikatujen rakennuskannasta osa on uudistettu, rakennettu uudelleen tai korotettu. Pohjoisesplanadilla on kuitenkin säilynyt osa 1800-luvun alkupuolen mannermaisesta arkkitehtuurista. 1800-luvun loppupuolelta olevista rakennuksista merkittävimpiin kuuluu Grönqvistin talo (Pohjoisesplanadi 25-27, Theodor Höijer 1883). Vuonna 1969 valmistui Pohjoisesplanadi 39:ään Alvar Aallon suunnittelema Kirjatalo, jossa toimii Akateeminen kirjakauppa.

Eteläesplanadin varrella merkittävimpiä rakennuksia ovat Valtioneuvoston juhlahuoneisto, ”Smolna”, (Eteläesplanadi 6, C. L. Engel 1824) ja kansainvälisen DOCOMOMO-järjestön hyväksymään suomalaisen modernin arkkitehtuurin merkkiteosvalikoimaan kuuluva Bensowin liikekato (Eteläesplanadi 22, Uno Ullberg 1940).

Puiston rakentumiseen ja vaiheisiin ovat vaikuttaneet erityisen voimakkaasti kaksi rakennusta – Ruotsalainen teatteri ja ravintola Kappeli. Ruotsalaisen teatterin eri aikakausien rakennusten sijainnit, laajuudet ja ulkoasut ovat vaikuttaneet puistoon jo 1820-luvulta lähtien (ks. yllä). Nykyiseen sijaintiinsa 1860-luvulla rakennetusta teatterista on jäljellä vain hahmo. Rakennuksen nykyinen asu on peräisin 1930-luvun laajennuksesta. Teatterirakennuksen itäpäädyn ravintolan talvipuutarha rakennettiin vuonna 1986.

Ulkotarjoilualueet

Katujen varsilla toimivat myymälät ja ravintolat ovat etenkin Pohjoisesplanadin kohdalla elävöittäneet katu-kuvaa, ja elävöittävät sitä edelleen. Niiden kyltit ovat kertoneet toimijoiden nimet ja näiden tarjoamista palveluista. Useamman rakennuksen ikkunoiden yllä oli kangasmarkiiseja, kuten Kämp-hotellin kohdalla (ks. kuvat 89-90). Vuosien kuluessa ravintolat alkoivat pitää kadulla kesäisin ulkokalusteita ja muita varusteita, ja myymälät mainoskylttejä. 2000-luvun Pohjoisesplanadin 6,5 m leveä jalankulkukäytävä kaventuu kausittain huomattavasti, kun ravintoloiden erilaiset kalusteet ja varusteet valtaavat katutilaa. Ravintoloiden ulkotarjoilualueita rajaavat aidat ja kausi-istutukset. Terassikausi jatkuu syksyyn, jolloin ravintoloiden asiakkaat lämmittelevät infrapunalämmittimien ja vilttien alla.

Puistossa olevat ravintolat ovat levittäneet tarjoilualueensa kesäisin puiston puolelle jo toistasataa vuotta. Ns. ravintola Oopperakellari, joka sijaitsi Ruotsalaisen teatterin itäpäädyssä, järjesti ulkotarjoilua puistossa jo 1890-luvulla. Silloin alueella oli kalusteiden lisäksi ruukuistutuksia. 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa Ooppera-

kellarin eteen rakennettiin Teatteriesplanadin ensimmäinen esiintymislava. Viimeinen niistä purettiin 1930-luvulla teatterirakennuksen laajennuksen yhteydessä.

Nykyisen ravintola Teatterin talvipuutarhan edustalla on ulkotarjoilualue. Sen rajaa puistosta punaisin noppakivin päällystetty muuri, jonka päälle on asennettu köysiaita ja verkkoaita. Terassilla on runsaasti ravintolan toimintaan liittyviä kalusteita ja varusteita, kuten tarjotukatos, lipputanko, valaisimia, aurinkovarjoja, pöytiä ja tuoleja. Terassin ja puiston välissä on suljettava portti. Osa terassin kalusteista siirretään pois talvikaudeksi.

Ravintola Kappelin ulkotarjoilualue oli kesäisin suurikokoinen jo 1800-luvun lopussa, jolloin puistoon rakennettiin soittolava. Silloin Kappelin ulkotarjoilualueita rajasi pilarit ja ruukkuihin istutetut laakeripuut. Pilareiden päällä seisoivat mahdollisesti valurautaiset istutusuurnat. 1930-luvulta lähtien ulkotarjoilualue kasvoi entisestään ja 1900-luvun puolivälissä se valtasi kesäisin lähes koko Kappeliesplanadin. Suuri ulkotarjoilualue aidattiin mah-

Kuva 163. Teatteriesplanadilla vuonna 1937. Roos. HKMKA.

Kuva 164. Teatterirakennuksen edustalle on 1900-luvun lopussa rakennettu muuri, joka rajaa ulkotarjoilualueen muusta puistosta. Sen edustalla on perenna- ja pensasistutuksia. LP 2016.

Kuva 165, yllä. Ravintola Kappeli rakennettiin vuonna 1867 A. H. Dalströmin suunnitelmien mukaan. Sen katolla on Walter Runebergin veistämä n.k. Flora-patsas. Silloin rakennuksen edustalla oli muutama puinen penkki. MVKA.

Kuva 166, alla. Ravintolarakennusta on 1860-luvun jälkeen laajennettu ja muutettu useampaan otteeseen. Rakennuksen katolla on edelleen sama Walter Runebergin veistos. Vuonna 2017 ravintolan edustalla olevalla tarjoilualueella on runsaasti rakenteita, kalusteita ja varusteita. LP.

dollisesti jo 1920-luvulla, ja puiston keskiakselin kohdalla sijoitettiin kaarevat portit, jotka purettiin vuonna 1967. Kaariportteihin kuului myös kaksilehtiset rautaportit. Nykyisen soittolavan on suunnitellut Valter Jung vuonna 1939.

Kappelin nykyistä terassia rajaava tukimuuri on päällystetty harmailla luonnonkivilaatoilla. Terassin päälle on asennettu tummanharmaaksi maalattu teräskaide. Muurin edustalla on keskikäytävän puolella harmaa noppakivetetty kaista ja muun puiston tavoin hulevesikouru. Terassi on päällystetty harmailla luonnonkivilaatoilla.

Kappeliesplanadille pystytettiin 2000-luvulla lasi-teräs-rakenteinen kiosk. Sen pöytäryhmiä rajaa kesäisin mustaksi maalattu metalliketjuaita. Kiosk ja sen kalusteet ja varusteet siirretään talvikaudeksi pois.

Ulkotarjoilualueilla kalusteita ja varusteita on runsaasti ja ne eroavat tyyliltään toisistaan huomattavasti. Alueilla on aurinkovarjoja, infrapunalämmittimiä, lipputankoja ja mainoksia. Ravintoloiden edustalla on kyltit, joissa on kyseisen ravintolan ruokalistat. Kesäkautena Runebergin esplanadin kioskien ollessa auki niiden edessä on useampi mainoskyltti.

Muut rakennukset

Kappelin kohdalla oli jo ennen 1860-lukua myyntikoju (ks. yllä), mutta ensimmäinen varsinainen ravintolarakennus rakennettiin vuonna 1867, ja sitä on laajennettu, uudistettu ja korjattu useampaan otteeseen. 1860-luvulla rakennettu osa on säilynyt nykyisen ravintolarakennuksen ytimenä.

Runebergin esplanadin kulmissa on pitkään ollut kioskeja. Niistä ensimmäiset rakennettiin 1880-luvun puolivälissä.

Runebergin esplanadin lounaiskulmassa on mansardikattoinen valkoinen puurakenteinen kiosk, joka on vuodelta 1909 (suun. Birger Brunila). Kaakkoiskulmassa olevan koristeellisen kioskien rakennusvuosi ja suunnittelija eivät ole tiedossa, mutta sen epäillään olevan Gustaf Nyströmin suunnittelema ja rakennettu vuonna 1893. Pohjoisesplanadin puolen kulmissa olevat kioskit ovat keskenään samanlaiset, kivirakenteiset ja vaaleankeltaiseksi maalatut. Ne ovat vuodelta 1928 (suun. Gunnar Taucher).¹⁷⁵

Kioskit ovat aiemmin sijoittuneet selkeämmin puistoalueelle, mutta niiden ympärille rakennetut ulkotarjoilualueet ovat pienentäneet istutettuja alueita. Tämä korostuu etenkin lounaiskulmassa olevan kioskien kohdalla – se tuntuu olevan katualueella. Kioskien ulkotarjoilualueita rajaavat pensasaidat, ainoistaan luoteiskulmassa olevan kioskien terassialue ei ole rajattu puistosta leikatulla pensasaidalla.

Teatteriesplanadilla sijaitsi aiemmin Theodor Höijerin suunnittelema kivirakenteinen käymälä, joka rakennettiin 1880-luvun lopussa¹⁷⁶ ja purettiin 1930-luvulla. Nykyinen Eteläesplanadin muurin edustalla oleva käymälä, ns. City-WC, on vuodelta 2015¹⁷⁷.

Kuva 167. Esplanadin esiintymislava, eli "Espan lava". Esiintymislavan on suunnitellut Valter Jung vuonna 1939. Soittolavan katolla on lyry. LP 2017.

Kuva 168. Ravintola Teatterin edustalla on ulkotarjoilualue. Se on rajattu muusta puistosta muurilla. Terassialue on pinnoitettu betonikivin. TP 2016.

Kuva 169. Runebergin esplanadilla, Eteläesplanadin ja Korkeavuorenkadun kulmassa, oleva kiosk on vuonna 1909 juuri valmistunut. Sen seinässä lukee "Apteekkarien kivennäisvesitehdas". Kioskin on suunnitellut Birger Brunila. Cartens, 1909. MVKA.

Kuva 170. Kioskirakennus on säilynyt, mutta sen ympäristö on muuttunut. Sen vieressä oleva alue, jolla kesäisin järjestetään ulkotarjottua, on rajattu pensasaidalla ja sen edessä on runsaasti varusteita. Kioskin alue hahmottuu osana katualuetta. LP 2017.

Kuva 171. Gunnar Taucherin v. 1928 suunnittelema kivirakenteinen kiosk. Kioskin edustalla on runsaasti sekalaisia mainoskylttejä ja muita kalusteita ja varusteita. ML 2016.

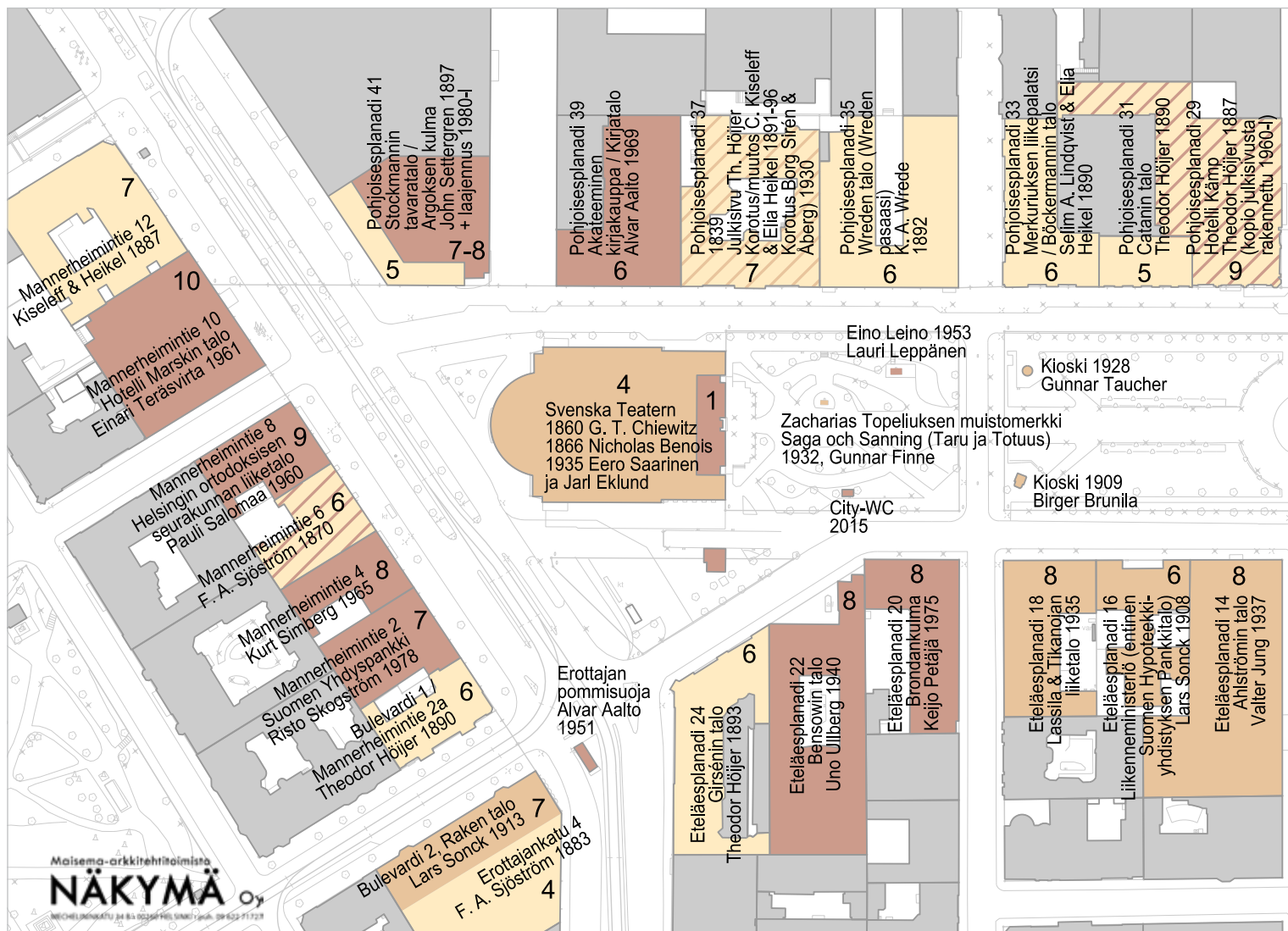

Kuva 172. Teatteriesplanadin etelälaidalla oleva City-WC on vuodelta 2015. LP 2017.

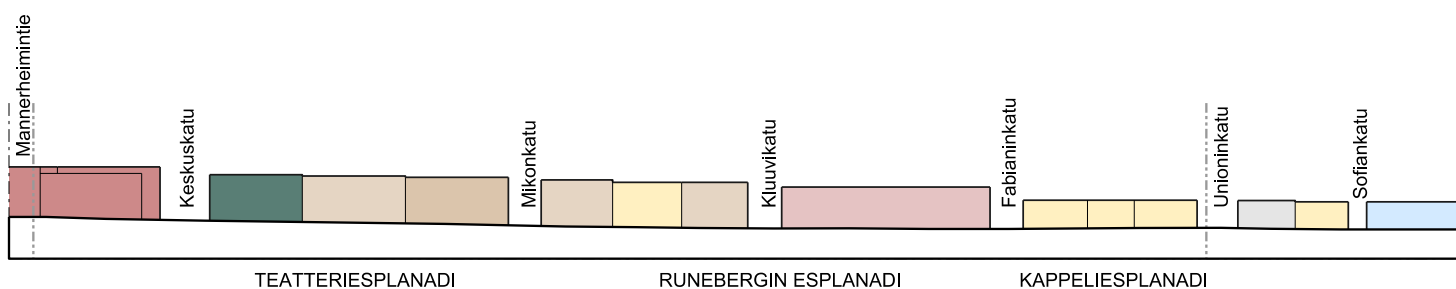
Kuva 173. Korkeavuorenkatu ja Eteläesplanadi noin vuonna 1900. Puiden lomassa näkyy vuonna Theodor Höijerin suunnittelema mukavuuslaitos, joka rakennettiin Teatteriesplanadille vuonna 1889, ja sen edessä alueella silloin olleet pisuaarit. HKMKA.

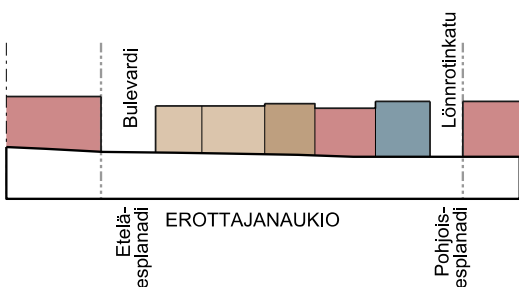
RAKENNUSTEN AJOITUS

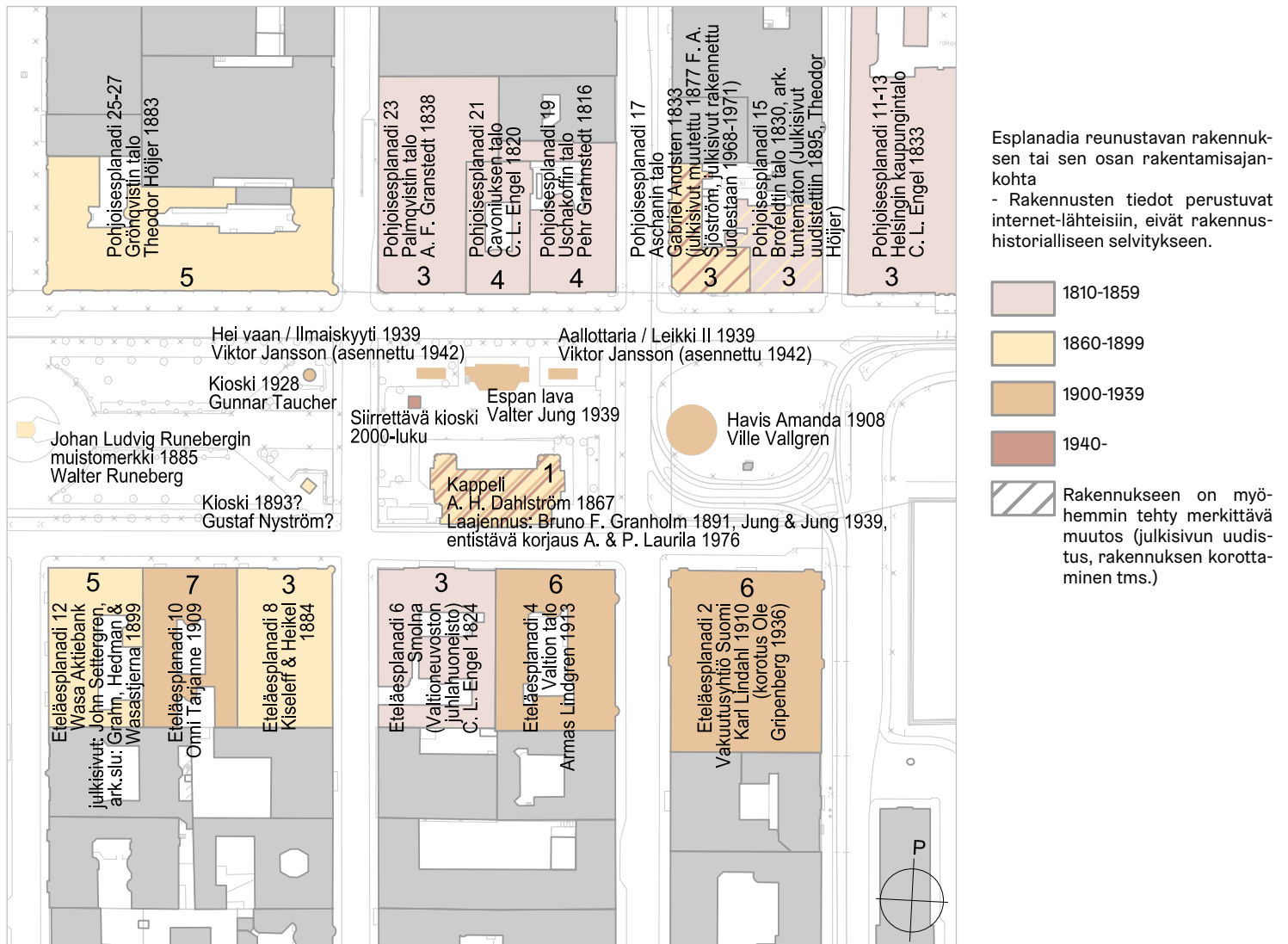
Pohjoisesplanadi, julkisivu etelään

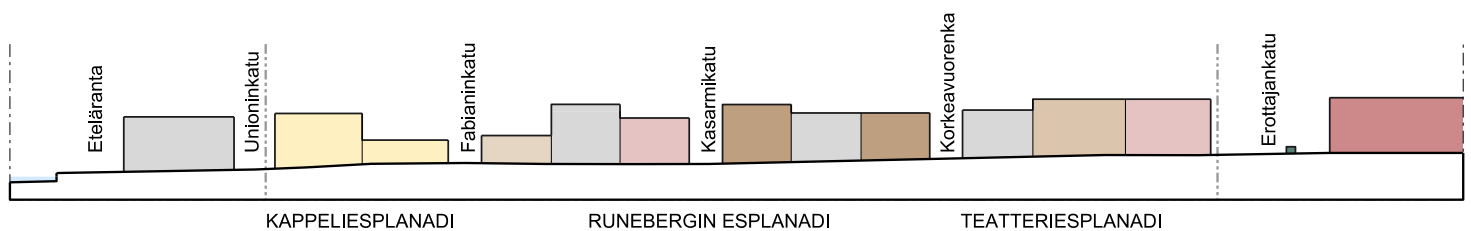
Erottajankatu - Mannerheimintie, julkisivu itään

Kuva 174. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2017.

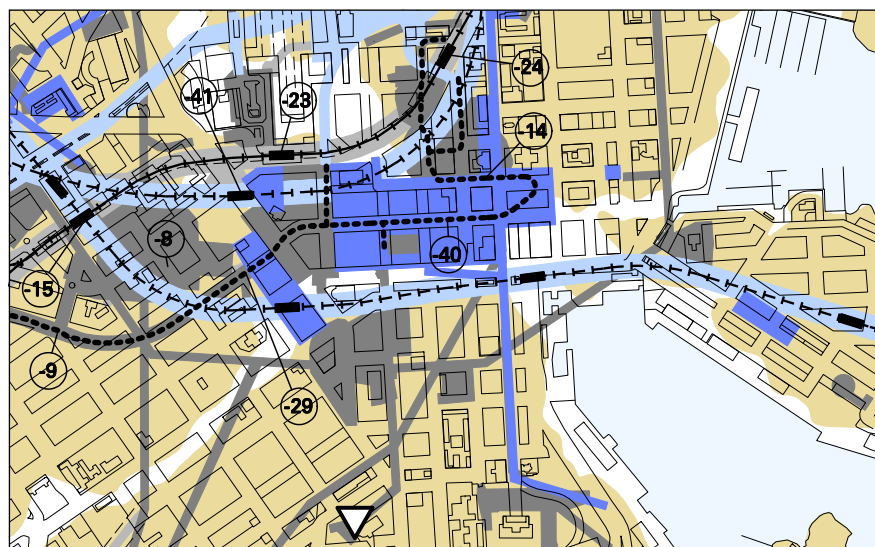
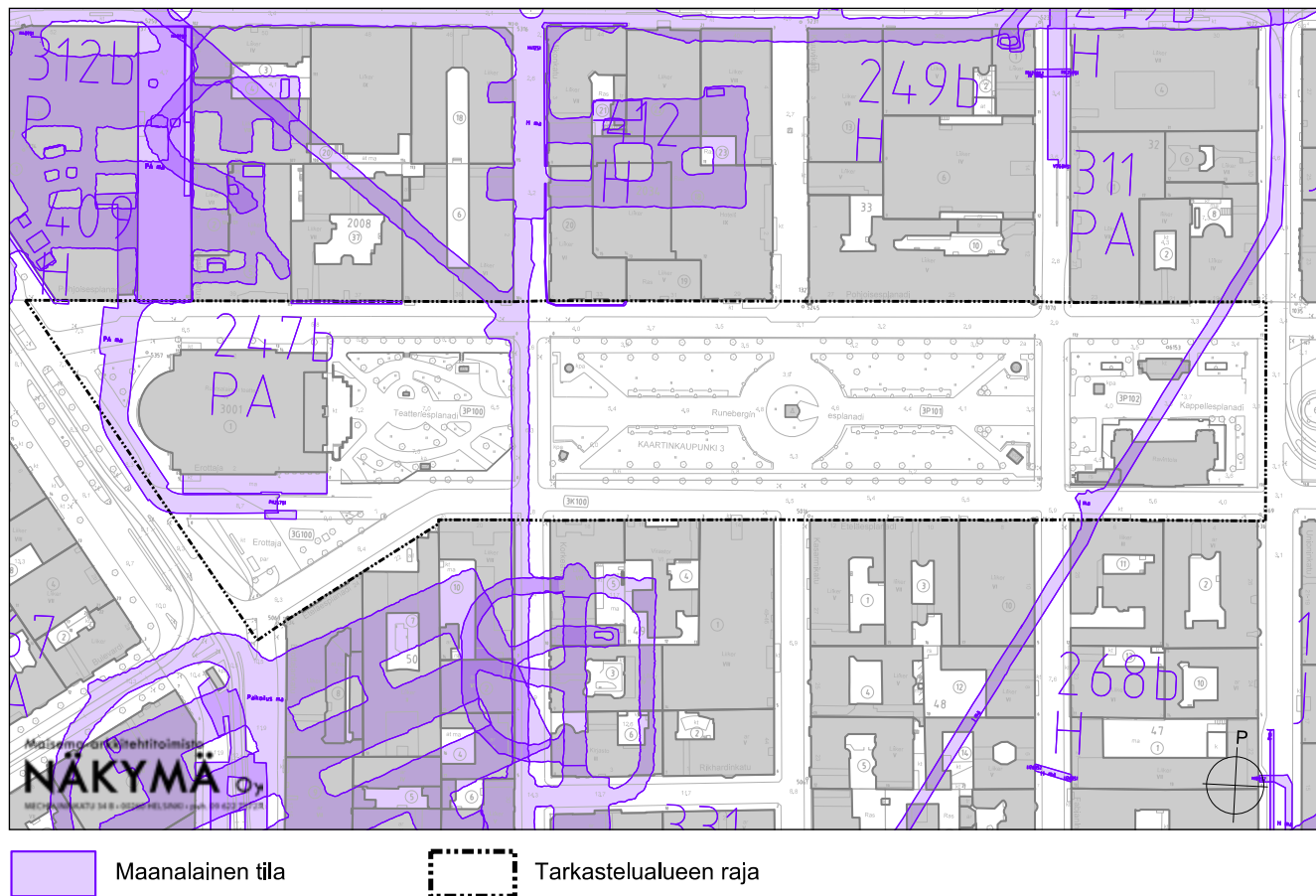
Eteläesplanadi, julkisivu pohjoiseen

Kuva 175, yllä ja viereisellä sivulla. Esplanadia reunustavien rakennusten julkisivujen likimääräiset korkeudet ja värit tarkastelualueen suuntaan. Perustuu maastokäyntiin. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2017.

MAANALAISET TILAT, NYKYTILA 2017

Kuva 176. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2017.

Kuva 177. Helsingin maanalainen yleiskaava vuodelta 2009. KSV.

Maanalaiset tilat

Helsingin keskustan maanpinnan alla on eri tarkoituksiin rakennettujen maanalaisten tilojen monikerroksinen verkosto. Osa palvelee liikennettä, osa toimii väestönsuojina ja osa on yhdyskuntateknisiä tunneleita. Nämä ovat yhteiskäytössä ja niitä käytetään mm. vesi- ja energiahuoltoon, mutta niitä voidaan käyttää myös muihin julkisten ja yksityisten palvelujen tarpeisiin. Yllä mainittujen tunneleiden lisäksi on valtion ylläpitämiä tiloja, jotka eivät ole julkisia.

Esplanadin alla kulkee kaksi yhdyskuntateknistä tunnelia, toinen pohjois-eteläsuunnassa Korkeavuodenkadun kohdalla ja toinen Kappelin alla lounais-koillissuunnassa.

Ruotsalaisen teatterin yhteydessä ja Erottajanaukion alla on eri toimijoiden käytössä olevia tunneleita, lisätietoja näistä, ks. Erottajan ympäristöhistoriallinen selvitys, Rakennusviraston julkaisut 2016/12.

Olemassaolevien maanalaisten tilojen lisäksi Helsingissä suunnitellaan jatkuvasti uusia maanalaisia tiloja, ja niitä käytetään nykyisin ja todennäköisesti tulevaisuudessa yhä monipuolisemmin eri tarkoituksiin. Helsingin maanalainen yleiskaava on vuodelta 2009. Kaavakarttaan on merkitty mm. nykyiset ja suunnitteilla olevat maanalaiset tunnelit ja tilat, maanalaiset raide-liikennetunnelit, huoltotunnelit sekä nykyiset tärkeät kulkuyhteydet maanalaisiin tiloihin.

Keskustan alueelle on kaavailtu runsaasti nykyisiä huoltotiloja täydentäviä maanalaisia tunneleita ja tiloja. Yksi maanalainen tunneli on suunniteltu kulkevan Unioninkadun kohdalla. Helsingin maanalaisessa yleiskaavassa on merkitty suunnitteilla oleva metrolinjaus Kampista Katajanokalle, joka on viitteellisesti linjattu Esplanadin alle, ja sen asemia suunnitellaan Kauppatorille ja Lönnrotinkadun ja Mannerheimintien kulmaan.¹⁷⁸

Kuva 178, yllä. Esplanadi on suosittu oleskelu- ja tapahtumapaikka. Runebergin esplanadilla istuskelevia ihmisiä ravintolapäivänä, joka on 2010-luvulla muodostunut suosituksi tapahtumaksi Helsingissä. TP 2017.

Kuva 179. Esplanadi on tärkeä nähtävyys Helsingin keskustassa. Edustalla Runebergin esplanadin itäpääty ja taustalla Kappeliesplanadi turistipalveluineen. Runebergin esplanadin istutuksia kastellaan. Puistossa on useampi kunnallistekninen luokku, jonka alta paljastuu esimerkiksi kastelujärjestelmiin liittyviä rakenteita. Runebergin esplanadin itäosan keskikäytävän reunassa on puinen tolppa, jonka päässä on metallirengas. Tämä on todennäköisesti aiemmin toiminut "hevosparkkina". LP 2017.

Esplanadilla tapahtuu

Esplanadilla ja Esplanadikaduilla järjestetään tapahtumia vuoden ympäri. Moni mielenosoitus kulkee Esplanadin ohi, kuten heinäkuussa vuonna 1931 järjestetty talonpoikaismarssi¹⁷⁹. Vuonna 1896 Pohjoisesplanadi koristeltiin juhlaputuksin sen kunniaksi, että Venäjän keisari Nikolai II kruunattiin. Talvisin puistoon sytytetään kausivalaistus ja Vappuaattoisin Kauppatorilla oleva patsas Havis Amanda saa valkolakkinsa tuhansien ylioppilaiden seurassa.

Esplanadin tai sen osan voi vuokrata pienimuotoiseen tapahtumakäyttöön. Keskeiselle Esplanadille sijoitetaankin jaksoittain taideteoksia tai taidenäyttelyitä. Kesällä 2016 Teatteriesplanadilla oli japanilaisen taiteilijan Yayoi Kusaman installaatio, jolloin puut verhoiltiin pilkullisella kankaalla.

Esplanadilla ei kasva lainkaan ikivihreitä kasveja, joten puuston puuvartinen kasvillisuus pudottaa lehtensä talveksi. Lehdettömien pensasaidanteiden läpi näkyy niiden sisällä olevat metalliaidat. Kuihtuneet perennat leikataan alas ja kesäkukat poistetaan. Ainoastaan Runebergin patsaan ympärille istutetaan syysistutuksia.

Lehdetön puuvartinen kasvillisuus ei talvella rajaa puistoa siitä ympäröivistä kaduista lainkaan kuten kesäisin. Lisäksi puiston keskiakseli on talvisin huomattavasti avoimempi kuin kesäisin, jolloin kasvillisuus reunustaa sitä ja ravintoloiden kalusteet sekä puistossa olevat muut väliaikaiset rakenteet häiritsevät näkyvyyttä. Kesäisin puistoa ympäröivä turistibussiliikenne on talvikautta vilkkaampaa, jolloin jopa kaksikerroksiset bussit peittävät puistosta sen ympäristöön avautuvat näkymät.

Vuonna 2016 Esplanadin ja sen ympäröivien katujen kesäasu on talviajan asua huomattavasti kirjavampi. Kylmimpänä vuodenaikana puistoa ja sen katuja käytetään lähinnä läpikulkuun. Kappeliesplanadin soittolavan edustalla kesäisin olevista penkeistä siirretään osa talveksi pois ja soittolava sulkee ovensa. Puistossa olevien ravintoloiden ja kioskien kalusteista ja varusteista suurin osa korjataan pois ja kioskit suljetaan. Kauppatorilla on torimyyntiä vuoden ympäri, mutta se on vilkkaimillaan kesäisin. Iltaisin, kun torin oranssit markiisiteltat on siivottu pois, merinäkymät avautuvat Kappeliesplanadin itäpäädyssä Kauppatorin yli.

Kuva 180. Pohjoisesplanadin etelälaidan valaisinpylväisiin on ripustettu kausi-istutuksia. Lehmusten juurilla kasvaa kylväytynyttä kasvillisuutta. Kauppatorin takana näkyy meri. ML 2016.

Kuva 181. Vuoden 1932 ilmakuvastä hahmottuu hyvin, että Teatteriesplanadi ja Kappeliesplanadi ovat puustoisempia kuin puurivien reunustama Runebergin esplanadi. Silloin Ruotsalaista teatteria ei ollut vielä laajennettu. KMO.

Kuva 182, alla. Vuonna 1964 Kappelin ulkotarjoilualue valtasi miltei koko Kappeliesplanadin. 1936 valmistunut Ruotsalaisen teatterin laajennus pienensi Teatteriesplanadia huomattavasti. KMO.

Kuva 183. Ilmakuva vuodelta 1988 on otettu ennen Erottajan ja Esplanadin korjaustoimenpiteitä. KMO.

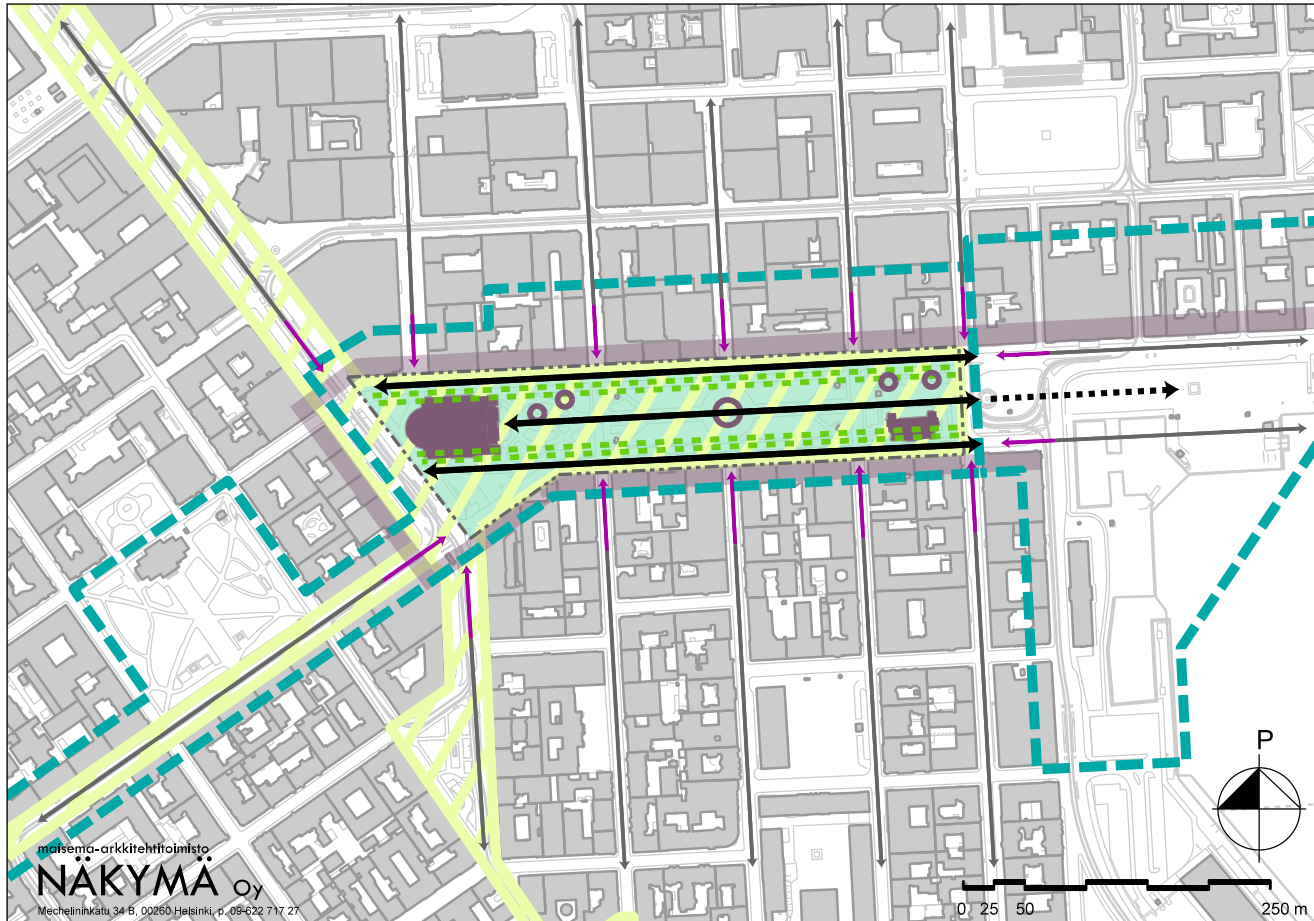
Kuva 184, alla. Vuonna 2015 suuri osa etenkin katujen reunojen puista on uusittu ja osa on jäänyt uusimatta. Runebergin esplanadin promenadilla on runsaasti penkkejä. Eteläesplanadin länsireunaan on istutettu lehmuksia. Kappeliesplanadille 1800-luvulla istutetuista vaahteroista viimeiset on poistettu. Ravintola Kappelin ulkotarjoilualue rajautuu selkeästi muusta puistosta. KMO.

Kuva 185. Charles Riisin 1880-luvun lopussa ottamassa valokuvassa näkyy vastikään valmistunut Runebergin esplanadi. Sen katujen puolisiet promenadit olivat osittain pinnoitettu suurilla luonnonkivilaatoilla ja osittain soralla. Promenadin reunassa oli penkkejä. HKMKA.

8. Alueen arvot

- Esplanadi ja Esplanadikadut (jatkossa Esplanadi) ovat osa Esplanadi-Bulevardin valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuri-ympäristöä (RKY). Lisäksi alue rajautuu Kauppatorin RKY-alueeseen.

- Esplanadin alueen muodostuminen liittyy autonomian ajan pääkaupungin rakennus- ja muutosvaiheisiin empire-kaupungista teollistumisen kauden suurkaupunkimallin mukaiseksi ympäristöksi. Esplanadin asemakaavahistoriallinen arvo liittyy uuden pääkaupungin ensimmäiseen ns. J.A. Ehrenströmin asemakaavaan 1810-luvulta.

- Esplanadi on 200 vuotta vanha puistokatu, joka on lajissaan suhteellisen varhainen ja harvinainen.

- Puistossa on edelleen havaittavissa C.L. Engelin 1820-luvulla luonnehtima kolmijakoisuus. Nykyinen kolmijakoisuus johtuu sen eri vaiheissa rakentuneiden osa-alueiden erilaisista luonteista.

- Sommitelman tilallinen hahmo on pääosin säilynyt, vaikka tilan mittasuhteet ovat muuttuneet 1800-luvun lopun tilanteesta. Runebergin esplanadin promenadimainen sommitelma on pääosin säilynyt 1880-luvulta. Teatteri- ja Kappeliesplanadin puistosommitelmat ovat muuttuneet.

- Esplanadilla sijaitsevat puurivit ovat aiheena peräisin 1800-luvun alusta, ja ne ovat olleet tärkeä osa vanhan empire-keskustan kaupunkikuvaa jo 1800-luvulla.

- 1800-luvulla Teatteri- ja Runebergin esplanadille istutetuista lehmuksista suuri osa on säilynyt nykypäivään.

- Teatteriesplanadilla on säilynyt kaksi hevostastanjaa, joista vanhempi on todennäköisesti istutettu 1860-luvulla. Runsaasta pensas-, koriste- ja pienpuulajistosta vain pieni osa on säilynyt.

- Alue on osa keskustan viheryhteyksistä. Se on osa kantakaupungin keskeisistä, 1810-luvun asemakaavoista periytyvistä puistokaduista ja tärkeä osa kaupunkikuvaa. Esplanadi muodostaa Bulevardin ja Mannerheimintien kanssa merkittävän kaupungin keskustan kolmen puistokatukselin kokonaisuuden.

- Puistossa sijaitsevat rakennukset eli Ruotsalainen teatteri ja ravintola Kappeli edustavat puiston kulttuuri-historiallisia arvoja. Esplanadin sivistystehistoriallisiin arvoihin kuuluvat sinne pystytetyt muistomerkit (J. L. Runebergin patsas, Z. Topeliuksen muistomerkki, E. Leinon patsas).

- Pohjoisesplanadi on yksi Helsingin tärkeimmistä liike- ja kahvilakaduista.

- Pohjois- ja Eteläesplanadin katumaisema ilmentää eri aikakausien kunnianhimoisia arkkitehtuuripyrkimyksiä.

- Näkymiä avautuu monesta suuntaa alueelle, ja alueelta monille eri puolille keskustaa. Alue yhdessä sitä ympäröivän rakennusperinnön kanssa muodostavat näkymiä, jotka ovat Helsingin keskustalle tunnusomaisia. Esplanadi luo monelle helsinkiläiselle katunäkymälle vihreän päättteen.

- Esplanadin leveä keskikäytävän suora linjaus on säilynyt 1800-luvun alkupuolelta asti. Keskikäytävän luoma pitkä näkymäakseli, joka jatkuu Havis Amandalle ja Kauppatorin yli itään, on merkittävä osa puistoa.

- Alueella oleva merkittävä näkymäakseli
- Näkymä jatkuu Kauppatorin yli
- Näkymälinja katua pitkin
- Alue sijaitsee monen Helsingin keskustan tärkeän katunäkymän päättteenä
- Esplanadin puurivit, jotka 1830-luvulta 1850-luvun loppuun asti todennäköisesti ulottuivat nykyiselle Mannerheimintielle asti
- Merkittävän veistoksen sijainti
- Puisto- ja katukokonaisuuden nykyinen rajaus

Arvot

Esplanadipuisto ja Esplanadikadut (jatkossa Esplanadi) ovat osa Esplanadi-Bulevardin valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä.¹⁸⁰ Alue on Helsinki yleiskaava 2050:n Kulttuuriympäristöt-tee-makarttaan merkitty Helsingin kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti ja maisemakulttuurin kannalta merkittäväksi alueeksi. Esplanadin alue rajautuu Unescon maailmanperintökohteen suojavyöhykkeeseen.

Kohde on peräisin 1800-luvulta, ja se on eräs Helsingin keskustan tärkeimmistä puistokatukokonaisuuksista ja kohteena ainutlaatuinen. Sitä ympäröivät arkkitehtonisesti arvokkaat rakennukset. Esplanadi on yhtenä pääakselina olennainen osa pääkaupungin vanhaa keskustasommitelmaa. Esplanadi yhdistää Kluuvin, Kaartinkaupungin ja Kampin kaupunginosat toisiinsa.

Esplanadi on olennainen osa pääkaupungin identiteettiä ja siinä mielessä se omaa valtakunnallista arvoa. Tähän liittyy myös paikan yleinen miellyttävyys eli tietty viihtyisyyden aspekti – paikan henki – joka on hyvin tunnusomainen Helsingin Esplanadille.

Historiallinen arvo

- Esplanadi on noin 200 vuotta vanha julkinen ulkotila ja on Helsingin ensimmäisiä julkisia puistoja.
- Alueen kaavahistoriallinen ja yleinen kulttuurihistoriallinen merkittävyys liittyy autonomian ajan pääkaupungin rakennus- ja muutosvaiheisiin empirekaupungista teollistumisen kauden suurkaupunkimallin mukaiseksi ympäristöksi.
- Esplanadin asemakaavahistoriallinen arvo liittyy uuden pääkaupungin ensimmäiseen ns. J. A. Ehrenströmin asemakaavaan 1810-luvulta.
- Esplanadin sivistyshistoriallisiin arvoihin kuuluvat sinne pystytetyt muistomerkit eli J. L. Runebergin patsas, Z. Topeliukselle omistettu muistomerkki sekä Eino Leinoa esittävä näköispatsas. Kaikki em. muistomerkit edustavat suomalaisten yleisesti tuntemia ja arvostamia kirjailijoita.
- Puistossa sijaitsevat rakennukset eli Ruotsalainen teatteri ja ravintola Kappeli edustavat puiston kulttuurihistoriallisia arvoja samoin kuin niiden pitkään jatkunut toiminta.

Arkkitehtoninen/maisema-arkkitehtoninen arvo

- Promenadimainen lehtipuurivein rajattu puistosommitelma on rakentunut vaiheissa, jotka liittyvät myös puistossa oleviin rakennuksiin ja muistomerkkeihin. Esplanadin maisema-arkkitehtoniset arvot ovat sen pitkän historian aikana muuttuneet erilaisen puistosuunnitelmien, istutusten sekä puiston hoidossa taphtuneiden eri vaiheiden myötä. Historiansa kaikissa vaiheissa puistoa ja sen eri elementtejä ja osa-alueita on kuitenkin arvostettu esteettisistä syistä.
- Alueen ja sitä reunustavien rakennusten muodostama kokonaisuus on muotoutunut 1800-luvun alun asemakaavasommitelman pohjalta. Sommitelman

tilallinen hahmo on säilynyt, vaikka sen mittasuhteet ovat muuttuneet jonkin verran, koska alueen puusto on kasvanut ja osa aluetta ympäröivistä vanhoista rakennuksista on korotettu tai korvattu korkeammilla kivitaloilla 1800-luvun lopusta lähtien Helsingin voimakkaasti kasvaessa.

- Puiston kolmeen osaan perustuva jäsentely seuraa osin C. L. Engelin suunnitelmaa vuodelta 1826, sillä hän hahmotteli puistokokonaisuutta kolmijakoiseksi. Nykyisen kokonaisuuden kolmijakoisuus johtuu sen osa-alueiden erilaisista luonteista – puisto ei perustu kokonaisuunnitelmaan, vaan kukin osa-alue on rakennettu sen suunnittelijan visioiden mukaan ja rakentamisajankohtansa ihan-teiden mukaiseksi.
- Pohjois- ja Eteläesplanadien katumaisema ilmentää eri aikakausien kunnianhimoisia arkkitehtuuripyrkimyksiä.
- Aluetta kehystävien rakennusten rakennustaiteelliset ja kulttuurihistorialliset arvot: T. Höijerin suunnittelemat asuin- ja liiketalot 1880-luvulta (mm. Grönqvistin liikepalatsi); Bensowin liikera-kennus vuodelta 1940 (suun. U. Ullberg); Akateeminen Kirjakauppa vuodelta 1969 (suun. A. Aalto); 1930-luvulla ulkoasultaan uudistettu Ruotsalainen teatteri (suun. Eero Saarinen & Jarl Eklund); Esplanadin soittolava (1930-luku, V. Jung). Esplanadikatujen vanhimmat mannermaiset asuin- ja liike-rakennukset ovat peräisin Esplanadin 1800-luvun alkuvuosikymmenten porvaristalojen ja julkisten rakennusten rakennusvaiheesta: esim. Eteläesplanadilla sijaitseva alun perin Sotaväentarkastajan ja myöhemmin Kenraalikuvernöörin palatsi, eli ns. Smolna (C. L. Engel 1824, nykyään valtioneuvoston juhlahuoneisto). Myös ravintola Kappeli (suun. A. H. Dalström v. 1867, laajennettu 1890-luvulla suun. B. F. Granholm) on sen rakentamisajankohdasta lähtien ollut olennainen osa Kappelinesplanadia.

Kaupunkirakennustaiteellinen arvo

- Puiston ja puistokatujen alkuaie on esitetty Helsingin uudelleenrakennuskomitean 1800-luvun alkupuolella laatimissa asemakaavoissa (J. A. Ehrenström 1812 ja 1817).
- Helsingin kantakaupungin kaupunginosa toisistaan yhdistävä ainutlaatuinen puistokatukokonaisuus.

Kaupunkikuvallinen arvo

- Oleellinen osa pääkaupungin keskustan kaupunkikuvaa. Puisto, puistokatut ja alueella olevat ja aluetta reunustavat rakennukset muodostavat merkittävän kaupunkikuvallisen kokonaisuuden.
- Esplanadilla on erittäin suuri kaupunkikuvallinen ja visuaalinen arvo laajahkona puistona Helsingin tiiviisti rakennetun vanhan keskustan alueella. Tämä arvo on saanut entistä suuremman merkityksen sen jälkeen, kun Mannerheimintien neliriviset leh-muskäytävät vähitellen hävitettiin.

Kuva 187. Esplanadi kesäasussaan. Yläkulmissa näkyy Runebergin esplanadin itäpäädyn vaahteroiden oksia. Taustalla olevat suuret puistopuut peittävät lähes kokonaan Teatteriesplanadin länsipäädyssä olevan Ruotsalaisen teatterin. Kuvan oikeassa laidassa on suuri koristeomenapuu, Malus 'Nipissing', joka on istutettu 1940-luvun lopussa. Runebergin patsaan ympärillä on neljä samalta aikakaudelta peräisin olevaa pylväshaapaa. Runebergin esplanadin päädyssä on pienpuita. ML 2016.

- Esplanadi luo monelle helsinkiläiselle katunäkymälle vihreän päätteen.
- Alue sijaitsee Helsingin keskustan pääliikenneväylien varrella. Se nähdään sekä autoista että raitiovaunuista.
- Näkymiä avautuu useilta tahoilta puiston suunnalle ja alueelta monille eri puolille Helsingin keskustaa. Erottajankadun taustalla näkyvät Johanneksenkirkon tornit. Pohjoisesplanadin ja Eteläesplanadin taustalla on Kauppatori, sekä sen takana Katajanokalla sijaitsevat Uspenskin katedraali ja Alvar Aallon suunnittelema Stora Enson päärakennus. Keskuskadun päässä on Rautatieasema, Mannerheimintietä pitkin näkyvät Eduskuntatalo ja Kansallismuseon torni. Unioninkatua pitkin pilkottelee pohjoisessa Senaatintorin laita. Näkymä Kappelesplanadin puiden alta Havis Amandan ohi Kauppatorille, Suomenlinnaan ja merelle on merkittävä. Myös näkymä puiston keskikäytävää pitkin Ruotsalaiselle teatterille on tärkeä.
- Alueen kaupunkikuvallista merkitystä korostaa Esplanadikatujen varsilla oleva arvokas rakennusperintö, sekä alueen liittyminen Kauppatorin kautta Helsingin vanhaan hallinnolliseen ydinkeskustaan – puiston itäpäädyssä näkyvät Kauppatorin laidalla olevat Kaupungintalo ja Presidentinlinna.

Kaupunkirakenteellinen arvo

- Alue sijaitsee keskeisellä paikalla Helsingissä, ja on osa kantakaupungin keskeisistä, 1810-luvun asemakaavoista periytyvistä puistokaduista. Esplanadi muodostaa Bulevardin ja Mannerheimintien kanssa merkittävän kaupungin keskustan kolmen puistokatuakselin kokonaisuuden. Tämän historiallisen puistokatuja-järjestelmän avulla empiren ruutukaava liittyy puistomaisten esplanadien välityksellä mereen.
- Esplanadin puistokatukokonaisuus yhdistää Mannerheimintien, Ruotsalaisen teatterin, eri aikakausilta peräisin olevat liiketalot, historiallisen empirekaupungin, Kauppatorin ja meren toisiinsa.
- Alue on osa keskustan viheryhteyksiä.

Kasvilajistollinen arvo

- Suuri osa Runebergin- ja Teatteriesplanadille 1800-luvulla istutetuista lehmuksesta on säilynyt. Teatteriesplanadilla on säilynyt kaksi vanhaa hevoskastanjaa, joista vanhempi on todennäköisesti 1860-luvulta ja mahdollisesti osa Carl J. Helmin suunnitelmaa.
- Runsaasta pensas-, pienpuu- ja koristepuulajistosta pieni osa on säilynyt. Niistä mainittakoon Runebergin patsaan koillispuolella oleva kookas koristeomenapuu (Malus 'Nipissing'), joka on istutettu vuonna 1950, ja on silloin istutetuista neljästä puusta ainoa säilynyt yksilö. Runebergin esplanadin keskivaiheilla on säilynyt kaksi vanhaa rungollista pihasyreeniä, joista toinen on lajikeaito jalosyreenilajike 'Michel Buchner'.

Harvinaisuusarvo

- Kaavallinen asetelma on harvinaislaatuinen. Uuden pääkaupungin asemakaavasta eli 1810-luvulta periytyvät puistokadut Etelä- ja Pohjois-Esplanadi, Bulevardi ja Mannerheimintie ovat suhteellisen varhaisia.
- Puistokatu on lajissaan suhteellisen harvinainen.

Alkuperäisyysarvo

- 1800-luvun alkupuolelta periytyvän asemakaavarakkaisun - puiston, katujen ja niitä ympäröivien rakennusten - muodostava kokonaisuus on säilynyt, mutta sen suhteet ovat muuttuneet, koska sen ympärille on pystytetty entiseen nähden huomattavan korkeita rakennuksia.
- Esplanadipuiston perusluonne on säilynyt kapeana, pitkänomaisen viheralueena jo kahdensadan vuoden ajan eli siitä saakka, kun se esitettiin automisen Suomen pääkaupungiksi määrättyä Helsingin esittävillä kartoilla. Puiston leveän keskikäytävän suora linjaus on myös säilynyt 1800-luvun alkupuolelta asti.
- Alueiden käyttö on 1860-luvun jälkeen säilynyt suhteellisen ennallaan.

Nähtävyysarvo

- Alueella liikkuu vuosittain tuhansia koti- ja ulkomaalaisia matkustavaisia, joille tämän historiallisen puiston kokeminen kertoo Helsingin kaupunkisuunnittelun iästä ja eurooppalaisesta perinteestä.
- Esplanadi, Ruotsalainen teatteri, Bulevardi, Kauppatori ja alueella sijaitsevat arvostettujen uusrenessanssirakennusten fasadit kuuluvat Helsingin keskustan tunnusomaisimpiin näkymiin. Esplanadipuisto ja -kadut ovat olennainen osa tätä nähtävyyskokonaisuutta.
- Puistossa olevat muistomerkit ja veistokset sekä hyvin ylläpidetyt kausi-istutukset ovat Helsingin kaupunkipuistojen historiaa kuvaava nähtävyys ja potentiaalinen teemamatkailukohde.

Muut arvot

- Sosiaalinen arvo. Esplanadipuisto on kaupunkilaisien ja vierailijoiden paljon käyttämä jalankulkureitti sekä suosittu oleskelupaikka. Sillä on siten merkittävää virkistys- ja käyttöarvoa.
- Ruotsalaisen teatterin itäpäädyssä 1800-luvun lopulta periytyvä ulkotarjoilu ja etenkin ravintola Kappelin alueella jo yli 150 vuotta ollut kahvila- ja ravintolatoiminta ulkotarjoilualueineen.
- Pohjoisesplanadi on Helsingin tärkeimpiä kahvila- ja ostoskatuja, jonka merkitys on korostunut jalkakäytävien leventämisen jälkeen.

Kuva 188. Kappelinesplanadin kevätasu. Osa keskikäytävän varressa olleista vaahteroista on korvattu uusilla, mutta ne eivät ole menestyneet käytävän suolauksen takia. Puiden alla on runsaasti kalusteita, varusteita ja rakenteita. Kappelinesplanadilla oleva talveksi pois siirrettävä lasinen kioskisuusitellaan poistettavaksi, ja samoin Fabianinkadulla oleva turistibussien pysähdyspaikka. Mainokset eivät kuulu historialliseen ympäristöön. MK 2016.

Kuva 189. Runebergin esplanadin kaakkoiskulmassa olevan kioskin ulkotarjoilualue on varustettu hyvin kirjavia. Kioskirakennuksen suunnittelijaa ei tunneta, mutta sen on mahdollisesti suunnitellut Gustaf Nyström vuonna 1893. ML 2016.

Kuva 190. Helsingin ravintolapäivä levittäytyi kojuineen ja asiakkaineen Esplanadille toukokuussa 2017. Runebergin patsaan jalustaa käytettiin penkinä ja sen edustan nurmella istuskeltiin. TP 2017.

Arvoja heikentävät tekijät

Sommitelma

Alueen nykyinen visuaalinen arvo on heikentynyt 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkuun saakka vallinneeseen tilanteeseen nähden. Sen ominaispiirteitä olivat tuolloin selkeä tilarakenne ja puiston eri osien muodostaneet selkeät kokonaisuudet. Alkuperäinen sommitelma ei ole säilynyt puiston reunoissa, sillä Esplanadikatuja on levennetty puiston suuntaan – so. puistoalue on kaventunut.

Mikonkatu ja Fabianinkatu leikkaavat Esplanadin puistoa pohjois-etäsuuntaisesti. Liikenteen ollessa aiemmin vähäisempää tästä ei ollut paljoakaan haittaa. Nykyään näillä katuosuuksilla liikennöivät moottoriajoneuvot ja polkupyörät tekevät katujen ylittämisen hankalaksi. Liikennevalot, liikennemerkkit, korokkeet, ”seeparaaidat”, yms. pyrkivät tuomaan tilanteeseen järjestyttä, mutta ne häiritsevät puistoa visuaalisesti ja tuovat nämä katkokohtat siten erityisen selvästi esille.

Puiston leveä promenadimainen keskikäytävä on kaventunut Kappeliesplanadilla ravintola Kappelin edustan rakenteiden takia. Puiston pääkäytävän tulee olla leveä, avoin ja selkeä myös ravintolan kohdalla.

Teatteriesplanadin tilallinen hahmo on jokseenkin säilynyt, joskin sommitelma on muuttunut. 1860-luvun polveilevat käytävälinjat ja puiston alkuperäiseen sommitelmaan olennaisesti kuuluneet pensasistutukset ovat aiheina hävinneet. Teatterin itäpäädyn laajeneminen ja ulkotarjoilualueella nykyään olevat pysyvät rakenteet, kalusteet ja varusteet ovat pienentäneet puistopinta-alaa. Muuri ja sen edustalla olevat istutukset rajaavat puiston voimakkaasti ulkotarjoilualueesta ja vähentävät sen ja puiston välistä vuorovaikutusta. Teatteriesplanadille on 1900-luvulla pystytetty kaksi muistomerkkiä, mikä on muuttanut puiston sommitelmaa.

Kohteen itäpään liittyminen Kauppatoriin on epäjohdonmukainen Kappeliesplanadin ja Kauppatorin muodostamien epäselvien kokonaisuuksien takia, jotka johtuvat eri liikennemuotojen yhdistämisestä, lukuisista pinnoitteista ja varusteista, sekä puuston rikkonaisuudesta.

Alueen länsipää, eli Mannerheimintien, Eteläesplanadin, Erottajankadun, Bulevardin, Pohjoisesplanadin ja Lönnrotinkadun muodostama risteysalue on monine ajokais-toineen, varusteineen, eri valaisintyyppineen ja pinnoitteineen kaupunkikuvallisesti ja toiminnallisesti epäselvä kokonaisuus. Esplanadin ja Bulevardin muodostama viherakseli ei jatku luontevasti Erottajanaukion ja Mannerheimintien yli.

Käyttö

Alueiden käyttö on 1860-luvun jälkeen säilynyt suhteellisen ennallaan, mutta palvelut valtaavat etenkin kesäisin suuren osan alkuperäisestä puistopinta-alasta.

Kioskien ulkotarjoilualueet vievät tilaa puistolta. Niiden ”ständit”, seiniin kiinnitetyt mainokset, kaupallisin mainostekstein varustetut varjot, jätesäiliöt, pullokorit yms. eivät sovi historiallisen puiston ominaisuuteen. Ulkotarjoilualueiden peittämiseksi niiden ympärille on nyt istutettu pensasaitoja, jotka osaltaan estävät alkuperäisen puistosommitelman mukaisen ilmeen säilymisen. Myös Ravintola Kappelin ulkotarjoilualue on paisunut suureksi ja siellä olevien elementtien moninaisuus tekee hyvin sekavan vaikutelman.

Erilaiset tapahtumat kuluttavat puistoa voimakkaasti eri vuodenaikoina.

Kasvillisuus

Esplanadin puurivit ovat olleet olennainen osa puisto- ja katukokonaisuutta sen perustamisvaiheista asti. Puutuvu puusto häiritsee tilarakenteellista tasapainoa. Puurivien puuttuvat yksilöt muodostavat paikoin suuriakin aukkoja riveissä. Esplanadin puiston runsaasta pienpuu- ja pensaslajistosta on jäljellä vain murto-osa.

Puistoon on istutettu eräitä aikansa ”muotikasveja”, kuten pylväshaapoja (*Populus tremula* ‘Erecta’) ja koristemenapuita (*Malus* spp.). Historiallisen puiston kasvi-valikoimaa ei tule rajata liian vähäiseksi, mutta sinne ei tule myöskään istuttaa kasveja, jotka ovat muotonsa tai väriensä puolesta ristiriidassa puiston perusluonteen kanssa.

Kalusteet, varusteet ja pinnoitteet

Erilaisten pinnoitteiden, rakenteiden, kalusteiden ja varusteiden kirjo häiritsee kokonaisuutta sekä puistossa että kaduilla. Uudet postmodernit valaisimet erottavat kadut ja Kauppatorin puistosta. 1800-luvulla puiston keskikäytävän ja katujen lyhtyvalaisimet jatkuivat samassa linjassa Kauppatorille, mikä korosti puiston keskikäytävän ja katujen akseleita. Esplanadipuiston, Esplanadikatujen, Erottajanaukion ja Kauppatorin yhtenevät linjat muodostivat selkeän kokonaisuuden.

Esplanadilta ympäristöön ja ympäröiviltä alueilta Esplanadipuistoon avautuvia näkymiä häiritsevät vilkas liikenne ja alueen ympäristössä kulkevat suuret ajoneuvot. Tarkastelualueella ja sen ympäristössä olevat

Kuva 191, yllä. Ravintola Kappelin huoltopiha ja katokset Kappeliesplanadin lounaiskulmassa ovat epäsiistit ja näkyvät ikävästi puistoon ja Eteläesplanadille etenkin lehdettömään aikaan. Taustalla on vuonna 1824 valmistunut C. L. Engelin suunnittelema entinen kenraalikuvernöörin palatsi ja nykyinen valtioneuvoston juhlahuoneisto, "Smolna". LP 2017.

Kuva 192, alla. Kappeliesplanadin päädyssä sijaitseva kaupunkipyöräpiste näkyy häiritsevästi Esplanadipuiston keskiakselin itäpäädyssä. LP 2016.

pysäköidyt autot, lukuisat liikennemerkkit ja -valot, valaisinpylväät, kalusteet ja erinäiset varusteet, rakenteet ja mainoslaitteet häiritsevät puistosta ympäristöön ja ympäristöstä puistoon avautuvia näkymiä. Ne häiritsevät lisäksi puiston sisäisiä näkymiä.

Eteläesplanadin pinnoitteet ovat osittain säilyneet ja osittain muuttuneet. Eteläesplanadin jalankulkukäytävien monet eri pinnoitteet muodostavat epäsiistin ja laikukkaan kokonaisuuden, joka ei vastaa alueen kaupunkikuvallisia vaatimuksia. Betonikiveys ei kuulu historialliseen ympäristöön. Kluuvikadun ja Mikonkadun asfaltoidut alueet heikentävät Pohjoisesplanadin uusitujen hyväkuntoisten pinnoitteiden johdonmukaisuutta. Pyörätelineiden puuttumisen takia puistoa rajaaviin valurauta-aitoihin on kiinnitetty pyöriä, mikä heikentää alueen visuaalista ilmettä. Kappeliesplanadin ja Kauppatorin väliin sijoitettu kaupunkipyöräpiste näkyy puistoakselin päätteenä häiritsevästi.

Kuva 193. Esplanadi ja Kauppatori ovat Helsingin keskustan tärkeimpiä nähtävyyksiä. Puiston ympäristössä lisääntynyt liikenne, ml. korkeat turistibussit, peittävät ajoittain näkymiä puistoon ja puistosta ympäristöön. LP 2016.

Kuva 194. Suuri osa Esplanadin puista on huonokuntoisia. Niiden elinikää on pidennetty leikkaamalla. ML 2016.

Kuva 195. Teatteriesplanadilla oleva balkaninhevoskastanja (*Aesculus hippocastanum*) saattaa olla Suomen vanhin yksilö. Se on voimakkaasti leikattu ja hyvin huonokuntoinen. ML 2017.

Kuva 196. Näkymä Ruotsalaisen teatterin katolta Esplanadin yli. Valokuva on otettu 1890-luvulla, jolloin puiston osa-alueiden tilallisuudessa näkyi selvä ero - Kappeliesplanadi ja Teatteriesplanadi olivat Runebergin esplanadia huomattavasti puustoisempia. HKMKA.

9. Kehittämisperiaatteet

Kuva 197. Väritetty postikortti, joka esittää Runebergin esplanadin takana olevaa pankkirakennusta. J. A. Falck. Yksityiskokoelma.

Kehittämisperiaatteet

Historiallisen kaupunkipuiston ”kehittäminen” tarkoittaa sitä, että sen historialliset arvot pyritään tuomaan esille sekä niitä kunnostetaan ja vahvistetaan, sikäli kun ne ovat päässet rapistumaan tai joutuneet unohduksiin myöhempien muutosten ja lisäysten takia. Tämä ei tarkoita sitä, että puisto palautettaisiin sen vanhimpaan asuun, paitsi silloin, jos alkuperäinen suunnitelma on ollut puistotaiteen kannalta poikkeuksellisen merkittävä. Useimpien vanhojen kaupunkipuistojen ensisijainen arvo liittyy kuitenkin niiden historiallisiin, kaupunkikuvallisiin, sosiaalisiin ja virkistysellisiin arvoihin eikä niiden alkuperäisillä sommitelmilla välttämättä ole sen suurempia taiteellisia arvoja. Näin on myös Helsingin Esplanadin laita. Alue palveli pitkään Helsingin - eli siis hyvin pienen kaupungin - vasikkahakana, ja sittemmin siitä ajateltiin mahdollisesti kehittää ”esplanadi” tämän sanan linnoitusteknisessä merkityksessä. Vasta sen jälkeen, kun Helsinki oli palanut vuoden 1808 marraskuussa ja se oli julistettu keväällä 1812 autonomisen Suomen pääkaupungiksi sitä alettiin suunnitella aikakauden kaupunkirakenteellisten näkökulmien mukaan.

Edellä kuvattua taustaa vasten meidän tuntemamme, 1800-luvun alkuvuosina suunniteltu Esplanadikatujen ja -puiston muodostama kokonaisuus on nykyään olennainen osa Helsingin keskustaa. Esplanadin puisto muodostaa kaupunkirakennustaiteellisesti tärkeän kohokohdan muuten tiiviisti rakennetussa umpikorttelikaupungissa. Osittain Esplanadin puiston ansiota on, että Esplanadikaaduista on tullut Helsingin tärkeimmät edustuskadut. Kun puhutaan ”Espasta” tarkoitetaan nimenomaan puistoa ja katuja eikä ympäröiviä rakennuksia. Esplanadin puistolle ja sen eri osa-alueille ominaisten piirteiden säilyminen tulee turvata ja varmistaa. Puistolle tulee laatia suojelu-kaava, kuten on tehty sitä ympäröivälle rakennuskannalle.

Alueen kehittämisen tavoitteena on sen kaupunkikuvallisten, maisema-arkkitehtonisten sekä nähtävyyks- ja vir-

kistysarvojen säilyttäminen. Kaikkien aluetta koskevien toimenpiteiden periaatteena on alueen kulttuurihistoriallisten arvojen säilyttäminen ja vahvistaminen. Aluetta tulee kehittää kokonaisuutena, jonka kerroksellisuus otetaan myöskin huomioon niiltä osin, kuin se vahvistaa kokonaisuuden pääarvoja.

Alueen arvokkaat säilytettävät ominaispiirteet ja niitä koskevia kehittämissuosituksia

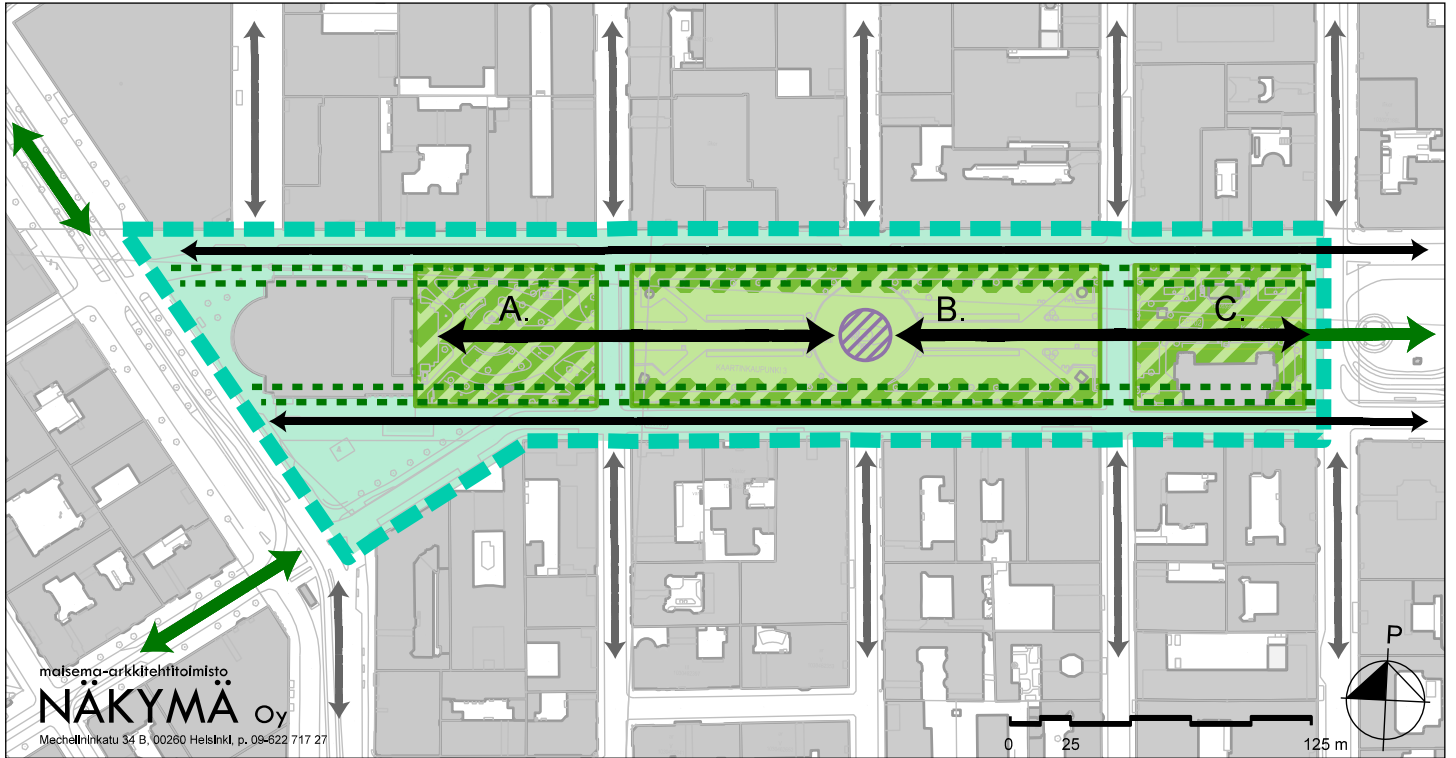
Kokonaissommitelma

Esplanadin maisemakuvan perustana on puistokokonaisuus, sen keskiakseli sekä Esplanadikatujen myötäiset puurivit, sekä sen asema yhtenä Helsingin keskustan toisiinsa liittyvistä puistokaduista (Esplanadi, Bulevardi, Mannerheimintie). Esplanadi on Helsingin vetovoimaisin promenadipuisto, jonka vetovoimatekijänä on sen historiallinen arvo ja kaupunkirakenteellinen asema. Sen tulee näkyä kaupunkikuvassa historiallisena puistona. Puistoalueella vaalittava ominaispiirre on sen kolmijako Kappeli-, Teatteri- ja Runebergin esplanadiin ja näiden eri osa-alueiden luonteet. Niiden ominaispiirteitä vahvistetaan. Koko puistoaluetta koskevat vahvistettavat piirteet ovat 1810-luvulta asti suunnitelmissa esitetyt kaksoispuurivit sekä puistokokonaisuuden leveä, avoin keskiakseli. Puistosommitelma on perusjäsentelyltään symmetrinen.

Aluetta koskeva asemakaava on vuodelta 1836, eikä siinä ole suojelumerkintöjä. Alueelle tulee laatia uusi asemakaava ja puistolle lisätä suojelumerkintä, joka ohjaa alueen jatkotoimenpiteitä ja varmistaa sen lukuisien arvojen ja ominaispiirteiden säilymisen.

ALUEEN ARVOKKAAT OMINAIS- PIIRTEET

Kuva 199. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2025.

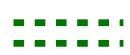

- 1. KOKONAISUUS**
Esplanadin katujen ja puiston muodostama historiallisesti arvokas kokonaisuus, joka on yksi Helsingin keskustan kolmesta puistokatuakselista (Esplanadi, Bulevardi, Mannerheimintie). Esplanadi on Helsingin vetovoimaisin promenadi-puisto; tämä perustuu sen historialliseen arvoon ja kaupunkirakenteelliseen asemaan. Esplanadin tulee näkyä kaupunkikuvassa historiallisena puistona.

- 2. PUISTOSOMMITELMA JA SEN OSA-ALUEIDEN LUONTEET JA TILALLISUUS** (puustoinen / avoin)
- Puiston osa-alueiden sommitelmia ja luonteita vahvistetaan. Puiston leveä, avoin keskiakseli ja symmetrinen perusjäsentely sekä kolmen eri osa-alueen erityiset luonteet ovat säilytettäviä ominaispiirteitä.
 - Nykyisen kaavarajauksen mukainen puistoalue pyritään palauttamaan tilarakenteeltaan ja sommitelmaltaan 1800- ja 1900- luvun vaihteessa vallinneen tilanteen mukaiseksi. Tällä taataan puiston tärkeimmän aiheen, sitä rajaavien kaksoislehmusrivien säilyminen. Samalla puiston reunan puistomainen ilme voidaan säilyttää.

- A. Teatteriesplanadi
B. Runebergin esplanadi
C. Kappellesplanadi

- 3. KAKSOISLEHMUSRIVIT**
Puiston varhaisvaiheilta peräisin olevat kaksoislehmusrivit ovat puiston keskeinen säilytettävä, ylläpidettävä ja tarvittaessa uusittava koko puistoa kokoava aihe.

- 4. SOMMITELMAN AKSELIT**
Puiston avoimen keskiakselin muodostaa leveä keskikäytävä. Keskiakseli ja Runebergin patsaan ympäristö on Runebergin patsasta lukuunottamatta tyhjä rakenteista, kalusteista ja varusteista Havis Amandan patsaalle asti. Avoin akseli muodostaa samalla tärkeän näkymän, joka jatkuu Kauppatorin yli Katajanokalle. Puistoa jaksottavat Fabianinkadun ja Korkeavuorenkadun katualueet säilyvät avoimina.

Esplanadi muodostaa yhdessä Mannerheimintien ja Bulevardin kanssa Helsingin keskustan kolmen puistokatuakselin kokonaisuuden. Akseli jatkuu Esplanadilta Kauppatorin yli.

Pohjoisesplanadin ja Eteläesplanadin akselit jatkuvat Kauppatorille.

Esplanadilta ja ympäristöstä alueelle avautuu Helsingin keskustalle tunnusomaisia katunäkymiä

Puiston keskiakselilla sijaitseva puistokokonaisuuden kannalta merkittävät Runebergin patsas ja sen ympäristön kausi-istutukset

Alueella olevat pitkät näkymäakselit säilytetään ja niitä vahvistetaan. Puiston keskiakseli säilytetään leveänä ja avoimena, eikä keskiakselille sijoiteta mitään, joka häiritseisi näkymiä Ruotsalaisen teatterin ja Kauppatorin suuntiin. Runebergin esplanadin avoimuus suunniteltiin 1880-luvulla korostamaan puiston keskelle sijoitettavaa muistopatsasta, ja sen tulee olla ainoa keskiakselilla sijaitseva elementti. Keskiakselille ja Runebergin patsaan ympäristöön ei sijoiteta telttoja, myyntikojuja, tai muita rakenteita. Nykyisen kaavarajauksen mukainen puistoalue pyritään palauttamaan tilarakenteeltaan ja sommitelmaltaan 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa vallinneen tilanteen mukaiseksi.

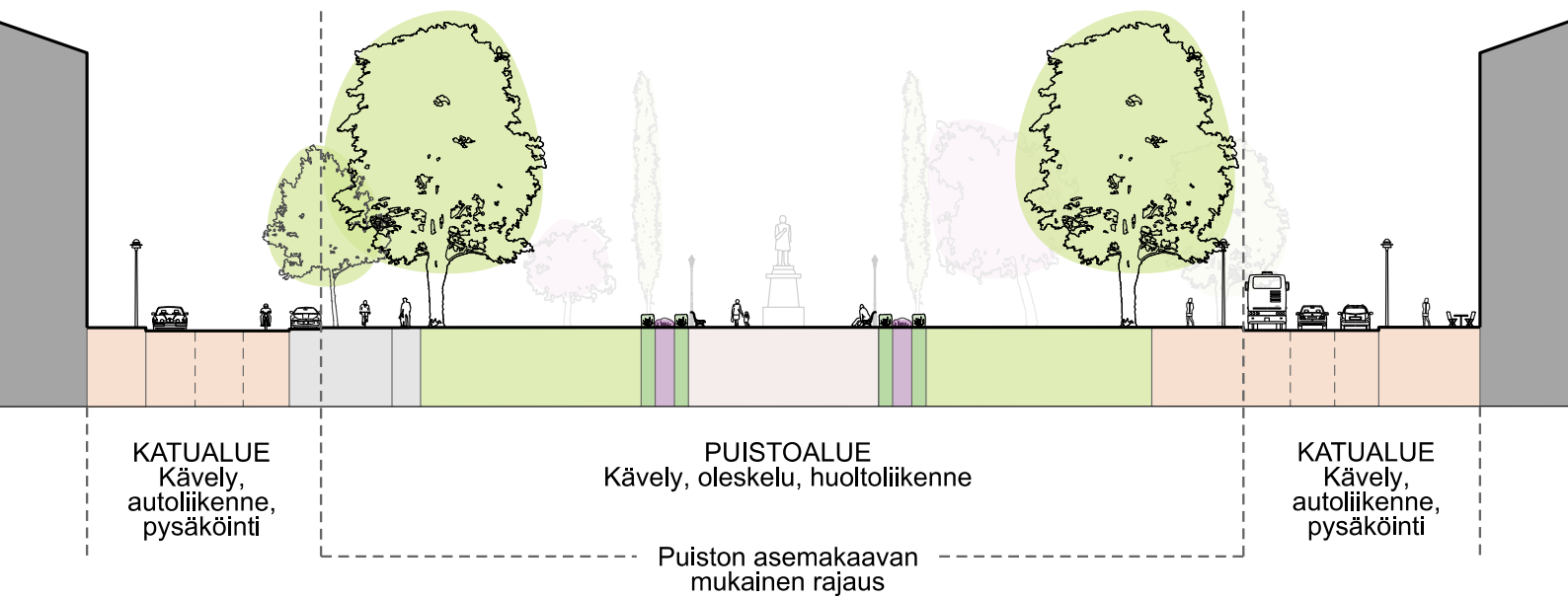
Katuja kehitetään selkeiksi, pinnoitteiltaan yhtenäisiksi, ja niiden näkymäakselit pidetään mahdollisimman avoimina. Puistoa jaksottavat Fabianinkadun ja Korkeavuorenkadun katualueet säilyvät avoimina. Pohjoisesplanadin varren toiminnot elävöittävät katuja, ja se pysyy edelleenkin Helsingin tärkeimpiin kuuluvana liike- ja kahvilakatuna, jonka näyteikkunoiden säilyminen on tärkeää. Kaupalliset toiminnot järjestetään kiinteistöissä. Julkisivut jatkuvat katupintaan asti; niiden edustalle ei rakenneta julkisivulinjasta poikkeavia kiinteitä rakenteita. Keskustan elinvoimaisuutta tutkitaan kokonaisuudessaan erillisessä Ydinkeskustan liikennejärjestelmäsuunnitelmassa.

A) Teatteriesplanadi kaarevine käytävineen on puiston osa-alueista vapaamuotoisin. Puisto-osuuden toiminnot ovat säilyneet, mutta sen sommitelma on muuttunut useasti. Sen ulottuvuuteen ja luonteeseen ovat vaikuttaneet huomattavasti Ruotsalaisen teatterin eri vaiheet. Teatteriesplanadi edustaa Esplanadin kolmesta eri osa-alueesta varjoa ja rauhallista tunnelmaa. Puistossa säilytetään ja vahvistetaan sen tilasommitelmaa, jossa on keskiakseliin liittyvät vapaamuotoisemmat kehäkäytävät. Alueen kaakkoiskulman liikenneväylän siirtäminen takaisin katualueelle eheyttäisi merkittäväällä tavalla puiston kokonaisuusommitelmaa. Samoin ravintola Teatterin ulkotarjoilualueen uudelleen suunnitteleminen niin, että se liittyy luontevasti puistoon (vrt. kuvaan 74).

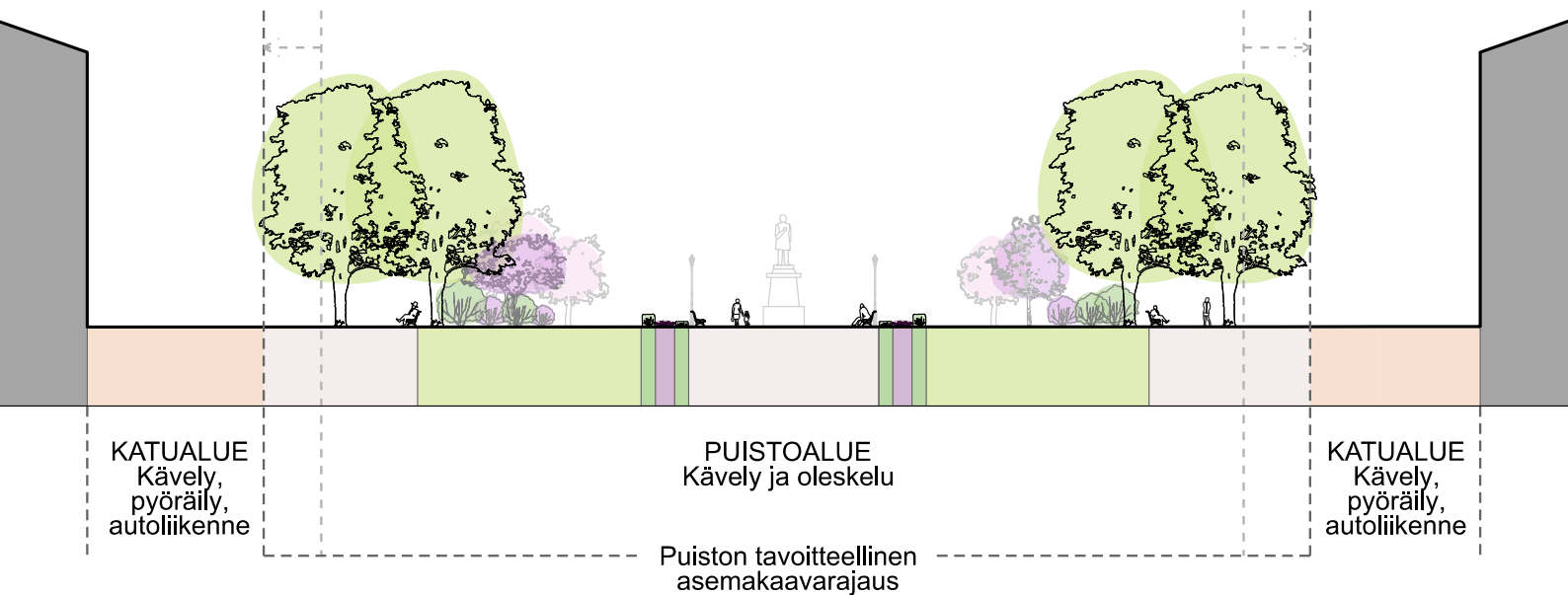
B) Runebergin esplanadilla säilytetään sen 1800-luvulta peräisin olevat piirteet promenadina. Puisto rakennettiin 1880-luvun alussa keskeltä avoimeksi ja valoi-

saksi John Wallmarkin laatiman suunnitelman mukaan. Leveää keskikäytävää reunustivat nurmialueet ja kadun puoleisilla reunoilla oli kaksoislehmusrivit. Alueen avoimuuden tarkoituksena oli korostaa puiston keskelle sijoitettavaa J. L. Runebergin patsasta. Sommitelma on säilynyt pääpiirteissään kyseisen suunnitelman perusrungon mukaisena. Runebergin esplanadin sittemmin traditionaaliseksi koettuun luonteeseen liittyvät myös pitkät rivit penkkejä keskikäytävän molemmin puolin, kukkivat pensaat alueen kulmauksissa sekä muhkeat kausi-istutukset. Niistä mainittakoon erityisesti Runebergin patsaan ympärillä olevat istutukset, jotka toistataa vuotta ovat koristaneet Esplanadia ja koristaneet tätä puiston keskelle sijoitettua patsasta. J. L. Runebergiä pidetään Suomen kansallisrunoilijana, ja hänen patsastaan ympäröivien istutusten tulee olla sekä hänen muistonsa että puiston arvon mukaisia. Runebergin esplanadin ulkoreunoilla on aiemmin ollut istuskelukun mahdollistavat penkkirivit. Näiden reunojen käyttöä voidaan aktivoida sijoittamalla sinne jälleen penkkejä, jolloin niistä tulee houkuttelevia kävely- ja oleskelualueita.

C) Kappeliesplanadia kehitetään alueena, joka tarjoaa käyttäjilleen edelleen virvokkeita ja viihdytystä; sitä pyritään kehittämään korkeatasoisesti eurooppalaisen kahvilakulttuurin suuntaan. Siellä on 1800-luvulta lähtien ollut esiintymislava ja suihkulähde/-lähteitä. Vesi ja musiikkiesitykset ovat puiston kannalta olennaisia säilytettäviä elementtejä. Suihkulähteiden altaat ovat nykyään huonokuntoiset ja ne tulee kunnostaa.¹⁸¹ Esiintymislavan ja Kappelin ulkotarjoilualueen väliin jätetään laaja sorapintainen alue, joka mahdollistaa yleisölle tarkoitettujen penkkien sijoittamisen lavan eteen. Kappeliesplanadilla keskikäytävän rajauksien siirto akselin linjaan on tärkeää koko Esplanadin puiston symmetrisen kokonaisuusommitelman vahvistamiseksi. Teatteriesplanadin tapaan ravintolan ulkotarjoilualueen sijoittaminen maan tasoon tukisi puiston alkuperäisen jäsentelyn ja ominaisluonteen palauttamista. Tämä voidaan toteuttaa puiston tai Kappelin ravintolan terassin korjausten yhteydessä. Kappeliesplanadilla oleva lasikioski ei sovi puistosommitelmaan ja sen siirtämistä tutkitaan jatkosuunnittelussa. Unioninkadun reunan puurivi tulisi palauttaa rajaavaksi elementiksi Kauppatorin suuntaan, kuitenkin niin, että keskiakseli ja siltä avautuva näkymä puistoon ja torille jää vapaaksi.

TAVOITETILA

Katujen ajoradoilla pinnoitteena on nupukiveys, ja kävelyteillä luonnonkivilaatoitus. Katualuetta voidaan jäsenellä reunakivillä. Julkisivut jatkuvat katutasoon asti, eikä niiden eteen tulisi rakentaa näkyvyyttä häiritseviä rakenteita, kuten lasitettuja terasseja. Kadun kalustus, varustus ja valaistus on järjestetty mahdollisimman huomaamattomasti. Katualueen tarkemmat järjestelyt tehdään Ydinkeskustan liikennejärjestelmäsuunnitelmassa.

Puistoa reunustavat kaksoislehmusrivit ja leveät puistokäytävät jalankuun ja oleskeluun. Puiston keskellä on leveä murskepinnoitteinen käytävä, joka on varattu kävelylle ja oleskelulle. Käytäviä reunustavat matalat istutukset ja leveät nurmipinnat. Niiden ulkoreunoissa on kukkivia yksittäispensaita ja pienpuita.

Kuva 201. Ravintola Kappelin ulkotarjoilualue levittäytyi 1890-luvulla puiston kivituhkalle. Se rajattiin muusta puistosta ruukkuistutuksin. Ruukuissa kasvaa laakeripuita. Terrassin kalusteet olivat kevytrakenteisia. K. E. Ståhlberg, 1890-luku. HKMKA.

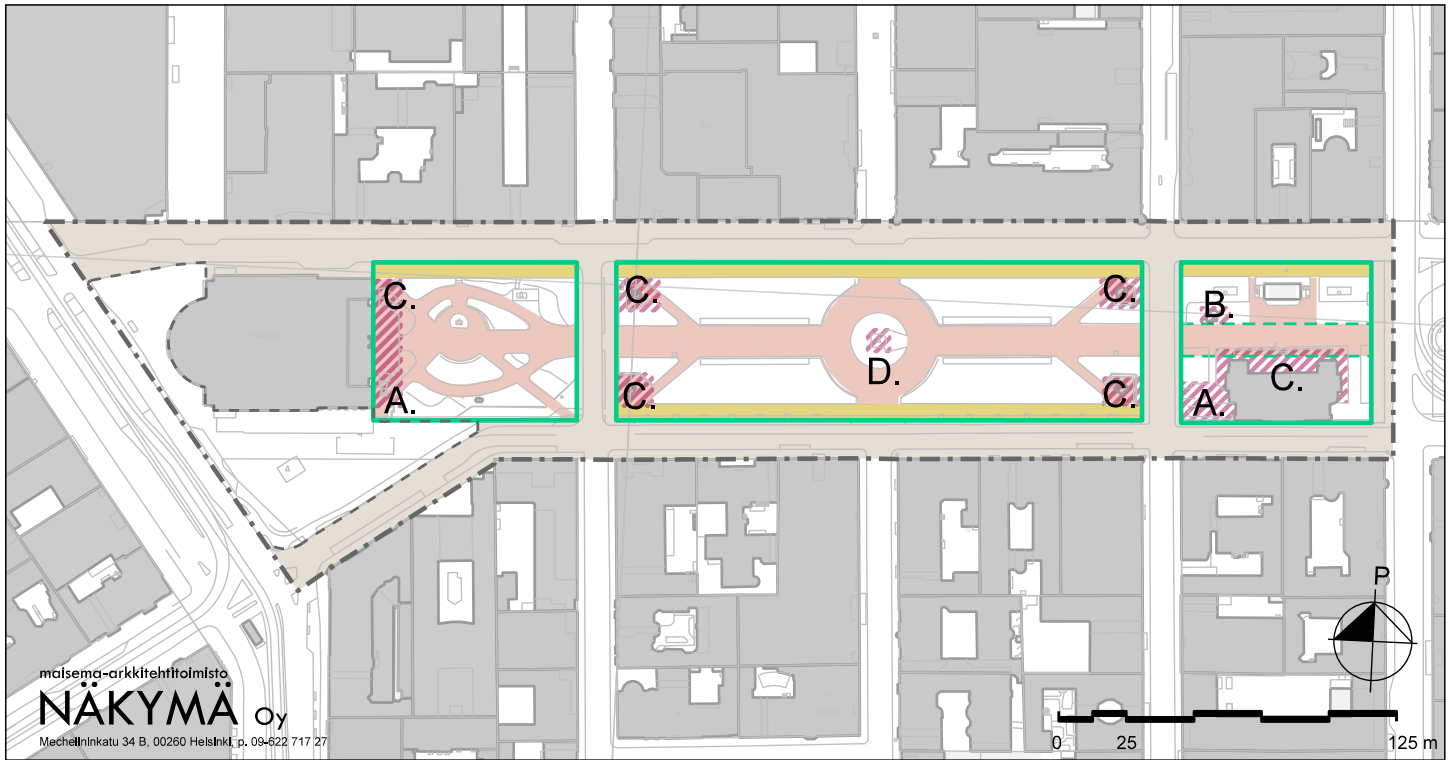
Kuva 202, alla. Ravintolan ulkotarjoilualue on nykyään rajattu muusta puistosta keskiakselin alueelle rakennetulla tukimuurilla ja aidalla. Kalusteiden tyyli on vuosien aikana vaihdellut. Perinteisesti kalusteet ovat olleet kevyempiä, millä on suuri merkitys kokonaisvaikutelmalle. Alueen uudelleensuunnittelu ja rakentaminen niin, että puiston keskiakseli jää tyhjäksi, vahvistaisi koko Esplanadin symmetristä kokonais-sommitelmaa. LP 2016.

KEHITTÄMISPERIAATTEET

- Pinnoitteet, rakenteet, kalusteet ja varusteet

Kuva 203. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2025.

KALUSTEET JA VARUSTEET

- Esplanadin alueelle laaditaan puistosuunnittelun yhteydessä oma ohjeistus kalusteista ja varusteista, joka liitetään kaupunkitilaohjeeseen.
- Puistossa käytetään historialliseen puistoon sopivia puuosiltaan peittomaalattuja penkkejä.
- Mahdolliset ajoesteet tulee suunnitella ilmeeltään ympäristöön sopiviksi.
- Pyöräpysäköinti toteutetaan katualueella.
- Mainonta on alueella kielletty.

RAKENTEET
A. Ravintoloiden tulevien korjausten yhteydessä niiden jätteiden keräys sijoitetaan ensisijaisesti rakennusten sisätiloihin tai toteutetaan paremmin puistoon sopiviksi.

B. Puistosommitelmaan sopimattoman kioskin poistamista tai siirtämistä tutkitaan jatkosuunnittelussa.

C. Ravintoloiden ja kahviloiden ulkotarjoilualueiden kalustus ja varustus toteutetaan kaupunkitilaohjeen mukaan yhtenäiseksi.

D. Runebergin patsas on ainoa puiston keskiakselilla sijaitseva elementti.

PINNOITTEET

Kadut kunnostetaan yhtenäisiksi. Ajoradoilla on pinnoitteena nupukiveys. Jalkakäytävät ja pyörätiet pinnoitetaan luonnonkivellä. Katuja reunustavat graniittireunakivet.

Puistokäytävien tulee olla murskepinnoitteisia.

Kadun reunassa sijaitsevien puistokäytävien pinnoitteita suunniteltaessa on otettava huomioon puiden elinolosuhteet, käytävien käytettävyys ja ylläpito.

SOMMITELMA

Nykyisen kaavarajauksen mukainen puistoalue pyritään palauttamaan tilarakenteeltaan ja sommitelmaltaan 1800- ja 1900-luvun vaihteessa vallinneen tilanteen mukaiseksi. Puisto on jalan- ja ajoneuvoliikenne sijoittuvat katualueelle.

Kappellesplanadin keskikäytävän rajaukset pyritään korjausten yhteydessä muuttamaan niin, että ne vahvistavat symmetristä kokonaisuusommitelmaa.

Tarkastelun alueen raja

Erottajanaukion alue, ks. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisu 2016:12.

Pinnoitteet, rakenteet, kalusteet ja varusteet

Puiston ja katujen muodostaman historiallisen kokonaisuuden säilymisen kannalta on olennaista, että puiston ja katujen reunat ovat selkeitä. Pinnoitteiden tulee olla yhtenäisiä ja kalustuksen ja varustuksen historialliseen ympäristöön sopiva. Puisto on jalankulkua aluetta. Ajo-neuvoliikenne ja pyöräily sijoittuvat katualueelle. Runebergin esplanadin reunan puistokäytävät palautetaan jalankulku- ja oleskelualueiksi. Kadun reunassa sijaitsevien puistokäytävien pinnoitteita suunniteltaessa on otettava huomioon puiden elinolosuhteet, käytävien käytettävyys ja ylläpito. Reunakäytävien palauttaminen osaksi puistoa korostaisi puiston alkuperäistä tilallista kokonaisuutta ja loisi puistoon tunnelmaltaan erityyppisiä oleskelupaikkoja.

Ajoradoilla pinnoite on nupukiveys. Muilla katualueilla käytetään luonnonkiveystä. Kävelytiet rajataan ajoradoista leveällä graniittisella reunakivellä. Katualueiden yhtenäiset laadukkaat pinnoitteet parantavat alueen arvoja ja vahvistavat käsitystä kulttuurihistoriallisesti arvokkaasta kokonaisuudesta. Katujen varsilla olevaa pysäköintiä pyritään vähentämään. Pohjoisesplanadin viimeisimmän kunnostuksen yhteydessä osa kadun arvoista palautettiin ja sen käyttöarvo lisääntyi. Vastaava kunnostus tulisi toteuttaa myös alueen muilla katualueilla. Pinnoitteista laaditaan oma selvitys ja yleissuunnitelma, jossa tutkitaan koko Bulevardi-Esplanadin RKY-alueen pinnoiteratkaisut.

Esplanadin alueelle laaditaan puistosuunnittelun yhteydessä oma ohjeistus kalusteista ja varusteista, joka liitetään kaupunkitilaohjeeseen. Esplanadipuistossa ja -kaduilla tärkeänä tavoitteena on selkeät näkymät. Niitä häiritsevät eri toimijoiden käyttämät keskenään hyvinkin erilaiset kalusteet ja varusteet. Niiden suhteen on syytä seurata ICOMOSin julkaisemaa vaatimusta siitä, että kaupalliset yritykset on saatava kantamaan vastuuta kulttuuriperinnön ilmeen säilymisestä.¹⁸² Ohjeistus linjaa myös alueella olevien ulkotarjoilualueiden kalustuksen ja varustuksen, mikä turvaa osaltaan näkymäakselien säilymisen ja vahvistamisen. Yhtenäiset käytännöt vähentävät kalusteiden ja varusteiden kirjon luomaa sekavuutta ja vahvistavat näin Esplanadin muodostamaa kokonaisuutta. Mainonta alueella tulisi kieltää.

Puistossa sijaitsevien ravintola Kappelin ja ravintola Teatterin huoltotilat näkyvät ikävästi sekä puistoon että kaduille. Ne heikentävät alueen arvoja huomattavasti. Näiden huoltotilojen sijoittaminen ensisijaisesti sisätiloihin tulee ottaa lähtökohdaksi ravintoloiden tulevaisuudessa korjauksissa niin, että rakennelmat voitaisiin poistaa puistomiljööstä. Kappeliesplanadilla olevan uudehkon lasisen kioskirakennuksen poistamista tai siirtämistä

selvitetään jatkosuunnittelussa, sillä sen poistaminen keskiakselin reunasta eheyttäisi puiston kokonaissommitelmaa huomattavasti.

Esplanadin alueella ei ole pyörätelineitä ja siksi pyöräilijät kiinnittävät pyöränsä puiston rauta-aitoihin. Pyörätelineille ei myöskään löydy puiston alueelta luontevaa paikkaa, joka ei peruuttamattomasti turmelisi sen sommitelmaa. Sen tähden pyöräpysäköinti toteutetaan katualueella ja telineet toteutetaan kaupunkitilaohjeen mukaan. Kaupunkipyöräpistettä ei sen koon ja väriyksen vuoksi tulisi sijoittaa Esplanadin alueelle.

Puistokäytävät ovat säilyneet murskepintaisina ja niiden reunoissa on nupukivistä rakennetut hulevesikourut, jotka kunnostettiin 1990-luvulla puiston vanhoilla nupukivillä. Käytävien pinnoitteena käytetään jatkossakin mursketta ja niiden rajaamiseen käytetään nupukivireunusta. Nupukivireunukset lisätään puuttuville alueille, kuten Runebergin esplanadin päätyihin ja Teatteriesplanadin itäpäähän. Betonikiveys ja asfaltti eivät kuulu historialliseen ympäristöön. Ulkotarjoilualueiden pinnoitteiden on liityttävä harmonisesti muun puiston pinnoitteisiin. Ravintola Teatterin edustalla oleva betonikiveys ei kuulu Esplanadin historialliseen ympäristöön ja se tulee vaihtaa luonnonkiveykseen tai murskepintaan. Ravintola Teatterin ja Kappelin ulkotarjoilualueet tulisi sijoittaa maan tasoon. Niitä ei tulisi rajata muureilla ja järeillä aidoilla, vaan rajaamiseksi suositellaan esimerkiksi kausikasvi-istutuksia ruukuissa. Historialliseen ympäristöön ei saa sijoittaa muovikasveja. Vrt. kuviin 74 sekä 201-202.

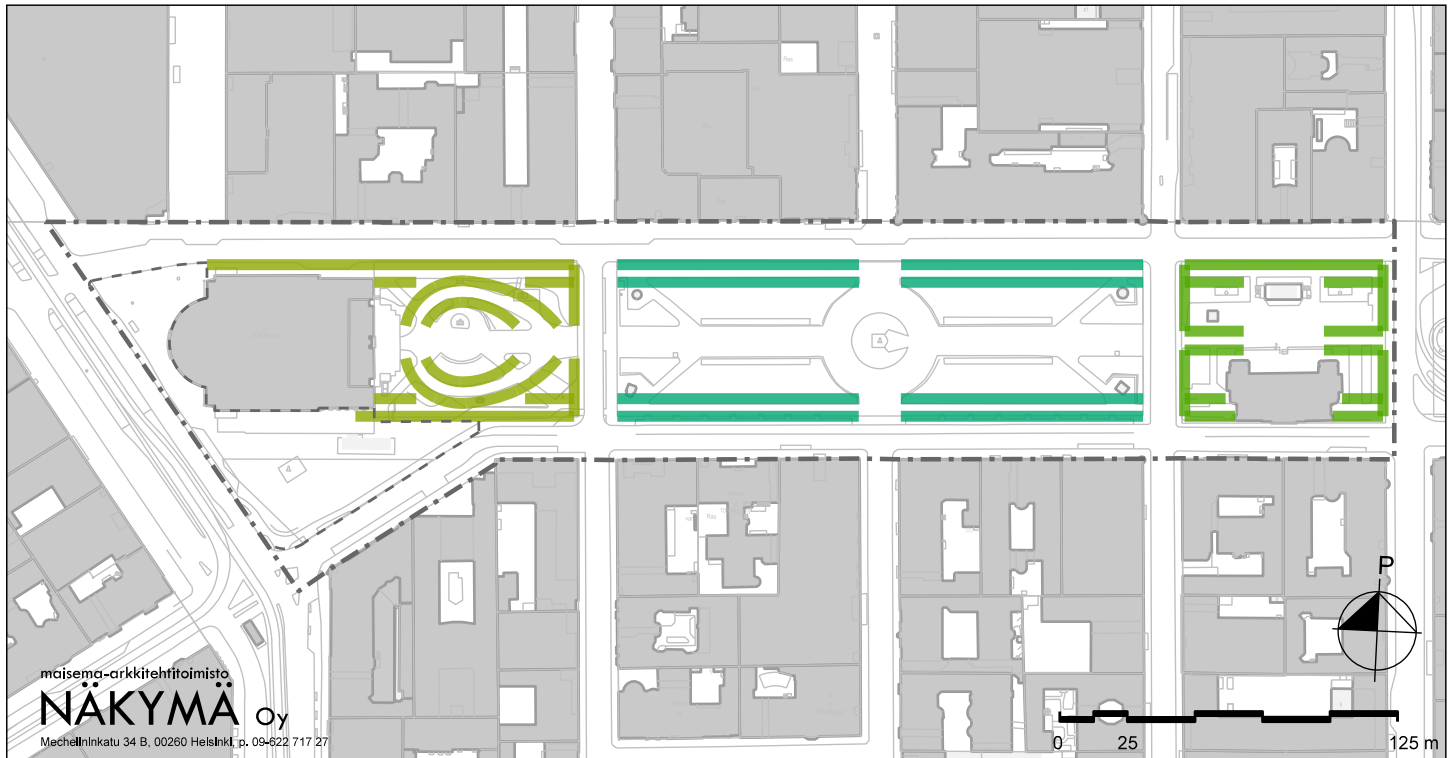
Puistossa käytetään historialliseen puistoon sopivia puuosiltaan peittomaalattuja penkkejä. Puistoon 1990-luvun kunnostuksessa kehitetty penkkimalli voidaan säilyttää, mutta sen värit tulisi muuttaa hillityn tummaksi nykyisen melko kirkkaan punaruskean sijaan. Kuultomaalaukselle ei ole historiallisia perusteita, ja jatkossa penkkien puuosat peittomaalataan.

Puiston jätehuolto tulee suunnitella uudelleen. Alueen käyttäjien tuomasta jätemäärästä on muodostunut ongelma, ja puistossa on nykyisin kiinteiden jäteastioiden lisäksi kesäisin kolme suurta irrallista jäteastiaa.

Aitoina käytetään puiston vanhan metalliaidan mallia, mutta materiaaliksi suositellaan vanhojen 1800-luvun aitojen mukaista valu- ja takorautaa nykyisen teräsputken sijaan. Aitojen suorissa linjoissa olevien sisäänvetojen poistamista suositellaan (Kappeliesplanadin itäreuna, Runebergin esplanadin länsireuna ja Teatteriesplanadin kaakkoisosaa). Puistojen istutusten suoja-aitoina käytetään yhtenäistä kevyttä mallia kuten nykyään.

KEHITTÄMISPERIAATTEET - Puusto

Kuva 204. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2025.

PUUSTON UUSIMINEN JA UUSIMISEN VAIHEET

- Puiston olemassa olevia vanhoja puita pyritään säilyttämään mahdollisimman pitkään. Puiden istuttamisessa pitää huomioida puiston kokonaisu-sommitelma ja uusien puiden kasvuolosuhteet. Istutuksissa pyritään puistosommitelman symmetrian säilyttämiseen.
- Puiden kasvuolosuhteet turvataan, mm. kasvualustan tiivistymistä ehkäisemällä sekä kasvualustan riittävydestä ja laadusta huolehtimalla.
- Taimien laatu on oltava yhtenäinen ja ensi-luokkainen, sekä rakenteellisesti että geneet-tisesti. Kadun varsien kaksoispuurivien molemmissa riveissä käytetään katupuutaimia.
- Puurivien toteuttaminen kehittämissuositusten mukaisina vaatii paikoitellen maanalaisen infran uudelleenjärjestelyjä.

TEATTERIESPLANADI

- Puiston reunoille istutetaan kaksoislehmusrivit.
- Puiston keskiosaan puut istutetaan käytäviä myötäilevästi. Keskiosan puusto voi koostua eri lajeista, kuten balkaninhevoscastanjoista, metsä-vaahteroista, jalavista ja lehmuksista. Keskiosan puusto voidaan uusaa vaihteittain puuston kunnon mukaan. Taimien kasvuedellytykset varmistetaan eikä yksittäisiä taimia istuteta vanhojen puiden alle.

RUNEBERGIN ESPLANADI

- Istutuksissa pyritään puistosommitelman symmetrian säilyttämiseen.
- Keskiakselin alueella olevia isoja puistopuita (pylväshaavat, verivaahterat, suurikokoiset koristeomenapuut) ei korvata niiden tullessa elinkaarensa päähän.

KAPPELIESPLANADI

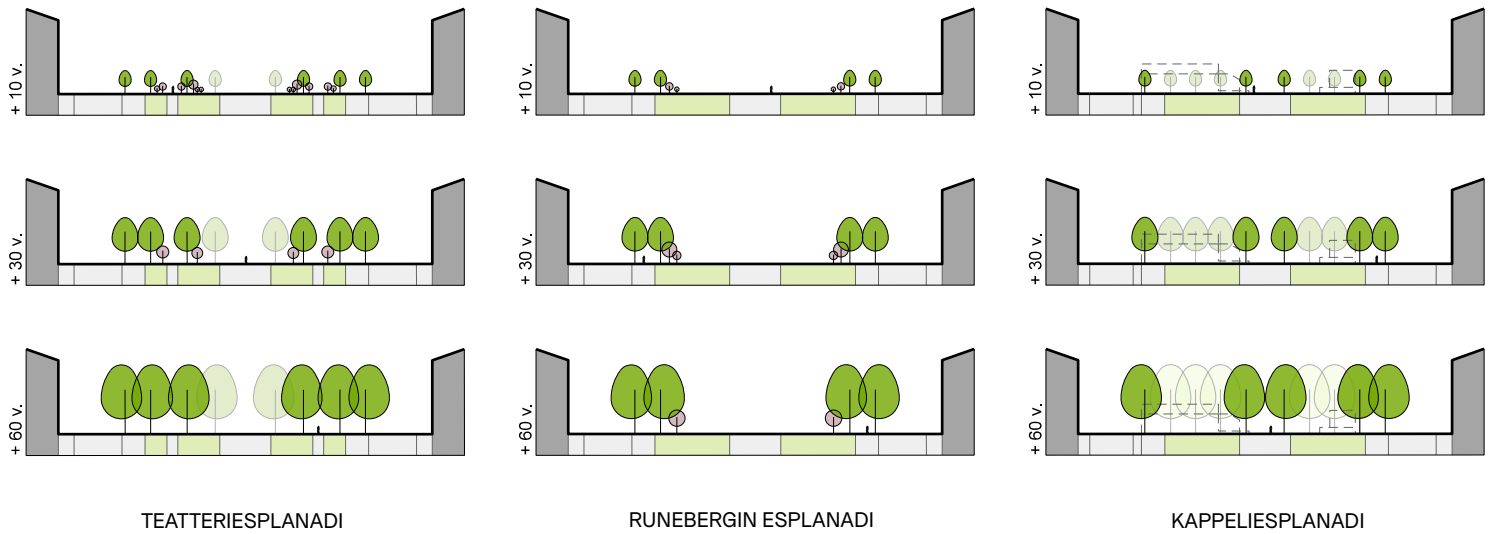
- Puiston reunoille istutetaan kaksoislehmusrivit. Kauppatorin päätyyn Unioninkadun reunaan palautetaan puurivi.
- Puiston keskikäytävän molemmin puolin istute-taan puurivit, jotka aikaisemmin ovat olleet met-sävaahteraa. Keskikäytävän molemmin puolin suositellaan istutettavaksi vain yhdet puurivit, jotta ulkotarjoilualueelle ei tule liikaa varjostusta. Puiston kerralla istutettavat keskialueen puurivit voidaan istuttaa eri aikaan reunarivien kanssa.

Tarkastelualueen raja

Erottajanaukion alue, ks. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisut 2016:12.

Kuva 205. Tutkielma tilanteesta, jossa kaikki puiston puut uudistetaan samanaikaisesti. Työssä on tarkasteltu vaihtoehtoa, jossa puuston uusimisen yhteydessä istutetaan kukkivia pienpuita ja yksittäispensaita. Pienpuut ja pensaat luovat kullekin osa-alueelle sille ominaisen tilallisuuden, kun puusto on vielä pienikokoista. Puuston

kasvettua se varjostaa enemmän, jolloin pienpuut ja pensaat harvenevat. Varjoisella Teatteriesplanadilla ne häviävät todennäköisesti ajan myötä lähes kokonaan.

Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2017.

Kasvillisuus

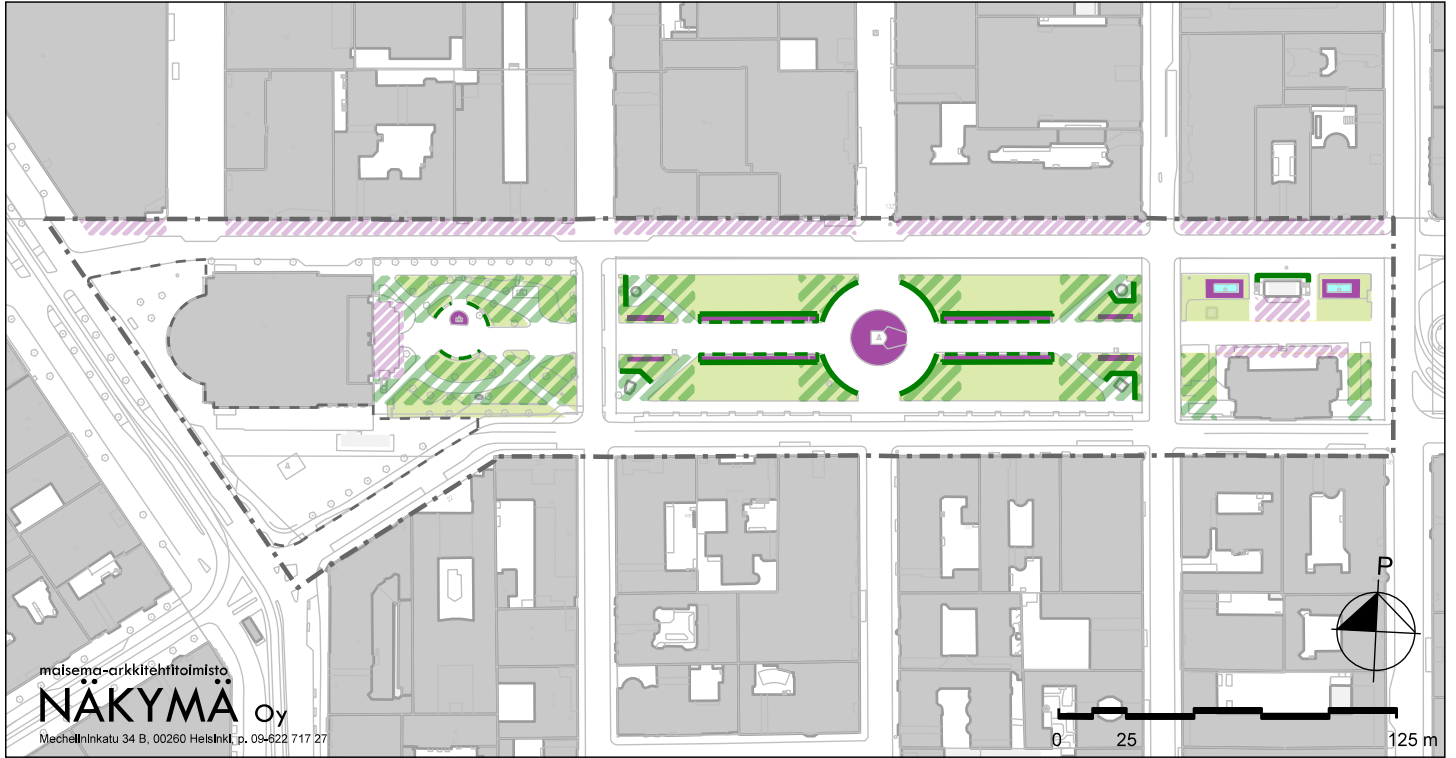
Puut ja pensaat. Esplanadin puusto on Helsingin keskustan kaupunkikuvan kannalta erittäin tärkeä, ja puurivit ovat aiheena peräisin jo 1810-luvun asemakaavoista. Puurivien säilyminen aiheena edellyttää, että puustoa uusitaan suunnitelmallisesti. Esplanadin puusto on kauttaaltaan niin heikossa kunnossa, että puiston puustoinen ilme voidaan säilyttää vain aloittamalla puiden ja samalla puiston uusiminen lähivuosina. Kaupunkilaisille on tiedoitettava uusimisen tarkoituksesta ja ajoituksesta useaan otteeseen. Teatteriesplanadin ja Kappeliesplanadin keskiosien puustoa voidaan mahdollisesti uusia eri ajankohtana kuin niiden reunojen lehmusrivien puita. Ks. kartta, kuva 204. Puiden uudistamisen yhteydessä tarkastellaan kokonaisuutta riittävällä laajuudella huonokuntoisten ja poistuneiden puiden osalta. Jos käytetään jatkuvaa kasvatusta, puuriveistä ei saada enää ikärakenteeltaan tai ulkonäöltään yhtenäisiä. Puiden uudistamisessa pyritään löytämään yhtenäisesti uusittavia kokonaisuuksia yksittäisten puiden uusimisen sijaan. Säännöllisesti ja suunnitelmallisesti tehdyillä täydennysistutuksilla huolehditaan siitä, että puurivin kaupunkikuvallinen ilme säilyy laadukkaana.

Runebergin esplanadin keskiakselin alueella olevat suuret puut (pylväshaavat, verivaahterat ja suuri koristeomenapuu) ei korvata niiden tultua tiensä päähän. Näiden tilalle voidaan istuttaa pienpuita ja pensaita.

Esplanadilla on ainakin 1860-luvulta lähtien ollut kukkivaa pienpuu- ja pensaslajistoa. Yksittäispensaita ja pienpuita suositellaan istutettavan etenkin Runebergin esplanadin itä- ja länsipäihin, sekä Teatteriesplanadille ja Kappeliesplanadille puuston uusimisen yhteydessä (ks. kuvat 205 ja 206), kuitenkin niin, että puiston keskikäytävä jää vapaaksi. Puuvartisissa kasveissa on pidettävä 1800-luvun lajistossa. Runebergin esplanadin leikatut pensasaidanteet tulee leikata 1990-luvun suunnitelmaa mukaillen kahteen korkeuteen (ks. kuva 206). Keskikäytävän varsilla taempi pensasaidanne on korkeampi istutusalueen läpikulkemisen ehkäisemiseksi. Kioskialueita rajaavat pensasaidat pidetään niin ikään riittävän matalina, jolloin näköyhteys terassien ja keskikäytävän varrella säilyy. Nykyään ne ovat ylikasvaneita. Kartassa (s. 142) osoitettujen alueiden ulkopuolelle ei suositella istutettavan pienpuustoa tai yksittäispensaita. Massapensasistutukset eivät kuulu Esplanadin puistoon.

KEHITTÄMISPERIAATTEET - Muu kasvillisuus

Kuva 206. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2025.

PENSAAT JA PIENPUUT
Alue soveltuu kukkiville pensaille ja pienpuuille. Niitä suositellaan istutettavaksi etenkin puuston uusimisen yhteydessä.

PENSASAI DANTEET
Alueella olevat leikatut pensasaidanteet.
- korkeus 40 cm
- korkeus 80 cm

KAUSI-ISTUTUKSET
Alueelle suositellaan istutettavaksi kausi-istutuksia tai ryhmäruusuja. Kausia on kolme: kevät, kesä ja syys/talvi.

RUUKKUISTUTUKSET
Alueelle voidaan sijoittaa kausi-istutuksia ruukuissa.

NURMI
Alueella on nurmipinta.

VESIALLAS

Tarkastelualueen raja

Erottajanaukion alue, ks. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisut 2016:12.

Kausikasvi-istutukset. Esplanadille istutettiin kukkia vuonna 1885 pystytetyn J. L. Runebergin patsaan somistamiseksi ja sen keskeisen aseman korostamiseksi. Helsingin kaupunginpuutarhuri Svante Olsson tuli 1800-luvun loppuvuosina ja 1900-luvun alkuvuosina tunnetuksi siitä, että hän antoi istuttaa Runebergin patsaan ympärille ja muuallekin Esplanadille hyvin runsaasti erilaisia kukkia ja että hänen käyttämänsä lajikkeet ja hänen laatimansa kausikasvien aina uudenlaiset sommitelmat herättivät huomiota. Olssonin mehikasviryhmissä oli upeutta, mutta ne olivat väritykseltään hillittyjä edustaen lähinnä vain vihreän eri sävyjä. Kausikasviperinnettä jatketaan ja Esplanadilta löytyvät aina "Suomen upeimmat istutukset". Kausikasvien tulee siis olla kunnianhimoisia, mutta samalla värien somittelun suhteen tulee käyttää harkintaa niiden sovittamisessa kaupunkikuvaan. Kausi-istutuksia suositellaan istutettavan kartassa merkityille alueille.

Kappelinesplanadin kasvillisuusalueiden laatu ei vastaa alueen arvoja; perennaistutusten kunto on puutteellinen ja nurmialueet ovat kuluneita. Kappelinesplanadin nurmialueita laajennetaan, mikä vahvistaa puistosommitelman keskiakselia ja lisää alueen viihtyisyyttä. Suihkualtaiden ympärille voidaan tehdä kausikasvi-istutukset nykyisten perenna-alueiden sijaan.

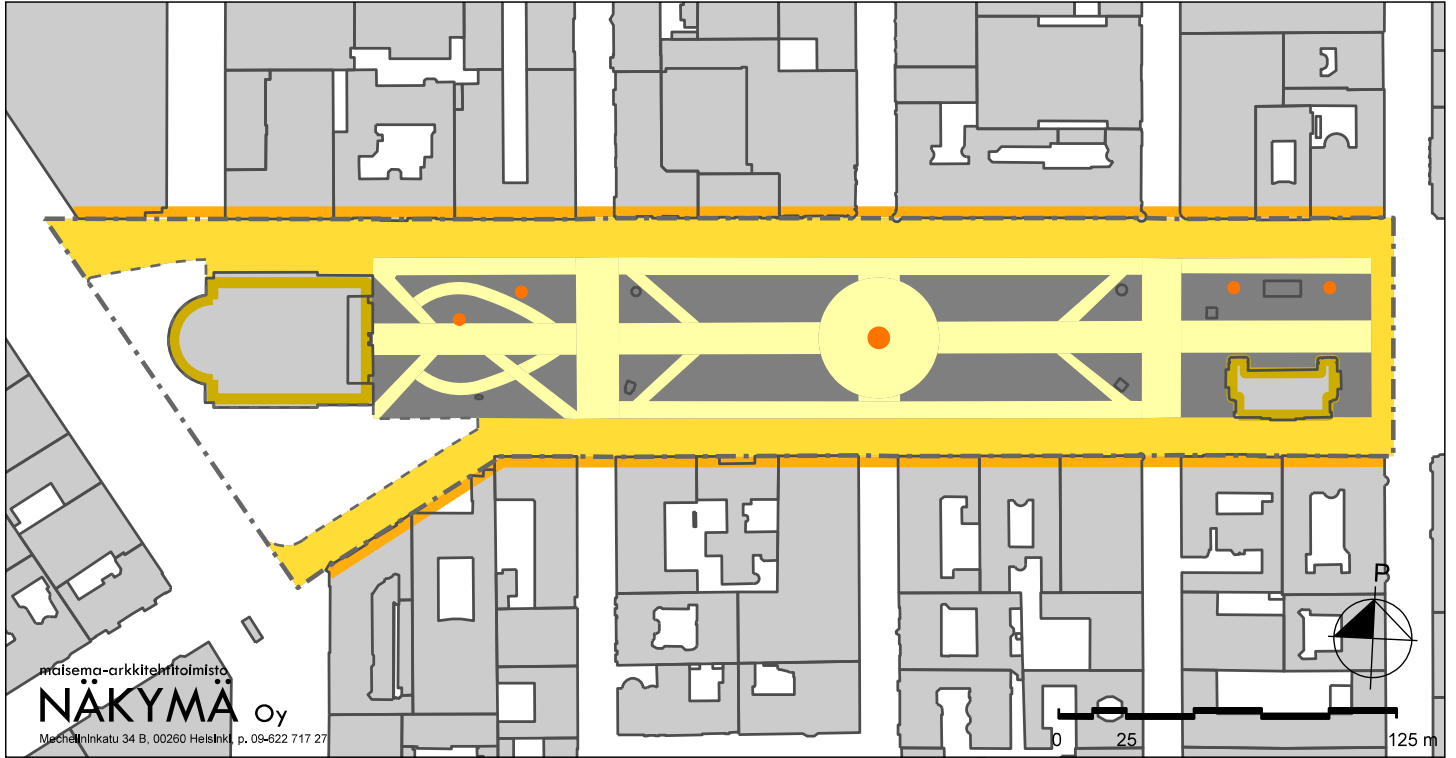
Alueen ulkotarjoilualueita rajattiin jo 1800-luvulla muusta puistosta näyttävin kausikasviryökkäistutuksin. Se on alueelle huomattavasti paremmin sopiva tapa rajata niitä, kuin nykyiset järeät kaiteet, verkkoaidat, muurit tai muovikasvit.

Kuva 207. Runebergin patsaan ympäristön kesäkukkaistutuksia vuonna 2016. Istutukset tulee suunnitella puiston arvon mukaiseksi, ja värien somittelun suhteen tulee käyttää harkintaa. ML 2016.

KEHITTÄMISPERIAATTEET - Valaistus

Kuva 208. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, 2017.

Alueen valaistuksen suunnittelussa huomioidaan sen asema Helsingin historiallisessa keskustassa. Tavoitteena on alueen maisemakuvan hierarkiaa tukeva valaistus, jonka suunnittelussa huomioidaan alueen kulttuurihistoriallinen merkittävyys. Katujen ja puiston nykyinen valaistustapa toteuttaa kehittämisperiaatteita, jotka tulee säilyttää.

KADUT
Esplanadikatujen nykyinen valaistustapa säilytetään. Katualueen valaistuksen päivänäkymää kehitetään. Kausivalaistusta kehitetään jatkossa Esplanadin katualueilla kulttuurihistorialliset ominaispiirteet huomioiden.

PUISTO
Nykyiset valaisimet säilytetään. Puiston pääkäytävät ja puiston läpi kulkevat katuosuudet valaistaan nykyisillä puisto-valaisimilla. Alueella olevien ulkotarjoilualueiden valaistus suunnitellaan yhteensopivaksi muun puiston valaistuksen kanssa.

KOHDEVALAISTUS
Puistossa olevat muistopatsaat ja veistokset kohdevalaistaan. Puistossa ei kohdevalaista yksittäisiä puita.

JULKISIVUVALAISTUS
Esplanadikatujen julkisivut valaistaan nykyisten periaatteiden mukaan.

Puistossa olevien arvorakennusten (Ruotsalainen teatteri ja ravintola Kappeli) julkisivujen valaistusta voidaan kehittää.

Aluetta ei valaista pysyvillä valaisimilla. Kausivalaistus alueella on mahdollinen.

Tarkastelualueen raja

Erottajanaukion alue, ks. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisut 2016:12.

Kuva 209. Katujen nykyiset valaistusperiaatteet säilytetään. Valokuva Juhana Konttinen. Helsingin kaupunki.

Valaistus

Kävelykeskustan mahdollisen laajentumisen ja keskustan liikennesuunnitelmien edistyessä katutilan jäsentely tulee muuttumaan, jolloin myös alueen valaistustarpeet voivat tulevaisuudessa muuttua.

Nykyään Esplanadin alue on osa Esplanadi-Bulevardin RKY-alueita ja rajautuu itäreunastaan Kauppatorin RKY-alueeseen. Esplanadilla tavoitteena on alueen maisemakuvan hierarkiaa tukeva valaistus, joka ottaa huomioon alueen merkittävät arvot ja sen aseman keskeisenä osana Helsingin historiallista keskustan aksellisommitelmaa.

Katujen nykyiset palkitut valaistusperiaatteet säilyvät, mutta valaistuksen päivänäkymää kehitetään. Tavoitteena on uusi kaupunkikuvaan sopiva valaisintyyppi, joka ei koolla tai muutoin ulkoasullaan muodosta huomiota herättävää uutta kerrostumaa. Esplanadikatujen julkisivut valaistaan jatkossakin nykyisin periaattein. Puistossa olevien arvorakennusten (Ruotsalainen teatteri ja ravintola Kappeli) julkisivujen valaistusta voidaan kehittää. Näiden rakennusten valaiseminen olisi puisto- ja katualuekokonaisuuden kannalta eduksi.

Tavoitteena on, että puiston nykyinen valaistus säilyy. Sen lähtökohtana on, että pimeän ajan ilme ja valaisinsijoittelu tukee puiston tilarakennetta ja promenadimaista luonnetta. Nykyiset puistovalaisimet säilytetään. Valoa voidaan haluttaessa lisätä puiston keskeisillä alueilla, kuten Runebergin patsaan ympäristössä, esimerkiksi tarkastelemalla mahdollisuuksia kehittää alueen valaistustapaa. Puiston valaistuksen yhtenäisen ilmeen takaamiseksi kohdevalaistaan jatkossa ainoastaan alueen muistopatsaat ja veistokset. Puiston ominaisluonteeseen kuuluvat eritasoisesti valaistut, myös hämärämät alueet. Ulkotarjoilualueiden valaistus suunnitellaan yhteensopivaksi muun puiston kanssa.

Kausivalaistuksen suunnittelussa huomioidaan kulttuurihistoriallisten puiston ja katujen maiseman ominaispiirteiden säilyttäminen ja vahvistaminen. Kausivalaistuksen on oltava taiteellisesti korkeatasoista, ja sen erikoisaiheet voidaan toteuttaa siten, että puiston ominaispiirteet eivät häiriinny. Kausivalaistuksen ei tulisi vahingoittaa puiston kasvillisuutta.

Kuva 210. Istuskelijoita 1900-luvun alun Esplanadilla. Runebergin esplanadin reunat olivat silloin oleskelukäytössä. Frans Nyberg, 1906. SLSF.

Kuva 211. Runebergin esplanadi täyttyi teltoilla ja nälkäisillä kaupunkilaisilla ravintolapäivänä toukokuussa 2017. TP.

Tapahtumat

Alueen käyttöpaineet ovat lisääntyneet viime vuosikymmenten aikana. Esplanadista on kehittynyt yksi Helsingin tärkeimmistä nähtävyyksistä. Alue on keskeisen sijaintinsa vuoksi ollut myös suosittu tapahtuma-alue. Jatkossa suuria tapahtumia aletaan järjestää muualla keskustassa siihen paremmin soveltuvilla alueilla, etteivät puiston arvokkaat rakenteet ja kasvillisuus kärsi turhaan tapahtumista.¹⁸⁴ Tätä periaatetta puoltaa myös UNESCO:n tukeman kansainvälisen asiantuntijajärjestön laatima Firenzen julistus, joka käsittelee historiallisten puistojen ja puutarhojen suojelua. Julistus toimii suosituksena ja määrittelee suojelun menetelmät sekä hoidon, restauroinnin ja käytön periaatteet. Julistuksen artiklojen 18–19 mukaan historiallisen puiston yleisömäärää tulee rajoittaa, jotta yleisö ei vahingoita puistoa eikä sen välittämää kulttuuriviestiä.¹⁸⁵

Esplanadin keskikäytävä ei ole tapahtuma-alue, vaan se on suunniteltu promenadiksi. Keskikäytävä tulee varata sen käyttötarkoitukselle eli kävelyllä ja istuskelulla. Esplanadilla järjestettävät esitykset rajataan Kappeliesplanadilla sijaitsevalle soittolavalle. Pysäköintiä puistossa ei sallita missään tilanteessa.

Tapahtumat ja etenkin niiden myötä puistoon sijoitettavat ylimääräiset varusteet ja rakenteet heikentävät puiston edustusarvoja ja käyttötarkoituksen mukaista käyttöarvoa. Esplanadi on ensisijaisesti historiallinen puisto ja kaupunkilaisten virkistysalue, ja sen tulee säilyä sellaisena.

Lähteet ja kirjallisuus

Haastattelut

Olli Markkanen, yksikön päällikkö, Kaupunkitekniikka / Helsingin kaupunki / Kaupunkiympäristö / Rakennukset ja yleiset alueet.
Haastattelu 10.8.2017.

Nykytilan valokuvat

Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy ellei toisin mainita.

Lyhennykset

BHSK = Berättelse angående Helsingfors stads kommunalförvaltning

Hbl = Hufvudstadsbladet

HKKK = Helsingin kaupungin kunnalliskertomukset

HS = Helsingin Sanomat

HT = Helsingfors Tidningar

Arkistolähteet

Helsingin kaupungin museon kuva-arkisto (HKMKA)

Helsingin kaupungin Sinetti-arkisto (HSA)

Helsingin kaupunginarkisto (HKA)

Berndt Aminoffin henkilöhistoriallinen kortisto Bb:c

Maistraatin pöytäkirjat

Maistraatin rakennuspiirustukset

Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluvirasto (KSV): asemakaavat ja niiden havainnekuvat, liikennesuunnitelma

Helsingin kaupungin rakennusviraston katu- ja puisto-osaston arkisto (KPOA)

Laine, Sirkku. – Esplanadi. Yksi kaupungin hienoimmista koristuksista. (Päiväämätön käsikirjoitus)

Puistokortit

Suunnitelmapiirroksia

Kansallisarkisto (KA): Helsingin uudelleenrakentamiskomitea: Komitean kertomukset toiminnastaan 1811–1825

Kaupunkimittausosasto (KMO): asemakaavakooste, ilmakuvat, kantakartat

Kaupunkimittausosaston arkisto (KMOA)

Museovirasto, historian kuvakokoelmat (MVKA)

Svenska Litteratursällskapet i Finland (SLSF), arkiv

Svenska Teaterns arkiv

Åbo akademis bildsamlingar (ÅABS)

Internet-lähteet

Museovirasto, Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. www.rky.fi.

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Huom. Alaviitteissä kertaalleen mainittuja sanomalehti- ym. artikkeleita ei ole toistamiseen mainittu seuraavassa luettelossa.

Ahde-Kjälman, Aili-Salli.– Kotini vuosisadan lopun Helsingissä, kolmas painos. Helsinki 1964. Alho, Asmo ja Uljas Rauanheimo.- Helsinki ennen meitä. Helsinki 1947.

Arkkitehtitoimisto Okulus Oy.– Kauppatori – Kaupunkirakennehistorian selvitys. Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisu. 2016.

Arkkitehtuuritoimisto Antero ja Ulla Markelin.– Esplanadin valaistussuunnitelma. Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluvirasto. Helsinki, 1987.

Bilder från Helsingfors stadsplanteringar. Kaktégrupperna kring Runebergsstatyn i Esplanaden 1910. Kirjoittaja: O.L. [todennäköisesti Ossian Lundén]. Finska trädgårdsodlaren 4, 1910.

Dezallier d'Argenville, Antoine-Joseph.– La théorie et la pratique du jardinage, 4. Edition. Paris 1747. [Facsimile 2003].

Elmgren, S. G.– S. G. Elmgrenin muistiinpanot. Suomen historian lähteitä II. Julk. Aarno Maliniemi. Helsinki 1939.

Engel, C.L.– Kirjeet. Bref. Briefe 1813-1840. Toim. Mikael Sundman. Entisaikain Helsinki 12, 1989.

Ganivet, Angel.– Suomalaiskirjeitä Helsingistä 1896-1897. Suom. Kaarle Hirvonen. Helsinki 1964.

Hampel, Carl.– Die deutsche Gartenkunst, ihre Entstehung und Einrichtung. Leipzig 1902.

Helsingin kaupungin rakennusviraston arkkitehtuuriosasto: Kiinteistöviraston hallinnassa olevien suojeltujen kioskien inventoinnit, luonnos 2013.

Helsinki herra Hertzbergin silmin. Toim. Ralf Martinsen. Entisaikain Helsinki 16, 2004.

Äström, Sven-Erik. - Samhällsplanering och regionsbildning i kejsartidens Helsingfors. Studier i stadens inre differentiering 1810-1910. Helsingfors stads publikationer 6. 1957.

Viitteet

1. Museovirasto: Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY, Helsinki, Esplanadi-Bulevardi.
2. Näitä nimityksiä on käytetty myös jonkinlaisina lempi- tai pilkaniminä.
3. Vrt. Rancken, s. 26: "Troligt är likväl, att namnet står kvar som ett minne av de fästningsverk, som planerats i stadens centrum och sålunda verkligen syftar på dess ursprungliga, fortifikatoriska betydelse (fästningssplanad). Sedermera har ordet fått betydelsen av planerad promenadplats... enligt av kejsaren år 1810 approberad plan, fästningsverk på Ulrikasborgsbergen i Helsingfors var en beslutad sak och att fästningszonen, inom vilken inga byggnader på murad stenfot finge anläggas, sträckte sig något norr om Esplanaderna ...". Ks. Kostet, s. 26 f. ja hänen kuvatekstiaan sivulla 27. Kostetin mukaan Ehrensivärden suunnitelman jälkeen laadittiin vielä useita Helsingin linnoittamista koskeneita suunnitelmia.
4. Huom. Dezallier d'Argenville käyttää esplanade-sanaa merkitsemään myös yksityispuutarhan suoraa ja leveää keskikäytävää 1700-luvulla julkaisemassaan puutarhataidetta koskevassa kirjasan. Sanaa käytetään nykyään kuitenkin vain linnoitusterminologian ja kaupunkien julkisten puistojen yhteydessä.
5. "Promenaden bey Leipzig", hrsg. Gertrude Lichtenberger. Leipzig 1781.
6. Helsingissä käytettiin Liisanpuistikosta aikoinaan nimeä Elisabethesplanaden, ja Lapinlahden puistoa kutsuttiin nimellä Esplanaden vid Lappviksgatan, Hbl. nro 234, 30.8.1890, s. 2.
7. Tämä käy ilmi mm. Helsingin maistraatin ilmoituksista, ks. esim. HT nro 43, 13.4.1861, s. 3: "ombesörja renhållningen uti stadens esplanader och öfriga trädplanteringar". Kappeliesplanadista käytettiin eräissä yhteyksissä nimeä "promenaden" merkityksessä "puistikko", ks. myös alla Reuterin käyttämää ilmaisua "promenadplatser".
8. Vanhan Vaasan keskellä olevan puistokadun nimi on Hofrätts-esplanaden eikä nimitys "esplanadi" liittynyt sielläkään linnoitustekniisiin kaavailuihin. Uudessa eli nykyisessä Vaasassa oleva Korsholman puistikko (Korsholmsesplanaden) sai nimensä linnan mukaan.
9. Puiston kolmiosaisuuden takia siitä käytettiin monissa ruotsinkielisissä lähteissä monikkomuotoa esplanader, kuten myös seuraavasta viitteestä käy ilmi.
10. Reuter, s. 46: "Sin skaldekonung Johan Ludvig Runebergs staty har Finlands folk till ett uttryck af sin tacksamhet upprest i själfva centrum af sin hufvudstad, i den mellnersta och största af dess vackra och väl vårdade, i riktning från väster till öster gående planterade promenadplatser, hvilka af en eller annan anledning i Helsingfors erhållit den föga väl valda benämningen esplanader."
11. Ns. Hattujen sodan yhteydessä venäläiset olivat hyökänneet Helsinkiin vuonna 1742 myös tältä suunnalta.
12. Ajatus ei ollut uusi. Kluuvilahden täyttämistä oli ehdotettu jo 1700-luvulla. Sotapäällystöstä oli kuitenkin vastustanut sitä, koska vesialue suojasi tuolloin lähinnä Kruununhaan alueella sijainnutta kaupunkia vihollisen hyökkäyksiltä ao. suunnalta.
13. Komitean laatima alkuperäinen kartta on hävinnyt.
14. Pakarinen e. a. s. 19, ovat sitä mieltä, että kanava oli heikosti hahmotettu jo vuoden 1812 asemakaavalle /kartalle. Myöhemmästään kanavasuunnitelmasta on olemassa useita hiukan toisistaan poikkeavia versioita, ks. Muthreich.
15. Blomstedt, s. 237.
16. Kuvamateriaali, s. 14.
17. Katajanokan kallioiden piirretty muureja tai valjeja useille, joihin ei kaikille kanavasuunnitelmaa esittäville kartoille.
18. Huom. kanavasuunnitelmaa esittävistä kartoista on olemassa erilaisia versioita, - ks. esim. Engel 156 f., Lilius, kuva 4, Wasastjärna, kuva sivulla 25, Pöykkö, kuva sivulla 16.
19. Myöhemmissä suunnitelmissa niitä ei enää esiinny.
20. Kaupungin päättävät tahot joutuivat ratkomaan pohjavesiongelmaa vielä useaan otteeseen tulevina vuosikymmeninä. Ks. esim. kertomus 2, 1875-1879, s. 32-36 (Kluuvin kuivattaminen) ja s. 356-367 (Ns. Keski-Esplanadin kuivattaminen ja uudelleenjärjestely). Esplanadipuiston kuivattamiseksi suunniteltiin vuonna 1879 mm, että sen alle rakennettaisiin viemäri, joka johtaisi liikavedet Eteläsatamaan. HKKK 1879, s. 32-36.
21. Ramsay I, s. 129 - ks. jäljempänä olevaa lainausta.
22. Lilius, kuva 9.
23. Lilius, kuva 24, - päävahti Esplanadin päässä.
24. Alueen nimi oli siihen aikaan Allmänna Promenaden. Ravintoloitsija Kajsa Wahllund perusti sinne ravintolan 1839, ja puisto sai sittemmin hänen mukaansa nimen Kaisaniemi.
25. Engel, s. 276.
26. Ks. Topelius, s. 17: "Mielipahakseen täytyi noiden kunnan porvareiden katsella, kuinka vimmatun laajat esplanadit, mielettömät torit, yleiset rakennukset laajoina neliöineen ja nuo kallit rantalaiturit, jotka olivat vallan tarpeettomia entisajan hiljaisille lastiproomuille, nielivät monta hyödyllistä talonpaikkaa, kodikasta puutarhaa, aita ja ulko-huonetta. Vuorten räjäyttäminen, mikä ilkeytö luontoa kohtaan! Kluuvilahden täyttäminen, mikä kaupungin varojen hauta!"
27. J. W. Snellmanin talo sijaitsi Yrjönkadulla ja sen katunumero oli 24 (vuoden 1835 paikkeilla). "Naapurin aita peittyi koivujen ja lehmusten rivistöön, joiden siimeksessä puutarhaan päin avoimeksi rakennettu huvimaja Floran patsaineen kesähelteellä soi vilpoista varjoa. Syreeni- ja jasmikepensaat tuoksuivat ja kukkaistutusten väriloistoa tehostivat hyvin hoidetut nurmikot. Perheenpää multasi itse ruusut sekä leikkeli ja kasteli huolellisesti hoidokkejaan. --- Tähän luotiin yhteisvoimin vallan Edenin tarha, josta eivät omenapuutkaan puuttuneet." Snellman-Borenus, s. 399 f.
28. S. 134.
29. S. 134.
30. S. 145 verso.
31. Elmgren, s. 410, arveli vuonna 1861, että puut oli istutettu silloin kun Esplanadi perustettiin: "I Esplanaden börjar man nu hugga ner hvarannan af de stora präktiga pilarne, som troligen stått der sedan Esplanadens anläggning för 40 år sedan. I deras ställe uppväxa nu ditplanterade almar, som dock icke tyckas trifvas rätt väl." August Schuman, ks. alla, näyttää myös olevan sitä mieltä, että piilipuut oli istutettu 1820-luvulla. Hän mainitsee asian teoksessaan 1830-luvun Helsinkiä koskevassa luvussa. Myös erään vuodelta 1879 peräisin olevan muistelman mukaan piilipuut reunustivat Kappeliesplanadiakin jo hyvin varhain eli silloin kun niiden välissä ollut alue oli vielä pelkkää niittyä, Hbl. 9.2.1879, nro 34, s. 2.
32. "Rakas Helsinki", s. 54, kuva 80. Eräiden tietojen mukaan piilipuut olisi istutettu vasta 1840-luvulla, mutta tämä ei voi pitää paikkaansa, ks. ylläolevia viittauksia Elmgrenin ja Schumanin julkaisuihin.
33. Pöykkö, s. 100.
34. Vainio-Korhonen, s. 40.
35. Elmgren ja Schuman viittaavat niihin yleisluontoisesti ja Wasastjärna, s. 126 ff, viittaa myös siihen, että niitä leikattiin, jotta ne tuuhettuisivat. Myöhemmin niiden alle istutettiin jalavia ja piilipuita alettiin kaataa vuonna 1861, Elmgren s. 410.
36. Laineen, s. 10 f ja av. 17, mukaan Esplandin istutustyö olisi annettu kauppias Enningille, joka olisi hoitanut sitä huonosti. Hän viittaa maistraatin pöytäkirjaan, mutta se näyttää koskevan Enningin ja Etholenin välistä riita-asiaa, johon liittyi yksityistä pesänjakoa koskevia erimielisyyksiä, toisen osapuolen oleskelu Tukholmassa eli poissaolo tärkeästä kokouksesta yms. Pöytäkirjassa mainitaan käsite "Esplanade plantaget", Enningin kaadattamat puut ja hänen sarkemänsä taimit. Pöytäkirja on hyvin lyhytsanainen ja sen vuoksi vaikeasti tulkittavissa; se näyttää kuitenkin koskevan Engelin suunnittelemaa teatteria ympäröineen alueen tasoittamista, eikä alueen istuttamista, ks. yllä.
37. HT nro 12, 14.2.1829, s. 3: "Medels å Rådhuset den inne varande februari kl. 11 f. m, anställande Entreprenad-Auction, kommer bestyret med de å Esplanaden härstädes befintlige inhägnaders widmagthållande att till den minstfordrande utbjudas."
38. Jälkenrakennuskomitea, s. 134, 17.8.1825.
39. Hbl. 9.2.1879, nro 34, s. 2.
40. Ibid.
41. Lilius, kuva 24.
42. Le Moinen akvarellin tarkkaa maalaamisvuotta ei tunneta. Se on silloin tällöin ajoitettu vuoteen 1817, koska tämän ruotsinmaalaisen taitelijan sanotaan oleskelleen Suomessa vain vuoteen 1820 saakka. Tämä ajoitus on kuitenkin ristiriidassa W. Galjaminin samaan vuoteen ajoitetun akvarellin kanssa, jolla näkyy - mahdollisesti - hyvin pieniä, vastaistutettuja puita. Galjaminin kuvassa näkyvät seipäät eivät ehkä kuitenkaan ole vastaistutettujen puiden tukikeppejä, vaan ehkä vasikkahaan eri osastoja erottaneiden aitojen seipäitä. Samalla kohtaa on puurivi myös Engelin kenraalikuverneröörin palatsin sijoitusta koskevassa suunnitelmassa, joka on ajoitettu vuoteen 1837. Lilius, kuva 24.
43. Åström, kuva sivulla 22.
44. KA. Lilius, s. 11.
45. Ramsay I, s. 37: "...vårt gamla och på stora minnen rika Thaliatempel i Helsingfors, byggt av trä efter ritning av Engel, ... Det tog sig likväl rätt prydligt ut, omgivet av en halvcirkel av lönnar,..."
46. Yhdistys omisti ainoastaan teatterirakennuksen, jota se vuokrasi kiertäville teatteri- ja oopperaseurueille. Teatteritoiminta alkoi vuoden 1827 keväällä.

47. Helsingin kaup.arkisto, Berndt Aminoffin henkilöhistoriallinen kortisto Bb:c "... viktualiehandlaren Lars Fredrik Enning ... att den omkring nya Teaterhuset befintliga plats, som kommer att planeras... att planeringen måtte åt honom överlätas..."
48. Maistraatin pöytäkirjat 1.12.1827.
49. Alueen istuttaminen kuului Teatteriyhdistyksen tehtäviin.
50. Karisto, s. 5.
51. Kaupungin jo hyväksymän asemakaavan mukaan Esplanadin piti jatkaa esteettömästi Henrikiesplanadille saakka, ja teatteritalo oli ollut tarkoitus rakentaa Kasarmintorin eteläisivulle.
52. On kuitenkin huomattava, että Engel ei ole tasapainottanut suunnitelmaansa siten, että hän olisi piirtänyt puurivin sommitelman eteläreunallekin, vaikka em. kanavasuunnitelmaan oli merkitty kaksinkertainen puurivi Teatteriesplanadin molemmiin puoliin.
53. Lindberg-Rein, s. 98. Siihen liittynyt portti suljettiin yöksi. Puistojen aitaaminen ja niiden porttien sulkeminen yöksi on edelleen normaalia monissa keski- ja eteläeurooppalaisissa kaupungeissa.
54. Tämä asia jää Esplanadin historian kannalta epäselväksi. Aukio on merkitty mm. Simon Grönlundin vuonna 1832 piirtämälle tonttikartalle (Åström, s. 89) sekä muille dokumenteille, mutta esim. Fredrik Tengströmin vuonna 1838 julkaisemassa litografiassa ja monissa muissa lähteissä ao. käytävä kulkee Kappeliesplanadin halki suorana.
55. Åström, s. 89.
56. Z. Topelius, *Sångar I* (1850). Runo on kirjoitettu ilmeisesti 24.4.1850. – "Bahytti" oli naisten käyttämä lämmin, myssymäinen talvihattu, ja Topelius viittaa runossaan siihen, että se oli varsin outo päähine auringon helakasti paistaessa. Ehkä "vanha täti" oli juuri sen takia niin kuumissaan, että hänen piti pyytää luutnanttia noutamaan itselleen lasillinen limonadia "kappelista"?
57. Ks. Hoffmann, s. 411 ff.
58. Ranskan kuningatar Marie-Antoinette'lla oli Versailles'n puiston ns. Hameau'n alueella karjaa, taiteellisesti somistettu navetta ja maitohuone. Myöskin Venäjän keisarinna Marialla, Aleksanteri I:n äidillä, oli maitohuone Pietarin lähellä sijaitsevan Pavlovskin palatsin puistossa.
59. Rancken, s. 29. Hän kirjoittaa M. Weckströmin muistiinpanojen mukaan: [Jerngrenin paviljonki rakennettiin] "sedan man efter mycket krängel nedrivit det förra av sten, (?) som mera liknade ett avträde."
60. Wasastjerna, s. 90 ff.
61. Topelius, *Skrifter IV*. Red. Pia Forssell e.a. SLSF 770, 2012.
62. Ramsayn mainitsemat ahtaat puusohvat sijaitsivat ilmeisesti Jerngrenin koirun sivusiipien alla.
63. Lindberg-Rein, s. 98.
64. Kaupungininsinööri T. Tallqvistin mukaan pohjavesi oli kuitenkin vielä vuoden 1877 paikkeilla vain noin kyynärän eli noin 60 senttimetrin verran maanpinnan alapuolella, ja lahden pohja oli 8 metriä paksun liejukerroksen peittämä.
65. Schauman, *Pappersluktan* 21, s. 1, Wasastjerna s. 93.
66. Lönnrot oli ottanut hoitaakseen ilmeisesti myös Bulevardin ja Kasarmintorin istutukset, maistraatin pk 13.6. 1840.
67. Maistraatin pk 30.7. 1845. (Wennström näyttää joskus nimittäneen itseään kaupungipuutarhuriksi, ks. esim. Helsingfors Tidningar, nro 72, 16.9.1846, s. 3. Sitä arvoa hänellä ei kuitenkaan ollut.)
68. Maistraatin pk 13.10.1855.
69. Ks. Muistoja lapsen ja hopeahapsen I, s. 129.
70. Alkuperäisteos "La Finlande" julkaistiin vuonna 1845.
71. Puisto oli tuolloin nykyistä suurempi ja avarampi ja sieltä avautui laajoja näkymiä merelle.
72. Hartwallin kioski sijaitsi alueelle sittemmin pystytetyn Runebergin patsaan eteläpuolella (ks. kuvat 29 ja 34). Hartwall pystytti uuden kioskin Esplanadin puiston koillisnurkalle. Se oli toiminnassa vain lämpimänä vuodenaikana, ja sen myyntikausi alkoi yleensä vapunpäivänä.
73. Torilta tultiin ostamaan tuoreita elintarvikkeita, joita ei siihen aikaan juuri muualta saatu. Monet ihmiset tulivat torille ilmeisesti keittäjäntätiensä kera. Torilla oli ns. kantajapoikia, jotka auttoivat ostosten kantamisessa, vrt. Ahde-Kjälman, s. 36.
74. Ramsay, s. 37: "Det [= teaterhuset].... ej ännu genom några tillskärningar, framsteg eller baksteg eller sidosprång, gjort till ett konglomerat av ruckel, som det senare blev."
75. Elmgren, s. 393: "25. 10. 1860. I dag togs det provisionella planket kring teaterhuset bort, så att man nu först kunde riktigt se huru byggnaden tar sig ut – visserligen mycket bättre än när det skymdes av det fula planket. Markens planering rundtomkring är också snart fullbordad med sina planteringar, som göras med mycket skicklighet af hr. Helm." Kyseinen herra oli Carl J. Helm. Hän oli kotoisin Saksasta ja hänet oli aikoinaan kutsuttu Helsinkiin suunnittelemaan ja huolehtimaan Kaivopuiston perustamisesta. Helm jäi Suomeen, ja hän johti sittemmin useiden yksityisten ja julkisten puistojen suunnittelua ja istuttamista täällä.
76. Elmgren, s. 413: Den 11 april, 1861. I dag släpades sista virket bort ifrån Gamla teaterns plats i Esplanaden, så att nu endast grundvalen återstår i ruiner skräpande bredvid nya teater." Engelin piirtämä teatterirakennus siirrettiin Henrikiesplanadille, nykyiselle Mannerheimintielle, J. K. Paasikiven muistomerkkin tienoille, jossa se toimi pitkään Arkadia-teatterin nimellä.
77. Ks. yllä, nimimerkki W. W.'n kuvausta vuodelta 1829.
78. "Till theatern går annars ingen numera utan att i förbifarten säga ett godt ord om den nya squaren derutanföre. Denna square som nu är fullfärdig, hota att i framtiden komma att med "lilla kalfhagen" kämpa om Helsingforboernas hjertan. Den är så glad och vacker, och anlagd med den träffligaste beräkning af omgifningen och de äldre träd, lokalen hade att erbjuda. Det är hr Helm, samme man, hwilka gifvit planen till vår brunnsark som staden har att tacka för denna nya glädje och prydnad." HT nr. 75, 29.6.1861, s. 1 f.
79. Lilius, kuva 44.
80. Kaasuvalaistukseen liittyvistä sanomalehti uutisista ks. Kansalliskirjasto "Digitaalinen sanomalehtiarkisto" 1861.
81. Nimimerkki "Wandrare", *Folkvännen* nro 105, 7.5.1888: "lykttändarstegar".
82. Lilius, kuvat 69 f.
83. Helsingfors Börsförenings Tidning, nro 1, 5.1.1867, s. 2.
84. Tämä tapahtui maaliskuun lopulla 1867, Hbl. nro 72, 27.3.1867, s. 2: "I dag".
85. Wasastjerna, s. 135-137.
86. Hbl. nro 204, 3.9.1866, s. 3; Hbl. nro 34, 9.2.1879, s. 2. (Jerngren oli kotoisin Ruotsista, mutta hän oli yrittänyt esiintyä Helsingissä sveitsiläisenä, ilmeisesti sen takia, että sokerileipomotuotteiden valmistus ja kahviloiden pito oli kyseisenä aikana ensi sijaisesti sveitsiläisten käsissä niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa. Ilmeisesti Jerngrenin "sveitsiläisyyteen" uskottinkin Helsingissä jonkun aikaa. Esim. Topelius piti häntä yhtenä Helsingin neljästä "sveitsiläiskondiittorista". Topeliuksen mukaan Jerngrenin asiakkaat olivat "yngre tjänstemän och stamgäster bland borgerskapet", Vincent Vågbrytare, *Samlade Skrifter* 20, s. 200.
87. Hbl. 1879, Nr 34, s. 2.
88. Wasastjerna, s. 107.
89. Ks. digitaalinen sanomalehtiarkisto.
90. Hbl. nro 237, 11.10.1867, s. 1.
91. Erään vuodelta 1879 peräisin olevan tiedon mukaan siellä oli mm. "pieniä ulkomaalaisia puita". Hbl. nro 34, s. 2.
92. Finna, Internet-sivut, J. L. Runeberg.
93. Osakeyhtiö Suomen Puutarhayhdistys Helsingissä" perustettiin 12.12.1881 (sen Helsinkiin perustama puutarhakoulu aloitti toimintansa seuraavana vuonna ja Wallmarkista tuli sen johtaja, Simonen, s. 116, 119). Puutarhayhdistyksen perustamisesta ja Wallmarkin Helsinkiin siirtymisestä lienee sovittu kuitenkin jo aiemmin. (Simosen mukaan Wallmark toimi ennen Helsinkiin tuloaan Tukholman apulaiskaupunginpuutarhurina.)
94. KVpk 1881, s. 156 f.: "Asemapiirroksen ... mukaan halkaisisi Keskieplanadin Esplanadikatujen suuntainen leveä keskikäytävä, jonka reunat oli jätettävä vapaiksi puista ja korkeista pensaskasveista, niin että esplanadaan keskustaan sijoitettava Runebergin patsas näkyisi vapaasti eri etäisyyksistä. Patsaan ympärille jätettäisiin tilava aukio käytettäväksi juhlatilaisuuksissa. Jotta yleisölle tarjoutuisi varjoisia istumapaikkoja ja kävelyteitä, istutettaisiin esplanadaan kummallekin puolelle lehtikujat. Näiden tarkoituksena oli myöskin, että Esplanadikatuja tarpeen vaatiessa voitaisiin leventää lisäämällä esplanadaan puoleiset jalkakäytävät katuun ja käyttämällä lehtikujia jalkakäytävinä; ..." Asian käsittelystä syntyi kahnausta, *ibid.* s. 157. Sanomalehtitietojen mukaan Wallmark oli joutunut muuttamaan ja uudistamaan alunperin esittämänsä sommitelmaa.
95. Valiokunnan pöytäkirjoja ei ole säilytetty.
96. Suunnitelmapiirookseen tehtyjen merkintöjen perusteella.
97. KV pk. 1883, s. 288, vanh. sarja. Kaupunginvaltuusto päätti ao. kioskin suhteen myös, että kaksi niistä voitaisiin rakentaa F. A. Sjöströmin ja kaksi muuta A. T. Deckerin piirustusten mukaan.
98. Vuoden 1882 ns. Wallmarkin sommitelma. Huom. patsasta ympäröiville alueille on merkitty pari pyöreää ja muutama siipimäinen aihe. Ne saattavat tarkoittaa kukkaistutuksia, mutta tämä on epävarmaa, sillä tähän karttakopioon ei liity merkkien selityksiä.
99. Kaupunginvaltuuston vuoden 1888 toimintakertomuksessa mainitaan, että v. t. kaupunginpuutarhuri huolehti kaupungin muista istutuksista paitsi niistä, jotka olivat Runebergin patsaan ympärillä. Niiden hoidosta oli tehty erillinen sopimus Suomen Puutarhayhdistyksen kanssa, joka laskutti työstä 1,075 markkaa, (s. 95: "... handhades

underhållet af planteringen omkring Runebergsstatyn, på grund af särskildt aftal, utaf Finska Trädgårdsföreningen, som härför uppbär en ersättning af 1,075 mark.") Kaupunginvaltuuston kertomuksen mukaan kysymyksessä oli siis vain ao. istutusten ylläpito, mutta mahdollisesti myös itse kasvit oli hankittu Puutarhayhdistykseltä, kuten vuonna 1889, ks. seuraavaa alaviitettä.

100. KV. Pk. kert. ruots V. 1889, s. 96. Kasvien hinta oli 996, 42 markkaa.

101. Svante Olsson sommitteli pienen kukkaistutuksen myös Ritarihuoneen puistikkoon, mutta Ritarihuone vastasi sen kustannuksista.

102. Hbl nro 34, 1879, s. 2.

103. Hels. Kaup.arkisto, Maistraatin rakennuspiirustukset: "Ritning till offentlig afträde, att uppföras af sten i Teateresplanaden", Theodor Höijer, toukokuu 1888.

104. Viljo, s. 140 ja Ahde-Kjälman, s. 17 f: "Talo oli punavalkoinen tiilirakennus, jonka kadunpuoleisella pitkällä seinällä oli ovi ja sen kummallakin puolella pienet ikkunat sekä katolla nurkissa hauskat tornit. Talo oli kovasti sievä, aivan leikkitalon näköinen, ja minä olisin niin mielelläni halunnut leikkiä siellä, mutta mamma sanoi, että siellä käy vain setiä eikä siellä voi leikkiä."

105. KVPK 1879, s. 13 f, 1881, s. 163. Wetterhoffin panos sai myös julkista kiitosta osakseen, ks. Hbl 1879, nro 34, s. 2: käytäviä oli linjattu uudelleen, ruohokentät olivat mehevän vihreitä ja suihkulähteen ympärillä oli trooppisia kasveja.

106. Hbl, no. 130, 8.6.1877.

107. KVPK 1883, s. 284 f.

108. Tätä piirustusta ei ehkä ole arkistoitu; sen tekijästä ja ajoituksesta ei ainakaan näytä löytyvän tietoja. Huom. maistraatin rakennuspiirustusten joukossa on kuitenkin suunnitelma, jonka mukaan pyöreät altaat olisi sijoitettu Kappeli-ravintolan päätyjen ikkunoiden alle eikä musiikkisestradin molemmin puolin, kuten kuitenkin tehtiin.

109. Maistraatin rakennuspiirustusten joukossa on useita tähän projektiin liittyviä suunnitelmia vuodelta 1881.

110. Lännenpuoleisen altaan keskellä ollut sateenvarjoa piteleviä lapsia esittänyt valo siirrettiin sittemmin Linnanmäen huvipuistoon. (Samaa aihetta valmistettiin myös tekokivistä, ks. Yesterday's Gardens, sisällysluettelo vastaavasta oleva kuva.)

111. Alho-Rauanheimo, s. 79.

112. Esim. vuonna 1879 kaupunginvaltuusto epäsi "Kappelin" silloisen vuokraajan, kauppias A. J. Johanssonin anomuksen, että tämä saisi ympäröidä alueen rauta-aidalla niin, että sinne pääsisi vain Pohjoisesplanadikadulta. KVPK 1879, s. 13 f. Vuonna 1887 valtuusto epäsi puolestaan "Kappelin" seuraavan vuokraajan eli Josef Volontiksen tekemän anomuksen siitä, että alueen koilliskulmaukseen pystytettäisiin "rautainen vedenheittolaitos", vaikka rahatoimikamari oli jo puoltanut pienehkön määrärahanakin myöntämistä sitä varten. Kaup. valt. kertomus, 1887, s. 209.

113. Huom. arkkitehti kirjoitti itse sukunimensä täten: Blomkvist, ks. hänen allekirjoituksiaan ao. projekteissa.

114. BHSK 1889, s. 74: "... ett anbud att på sin bekostnad företaga en större utvidgning af byggnaden jemte ny anordning af Kapellesplanaden mot vilkor att det bestående arrendekontraktet förlängdes på tio år mot en förhöjd arrendeafgäld af 7,000 mk."

115. Ks. nimimerkki W.W. "Bref om Helsingfors och dess omgäfnin-gar", HT nro 13, 18.2.1829, s. 3.

116. Helsingfors Dagblad, no 287, 21.10.1875. Sanomalehtiartikkelissa ei mainita sen tarkemmin, mikä osa Esplanadista aidattiin. Joka tapauksessa Kappeliesplanadin vanha aita korvattiin vuonna 1877 uudella "susiverkolla" tai "jänisaitauksella"; siihenkään ei ilmeisesti oltu tyytyväisiä, ks. Hbl, no 130, 8.6.1877.

117. Rancken, s. 101, vrt. Helsingfors Dagblad, nro 117, 2.5.1878, s. 3.

118. Hbl, nro 234, 30.8.1890, s. 2: "Orkanen i förgår".

119. Hbl, nro 185, 12. 7. 1895, s. 2.

120. Schaman, Papperslyktan, s. 1 f.

121. "Illoiset, hyvin puetut lapset telmivät nurmikoilla", Topelius "Vedergällningens dag", ao. tekstilainaus on yllä. Kävelykeppi kuului siihen aikaan herrasmiesten pukeutumiseen. Kävelykepin heilutteluun Esplanadilla liittyy kuoronjohtaja ja säveltäjä Heikki Klemetin kuvaus hänen omasta varattomasta nuoruudestaan: "Ja kun minusta sitten tuli herra ja sain kepin, aina halusin siihen hopeanuppia, mutta varani eivät kannattaneet, täytyi tyytyä vain hopeoituun, joka pian kului messingin väriiseksi. En minä niitä tavallisia himoinnut, olivat niissä sovin-naisen komeasti samanlaisia, ja mitä lie konesulattamon hopeaa... minä teetan oikeasta vanhasta hopeasta nupin keppiini, koivukeppiini, jonka kävin norosta valitsemassa, ja joka on yhtä hyvä kuin ja kaunis kuin ruusupu. Nupin sellaisen kuin haluan ja heiluttelen sitä Helsingin esplanadilla!" H. Klemetti, Kuvat kulki, 2. painos. Porvoo 1943. S. 204.

122. HT 29.6.1861, nro 75, s. 1 f.

123. Myös Hbl:ssä, 9.2.1879, nro 34, s. 2, viitataan siihen, että lapset leikkivät Esplanadin puistossa.

124. Tätä kertomusta seuraa selostus Esplanadilla 1890-luvulla kiertäneistä limonaadikärkyistä ja niissä myydyistä mehuista.

125. Elmgren, 424: Topelius kirjoittaa puolestaan Helsinkiin sattumoisin joutuneesta köyhästä puolalaisesta piirustuksenopettajasta, jolla oli tapana kävellä Esplanadilla, "Frans Sedmigradsky".

126. Ibid.

127. Alho-Rauanheimo, s. 75.

128. Angel Ganivet, s. 182: "Laskiaisena huvitellaan kovasti. Mutta miten? Eräs rouva sanoi minulle: "Älkää unohtako mennä tänään Esplanadille – Esplanadgatan on kaupungin luontainen kävelypaikka; me kutsuisimme sitä nimellä Carrera – tulette näkemään, miten hauskaa siellä on." Kiersin Esplanadin kautta ja olin hyvän tovin paikoillani tungoksessa, sillä välin kun ohi ajoi muutamia kaksipyöräisiä kärryjä kuin saviastiahäkkejä, joihin oli sullottu ihmisiä kuin saviruukkuja. Jatkoin matkaani, mutta en nähnyt mitään, joten olin ilmeisesti jo nähnyt kaiken mikä minun pitikin nähdä. Täällä ei saa esiintyä naamioituna kadulla ja nuoret, joita on helppo tyydyttää, tyytyvät pukeutumaan kuten muinakin päivinä ehdolla, että saavat ajaa vaunuissa jonona ihmisjoukon hölmistyneiden silmien editse; kansaa taas on vielä helpompi tyydyttää: se tyytyy pelkkään tungokseen."

129. Aftonbladet nro 138, 17.6.1893, s. 3.

130. Hels. Kaup.arkisto, Maistraatin rakennuspiirustukset: Grahn, Hedman & Wasastjerna - Ritning till musikpaviljon att uppföras i Teateresplanaden invid Svenska Teatern af Helsingforsstad, November 1904, toinen säilynyt piirustus on päivätty "mars 1905". Vrt. Hbl. nro 91, 3.4.1905, s. 6 - kirjoittajan mielestä musiikkilava on häiritsevä ja hirviömäinen (vidunderlig).

131. Hels. Kaup.arkisto, Maistraatin rakennuspiirustukset: Valdemar Aspelinin piirroksella on päivämäärä heinäkuu 1909.

132. Helsingin kaupunginvaltuuston päätöksiä / Berättelse, nro 36, vuosi 1906, s. 119: "... nödig befunden omplantering af gräsplanerna i Esplanaden..."

133. Ramsay V s. 277 f: "Medan folkmassan under otålig förbuden stod utanför residenset, uppstod en plötslig panik. Man hade skymtat en liten trupp kosacker komma ridande uppför Kaserngatan och genast hördes det skräckinjagande ropet: "kosackerna komma!" Mera behöfdes icke för att sätta hela massan i rörelse, i vild flykt nedåt Salutorget. En förfärlig panik uppstod. Folkhoparna törnade mot det Kapellesplanaden omgivande järnstaket, som brast i stycken, varvid många personer störtade över varandra och flere svårt skadades, andra åter klämdes mot Kapellet veranda och sårades av glasskärvor och ändå flere klämdes och påtrampades i trängseln. Omkring femtio personer hade erhållit sådana skador, att de måste föras till kirurgiska sjukhuset eller andra sjukhus." Lakon takia sanomalehdet eivät ilmestyneet, mutta Ramsayn kuvaus on yhtäpitävä tapahtumista kirjoitettujen muiden kuvausten kanssa.

134. Istutusluettelo vuodelta 1900, liite 2. Huom. Runeberginpatsaan ympärillä olleet kaktusistutukset eivät olleet mitenkään ainoalaatuisia. Niitä oli myös Senaattorilla Aleksanteri II:n patsaan ympärillä (Suuri puutarhatietokirja I, Porvoo 1933, s. 325, kuva), Ainolan puutarhassa Oulussa (Puutarha 19, 1916, numeron 7, ensimmäinen sivu) ja eräissä yksityispuutarhoissa (valokuvia yksityiskokoelmissa). Vuoden 1888 kesällä Tukholman Humlegården-puistossa oli ollut kaktusistutus, ks. E. L. "Kaktéer, Echeverier, Sempervivum, Crassula o.d. växter till grupper i det fria", Tidning för Trädgårdsodlare 28, 1889, s. 17. Artikkelin kirjoittaja oli todennäköisesti lehden päätoimittaja Erik Lindgren. Artikkelissa mainitaan, että kyseiset kasvit viihtyivät erinomaisesti aurinkoisilla ja kuivilla paikoilla, missä muut kasvit eivät kunnolla menesty. Saman lehden vuoden 1890 numeroissa 6 f, kerrottiin puolestaan laajasti kaktuksien monistamisesta. On varsin todennäköistä, että Humlegårdenin istutus ja arvossapidetyn Ruotsissa ilmestyneen puutarhalehden artikkelit ovat myötävaikuttaneet Svante Olssonin kiinnostukseen kaktuksia kohtaan. – Patsaan ympärillä oli myös aiemmin keväällä ilmeisesti jotain istutuksia, lehdessä Folket mainitaan 30.4.1903, nro 17, s. 2, että krookuksia näkyi nurmella Runebergin patsaan ympärillä.

135. Nimimerkki O. L., Finska Trädgårdsodlaren 4, 1910, s. 139 -142, artikkeli "Bilderna från Helsingfors stadsplantering, Kaktégrupperna kring Runebergsstatyn i Esplanaden sommaren 1910", Kasvien määrä oli artikkelin mukaan 36 902 kpl. Kirjoittaja lienee saanut kasvien määriä ja hintoja koskeneen tarkan luettelonsa kaupungin Rakennuskonttorin puisto-osastolta. Kirjoittaja oli todennäköisesti Ossian Lundén.

136. Lähde kuten edellisessä alaviitteessä. Seuraavan vuoden istutusluettelon mukaan Runebergin patsaan ympärillä oli kausikasveja, ks. KA, Rakennuskonttori Bn:1, puisto-osasto, vuoden 1911 istutusluettelot.

137. Tätä ruusua pidettiin ilmeisesti erittäin hyvänä, ks. artikkelia "Några af våra bästa snittrosor", Finska Trädgårdsodlaren 5, 1911, s. 195 f. Artikkelin kirjoittaja oli nimimerkki O. L. [ks. yllä].

138. Hbl nro 198, 25.07.1905, s. 4

139. Paul Olssonin mahdollisuudet vaikuttaa Esplanadiin kaupungin rakennusviraston kautta päättyivät vuonna 1920, jolloin hän luopui em. virasta ja perusti oman suunnittelutoimiston.

- 140.** Svante Olsson, "Gärten in Finnland", Mitteilungen der Deutschen Dendrologischen Gesellschaft XXXVI, 1926, s. 199.
- 141.** Tämä penkkityyppi näkyy useissa Esplanadia esittävässä valokuvissa (ks. esim. Suuri puutarhatietokirja I, kuva sivua 456 vasta-päätä). Sekä kuvien että Saarelan s. 366 maininnan mukaan Esplanadilla käytetty penkki oli maalattu valkeaksi. Junttila 108 a (piirroskuva ao. tyypistä).
- 142.** Blomqvist oli aiemmin toiminut Oulun kaupunginpuutarhurina, ks. "Stadsträdgårdsmästare J. E. Blomqvist femtio år", Trädgårdssod-laren 21, 1927, s. 196. Huom. J. E. Blomqvist otti myöhemmin sukunimen Aranko.
- 143.** Puutarha 29, 1926, s. 187.
- 144.** Ibid.
- 145.** Kasvilla on myös erikoisen väriset tummanpunaiset lehdet.
- 146.** Monet Topeliuksen teosten ihailijat halusivat kuitenkin, että hänen muistokseen hankittaisiin realistinen monumentti, ja he antoi-vat teettää nykyään Koulutorin keskellä olevan veistoksen erään Ville Vallgrenin luonnoksen mukaan, Kruskopf, s. 42-45.
- 147.** Puutarha 37, s. 363: vuonna 1930 kaupungin puistotyöntekijöiden määrä oli 476 ja vuonna 1933 se oli enää 280.
- 148.** "Helsingin kevään kukat", Suomen Kuvalehti 1932, s. 867.
- 149.** Eliel Saarinen oli vuonna 1916 laatinut suunnitelman, johon liittyi teatterirakennuksen kannalta varsin onnistunut julkisivu. Suunnitelman toteuttaminen ei myöskään olisi merkinnyt puistoalueen merkittävää pienentymistä, ks. Weckström, kuva sivulla 65. Myöskin N.L. Benois'n vuonna 1866 laatimaan uudistussuunnitelmaan kuului teat-terin tyylinmukainen julkisivu.
- 150.** Kruskopf, s. 63 f. "Vapaakyyti" tunnetaan myös nimellä "Hei vaan", ja veistoksilla on muitakin nimiä. Nämä veistokset ovat viime aikoina tulleet suuren yleisön ja turistien kiinnostuksen kohteeksi, koska Viktor Jansson oli kirjailija Tove Janssonin isä, ja kirjailijattaren sanotaan olleen aallottaren mallina.
- 151.** Esplanadin ja muidenkaan Helsingin puistojen sotavuosina kärkevistä vaurioista ei ole olemassa järjestelmällisesti koottua tietoa. Joistakin puistoista on kuitenkin olemassa valokuvia tai muistelmaluontoisia huomioita. Niinpä Diana-puiston alueelle kaivettiin juoksu-hautoja, jotka olivat puiden juurien kannalta vahingollisia. Vanhaan Kirkkopuistoon putosi pommeja helmikuun alussa vuonna 1944, puita vaurioitui ja teatterinjohtaja Viveca Bandlerin mukaan niistä riippui ihmisten ja heidän vaatteidensa kappaleita.
- 152.** Lauri Saarela toimi Helsingin v.t. kaupunginpuutarhurina vuo-sina 1941-1946.
- 153.** Ks. liite 5.
- 154.** Hbl 11.5.1957.
- 155.** M. Toivonen.- "Kuviryhmistä", Puutarha, 54, 1951, s. 163 f.
- 156.** Hbl. 11.5.1957, Schalinin haastattelu.
- 157.** Ks. internet-osoite "www.puolustusvoimat.fi".
- 158.** Helander-Sundman, s. 11.
- 159.** "Happy days" oli Ruotsalaisen teatterin alakerrassa sijaitsevan ravintolan nimi ennen kuin se sai tämänhetkisen nimensä "Teatteri".
- 160.** Irja Båsk "Espan puut elävät vielä pitkään", HS 17.9.1990, Kult-tuurisivut B 9.
- 161.** Maisemansuunnittelu Leena Iisakkila Oy.- Esplanadinpuisto, suunnitelmaselostus 30.11.1996.
- 162.** Mona Schalin, Tom Simons: Helsingin Esplanadin aitoutta ei saa vaarantaa. Helsingin sanomat 9.5.1993.
- 163.** Helsingin seudun liikenne (HSL): Helsingin keskustan linja-kartta.
- 164.** Häyrynen, s. 168-75.
- 165.** Kantakartta, kaupunkimittausosasto (kmo).
- 166.** Historiallisten valokuvien (HKMKA, MVKA) ja ilmakuvien (kmo) perusteella on pääteltävissä, että ravintola Kappelin ulkotarjoilualue oli 1930-1980-luvuilla hyvin suuri. Talviaikaan otetuissa kuvissa näkyy, että suurin osa kalusteista on siirretty pois. Joitakin rakenteita alu-eella silti oli talviaikaan.
- 167.** Vuodelta 2001 olevassa ilmakuvassa (kmo) erottuu vielä Kap-peliesplanadin itäisimmät suuret vaahterat. Vuonna 2005 ne on jo kaadettu.
- 168.** Häyrynen, s. 168-75.
- 169.** Historialliset valokuvat HKMKA, MVKA.
- 170.** Häyrynen, s. 168-75.
- 171.** Valaistussuunnittelijoina toimivat Ross De Alessi (Ross De Alessi Lighting Design, Yhdysvallat) ja Erkki Rousku (Cadvice). Hel-singin Energialta hankkeesta vastasi Eero Metso. Suullinen lähde Olli Markkanen, 10.8.2017.
- 172.** Viite
- 173.** Insinööritoimisto Kukkola & Salin, 1990-luvun loppu: Esplanadi-puisto, vaijerikaide, VIO 4617/29.
- 174.** HKR Katuosasto, 1998: Esplanadipuiston penkki, Helsinki 1900. 27235/29.
- 175.** HKR-ARK: Kiinteistöviraston hallinnassa olevien suojeltujen kioskien inventoinnit, luonnos 2013.
- 176.** Sinetti-arkistossa oleva käymälän suunnitelmapiirros on päi-vätty toukokuulle 1888, ks. viitettä 103.
- 177.** Ramboll Oy: Esplanadinpuisto City-WC, VIO 5711/13
- 178.** Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, 2009: Helsingin maan-alainen yleiskaava.
- 179.** Valokuva talonpoikaismarssista on otettu 7.7.1930. Valokuva Warén.
- 180.** Museovirasto: Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kult-tuuriympäristöt RKY, Helsinki, Esplanadi-Bulevardi. Esplanadi kuuluu myös Maakuntainventoinnin kohteisiin (Uudenmaan kulttuuriympäris-töt -selvitys 2012). Maakuntainventoinnissa on määrätty seuraavaa: Maakuntainventoinnin kohteet otetaan huomioon suunnittelussa. Yksityiskohtaisessa suunnittelussa tulee selvittää ajankohtainen pää-töstilanne.
- 181.** Kappeliesplanadin altaat näyttävät nykyään epäsiisteiltä hil-seilevän turkoosin maalipintansa takia. Ne ovat huonoa mainosta kaupungille, joka pyrkii johdattaman matkailijoita niiden äärelle Tove Jansson -kierroksen yhteydessä. Niissä olevat veistokset ovat Jans-sonin isän teoksia.
- 182.** Ks. Nouvelles de l'ICOMOS, 19, 2012, «Impact visuel sur le patri-moine - responsabiliser les entreprises», s. 19 ff.
- 183.** Valaistussuunnittelijoina toimivat Ross De Alessi (Ross De Alessi Lighting Design, Yhdysvallat) ja Erkki Rousku (Cadvice). Hel-singin Energialta hankkeesta vastasi Eero Metso. Suullinen lähde Olli Markkanen, 10.8.2017.
- 184.** Esplanadin osalta on suositeltavaa, että muotinäytökset, tai-denäyttelyt, ym. tapahtumat, joiden takia alueelle tuodaan ja haetaan autoilla istuimia, kulisseeja, lavoja, taideteoksia, telineitä, valaistus- ja muita sähkölaitteita, yms. rekvisiittaa, siirretään pois Esplanadin puis-tosta. Tällainen toiminta kuluttaa puistoa liikaa. Puiden runkoja kolhi-taan, niitä ympäröivä maaperä tiivistyy, so. niiden ravinnon ja veden saanti vaikeutuu, nurmikkojen reunat turmellaan, niiden suoja-aitojen yli ajetaan yms. Muu liikenne tukkiutuu lähikaduilla isojen kuljetusau-tojen hitaasti kääntyillessä päästäkseen puistoon tai sieltä pois.
- 185.** ICOMOS Suomen osasto, 1992. Kansainväliset julistukset. Firenzen julistus historiallisten puistojen ja puutarhojen suojelusta, s. 41-53. / Hyväksytty 15.12.1982 ICOMOSin Venetsian julistuksen liit-teeksi. Alkuperäisen julistuksen laati ICOMOS-IFLA 21.5.1981. Histo-riic Gardens - The Florence Charter.; Rakennustieto Oy, 2013. Histo-riallisten puistojen ja puutarhojen suojelu, hoito ja kunnostus (Infra 23-710115), s. 4.

Kuvailulehti

Tekijät:	Matti Liski, Eeva Ruoff, Lilja Palmgren
Julkaisun yhteyslö:	Anu Kiiskinen
Julkaisun nimi:	Esplanadi - Ympäristöhistoriallinen selvitys ja kehittämisperiaatteet
Sarja:	Helsingin kaupunkiympäristön julkaisuja
Sarjanumero:	2017:1
Julkaisuaika:	2025, selvityksen sisältöä on päivitetty 2018–2025 välisenä aikana
ISBN:	ISBN 978-952-331-314-9 (painoversio), ISBN 978-952-331-315-6 (verkkoversio)
ISSN:	ISSN 2489-4222 (painoversio), ISSN 2489-4230 (verkkoversio)
Kieli, koko teos:	Suomi

Tiivistelmä:

Esplanadi alkoi hahmottua Helsingin uudelleenrakentamista ohjanneissa suunnitelmissa 1800-luvun alussa. Se muotoutui vaiheittain 1800-luvun aikana Helsingin keskeisimmäksi puisto- ja katukokonaisuudeksi, jonka varsille nousi arkkitehtonisesti arvokkaita rakennuksia. Esplanadi on osa Esplanadi-Bulevardin valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (RKY). Se on eräs Helsingin tärkeimmistä puistokatukokonaisuuksista, ja yhtenä Helsingin kaupunkirakenteellisista pääakseleista olennainen osa pääkaupungin vanhaa keskustasommitelmaa. Sen nykyinen asu on peräisin 1990- ja 2000-luvun alun peruskorjauksista. Esplanadi on merkittävä osa kaupungin identiteettiä ja luo tärkeän kaupunkirakennustaiteellisen kohokohdan muuten tiiviisti rakennetussa umpikorttelikaupungissa.

Esplanadin ympäristöhistoriallisen selvityksen tavoitteena on ollut dokumentoida alueen historiallisia kehitysvaiheita, kartoittaa sen nykytilaa sekä määrittää sen arvot. Näiden tietojen perusteella aluetta varten on laadittu kehittämisperiaatteet, joissa käsitellään kokonaissommitelmaa, pinnoitteita, rakenteita, kalusteita ja varusteita, valaistusta sekä alueen puustoa ja muuta kasvillisuutta.

Sammanfattning:

Esplanaden började gestaltas under 1800-talets början, då generalplanerna för Helsingfors återuppbyggande upprättades. Den formades i faser under 1800-talet till den mest centrala av Helsingfors park- och gatuhelheter, som gränsar till arkitektoniskt värdefulla byggnader. Esplanaden är en del av Esplanadens och Bulevardens byggda kulturmiljö av riksintresse (RKY). Den är en av Helsingfors viktigaste alléhelheter, och som en av Helsingfors stadsstrukturs huvudaxlar en väsentlig del av huvudstadens gamla centrums helhetsdisposition. Dess nutida skapnad är från 1990- och 2000-talets restaureringar. Esplanaden är en betydande del av stadens identitet och formar en stadsbyggnadskonstnärlig höjdpunkt i ett annars tätt bebyggt stadscentrum med stängda kvarter.

Esplanadens miljöhistoriska utrednings mål har varit att dokumentera områdets historiska utvecklingsskeden, kartlägga dess nutid, och definiera dess värden. Slutsatsen för framtida rekommendationer grundar sig på dessa. Dessa utvecklingsprinciper behandlar områdets helhetskomposition, ytbeläggningar, strukturer, armatur, belysning, samt områdets träd och annan växtlighet.

Avainsanat: Esplanadi, Teatteriesplanadi, Runebergin esplanadi, Kappelinesplanadi, Pohjoisesplanadi, Eteläesplanadi, ympäristöhistoriallinen selvitys, kehittämisperiaatteet

Liite 1

Runebergin esplanadin ja ravintola Kappelin alueen istutuksia vuosina 1911-1915

Yleisiä huomautuksia

Runebergin esplanadin ja ravintola Kappelin lähistölle istutetuista koristekasveista on säilynyt viisi luetteloa eli vuosilta 1911, 1912, 1913, 1914 ja 1915. Vuoden 1915 kasviluetteloiden jälkeen on ao. kirjassa enää vain tyhjiä sivuja. Kausi-istutusten luetteloiden transkribointia ja julkaisemista kaikilta em. vuosilta ei ole pidetty tässä yhteydessä tarpeellisenä. Vuosilta 1911 ja 1912 julkaistaan seuraavassa ainoastaan Runebergin esplanadille istutettujen puuvartisten kasvien luettelot. Niitä ei ole tehty vuosina 1913-1915 lainkaan - tai niistä ei ole säilynyt luetteloita. Luetteloita ei ole aakkostettu, vaan ne julkaistaan käsikirjoitusten mukaisesti. Luettelot on todennäköisesti tehty istutusjärjestyksessä. Tähän puuvartisten kasvien luetteloon on ilmeisesti vahingossa pantu mukaan myös Cosmos sang., ja luetteloissa saat-
taa olla myös muita virheitä tai puutteita.

Runebergsesplanaden 1911 – Träd och buskar

<i>Cornus alba</i>	10
<i>Syringa vulgaris</i>	13
<i>Crataegus cocc[inea]</i>	4
<i>Viburnum opulus</i>	16
<i>Prunus padus</i>	17
<i>Caragana arb[oreas]</i>	8
<i>Lonicera bl[ue]</i>	2
<i>Spiraea bl[ue]</i>	7
<i>Rosa rugosa</i>	2
Div. buskar	19

Runebergsesplanaden 1912 – Träd och buskar

<i>Prunus padus</i>	65
<i>W[sic]ib[urnum] opulus</i>	6
<i>Cornus alba</i>	70
<i>Rosa rubrifolia</i>	10
<i>Syringa vulg[aris]</i>	10
<i>Rib[es] nigra</i>	6
<i>Rib[es] alp[inum]</i>	15
<i>Phil[adelphus] Lem[onei] erectus</i>	9
<i>Cosmos sang[?] [atrosanguineus?]</i>	15
<i>Spiraea sorbifolia</i>	6
<i>Spiraea opulifolia</i>	
(nyt: <i>Physocarpus opulifolius</i>)	10
Div. buskar	10

Vuosien 1911 ja 1912 kausi-istutukset ovat hyvin samantapaiset kuin vuosina 1913-1915, ks alla. Kausikasvien nimet ja lajikkeet voidaan haluttaessa selvittää "Frösådd"- ja "Förökning"- luetteloiden perusteella, joilla on Helsingin kaupunginarkistossa sama signum kuin tässä käytetyillä istutusluetteloilla¹.

Teatteriesplanadia koskevia kasviluetteloita ei näytä olevan kaupunginarkistossa. Tämä viittaa siihen, että sen istutukset ja hoito olivat kyseisenä aikana edelleen teatteriyhtiön tehtäviä.

Svante Olssonilla näyttää olleen tapana antaa tehdä kesäaikana neljä eri istutusta Runebergsesplanadille, jotta kyseinen alue olisi aina ollut hoidetun näköinen. Istutukset on otsikoitu luetteloissa epäyhtenäisesti: Första plant., 2nra pl., Sommarplant. 3dje, 4de plant. Ensimmäinen oli selvästikin kevätistutus (vårplantering), ja vuonna 1915 se tehtiin toukokuun 10. päivänä. Tämä on ainoa päivämäärä, joka merkitty näihin luetteloihin ylipäätään. Niiden kieliasu on myös horjuva. Kirjoittaja on pyrkinyt käyttämään kasveista tieteellisiä nimiä, mutta hän on usein kuitenkin tyytynyt ruotsinkielisiin nimiin tai lyhennyksiin: löfkojer (leukoja, *Matthiola*). Lyhenne "bl" voi viitata joko kukkien väriin bl[å], tai sanaan "blandat", eli useaan eri lajiin tai lajikkeeseen.

Luetteloissa esiintyvä otsake "Completering" merkitsee täydennysistutuksia. "Uloskukkineiden" tai sateista tai kuivuudesta kärsineiden kasvien tilalle istutettiin siis uusia.

Ravintola Kappelin alueelle on ilmeisesti myös joskus tehty -tai ajateltu tehdä -vaihtuvia istutuksia, mihin vuonna 1913 tehty merkintä "1 st planter." näyttää viittaavan. Niitä ei sitten ole kuitenkaan tehty tai merkitty näihin luetteloihin. Samana vuonna eli 1913 niitä on ilmeisesti syyskesällä täydennetty verpenpisaroilla. Seuraavilta vuosilta ei ole merkintöjä kyseiselle alueelle tehdyistä täydennyksistä.

Luetteloissa mainittuja kasveja ei ole aakkostettu, vaan nimien alkuperäinen järjestys on säilytetty myös tässä. Sen vuoksi esimerkiksi Primula tulee ennen nimeä Myosotis. Kasvien nimet lienee aikoinaan merkitty luetteloihin istutuskuvien mukaisessa järjestyksessä. Ao. järjestyksen säilyttäminen voi edesauttaa istutusmallin tunnistamista tai niitä esittävien kuvan ajoitusta.

¹ Helsingin kaupunginarkisto, Rakennuskonttori Bn: 1, istutusluettelot, puisto-osasto.

a) Esplanaden, vuosi 1913

<u>Första plant.</u>	
<i>Primula veris</i>	558
<i>Myosotis alpestris</i>	600
<i>Campanula medium</i>	228
<i>Erysimum aur[ea] nan[a] 'Comfort' [?]</i>	120

<u>2dra plant.</u>	
<i>Ageratum [mexicanum] 'Elisabeth K[urtz]'</i> ?	866
<i>Echeveria desmetiana</i>	1415
<i>Ageratum 'And[enken] af Prof. Winch.'</i> [?]	283
“ Sanzonii	213
<i>Hortensia top</i>	110
Löfkojer bl.	885
<i>Antirrhinum bl. st.</i>	45
<i>Pyrethrum</i>	3400

<u>3dj plant.</u>	
<i>Celosia cristat[a] nan[a]</i>	205
<i>Tagetes patul[a] nan[a]</i>	276
<i>Lobelia erinus compact [?]</i>	785
<i>Beg[onia] semper[florens]</i>	390
<i>Pelargonium 'Meteor'</i>	300

<u>4de plant.</u>	
<i>Fuchsia 'Perker'</i>	258
Nejlikor	550
<i>Chrysanth[emum] tidig hvit</i>	108
<i>Antirrhinum bl.</i>	380
<i>Aster fl. sorter</i>	445
<i>Gnaphalium lanatum</i>	94
<i>Achyranthes lindeni</i>	162
<i>Chupanth frutesc[ens] stam</i>	24
<i>Ageratum 'Le Giant' stam</i>	75

<u>Completering</u>	
<i>Antirrhinum bl.</i>	363
<i>Pyrethrum</i>	900
<i>Ageratum</i>	98
Rosor	25

Vuosi 1914

<u>Vårplantering</u>	
<i>Primula veris</i>	
<i>Myosotis alpestris</i>	
<i>Trollius asiaticus</i>	
<i>Doronicum plant[agineum] [?]</i>	

<u>2dra pl.</u>	
Rosor 'Karol. Testout' ¹	
<i>Ageratum 'Andenken af Prof. Heinsh.'</i>	
<i>Chupanth. frutesc[ens] stam</i>	

<u>3dje pl.</u>	
Nejlikor	
<i>Chupanth. 'Mad. Desgrange'</i>	
<i>Montbretia</i> (nykyään <i>Crocasmia</i> eli ruostekukka)	
<i>Antirrhinum bl.</i>	
<i>Aster</i>	

¹ Kysymyksessä oli varmastikin teehybridiruusu 'Madame Caroline Testout' (Pernet-Ducher, Ranska 1890). Se oli aikoinaan hyvin suosittu Suomessa, ja ainakin vuonna 1905 sitä oli Hufvudstadsbladetin mukaan myös Runebergin Esplanadilla, ks. yllä s. 49.

Vuosi 1915

<u>Vårplantering , 10. toukokuuta</u>	
<i>Pensées, Prins ...?</i>	
“ 'Kaiser Wilhelm'	
“ aurea	
<i>Primula veris elatior lut[ea] ²</i>	
<i>Digitalis gloxinaeflora</i>	
<i>Doronicum plantagineum</i>	

<u>Sommarplant.</u>	
<i>Ageratum 'Elisabeth Küste' ?</i>	
<i>Echeveria desmetiana</i>	
Löfkojer Marineblau	
“ Röd	
“ Ljusröd	
<i>Ageratum 'Anden[ken af Prof. Winner] ???</i>	
<i>Chrysanth[emum] fr[utescens] stam</i>	

<u>Sommarplant. 2dra</u>	
<i>Pelargonium 'Purpurkönig'</i>	
“ [zonale] 'Flower of the Day'	
<i>Pentstemon '...'</i>	

<u>Sommarplant. 3dje</u>	
<i>Montbretia</i> (nykyään <i>Crocasmia</i> eli ruostekukka)	
Rosor 'Karol. Testout'	

b) Kappellet, 1913

<u>1st planter.</u>	
<i>Fuchsia 'Lord Byron'</i>	331
<i>Gnaphalium lanatum</i>	137
<i>Pyrethrum</i>	64
<i>Lobelia fulgens</i>	6
<i>Pelargonium</i>	23
<i>K[C]ampanula</i>	6
<i>Ageratum</i>	23
<i>Chrysanthemum frutescens</i>	3
<i>Spir[a]ea japonica</i>	85

<u>Compleat.</u>	
<i>Fuchsia 'Lord Byron'</i>	25

Vuosi 1914

<i>Chup. frutescens stam</i>	
“ “	
<i>Pyrethrum</i>	
<i>Fuchsia bl.</i>	
<i>Gnaphalium miniatum</i>	
<i>Fuchs[ia] coccinea</i>	
<i>Tagetes patul[a] nan[a]</i>	

Vuosi 1915

<i>Fuchsia 'Perker'?</i>	
<i>Chrysanth. fr[utescens], stam</i>	
<i>Antirrhinum bl.</i>	
<i>Pelarg[onium] ...</i>	
<i>Cineraria maritima</i>	
<i>Hortensia, stam</i>	
<i>Hortensia, buskform</i>	

² So. keltakukkainen; tämä merkintä lienee ollut aiheellinen sen vuoksi, että kevätetikoista oli tuohon aikaan olemassa useita muunnoksia, joiden kukat saattoivat olla punaisia, vaaleanpunaisia tai violetteja.

Liite 2

Luettelo J. L. Runebergin patsaan ympärille istutetuista mehikasveista vuonna 1900

<i>Agave americana</i> , större	4
<i>Agave americana</i> , mindre	98
<i>Crocus</i> , sortiment	2895
<i>Echeveria desmetiana</i>	
(nyt <i>E. derenbergii</i> subs. <i>desmetiana</i>)	1720
<i>Echeveria</i> , sortiment	659
<i>Echeveria agavoides</i>	10
<i>Echinopsis</i> , i sorter	1965
<i>Mesembryanthemum tigrinum</i> *	72
Mammillaria, sortiment	758
<i>Pilocereus senilis</i> (nyt: <i>Cephalocereus</i> s.)	14
<i>Rochea paleata</i> *	75
<i>Sempervivum tabuliforme</i>	
(nyt: <i>Aeonium</i> t.)	6
<i>S. californicum</i> *	4353
<i>S. moggeridgii</i> [po. <i>moggridgei</i>] *	13 415
<i>Kleinia repens</i> (nyt: <i>Senecio repens</i>)	360
<i>Sempervivum purpurei</i> *	1795

Summa	28 205
-------	--------

Huom. tähdellä merkityt nimet eivät enää ole käytössä. Ao. kasvien nykyisiä nimiä ei kuitenkaan voitu tässä yhteydessä selvittää. Ylipäätään on huomattava - tässä niin kuin muissakin yhteyksissä - että vanhahkoissa dokumenteissa, siemen- ja taimiluetteloissa käytetyt nimet eivät aina vastaa kyseisten kasvien nykyisiä nimiä.

Liite 3

Runebergin esplanadin narsisseja - ajoittamaton suunnitelmapiirros

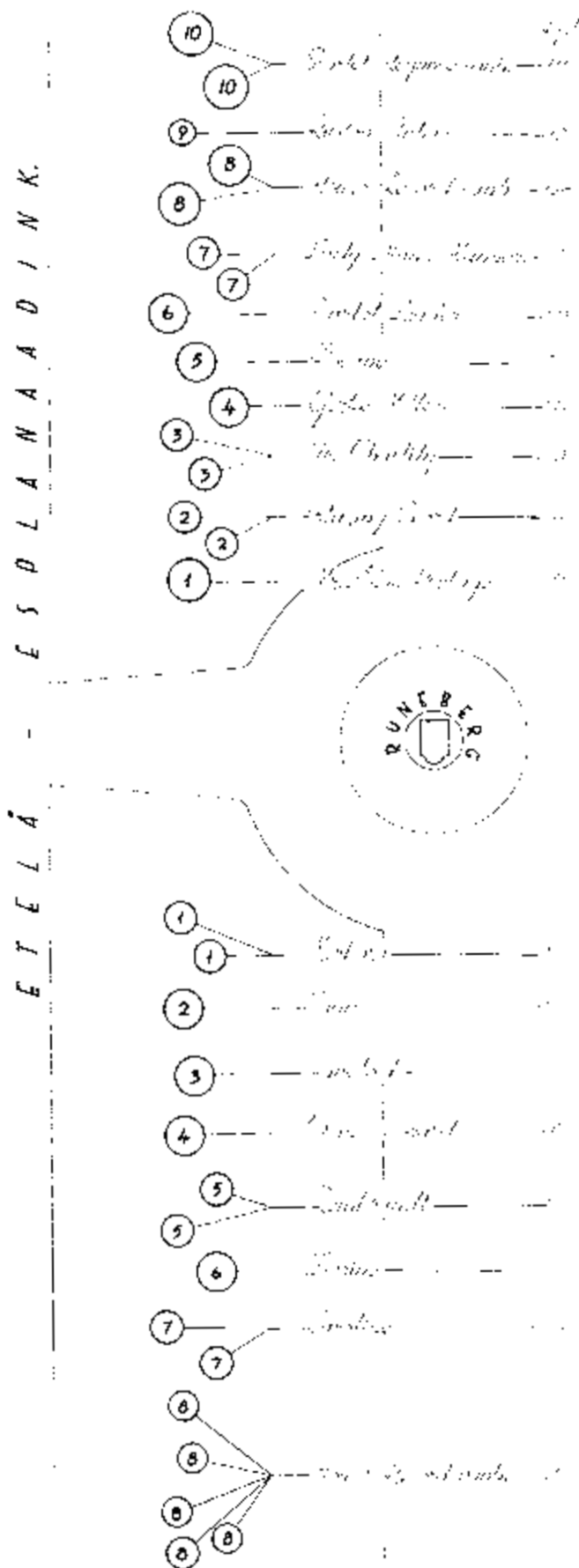
Ajoittamaton karttapiirros (kuva L1). Kartta esittää katujen nimien perusteella päätellen Runebergin esplanadin lounaisreunaa, jolle on tehty kukkaistuksia. Ryhmät on numeroitu ja seuraavassa luettelossa mainitut nimet ovat tunnettujen narsissilajikkeiden nimiä. Kartalla olevia nimiä "Fr. Chastity" ja "Orance Corard" ei ole löytynyt käytettävissä olleista narsissiluetteloista. Ne on mahdollisesti kirjoitettu väärin, sillä eivät näytä merkitsevän myöskään mitään muita kasveja.

Kutakin lajia on istutettu - tai ehdotettu istutettavaksi - 50 kappaletta joko yhdeksi isoksi ryhmäksi ja muutamissa tapauksissa kahdeksi pienemmäksi ryhmäksi.

Kasvien nimet on seuraavassa esitetty aakkosjärjestyksessä ja ilman lajikkeiden nimien kera käytettyjä yksinkertaisia lainausmerkkejä. Nimiä ei ole tässä myöskään korjattu tai täydennetty. Huomautettakoon kuitenkin että esimerkiksi narsissin 'Mrs. E. H. Krelage' virallinen nimi on 'Mrs. Ernst H. Krelage'. Se tuli myyntiin vuonna 1912 ja se oli saanut nimensä Ernst H. Krelagen puolison mukaan. Ernst H. Krelage oli Alankomaiden tunnetuimpia kukkasipuleiden jalostajia.

Narsissi-luettelo

Blazing Sword
Caroline
Dorine
Flower Record
Gertie Miller
Havelock
Lady Diana Manners
Merkara
Mrs. E. H. Krelage
Rembrandt
Roxane
Scarlet Leader
Tunis

Liite 4

Teatteriesplanadin uudistussuunnitelma - ajoittamaton saksankielinen tarjous

HKR Mikrofilmit ViO1004 ja ViO1004/1 – 8/9. Niille on kuvattu seuraavat dokumentit:

- a) Entwurf zu einer Esplanadeanlage. (Väriäinen akvarelli, pohja, mutta puiden varjot esitetty puoliperspektiivissä.)
- b) Entwurf zu einer Esplanadeanlage. Bepflanzungsplan.
- c) Arbeits und Höhenplan
- d) Bepflanzungstabelle
- e) Kosten-Anschlag (1. Erdarbeiten, 2. Wegearbeiten, 3. Bepflanzung, 4. Blumenbeeten (sic), 5. Teichanlagen, 6. Rasenanlagen, 7. Wiederholung (sic)).

Sommitelman tyyli (vrt. Hampel) sekä tekstien käsiala viittaavat siihen, että dokumentit ajoittuvat todennäköisesti 1900-luvun alkupuolelle.¹ Sommitelman mitat sopivat Teatteriesplanadin siihen vaiheeseen jolloin teatterin 1930-luvulla suunniteltuja sivusiipiä ei vielä ollut rakennettu (73) Kustannusarvion mukaan, että puistoon oli tarkoitus istuttaa 56 havupuuta (Nadelhölzer).² Tämä käy myös ilmi istutussuunnitelmalle merkityistä tähtimäisistä merkeistä, jotka on tulkittava havupuiksi. Ja kasviluettelon loppuun onkin merkitty huomattavan paljon havukasveja (ks. alla). Suunnitelmaa ei liene ryhdytty toteuttamaan.

¹ Tekstissä on joitakin kirjoitus- ja kielioppivirheitä, mutta ne vaikuttavat lähinnä huolimattomuusvirheiltä eivätkä todista mitään suunnittelijan tai kirjoittajan koulutustasosta.

² ViO1004/4: "Titel 3 Pflanzung"

"Bepflanzungstabelle" eli kasviluettelo³

Mikrofilmikortti ViO1004/7

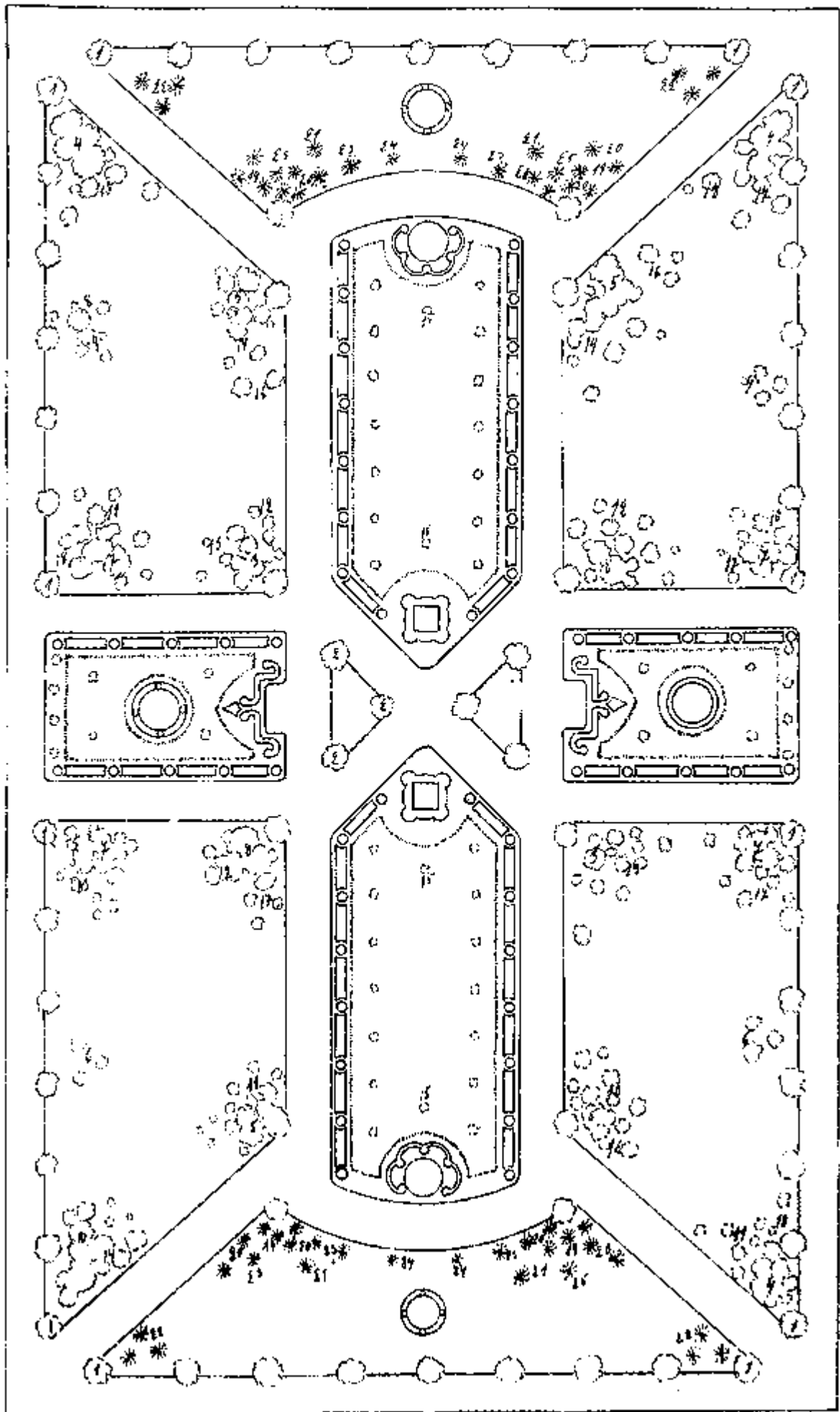
Tilia europaea
Populus alba pyramidalis
Acer platanoides
Acer platanoides purpurea
Aesculus hippocastanum
Betula alba
Fagus sylvatica purpurea
Quercus pedunculata fastigiata
Salix alba pendula

Caragana arborescens
Cornus alba
Cornus alba fol. var.
Euonymus europaea
Philadelphus coronarius
Buxus arborescens
Prunus padus
Laburnum lantana
Cytisus alpinum
Abies concolor

Mikrofilmikortti ViO1004/8

20 *Picea exel.*
21 " *orientalis*
22 " *pungens*
23 *Pinus cembra*
24 *Thuopsis dolabrata*
25 *Thuja orientalis*

³ Tämä luettelo on kuvattu kahdelle mikrofilmikortille. Alkuperäisdokumentin ensimmäisellä sivulla varmastikin olevat numerot 1-20 eivät kuitenkaan näy mikrofilmikortilla ViO1004/7. Numerot 21-28 ovat jälkimmäisellä sivua esittävien kasvinimien vieressä mikrofilmikortilla ViO1004/8. Huom. osa ylläolevista tieteellisistä nimistä on vanhentuneita. Ao. kasveista nykyään käytettyjä nimiä ei ole kuitenkaan lisätty tähän.

Liite 5

Kaupunginpuutarhuri Bengt M. Schalinin kauden istutuksia

<i>Azalea</i> , eri lajeja, uusia	104
<i>Azalea</i> , eri lajeja, vanhoja	36
<i>Buddleja dav[idii]</i>	9
<i>Chaenomeles Simonii</i>	10
<i>Exochorda macrantha</i>	6
<i>Erica carnea</i>	10
<i>Euonymus europaeus</i>	5
<i>Fothergilla monticola</i>	5
<i>Hydrangea arborescens</i>	10
<i>Magnolia</i>	5
<i>Malus</i> 'Nipissing'	4
<i>Malus</i> subt. <i>plena</i> [?]	2
<i>Rhododendron praecox</i>	10

Lähde: puistokortit. Kasvinimien kirjoitusasuja on hiukan korjattu , esim. puistokortille kirjoitettu nimi "*Exochorda magrantea*" on korjattu muotoon *Exochorda macrantha*.

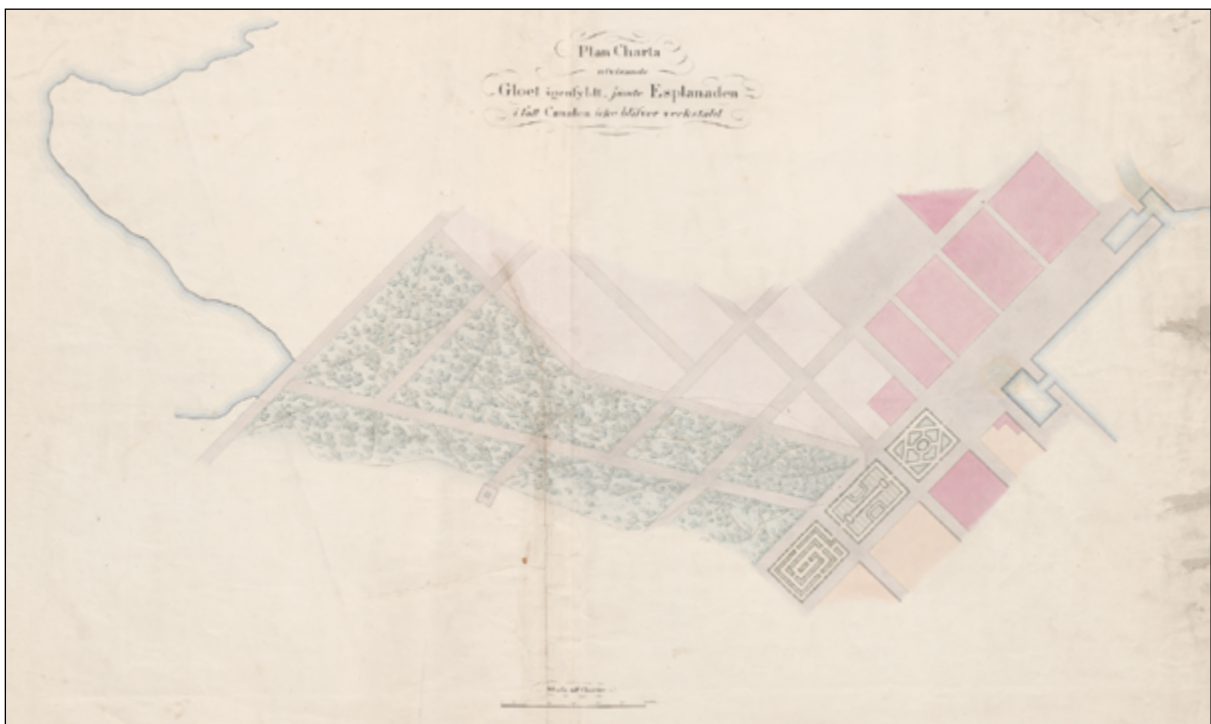
Liite 6

Esplanadille laadittuja toteutumattomia suunnitelmia

Kuva L3, yllä. Rosenkampffin laatima kanavasuunnitelma. KA.

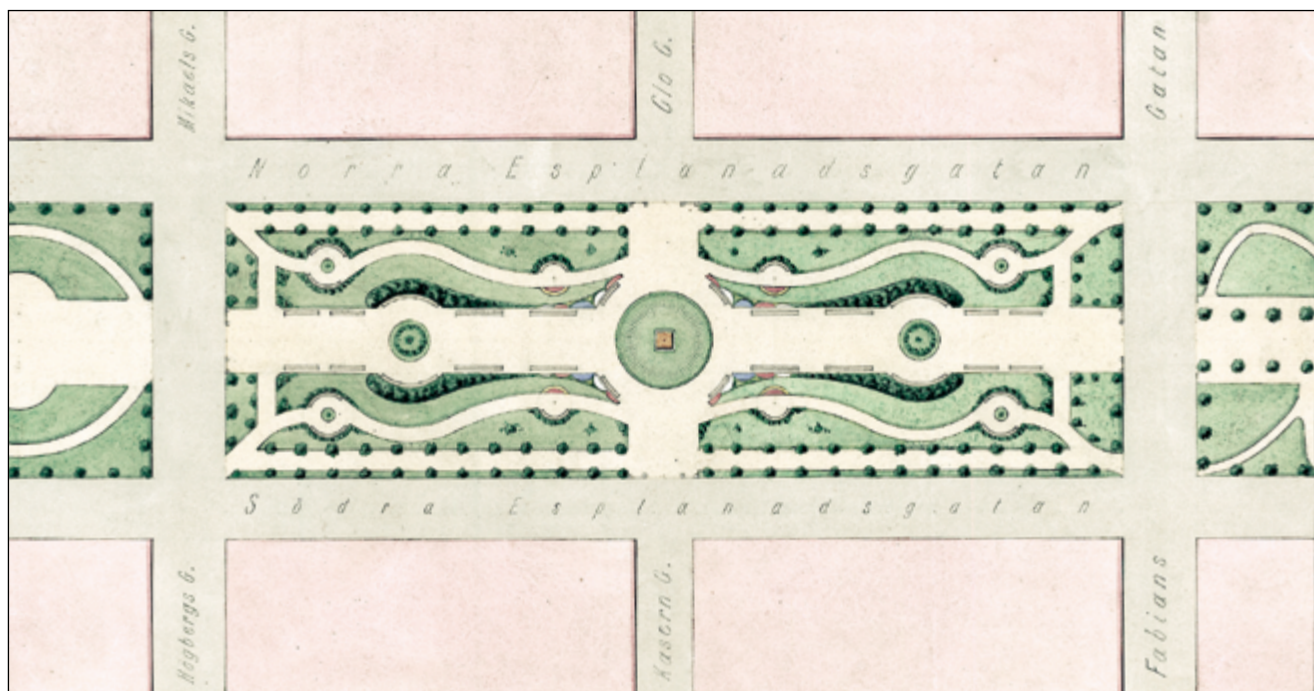
Kuva L4, alla. Rosenkampffin laatima suunnitelma, jos kanavaa ei rakenneta. KA.

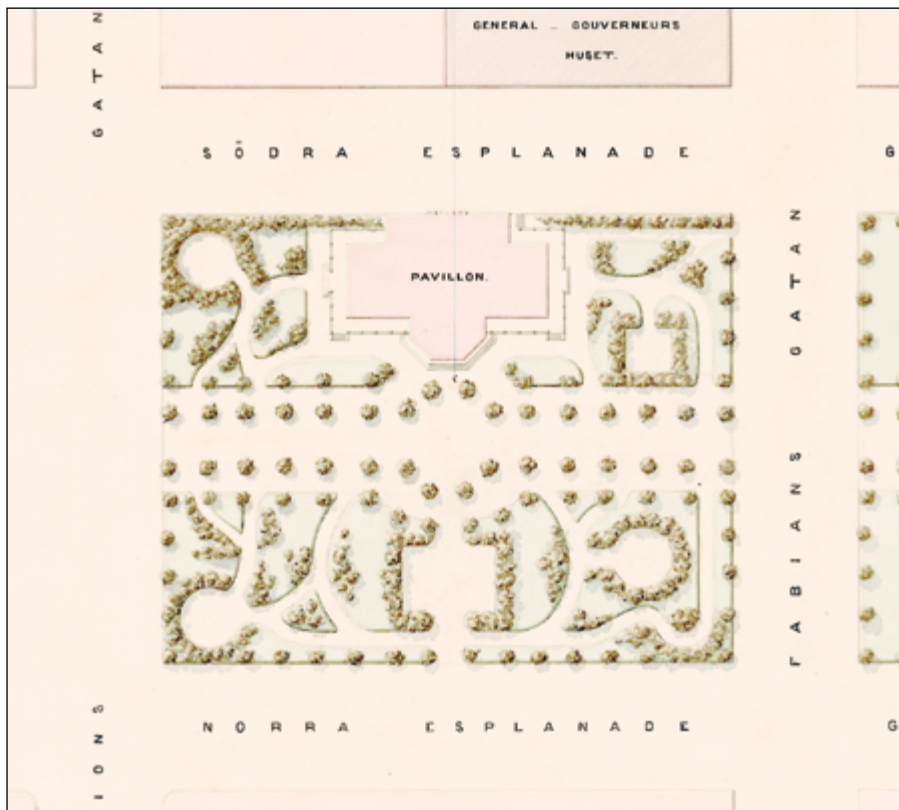

Kuva L5, yllä. G. Th. P. Chiewitzin piirtämä asemapiirros uudelle teatterirakennukselle. Hän suunnitteli myös puistoa, mutta puistosuunnitelmaa ei toteutettu. HSA.

Kuva L6, alla. Tämän suunnitelman on mahdollisesti laatinut Ludvig Amatus Jernström 1870-luvun lopulla. Jernström oli Svante Olsso-
nia edeltävä kaupunginpuutarhuri. KPOA.

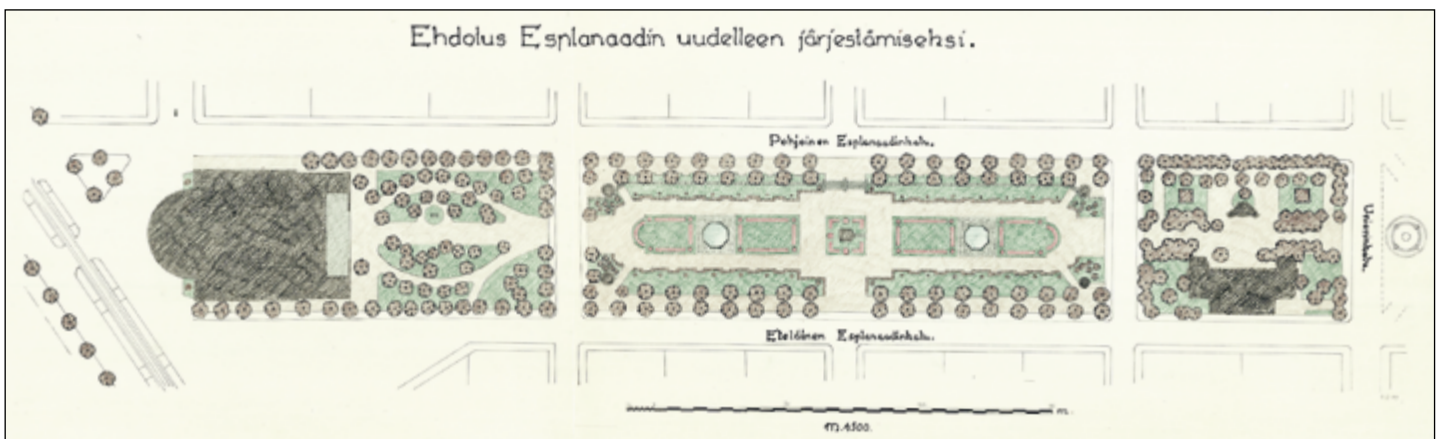
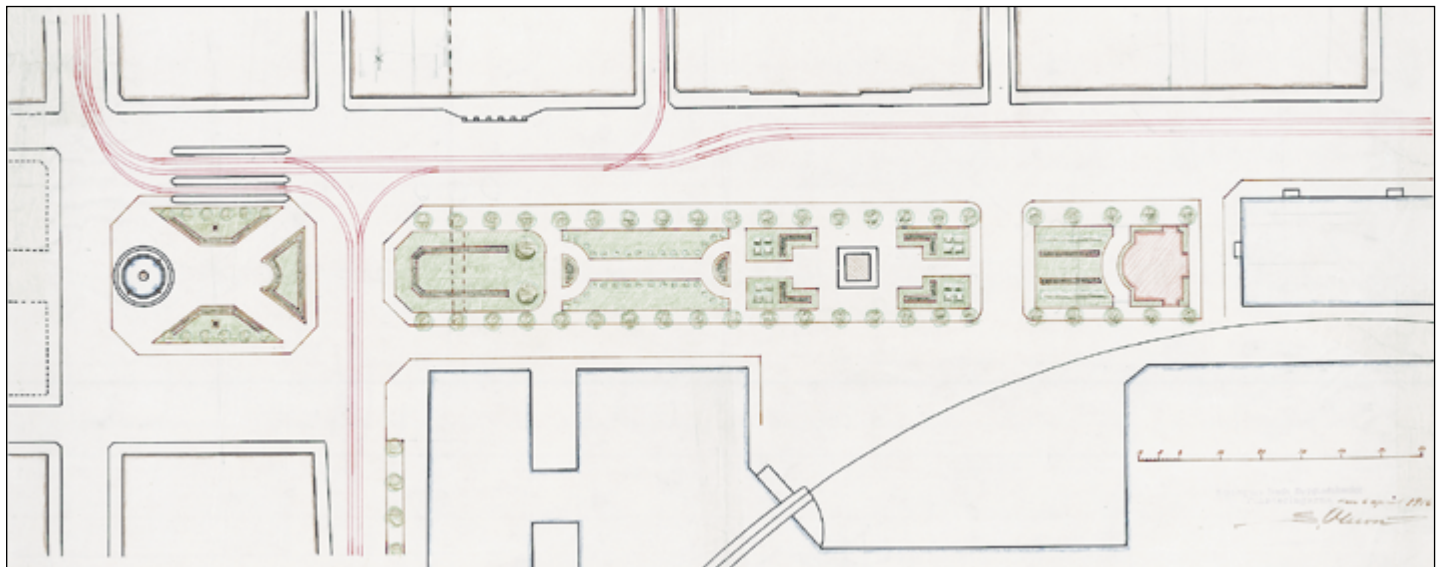
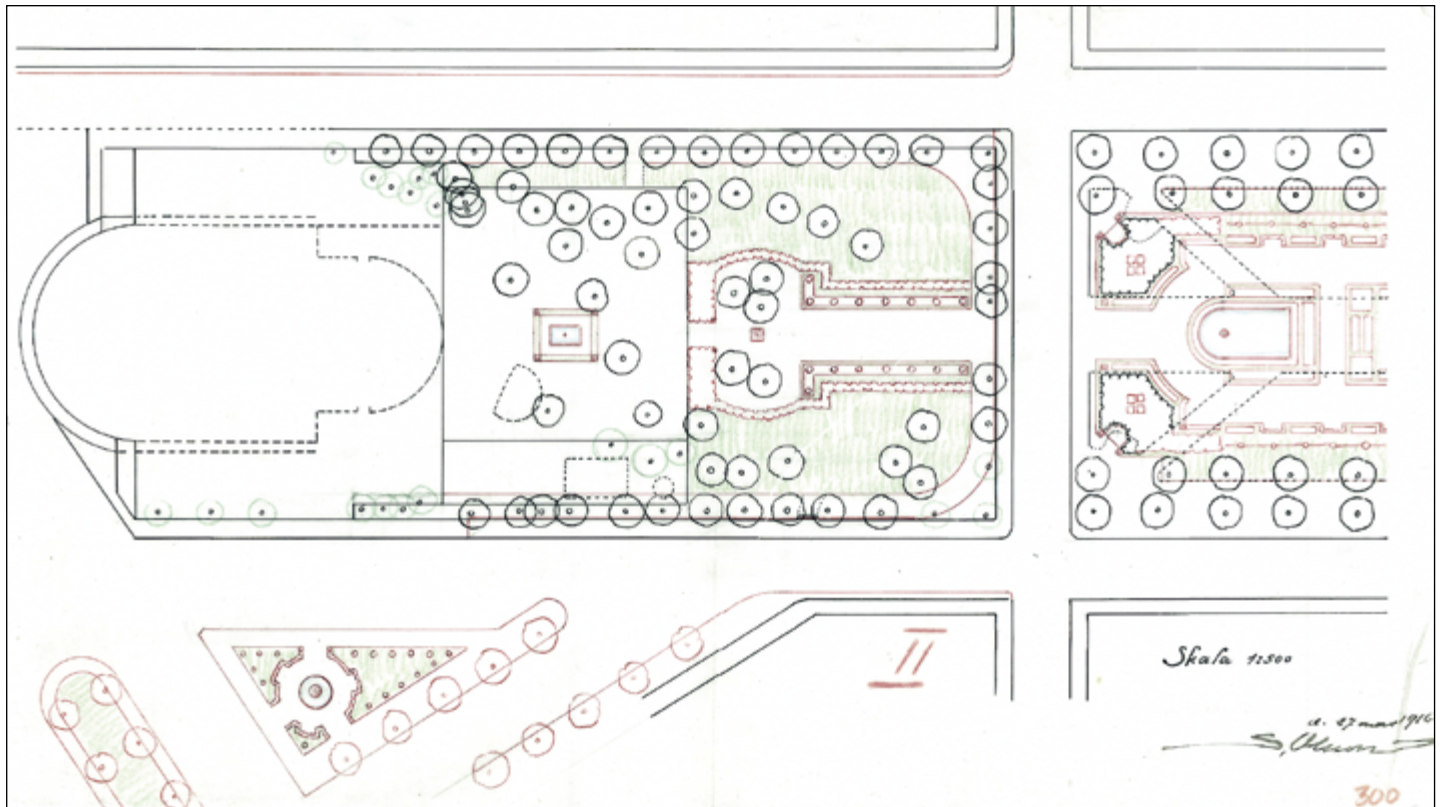

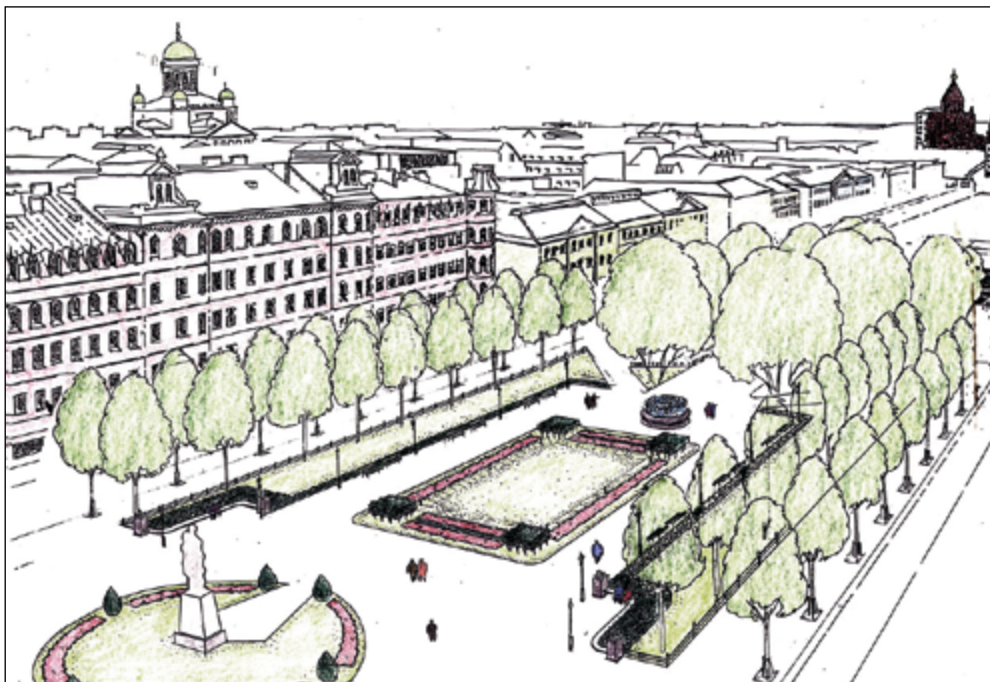
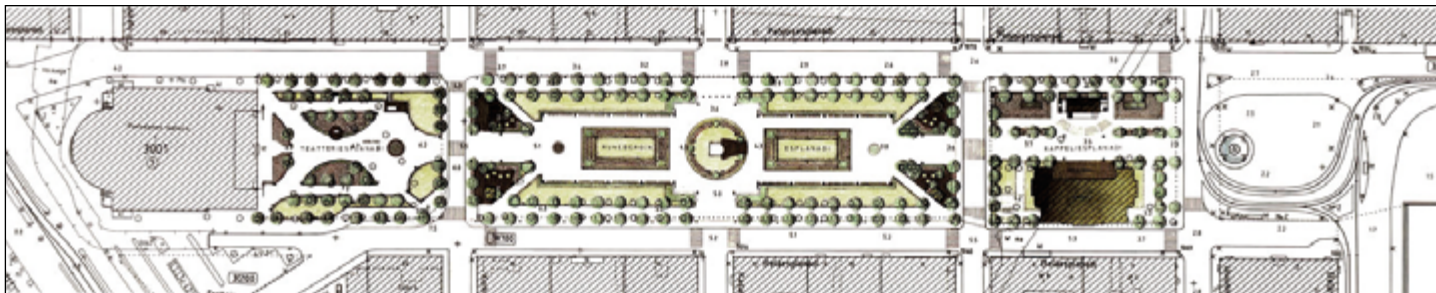

Kuva L7. Ravintola Kappelia varten tehtiin useampi suunnitelmaehdotus. Tämä ehdotus on A. Edefeltin laatima, vuoden 1860 paikkeilta, ja siinä on esitetty myös kunnianhimoisia toimenpiteitä puiston osalta. HSA.

Kuva L8. A. H. Dalström laati vuonna 1860 suunnitelman uudesta ravintola Kappelista. Puistossa oli todennäköisesti silloin kuvan mukaiset neliriviset vaahterat ja pyöreä aukio niiden keskellä. Myös Dalström on ehdottanut kiemurtelevia käytäviä puistoon (ks. kuva L7). HSA.

Kuva L12, yllä. Leena lisakkila suunnit-
teli 1990-luvulla kaksi vaihtoehtoa Esp-
lanadille. Toteuttamattoman ehdotuk-
sen nimi oli "Muunnettu Olssonin malli
- Variant av Olssons modell". KPOA.

Kuva L13. Havainnekuva em. suunnit-
telmaehdotuksesta. Leena lisakkila.
KPOA.

Kuva L9, viereisellä sivulla yllä. Svante Olsson suunnit-
teli vuonna 1916 Runebergin esplanadin lisäksi Teatte-
riesplanadin. HSA.

Kuva L10, viereisellä sivulla keskellä. Vuonna 1916
Svante Olsson suunnitteli Esplanadin jatkamista Kaup-
patorin puolelle. HSA.

Kuva L11, viereisellä sivulla alla. Suunnitelmassa vuo-
delta 1937, jolloin kaupunginpuutarhurina toimi Blom-
qvist/Aranko, on yhtäläisyyksiä Svante Olssonin Rune-
bergin esplanadin suunnitelmien kanssa. HSA.

Helsinki

Kaupunkiympäristön toimiala huolehtii
Helsingin kaupunkiympäristön suunnittelusta,
rakentamisesta ja ylläpidosta, rakennusvalvonnasta
sekä ympäristöön liittyvistä palveluista.

www.hel.fi/kaupunkiymparisto

